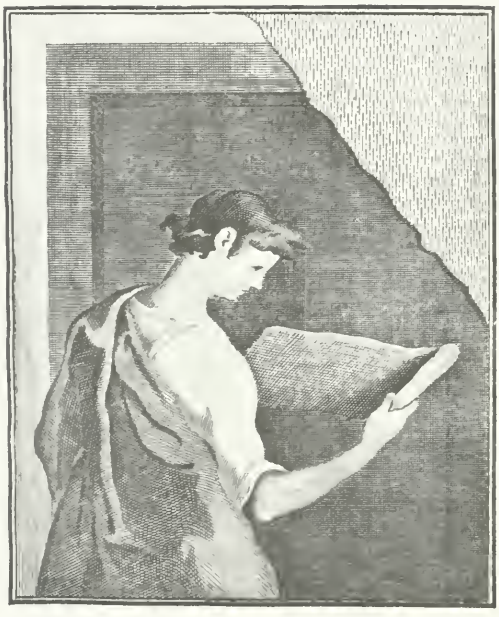

THE J. PAUL GETTY MUSEUM LIBRARY

Soupis

památek historických a uměleckých

v Království Českém

od pravěku do počátku XIX. století.

vydává

archaeologická kommisse
při České akademii císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění

řízením svého předsedy

josefa hlávky.

XVI.

Politický okres Vysokomýtský.

napsal

zdeněk wirth.

s 259 vyobrazeními, světlotiskovou tabulkou a 15 značkami.

V Praze 1902.

Nákladem archaeologické kommisse při České akademii císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

SOUPIS

PAMÁTEK HISTORICKÝCH A UMĚLECKÝCH

V POLITICKÉM OKRESU

VYSOKOMÝTSKÉM.

NAPSAL

ZDENĚK WIRTH.

S 259 VYOBRAZENÍMI, SVĚTLOTISKOVOU TABULKOU A 15 ZNAČKAMI

V PRAZE 1902.

NÁKLADEM ARCHAEOLOGICKÉ KOMMISSE PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE,
KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

THE J PAUL GETTY CENTER
LIBRARY

PŘEDMLUVA.

Látku k Soupisu snesl jsem o vánocích a velikonocích (heslo: Vysoké Mýto), potom během srpna a září 1900.

Při práci a ve snaze po největší úplnosti setkával jsem se všude s ochotou velikou. Nemohu jmenovati všech pánů, již jakkoliv mi podpory poskytli, ale zvláštní zásluhy některých o tuto práci ukládají mi povinnost, jmenovitě jim poděkovati. Jako spolupracovníka jmenuji pana Dr. J. L. Píče, který ochotně vzal na se úkol zregistrovati památky praehistorické v tomto okresu nalezené. Dále děkuji srdečně panu Antonínu Martínkovi, kreslíři archaeologické kommisse při čes. Akademii, jenž veškeré výkresy zhotovil, ale i jinak nad svou povinnost nezištně mi radou a skutkem pomáhal. Při trudné práci, jako bylo shledávání dokumentů původního stavu děkanského chrámu ve Vys. Mýtě, neocenitelné služby prokázal mi v prvé řadě pan professor Vratislav Votrubec svými spisy, kresbami i ústním sdělením, dále také veleváženi pánové: Jos. Šíma, ředitel (jenž neúnavně pomáhal též při popisu městs. musea), Ant. Tůma, starosta města Vys. Mýta, Jos. Čadík, stavitel (jemu platiž dík i za obětavou pomoc při fotografování Brandlova obrazu), Jan Šíma, stavitel a civ. geometr, Jan Kuta, kamennický mistr, Frant. Podhajský, architekt v Praze, Ant. Hüttel, ředitel, Fr. Schmoranz, konservator v Slatiňanech, a JUC. Al. Schmiedt ve Vys. Mýtě.

Dále pomoci své propůjčili zjednáním přístupu, informacemi všeho druhu neb dodatečným sdělením veleváženi pánové: Dr. Boh. Matějka, docent university, Fr. Schmoranz, konservator v Slatiňanech (zapůjčením plánů kostelů: Chroustovického, Lažanského, Lužského, Otradovského, Peráleckého, Skutečských, Štěpánovského a Voletického.), Fr. Bachmann, učitel v Rychmburce, a syn František, stud. ústavu učitelského (dle jeho náčrtků zhotoveny obrazy náhrobků v Lažanech), Bohuš Dvořák, konservator v Pardubicích, Ant. Brožek, radní a Frant. Šarapatka, ředitel městských úřadů ve Vys. Mýtě, Dr. Zdeněk Nejedlý, assistent archivu Musea král. čes., Aug. Richter, farář v Chroustovicích, Jos. Pravda, † řídící učitel ve Lhotě, Fr. Macek, řídící učitel v Perálci, V. Holub, řídící učitel v Ostrově, Karel Zástěra, c. a k. podplukovník v. v. ve Skutči, Diviš Čistecký ze Šerlinků, přednosta stanice v Pardubicích, slečna Zděnka Šemberová,

ctěné správy velkostatků: Rychmburk a Zámrsk, Jaroslav Rössler v Praze a Alois Zpěvák a Karel Čupr ve Vys. Mýtě, studující.

Upozorněním a radou přispěl mi velevážený pan J. J. Kořán, ředitel kanceláře čes. Akademie.

Konečně děkuji všemu ctěnému učitelstvu a důstojnému duchovenstvu celého okresu a vůbec každému, kdo uznávaje důležitost podniku staral se o usnadnění mé práce.

Několik poznámek, zejména k technické stránce Soupisu:

I. V časovém určení neb popisu jednotlivých předmětů naskýtá se mnoho odporů a odchylných mínění proti dotavadní literatuře. Poněvadž pravidly redakčními doporučena největší stručnost, konstatuji jen své odchylné stanovisko.

V uspořádání a popisu nebylo lze často vyhnouti se jisté stereotypnosti, jež unavujíc jest na újmu slohu, vědeckým účelům však — doufám — prospívá, vyzdvihujíc podobnosti.

Nápisy uvádím všechny, i ty, jež nesouvisí úzce s dějinami popisovaného předmětu, neb již nečitelné; soudím, že Soupisy nebudou sloužiti jen odborníkům v dějinách umění, ale že zajisté rád sáhne k nim i historik kulturní, filolog i národopisec. Kde nápisy během doby doznaly oprav (v pravopisu neb interpunkci), uvádím znění původní.

II. Obrazy a kresby jsou všechny původní; při tom provozeno obrazem novým i to, co jinde již reprodukováno, ale nevyhovuje účelům Soupisu.

Půdorysy čárkovány různě jen tam, kde dá se na ten čas — bez hypothes — zjistiti různost zdiva, zejména architektonickými detaily. Míry správny jsou u větších ploch do *dm*, u detailů do *cm*, jemnější měření provedeno jen u předmětů uměleckého průmyslu.

Délka kněžiště rozumí se vždy se silou vítězného oblouku; výška zvonů udána jest i s korunou (uchy), šířka nejspodnějším průměrem.

Veškeré fotografie pro illustrace provedl pan František Berger ve Vys. Mýtě.

Ve Vys. Mýtě, dne 20. října 1900.

Zdeněk Wirth.

Politický okres Vysokomýtský zaujímá soudní okresy Vysokomýtský a Skutečský. Příznivých podmínek pro vývoj kulturní jest zde dosti: výhodné zeměpisné položení (okres jen v jižní své části jest pahorkatý), ode dávna tudy vedoucí obchodní dráha z Moravy, úrodný kraj a hojnost dobrého materialu stavebního: opuky, pískovce (nedaleko) a v jižní části žuly. Ruch stavitelský záhy se vzmáhá. Přirozeným střediskem tohoto ruchu stává se koncem XIII. stol. Vysoké Mýto, jinde jsou to jednotlivé hrady, později zámky: Vratislav, Rychmburk, Brandýs, Nové Hrady Košumberk, Zámrsk, Choceň a Chroustovice. Dokladem velké čilosti stavební služiž, že z popisovaných kostelu a kaplí jen devět není připomínáno již ve XIV. stol. a že mnohé z nich sáhají původem do dob značně starších. Přes válečné nepokoje, jež zasáhly tento kraj často a s hroznými následky, přes malou pietu stol. XVIII. i dnů našich, jež pokazila přísnou slohovost i nejvýznačnějších památníků, zachováno dosti zástupců všech period slohového umění historického. Jen XVI. století, jinde dosti plodné, zde nemá repraesentanta většího.

Přesně datovaných starších staveb jest málo. Z budov románských, jež lehko lze spočísti, zbylo jen zdivo a půdorys; jsou to kostely Běstovický, Sv.-Jiřský, Vračovický a věž Lažanská.

Mnohem více památek zbylo z období slohu gotického, zejména z jeho periody vrcholní — století XIV. Jest to zvláště mohutné opevnění města Vys. Mýta a jeho brány, jichž pěkné silhouetty dosud je zdobí, děkanský kostel Mýtský a Skutečský.

Renaissance neujala se v kraji tomto; sporé zbytky rustiky a zříceniny zámku Košumberského jsou jedinými doklady tohoto slohu. Za to barok ve všech svých fasích i rokoko byly na Vysokomýtsku plodny. Stačí jen jmenovati nádherný a celému okolí vévodící Chlumek s residencí, kostel sv. Mikuláše, Hemžský a Choceňský, zámek Novohradský a Chroustovický. Sloh empirový nevytvořil zde ani prostředního díla.

Za stavitelstvím nezůstává ani umění výtvarné, ani umělecké řemeslo.

Z románské plastiky lze uvésti jen hlavici sloupovou v Janovičkách, pak křtitelnici Řepnickou a Slatinskou. Skulptura období slohu gotického čestně repraesentována vnitřní kamennickou výzdobou děkanského chrámu ve Vys. Mýtě, kostela Peraleckého, Skutečského, Volctického a Lažan-

ského; sem dlužno i zařaditi nálezy při restauraci Vysokomýtského chrámu učiněné (konsoly, tympanon) a několik gotických křtitelnic a slušně tesaných sanktuářů, z nichž koncepcí vyniká Lažanský. Náhrobků z doby gotiky zachováno nemnoho; nejstarší jest náhrobek rytíře, uložený v městském museu Vysokomýtském. Zajímavy jsou i gotické sošky dřevěné: Madonna Vysokomýtská a Peralecká a sv. Josef v kostele Svatojiřském.

Malířství doby gotické zanechalo jako jedinou památku fresky v kněžišti (nyní kostnici) farního kostela Vraclavského.

Jako památek stavitelských jest i skulptur a maleb renaissančních poskrovnu. Nelze více uvésti než kazatelnu v děkanském chrámě Skutečském, archu Mičovu, Voletickou a Janovičskou, oltářík v kapli »ve Chmelištích« u Nov. Hradů, Piety v Proseči a Chroustovicích. Něco více zbylo náhrobků, z nichž na prvém místě stojí náhrobky Berků a Valdštýnů v kostele Lažanském a tumba Heřmana z Bubna v Hor. Jelení.

Ze záplavy barokních soch stojí za zmínku statue P. Marie na náměstí ve Vys. Mýtě a sochy u cesty ke Knířovu. Stejně bezvýznamny jsou i barokní fresky a štuk. Malbu na plátně čestně repraesentují obrazy: Ecce Homo! od K. Skrety a Nanebevzetí P. Marie od P. J. Brandla.

Dobře lze stopovati vývoj a úpadek uměleckého řemesla na jeho památkách. Jakostí vyniká stol. XVI., počtem památek XVIII. Nade všecka řemesla vyniká konvářství a kovářství (zámečnictví), zejména doby gotické. Výtečné kruhy v sakristii chrámu Vysokomýtského, několik křtitelnic, zejména Ptáčkova a svícny atd., pak hojnost zvonů (nejstarší datovaný z r. 1404.) jsou toho dokladem. Zlatnictví může se chlubiti kalichem Radhoštským, monstrancí a kalichem v Chroustovicích, rytectví několika pěknými pečetidly. (Vys. Mýto, Brandýs nad Orlicí.)

Truhlářství a řezbářství, většinou barokní, zanechalo skorem — až na výzdobu kostela Chlumského a Hemžského — jen věci bezcenné; vyjmouti z toho dlužno hlavní oltář Vysokomýtský z Kutné Hory přenesený.

Za to vyšívačské umění vykazuje nejedno dílo pěkné, zejména gotickou kasuli Vysokomýtskou.

Keramika a sklo zastoupeny nejméně a kusy nevýznamnými komposicí i technikou.

Běstovice.

J. Krška: Choceň, město a bývalé panství. 1858., 133—4., J. L. Barvíř: Děje města Chocně. 1886., 142—3, Památky arch. II. 353., IX. 843., Method 1883., 92., Sommer V. 137.—8., Rkp. sbirka topografická v archivu Musea král. čes. Heslo: Choceň.

KOSTEL VŠECH SVATÝCH (filialní do Chocně) připomíná se v XIV. století jako farní; v husitských válkách byl pobořen; 1677. filialní, měl stříbrný kalich a 3 zvony. Roku 1782.—4. rozšířen v lodi přistavěním zvonice. Opraven 1901.

Orientovaná stavba jednolodní, jež zachovala si půdorys románský, stojí na vysokém návrší uprostřed hřbitova. Stěny hladké, zvětšená okna ploše orámována, valba křidlicová bez sanktusu. Přistavěná část dekoro-

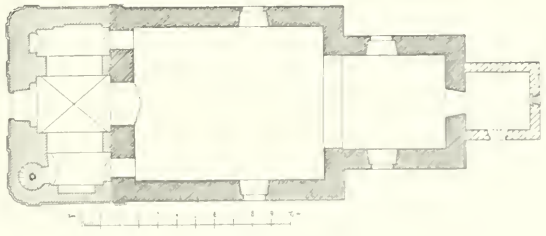

Obr. 1. Běstovice. Půdorys kostela.

vána v západním průčelí a po stranách pilastry, nad hlavní římsu vystupuje věž s rohy zakulacenými, od níž prohýbají se postranní nástavce. V patře okna polokruhová, cibule s lucernou.

Kněžiště pravoúhlé, skoro kvadratické (5·45 *m* dlouhé, 5 *m* široké) se zvětšenými okny po stranách; na východě přiléhá sakristie.

Oblouk triumfalní 0·95 *m* silný, polokruhem sklenut nad šířkou 4·95 *m*; na středním klenáku letopočty: 1782. 1887.

Loď podélná 13·65 *m* dlouhá, 8·08 *m* široká (síla zdiva 1 *m*), s dvěma zvětšenými okny a vchodem na jihu. Stěny hladké, stropy ploché se štukovým zrcadlem. Věž vstavena do lodi na dvou mohutných pilířích hranolových s římsou (barokní napodobení románského motivu). Přízemí a nad ním kruchta, otvírající se třemi oblouky do lodi, sklenuty křížově bez žeber. (Půdorys na obr. č. 1.)

Obr. 2. Bestovice. Nápis na zvonu čís. 3.

Hlavní oltář, od opravy 1901. postranní, chudých prostředků, ale zajímavý, ze XVII. stol. Mensa gotická z pískovce (1·60 *m* dl., 1·35 *m* vys., 1 *m* šir.) s vyžlabenou římsou. Tabernakl šestihranný s lištnovou ozdobou, podobně zdobena predella; po stranách novějšího obrazu nesou korinthské sloupky kládí, nad římsou podobné nižší patro s obrazem nejsv. Trojice v čtyřkruhovém rámu. Po stranách obou pater sošky: dole ve visutých listech akanthových sv. Václav a Prokop, nahoře sv. Vít a Zikmund.

Z postranního oltáře zbyl jen bezcenný nástavec na rakvovité mense a nevkusné dřevěné svícny. Kazatelna rokoková bezcenná.

Křtitelnice pískovcová, formy kalicha, 0·90 *m* vys., kotel 0·55 *m* v průměru, hrubé práce. Na plášti dvojřádkový nápis:

Leta 1592 Tato krztitelnice · Dielana Nakladem panu | hubkowu · y S matiegem sinem swym na ten czas rich ·

Positiv na kruchtě s řezbou akanthů, z konce XVII. stol. V lodi obraz na plátně: Ukřižování Páně (1·60 *m* × 2·50 *m*) z XVIII. stol. Na půdě dřevěné sochy ze XVII. století, slušné, se zašlou polychromií: 1. sv. Vojtěcha 1·40 *m* vys.; 2. sv. Václava 1·30 *m* vys. Svícny cínové, trojnohé, z konce XVII. stol., dva 0·545 *m*, dva 0·48 *m* vys.: na hranách karyatidy, na plochách srdce a hlava andílčí v dekoru růží, stvoly kroužené; z XVIII. stol. dva 0·58 *m* vys., hladké; na nodu vyryt korunovaný monogram MARIA. Na dveřích kruchty prostý gotický zámek.

Zvony: 1. Výška 0·89 *m*, průměr 0·97 *m*. Ucha zdobena festony, kolem koruny opakuje se korunovaný ornament rokokový. Nápis dvojřádkový: SLIT GSEM NA WRATSLAWI OD IANA ZEIDI KE CZTY A CHWALE NEGSWETEGSSY TROGICE ZA CZASV W P FARARZE P IANA | CHVCHELSKYHO Z NESTAGOVA. Na plášti k západu relief krucifixu 0·15 *m* vys., pod ním 1744. (Rybička l. c. 63.)

2. Přelit 1896. od *A. Diepolda* v Praze, ale zachována původní forma a nápis (přidány jen akanthy a relief andílka). Výška 1 *m*, průměr 1·07 *m*. Ucha hladká, kolem koruny dvojřádkový nápis minuskulí:

leta + panie + tisyczeho + pietistego + styrycatego + wosmego + tento + zwon + vdielan +

do biestovic + ke czi a chwale + panu bohu + a w + swategm + mistra + matige.

Na plášti plaquetta obdélná (0·12 × 0·08 *m*): Kalvarie. Snad od mistra *Matěje* z Vys. Mýta. (Rybička l. c. 73.)

3. Výška 0·73 *m*, průměr 0·79 *m*. Na uchách pletenec vrouben perlovci, plášť hladký, nápis kolem koruny jednořádkový: anno domini Mcccclxxxi ✠ panu bohu ke cti a k chwale y matce bozi y wssem swatim ✠ Pásek ovrouben po obou stranách stočeným torem a řadou lilií. (Viz faksimile na obr. čís. 2.)

4. V lucerně nový, z r. 1847.

SÝPKA přede vsí, obdélné stavení s trojhrannými štíty a sedlovou střechou. Rohy zkulaceny, stěny lisenovány. Nad vchodem v segmentovém nadpraží tesaný, pískovcový znak Kinských.

SOCHA sv. Jana Nepomuckého (ve vsi u silnice) z r. 1811, vysoká 3 *m*. Kolem pískovcová ballustrada s kruhovými otvory, z r. 1827. (Opraveno r. 1887.)

Brandýs nad Orlicí.

F. B. Kadlčík: Děje i paměti Brandýsa nad Orlicí. 1886., F. Faltus: Výletní místo Brandýs nad Orlicí. 1889., Týž: Brandýs nad Orlicí. 1900., Čechy V. 176—180., Sedláček: Hrady a zámky II. 132.—144., Památky arch. IX. 336, 841, 848., X. 621., Schaller XV. 223.—229., Sommer IV. 303.—312., F. Bauer: Potštýnské zátiší. 1892. (str. 111.—120.), Bienenbergs Alterthümer. 1779. II. 26.—63., A. V. Šembera: Páni z Bozkovic. 1836. a 1870., Oesterr.-ungarische Monarchie. Böhmen II (1896) 345.—346., Topografie. sb. Musea král. čes. Heslo: Brandýs, Histor. rozhledy, 1900, Archiv městský, Pamětní knihy na faře (od 1713., od 1864.) a matriky od 2. pol. XV. stol., Pamětní kniha literats sboru. Kniha zápisů panství Brandýského 1577.—1651. (v archivu města Litomyšle).

KOSTEL NANEBEVSTOUPENÍ P. JEŽÍŠE (farní). Časté zmínky ve XIV. stol. (1361. dává Jan z Boskovic kněze k němu, 1390. zřídil Tas z Boskovic oltář sv. Jakuba, 1399. sv. Magdaleny.) Od r. 1489. až 1620. spravován čes. bratry; 1677. byl farní a měl 2 stříbrné kalichy, stříbrnou monstranci, 5 mosazných svícnů, dřevěnou křtitelnici a 4 zvony. Tehdy kostel v lodi rozšířen, ale 1787. sbořen úplně a nový vystavěn 1787.—1788. nákladem 3320 zl. z nadace administratora V. Gregora (založena 1750.) a 2400 zl. ze záduší sv. Jiří. Stavěl *František Jedlička* z Heřmanova Městce. Vnitřní výzdoba skončena 1793.

Prostá barokní, orientovaná budova jednolodní stojí na nejvyšším místě města uprostřed hřbitova. Omítnuté stěny členěny lisenami, okapní římsa oblomuje se na zakulacených rozích, okna a vchody lemovány chambranami. Sedlová střecha kryta břidlicí, nad kněžištěm sanktusová vížka. V západním průčelí hranolová věž (se šnekem na jihu) kryta cibulí s lucernou. V přízemí vchod se segmentovou římsou, na jehož středním klenáku vytesáno $\frac{17}{88}$. V 1. patře okna, v 2. patře tři široké prolomy.

Vnitřek prostý, hladké stěny s moderními freskami z r. 1892.

Kněžiště 10 *m* dlouhé, 7·75 *m* široké zakončeno polkruhem a osvětleno třemi okny segmentem sklenutými; na levo vchod do pravoúhlé sakristie, nad níž oratoř s dřevěnou ballustradou. Obdélná loď měří 19 *m* délky a 10 *m* šířky, s třemi páry oken a dvěma vchody; hlavní vchod věží, jejíž přízemí tvoří předsíň. Empora na dvou kamenných sloupech s prohnutou dřevěnou ballustradou. Prostor sklenut v kněžišti konchou a plackou, v lodi třemi plackami pásy dělenými a nad okny lunettami prostoupenými. Cípy klenby sbíhají na združené pilastry s jonisujícími hlavicemi.

Výzdoba rokoková, slušná.

Hlavní oltář dobrých poměrů, s obrazem výborné komposice, na plátně: nanebevstoupení Páně, při nedávné restauraci silně přemalovaný. Připisován snad pro stejnou komposici s obrazem nanebevzetí P. Marie v děk. chrámu ve Vys. Mýtě (některé postavy apoštolů skoro převzaty) *P. Brandlovi.* Nad obrazem socha Boha otce a holubice, po stranách sv. Petra a Pavla.

Oltář sv. Anny se sochami sv. Jáchyma a Zachariáše, andělů a monogrammem v paprscích nad středem nástěnné architektury.

Postranní oltáře stejného rozvrhu. Na levém po stranách obrazu sochy sv. Alžběty a Jana Křtitele, nahoře štítek s monogrammem: MARIA ve věnci; na pravém obraz sv. Jana Nepomuckého (hledí na krucifix, shora snášejí se andílkové) tvrdého koloritu, obklopený šesti anděly. Maloval *Jan Jiří Mayor* († 1744).*)

Kazatelna co do architektonického rozvrhu velmi slušná, figuralní část slabá. Okrouhlé visuté řečniště ozdobeno anděly a kartušemi; v kartuši na poprsnici v reliefu biblický výjev, na spodku chronogramm:

NON
AVDITORES LEGIS
IVSTI SVNT VERVM FAC„
TORES PAVLÔ TESTE. (= 1734.)

Na konchovité stříšce ozdobené lambrekinem attributy čtyř evangelistů, andělé, světice na voze, nejzáze štít s prohnutou římsou a vasou.

Varhany s dvojdílným korpusem, ozdobeným řezbou rozvilin akanthových a soškami troubících andělů. Pod předním korpusem v bohatě řezaném věnci z akanthu korunovaný štítek se znakem Trauttmansdorfů.

Křtitelnice podoby koule hadem ovinuté, na třech nohách, naivní empire. Dvě zpovědní stolice v nevkusně širokých výklencích s dřevěnou vydmutou střechou, vasou ukončenou. V kněžišti v zasklenné skříni bezcenný obraz P. Marie s nasazenými barokními korunkami (zbytek oltáře). Prosté dubové lavice s vyřezávanými postranicemi a pilastry dělenými čely. Křížová cesta z počátku XIX. stol., dva pendanty »sv. přijímání« (na plátně), cechovní lucerny, bezcenné.

*) Viz: G. Dlabacz: Künstlerlexicon II. 246.—247., Ottův Slov. N. XVI. 654.

Kalich stříbrný, zlacený, 0·245 *m* vys. Noha s tepaným dekorem ovocných festonů a rocaillů, kuppa 0·093 *m* šir. zdobena podobně tepaným pláštíkem. Hrubá práce konce XVIII. stol.

Pacifikal 0·32 *m* vysoký. Noha mosazná s rocailly, nodus vasovitý, na paprscích rámeček stříbrný a zlacený, pod nimi andělé nesoucí koš s révou, vše zdobeno nepravými drahokamy. XVIII. stol.

Pacifikal 0·31 *m* vys., podobný, s authentikou z r. 1775. Hrubá práce.

Pacifikal 0·30 *m* vys.; kříž s litým korpusem, noha s ovocným dekorem v kartuších. Konec XVIII. stol.

Svícny a kostelní nádobí prodáno 1857. a 1900. (Z rakví vyloupené hrobky Žerotínské zhotoveny sem r. 1746.: 12 svícnů na hlavní a po 6 na vedlejší oltáře, lampa, umývadlo, kropenka, konvičky.)

Obr. 4. Brandys nad Orlicí. Náhrobek čís. 1. (1583.)

Zvony: 1. Výška 1 *m*, průměr 1·10 *m*, 24 centů. Na uchách akanthové listy, po stranách pletence, plášť hladký. Kolem koruny dvojřádkový nápis: LETA PANIE ✠ 1568 ✠ TENTO ✠ ZWON ✠ SLYT ✠ GEST ✠ KE CZTI ✠ A CHWALE ✠ PANV ✠ BOHV ✠ WSSEMO ✠ ✠ HVCZYMV ✠ A DOBREYM ✠ LYDEM ✠ NA POSCHWALENI ✠ SKRZE ✠ MISTRA ✠ ADAMA ✠ KONWARZE ✠ TARA ✠ Pod tím řada visutých akanthů. Dle Rybičky l. c. 55. jest to *Adam Taraba* z Hradce Králové.

2. Výška 0·90 *m*, průměr 0·94 *m*, 16 centů. Ucha ozdobena větévkou kol tyče ovinutou, plášť hladký. Kolem koruny jednořádkový nápis:

leta bozieho tisiceho ccce osmdesateho deweteho lit gest tento zwon ke czti panu bohu matczie boži i wssem swatym amen (dvojnásobná pětilistá rosetta). (Viz faksimile na obr. č. 3.)

Obr. 3. Brandys nad Orlicí. Nápis na zvonu čís. 2.

3. Výška 0·62 *m*, průměr 0·60 *m*. Ucha s maskarony. Kolem koruny v mušlovém dekoru kartuše a troubící andělé a nápis: V WISOKYM MEITIE 1753, na plášti relief krucifixu. Lil asi *Jan Zejda,* toho času zvonař ve Vys. Mýtě.

4. Umíráček v lucerně věže. Výška i průměr 0·32 *m*. U koruny nápis mezi vavřínovým věncem a barokovým ornamentem: S : BARBORO ORODVG ZA NAS W HODINV SMRTI · AMEN · ANNO 1739. Na plášti relief sv. Barbory a trojlístek. Na dolním okraji: SLIL MNE FRANCZ IAKOBETZ ZWONARZ IAROMIERSKY.

5. Sanktusník hladký, bez nápisu.

Náhrobky: 1. Zvenku v levo od již. vchodu zazděný, z bílého mramoru, 2·20 *m* dlouhý, 1·12 *m* široký. Uprostřed znak Žerotínský ve vavřínovém věnci, v rozích 4 znaky rodiny Žerotínské, Slavatovský a Boskovský. Vše značně vyšlapáno (1817. po sboření bratrského kostelíku dán za práh farního, 1843. zazděn na nynější místo), z opisu čitelno již jen:

(M)atiegi apoſſtolu Panie mezy Druhau a tretj hodin(au) ... | ... cla panie 1583 umrzel | urozeny Pan Pan Jan Starſſi z Zerotina a na Nameſſti Roſycnch ... (Obr. čís. 4.)

2. v kněžišti za hlavním oltářem, pískovcový, 1·77 *m* dlouhý, 0·91 *m* široký, slušná práce. Nahoře ve velké kartuši nápis:

D. O. M.
HONORI LAVDI ET GLORIÆ
IACET HIC

ILLRIS . CLARM' ADM : RND ET DOCTM DN'
D. THOMAS ANDREAS VOLPHIVS SILES : RICHTAL .
I. V. D. COLLEGIATÆ PRINC . MAIOR : GLOGO
VIÆ IN SILESIA CANC', PAROCHIAL · BRVND :
ET HERSM : ECCLARVM PAROCHVS .
VIR OMNIVM FACILE FRATRVM
DVM VIXIT EXCELLENTIA PRIMVS
INGENIO, SAPIENTIA, IVSTITIA LEGVM
PERITIA NVLLI SECVND'. PLVRIMARVM
SCIENTIARVM DOCTRINA INSTRVCTVS,
QVONDAM IN PRINCIPATV MAIOR : GLO
GOVIÆ OFFICIALIS EXTITIT DIGNISSIM'
QVEM FRATRES NON PASSI MORS HIC DEPOSVIT .

OBIIT

RELINQVENS AMICIS LVCTVM, NOTIS
ADMIRATIONEM INIMICIS DESIDERIVM
DIE 31. MARTII : ANNO 1658.
ÆTATIS SVÆ 49

VIATOR,
ILLI, QVI HIC IACET DIC REQVIESCAT
IN PACE.

V dolní části znak (tři hvězdy a dva půlměsíce, v klenotu medvěd s větvicí v tlapě) obklopený čtyřmi hlavičkami andílků.

3. Dlouhý 1·45 *m*, šir. 0·73 *m*, v dlažbě kněžiště, vyšlapaný.

FARA, prosté stavení obdélné o jednom poschodí. Vystavěna dle nápisu nad portálem: ANNO MDCCL, z peněz stržených za rakve Žerotínů. Mříže v oknech koupeny za 700 zl. z nedostavěného zámku v Mostku. Slohové dubové dvéře, závěsy a zámky. Tři portraity farářů z konce XVIII. stol., na plátně.

ZÁMEK. Již v polovici XVI. století vystavěn od pánů hradu Brandýského v městečku pohodlnější dům; připomíná se r. 1558 jako nově postavený a ještě 1652 jako »dům panský«. Vlastní zámek vystavěn u řeky Orlice až v polovici XVII. stol. (poprvé uveden jest k r. 1652.) na místě zbořeného konventu a školy čes. bratří. (Dle relace vikáře chrudim kého z r. 1635. byly zde seskupeny kolem čtyřhranného dvora: škola, kostelík s malou věží a konventní budova; uprostřed byla zahrada s kašnou, za budovami štěpnice.) Počátkem stol. XVIII. byl zámek značně zpustlý, že hraběnka Rottalová, tehdejší majitelka, chtěla r. 1724. vystavěti si nové sídlo u Mostku. (Viz heslo: Mostek.) Opraven byl až r. 1781. za hrab. Frant. Norberta z Trauttmansdorfu stavitelem *Jos. Tůmou.* (Schaller tvrdí, že byl tehdy zámek celý stržen.) Roku 1818. koupil jej pražský měšťan Blažek a opravil zvětšiv okna a pavlač na jihu přestavěv. Od r. 1865. patří zámek Parishům.

Jest to prostá obdélná budova, krytá šindelovou mansardou s vikýři. Úprava stěn a vnitřku moderní. V desítiosém průčelí severním zazděn portál s immitovanou bossáží z malty; loggie v přízemí jižního průčelí, plackami klenuté, jsou částečně zazděny a vstaveno do nich moderní schodiště. Průjezd klenut valeně s výseči. Zahrada v anglickém slohu, nyní zpustlá, rozkládá se na jihu k řece.

Obr. 5. Brandýs nad Orlicí. Otisk pečetidla z r. 1503.

RADNICE s dřevěnou věžičkou z r. 1776. nad středem nevkusného štítu, v nynější střízlivé podobě z r. 1822. Sbořena 1901. Na věži radnice hodinový cymbal, 0·28 *m* vys., v prům. 0·65 *m*. Plášť hladký bez ozdob; na obvodu letopočet 1·5 8·9· Zvonek požární bez letopočtu, mladší.

Na městském úřadě cechovní truhlice z r. 1824. a 1825. a pečetidla:

1. městské stříbrné, kruhové; výraz 0·035 *m* v prům. Kolem znaku (uděleného 1503.) nápis na ladně vinuté pásce gotickou minuskulí: pecżet miesteczka | bra | ndaisa nad orlicżi. Překlopné držadlo ozdobeno prolamovanou kružbou. Počátek XVI. stol. (Obr. čís. 5.)

2. městské mosazné, kruhové; výraz 0·03 *m* v průměru. V renaissanční kartuši znak městský a letopočet: 1577. Opis: ⊕ PECET · MIESTECKA · ⊕ · BRANDEISA · ⊕ ·

3. cechu ševcovského, mosazné, okrouhlé; výraz 0·035 *m* v průměru. V čtyřlaločném štítku tři nohy s jízdeckými botami, kolem: ✠ PECIZ ∞ ✠ CECHZ ∞ ✠ MIESA · BRA ✠ NDEISA · 1670 ✠

4. cechu krejčovského, mosazné, okrouhlé; výraz 0·035 *m* v průměru. Ve štítku velké nůžky otevřené, nad ním znak městský. Opis: PECZET CEHU KREGCZOWSKE . ME . B . N . O . 1674. (městečka Brandýsa nad Orlicí.)

5. cechovní mosazné, okrouhlé; výraz 0·03 *m* v průměru. V kartuši křížem sladovnické lopaty (?), pod nimi 1674. Opis: PECET : CECHV : MESTIS BRANDEGSA : NAD ORLICI ∞

6. společného cechu, mosazné, okrouhlé; výraz 0·04 *m* v průměru. Kolem středu 6 štítků s emblemy cechů: zámečnického, puškařského, tesařského, kovářského, kolářského a zednického. Opis: PECZET CECHOWNI MESTIS BRANDEGSA NAD ORLICI. XVIII. stol.

7. cechovní, olověné, kruhové; výraz 0·036 *m* v průměru. Ve štítku podkovy, odznak sekerníků a pernikářské formy. Opis částečně nezřetelný: PECET . . . . . ZSKEHO PERNIKARZSKEHO MLINAR. Hrubá práce XVIII. stol.

U pana F. Bartoně truhlice dříve ševcovského, nyní společného cechu, z r. 1691., s malovanými dvěma odznaky.

HRAD poprvé připomenut k r. 1289. (Jindřich z Brandýsa.) Od polovice XIV. stol. skoro celé století vládli zde páni z Boskovic, po nich z Postupic. R. 1506. koupil hrad od Jana Kostky pan Vilém z Pernštejna a dal jej pobořiti, ale již po r. 1547. opravil jej zase nový pán Bohuš Kostka a dole v městečku vystavěl si pohodlnější dům. Od r. 1559. vládli tu Žerotínové. Hrad ještě r. 1652. byl obýván (při prodeji J. F. Trauttmansdorfovi), ale již koncem XVII. stol. začal neobýván pustnouti. Schaller uvádí, že v novém zámku pod hradem bylo okno z hradu, na němž namalován znak pernštejnský a letopočet 1573.

Hrad, vystavěný na vrcholu hory na rozhraní XIII. a XIV. století, skládal se z předmostí, předhradí (bráněného čtverhrannou věží), předního hradu, jež odděleny byly třemi příkopy a věžemi, a vlastního hradu podkovovitého půdorysu s hlavní branou, jenž obehnán příkopem a náspem. Nepatrné již zbytky bez architektonických ozdob (zdivo 1—2 *m* silné jest lomová opuka, místy v hrubé kvádříky přitesaná) sotva dávají tušiti půdorys. Nejvíce zdiva zachováno z vlastního paláce; v jižní jeho zdi dvě okna, 2 *m* široká, v přízemí sklepy, částečně již zasypané, valeně klenuté, osvětlené střílnami zvenčí 1 *m* vys., 0·10 *m* širokými.

KOSTEL SV. JANA KŘTITELE na Loukotí vystavěn kolem r. 1560. pro čes. bratry od Jana ze Žerotína a spojen chodbou s hrobkou Žerotínskou *) (malou kryptou s kostelíkem čtyřhranným, 7 *m* vys, s věžičkou). Zbořen byl na rozkaz Karla staršího ze Žerotína r. 1629. až do výše 3·50 *m*. Hrobka byla již 1680. zřícena; 1721. a 1746. zpustošena a 1817. po ohni všechno zdivo rozebráno na stavbu. Malé zbytky v domku čís. 100.

---

*) Viz obšírnou liter. v: Dr. Č. Zíbrt: Bibliografie čes. historie. I., 629. čís. 23131.

KLÁŠTER na Orlíku (vrcholu nad lesem Klopoty jižně od města) vystavěn pro Křížovníky sv. Cyriaka kolem r. 1256. R. 1296. uvádí se jako velký, s kostelem P. Marie a konventem 26 mnichů. R. 1421. za Jana z Boskovic zbořen klášter Husity, později i kostel. Půdorys dal by se jen kopáním zjistiti.

STATUE P. MARIE vystavěna na náměstí r. 1798. nákladem manželů Václ. a Joh. Kollerových, skácena 1811. vichřicí. Nový sloup se sochou vztýčen na starém podstavci 1812. prací *Frant.* a *Karla Mělnických*, sochařů z Wamberka. Na čtyřbokém hranolu jonský sloup se slušnou sochou: svítilna na kutém rameni. Z předu chronogramm v stuhovém rámci:

SOCHA
Z WLASTENSKE DOBROCINOSTI
ZDWIZENA A OKRASSLENA
PRO
VCTV BOZSKE WELEBNOSTI
A
NEBESKE KRALOWNI
PRAWE CTITELOWE
OBET KONAGI
OBCE TETO.

Vzadu: 1798, ostatek již nečitelný.

SOCHA SV. TADEÁŠE na náměsti, 3·50 *m* vys. Na přední straně vydutého podstavce s širokou římsou chronogramm v akanthovém věnci:

TY GSY NASS
ZASTVPCE
WERNY
SWATY
IVDO
THADDEASSI
OBRAN ZASTAN NAS
W ZAVFANI PROS
GEŽISSE ZA WLAST
NASSI.

Na zadní straně: Renovatum est Año 1842: 1892. 1718.

KŘÍŽ pískovcový, 5 *m* vys., před kostelem. (Přenešen sem r. 1879.) Podstavec s festonovou výzdobou, vzadu letopočty: 1817. a 1892.

KŘÍŽ pískovcový, 5 *m* výšky, prostší než předešlý, hrubé práce. Vzadu: ROKU 1814 DNE 18 MAIE.

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO na cestě k Sudislavi. Hrubá práce barokní z pískovce, 3·20 *m* vysoká. Vzadu:

XX : GN : M .
R : P :
1759.
Renovatum
est
Ano 1810.

KAPLIČKA v kopci Mosteckém, staršího založení, tříhranná.

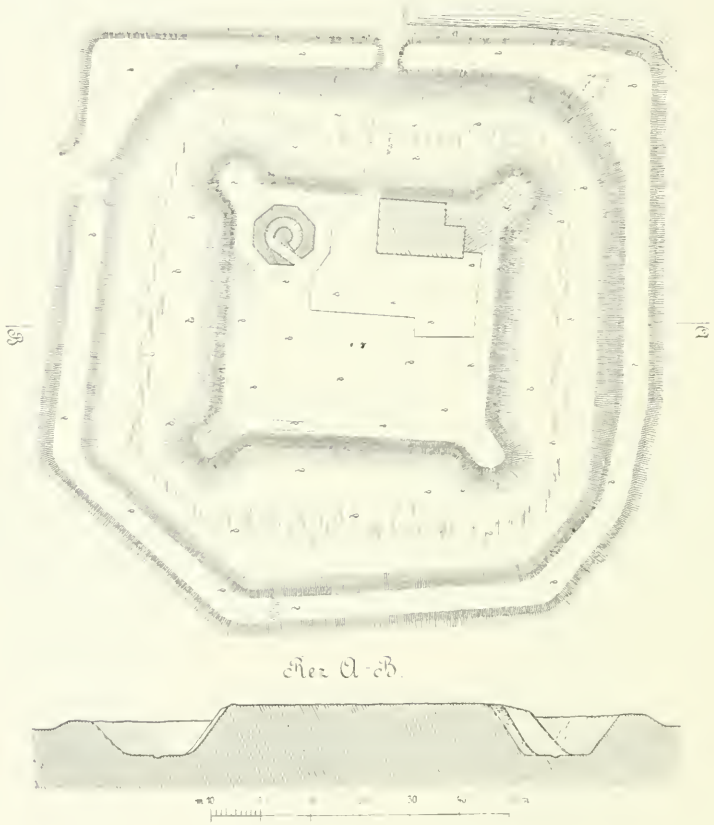

Obr. 6. Dobříkov. Půdorys a řez tvrze.

Bučina.

Sommer l. c V. 194.—5., Pam. II. 28 , Evangel. kalendář »Orloj« na rok 1886. Pamětní knihy z 1734. a 1850. na faře v Cerekvici.

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO (filialní) připomíná se 1375 jako farní. Shořel r. 1872. a přestavěn moderně goticky 1887. Zvon nový. Původní zvony slity od Jana z Hradce r. 1558. a 1562. (Obraz pův. věže v měst. museu ve Vys. Mýtě.)

KOSTEL EVANGELICKÝ vystavěn 1786., obnoven 1886. Obdélná budova, 19·60 *m* dlouhá, 8·20 *m* široká, zakončená třemi stranami. Empora na 4 sloupech, 6 oken. Prostá kazatelna a varhany. (Výzdoba štítu jonskými pilastry moderní.)

Cejřov.

O TVRZI zde na vrchu »Hradiště« stávající viz u Sedláčka l. c. I. 93. a v Pam. archaeol. IX. 250 sq.

Dobříkov.

Viz literaturu uvedenou u hesla: Zámrsk a Sedláček l. c. I. 230.—231.

TVRZ připomínaná od počátku XV. století. (Heber l. c. III. 226. omylem klade sem tvrz Zámrskou.) Vilém Dobřikovský z Malejova ji kolem r. 1600. nově vystavěl, ale koncem XVII. století již zpustla. Ještě kolem r. 1770. byla zde zachována brána, pokoje již beze stropů, v nadpražích vchodů tesané znaky. (Zemský archiv.) Začátkem XIX. století vystavěna ze zdiva zříceniny myslivna, prosté stavení s mansardou. Z tvrze zbyly valeně s výseči klenuté sklepy, částečně sřícené (schodiště k nim šnekovitě točené snad v základech osmiboké věže), zbytky zdí na východě a jihu a opevnění: příkop 10 *m* široký a násep, tvrziště ve čtyřúhelníku obklopující. Na rozích tvrziště vybíhají na 7·70 *m* diagonalní výběžky, snad základy bašt. Nynější vchod vede od západu, původní nelze již nalézti. (Půdorys na obr. čís. 6., sklep na obr. čís. 7.)

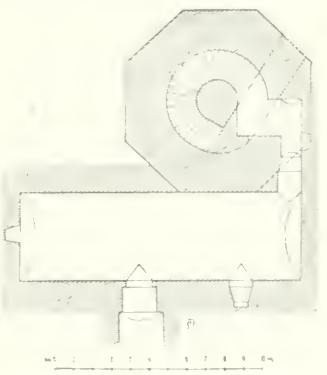

Obr. 7. Dobříkov. Sklep ve tvrzi.

Na ZVONICI ve vsi u silnice zvonek 0·22 *m* vys., 0·27 *m* v prům. Kolem koruny vine se vavřínový věnec, na plášti relief krucifixu a P. Marie; u dolního okraje: ☞ FRANCZ WANIEK ZWONAR W SLAUPNICY 1814.

Domanice.

O TVRZI zaniklé viz u Sedláčka I. 113., o hradišti Památky arch. III. 367.

Domoradice.

Sedláček l. c. I. 231., Pam. arch. IX 395., Sommer V. 117., Schaller XI. 156.

DVŮR se zámečkem z XVIII. stol., r. 1895. a 1897. moderně přestavěným. Z původního zařízení několik kovaných rokokových mříží na oknech.

ZVONICE nová. Zvonek 0·36 *m* vys., 0·37 *m* v průměru. Ucha hladká, u koruny pásek mušlového dekoru a nápis: ☞ FRANCZ WANIEK ZWONAŘ W SLAUPNICI. Na plášti relief krucifixu a sv. Jana Nep., na dolním okraji: ☞ KE CTI S. IANA NEPOMUCKEHO PŘELITI DAL PAN FRANTISSEK ZEGKLITZ ROKU 1812. Neumělá práce.

V nedaleké Svařeni KALVARIE z pískovce hrubě tesaná, z r. 1839.

Dorflík.

O TVRZI, jež zanikla v XVI. století, viz u Sedláčka I. 233.

Hemže.

J. Krška l. c. 130.—2., J. L. Barvíř l. c. 135.—7., Method 1883., 91.—92., Ottovy Čechy V. 189., Pam. arch. II. 352.—3., IX. 843., Sommer V. 138., Topograf. sb. rkp. v archivu Musea král. čes. Heslo: Choceň, J. Krška: »Modlitby k P. Marii«. (Choceň 1856.)

Nahodilý nález bronzových srpků; nález v Chrudimském museu.

KOSTEL NANEBEVZETÍ P. MARIE (filialní k Chocni) připomíná se 1354. jako farní. Fara zanikla po 1620., 1677. byl kostel filialní, měl kalich stříbrný a 3 malé zvony. Původní dřevěný (?), zasvěcený Zvěstování P. Marie, zbořen 1682. a 1683. vystavěn nový (později poutní) nákladem Jana Bedřicha z Trauttmansdorfů. Opraven 1897.—8.

Barokní orientovaná budova jednolodní stojí na hřbitově, obklopeném ellipsovitou zdí, prostoupenou v rozích třemi valeně klenutými kaplemi (fresky moderní) a věží. Ke kněžišti přiléhají po stranách sakristie a oratoř poloviční jeho výšky. Stěny hladké, liseny oblouky spojené tvoří mělké arkady, vchody a okna ploše orámovány.

Západní průčelí a strany projektovaných, ale nedostavěných věží děleny pilastry na vysokých stylobatech, pseudojonské jich hlavice dekorovány festonem a hlavou andílka. Prosté kládí, římsa kůrkami krytá, nad ní trojhranným štítem ukončené polopatro s postranními nástavci. Ve středu portál bohatší ostatních, nad římsou mezi segmentovými úseky dvojznak Trauttmansdorfský a Šternberský, po stranách hluboké niky. Na dveřích slušně tepaný štítek a kruh na přituze. Břidlicová valba se sanktusem.

Kněžiště 5·95 *m* dlouhé, 5·10 *m* široké, ukončené polokruhem, s dvěma okny segmentem klenutými. Na levo sakristie s pravoúhlým vchodem; na pravo oratoř otvírá se polokruhovým obloukem, nad nimi stejně široké empory s dřevěnou ballustradou (se šneky v zakulacených rozich lodi) — vše klenuto křížově bez žeber.

Loď obdélná 19·65 *m* dlouhá, 9·90 *m* široká se zakulacenými rohy; k ní na západě přistupuje empora hudební nesená valenou klenbou segmentovou s výseči nad vchody do schodiště a k Božímu hrobu, ballustrada segmentem vyložena. Tři páry širokých oken, dveře vchodů opa-

třeny slohovými závěsy a zejména zručně tepanými zámky a štítky. Meziokní a rohy dekorovány pilastry s úseky oblamovaného kládí, jež nesou pásy dělící valenou klenbu 15 *m* vysokou, s výseči nad okny. V rozích výklenky. (Architektura i výplňové plochy moderně polychromo-

Obr. 8. Hemže. Pohled do kněžiště kostela.

vány). Zařízení současné většinou se stavbou. Práce řezbářská výborně à jour provedená, jen na hlavním oltáři vadí přeplnění; nová polychromie jest vkusná. (Pohled do kněžiště na obr. čís. 8., půdorys čís. 9.)

Hlavní oltář má novou mensu, tabernakl a svícny. Na predelle s ozdobou lištnovou a révových větví stojí za sebou dva sloupky korinth-

ského řádu, točené jich dříky opleteny větévkami révy. Oblamované kládí s řezbou chmelových a akanthových listů a erbem Trauttmansdorfským, segmentová římsa nad ním se znaky Kinských. Plocha mezi sloupy vyplněna řezbou akanthů a slunečnic, andílky nesenou, uprostřed zasklenná skříň s dřevěnou soškou P. Marie. Soška nově polychromovaná, 0·40 *m*

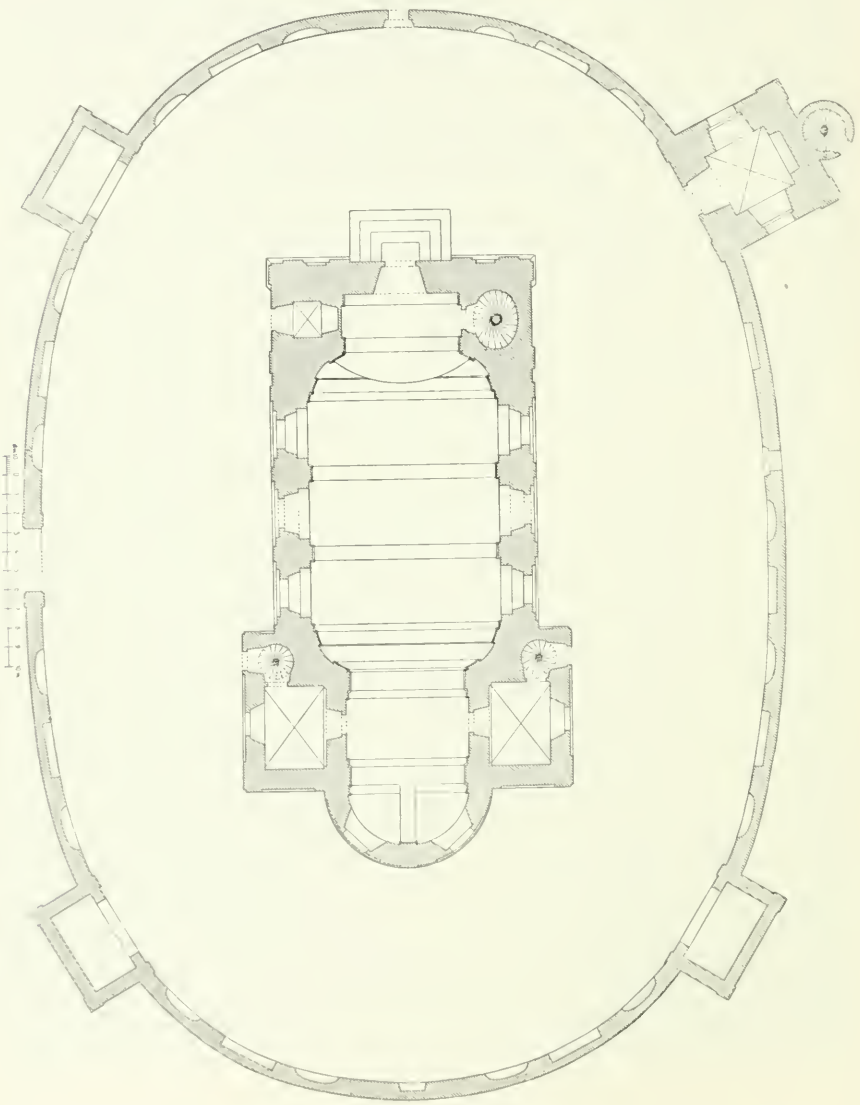

Obr. 9. Hemže. Půdorys kostela.

vysoká (poprsí P. Marie s nahým děckem), v pojetí realistická, přivezena byla z Uher r. 1662. a darována hrabětem Kurzem (Curtius). Rám skříně řezán v podobě vavřínových pruhů a hroznů. Nad římsou podobné nižší patro s kládím segmentovým, neseným páry pilastrů a sloupků, s novým obrazem; po stranách visuté řezby slunečnic, na vrcholu nové sošky. Po

stranách celé architektury vinou se řezané listy akanthové a slunečnicové kol soch sv. Jana Křtitele a Františka v přirozené velikosti. Na mense dva zdařile řezané kruhové reliquiáře z akanthů.

Postranní oltáře stejné, s novými mensami a obrazy; korinthské sloupky s točenými dříky, jež větévkami lilie opleteny, nesou kládí s oblamovanou segmentovou římsou. Po stranách visuté řezby akanthové, predella zdobena lištnami. Sošky na vrcholu nové.

Kazatelna nástěnná. Čtyřboké řečniště, k němuž vede gallerie, zdobeno na spodu ve voluty stočenými akanthy, jež po hranách do středu v hrozen se sbíhají; mezi nárožími visuté festony růžové a slunečnicové. Na rozích poprsnice korinthské sloupky s oblomovanou římsou, ve výplních (gallerie o dvou polích) slušné sošky apoštolů 0·50 *m* vysoké. Stříška šestiboká ořímsovaná, s řezbou akanthových rozvilin, a festony zdobená; na rozích 5 sošek světců a otců církevních, nejvýše trůní Bůh otec.

Třídílný korpus varhan ozdoben akanthovými rozvilinami a stuhami.

V jednom výklenku lodi barokní »Ecce homo« v životní velikosti, ze dřeva.

Lavice dubová (pod emporou) s vykládaným čelem, zábradlí u oratoře s intarsovaným monogrammem MARIA, rokokové.

Monstrance z konce XVII. stol., 0·54 *m* vys., stříbřená a zlacená mosaz. Kolem srdčitého středu rámec akanthový s nasazenými hlavičkami andělů. Hrubá práce.

Kalich 0·255 *m* vys.; noha nová, kuppa stříbrná, zlacená, 0·083 *m* široká s pláštíkem prolamovaným z listů a květů tulipánu. Konec XVII. stol.

Svícny cínové, trojnohé: dva 0·33 *m*, dva 0·55 *m* a čtyři 0·52 *m* vys. z konce XVII. stol.; podobné dva 0·41 *m*, dva 0·475 *m* vysoké. Barokní z XVIII. stol, hladké dva 0·50 *m* vysoké.

Kruhový stojan na svíčky, třídílný, 1·60 *m* vysoký, rokokový: z plochých železných prutů a plechu tepány ornamenty listové a festony.

Zvonek u sakristie v dovedně kutém rameni železném z počátku XVIII. století.

V sakristii rokoková skříň kredenční s tabernaklovitým středem. Deštění zásuvek a dvířka skřínek zdobeny intarsií: ovocný ornament biblické výjevy, monstrance, andělé, poutní průvod. V oratoři skříň barokní; v ní soška P. Marie baroková, 0·34 *m* vys. a několik pláštíků, zlatem a hedvábím vyšívaných, pro sošku na hlav. oltáři z XVIII. stol.; bezcenný obraz sv. Jana Nep. na plátně.

Na půdě kostela zbytky dvou rokokových zpovědnic a dva obrazy na plátně představující soudy Šalamounovy, z XVIII. stol.

ZVONICE dvojpatrová se stanovou střechou. V přízemí márnice klenutá, s barokním oltářem, po jehož stranách stojí sochy sv. Václava a Víta v přehnaných posách.

Zvony: 1. Výška 0·76 *m*, průměr 0·81 *m*. Ucha s pletencem a perlovci, u koruny nápis jednořádkový: + Ave ⁘ maria — gracia ⁓ plena ⁓ dominus ⁕ tecum ⁕ leta xxxiiii (větvička). (Viz faksimile na obr. č. 10.) Na plášti relief P. Marie 0·09 *m* vys. (asi z r. 1534.).

2. Nový, přelit r. 1881. od J. Diepolda v Praze; starý byl slit od *Jos. Vaňka.*

3. Sanktusník. Výška i průměr 0·34 *m*. Bez nápisu, hladký.

SOCHA P. MARIE před kostelem na toskánském sloupu; na podstavci:

Nakladem
Dobrodinczůw
wizdwižena
Anno 1798.

KAPLE POUTNÍ (počtem 7) z Chocně podél silnice postaveny r. 1718. nákladem hejtmana Karla Ant. Helzela 1854. přestavěny.

TVRZ »HRADNÍKY« na jih od obce, se zbytkem valu ze XIV. neb XV. stol., pro niž není jména, ani písemných dokladů.

Obr. 10. Hemže. Nápis na zvonu čís. 1.

Hrady Nové.

Sedláček l. c. I. 191.—5., Pam. IX. 750., Květy 1869., 281 sq., Schaller XI., 181., Sommer V. 229.—33., E. Musil-Daňkovský: Z Chrudimska (1892.) 64.-67., Jitřenka 1898, č. 22., Hist. rozhledy II., Rkp. sb. topogr. v arch. Musea král. čes. Heslo: N. Hrad, Archiv zámecký, Liber memorabilium na faře (matriky od r. 1609), Pamětní kniha od 1825. ve škole, Urbář panství z r. 1635. v měst. museu ve V. Mýtě.

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO (farní). Připomíná se 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému. Po válce třicetileté fara založena opět kolem 1638.; 1767. měl kostel dva stříbrné kalichy, stříbrný pacifikal, mosaznou monstranci a tři zvony. R. 1722. starý sbořen a vystavěn nový větších rozměrů v letech 1723.—5. nákladem knížete Jana Trautsohna. Dozor při stavbě měl polír *Ondřej Tatínek* z Vys. Mýta, vížku sanktusovou zhotovil tesař *Jan Dolák*, hvězdu v západním průčelí a kříž ze železa *Jan Svoboda* ze Zderazu za 17 zl. Vnitřní výzdoba skončena kolem r. 1740.

Barokní orientovaná, jednolodní budova nepěkných rozměrů, bez věže. Stěny omítnuty a dekorovány chudými pilastry bez patek s římsovou hlavicí nesoucími prosté

kládí. Západní průčelí s prostým štítem pilastry a nikou oživeným, po jehož stranách volutové nástavce. Nad okapní římsou vytesán letopočet 1725. Ke kněžišti přiléhá na severu sakristie, na jih obdélná kostnice a krypta panská; u severního vchodu lodi moderní předsíňka. Střecha šindelová sedlová s vikýři, sanktusová vížka plechová. V hřbitovní zdi na severu vchod s volutovým nástavcem.

Kněžiště 8 *m* dl., 7·70 *m* šir., zakončeno polokruhem; po stranách vchody: v levo do sakristie, v pravo do oratoře s dubovou empirovou zasklennou lóží; v závěru dvě okna. Loď obdélná 23 *m* dl., 10·80 *m* šir. osvětlena čtyřmi okny v dlouhých výklencích a opatřena dvěma vchody; empora nesena valenou klenbou s vyloženou dřevěnou ballustradou Stěny hladké, jen pilastry v meziokní postavené nesou profilovanou římsu se zubořezem, na niž sbíhají dekorativní úzké pásy dělící valenou klenbu s ostrými výseči nad okny.

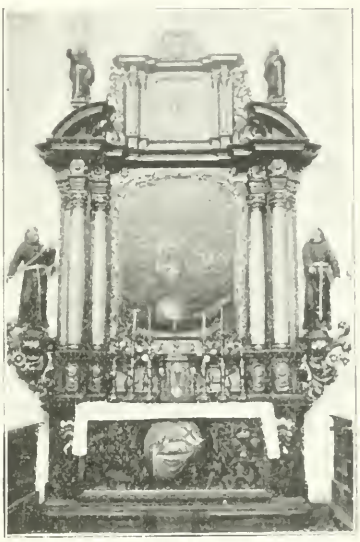

11. Hrady Nové. Kostel. Oltář sv. Anny.

Výzdoba převládá rokoková, několik kusů barokních z počátku XVIII. stol

Hlavní oltář původně 1743. od *Antonína Pacáka* z Litomyšle řezaný (za 75 zl.), několikráte potom — 1744. (tabernakl od *Ant. Jandy* z N. Hradů za 32 zl.) 1754., 1867., 1884. — obnovován a skoro úplně změněn. Nový obraz*) v slušném rámu rokokovém, nesený anděly, upevněn na stěně, po stranách dva vchody, na nichž slušné sochy sv. Václava a Floriana v nadživotní velikosti. Ve zdi na obou stranách niky se soškami bolestné P. Marie a Ecce Homo! z počátku XVIII. stol.

Oltář sv. Alojse z r. 1765. s novým obrazem. Rám zdoben révou a klasy, shora lambrekinem; po stranách rocaillové vásy.

Oltář sv. Judy Thadeáše z r. 1742. s obrazem zručně malovaným od *Devotiho* z Hrochova Týnce nákladem A. Bernkopfa z Borohrádku (za 65 zl.). Rám řezán dovedně z akanthových listů stuhami propletených.

Oltář sv. Jana Nepomuckého s obrazem od *Jana Andresa* (za 25 zl.) z r. 1741. Slušná práce, avšak plná pozdějších námětků rokokových.

Oltář sv. Anny z počátku XVIII. stol., asi 5 *m* vysoký (opraven roku 1754) s obrazem sv. rodiny v oblamovaném rámu akanthovém. Po stranách tři sdružené pilastry korinthské nesou kládí bohatě složené. Nad

*) Původní (stětí sv. Jakuba) maloval r. 1724. *Karel Altmann* za 40 zl. — nyní v zámku.

tím podobné nižší patro se sloupky po stranách obrazu (anděla strážného představujícího). Po stranách obou pater sošky světců v řádovém oděvu. Dobré jsou poměry obou pater, slušná práce řezbářská i sochařská, obraz slabši. (Obr. čís. 11.)

Kazatelna nástěnná zhotovena r. 1740. od otce a syna *Heřmannů* za 65 zl.

Křeslo pontifikalní barokní, 1·70 *m* vysoké, velmi vkusné. (Obr. čís. 12.) Nohy dekorovány festony, basovité nadhlaví, korunované volutami, zdobeno řezbou akanthů a stuh, ovinutých kol dvou hlav andílků.

Obr. 12. Hrady Nové. Kostel. Pontifikální křeslo.

V sakristii zpovědnice rokoková, prostá; v kněžišti mřížka dubová z r. 1745.

Monstrance nová, z kovu staré zhotovená. Pacifikál 0·30 *m* vys., mosazný a stříbřený, sluncového tvaru s rokokovou kartuší kol středu. Reliquiář rokokový; ozdoby z bouillonu a nepravých drahokamů.

Křtitelnice 1·90 *m* vysoká, dřevěná, tvaru kalicha, na sloupku s attickou patkou. Svršek cínový, na víku svícnová noha se soškou sv. Jana Křtitele. Kolem cínového víka: OD ROKU : 1609 : TRWAM : A : ROKV : 1761 : SEM OBNOWENA : POD : SPRAWON : P : WACZLAWA : HERRMANA : FARARZE : GIZ : 25 : LETH.

Svícny barokní, cínové, trojnohé: šest 0·66 *m* vys., šest 0·58 *m* vys. podobných, prostší dva 0·50 *m*, dva 0·40 *m* vys., s točeným stvolem.

Paramenta, hedvábím a kladeným zlatem vyšívaná, většinou pořízena nákladem patronů Trautsohnů a Chamaré:

1. Kasule (1·08 *m* dl., 0·74 *m* šir.) z roku 1765.: na zeleném hedvábí vyšity exotické květiny, střední pásy z rudého sametu. K tomu dvě dalmatiky.

2. Kasule (1 *m* dlouhá) z r. 1760. Na fialovém hedvábí malba jehlou (květy na větvičkách). K tomu dvě dalmatiky a celý parament. (Obr. čís 13.)

3. Kasule (0·97 *m* dl., 0·64 *m* šir.) z konce XVIII. stol. V středním pásu na bílém hedvábí koše s ovocem, po stranách na fialovém zlaté květy na zlaté půdě.

4. Pláštík na ciborium. Květy s černými konturami, půda zlatá. Krajka z plíškového zlata.

5. Kasule (0·95 *m* dl., 0·72 *m* šir.) selská práce XVIII. století: na lněném plátně hrubou nití hedvábnou a provázky vyšity růže a tulipány.

Obrazy na plátně: 1. Sv. Šebastian přibit na stromě, andělé k němu sletují, vedle sedí sv. Rochus a Rosalie, u jich nohou leží pes; v pozadí krajina (1·80×2·50 *m*). Maloval r. 1741. *Jan Andres* za 25 zl. (Týž rok

maloval ještě obraz sv. Michala arch. za 30 zl. a P. Barbory za 25 zl., jež již odstraněny.)

2. Čtyři obrazy sv. otců církevních (1×1·20 *m*) v barokních rámech; řemeslná práce.

3. P. Maria v rokokovém rámu.

4. Za hlav. oltářem obraz kostela (Novohradského?), dle něhož by budova tato nebyla dostavěna.

Zvony ve zvláštní zvonici jednopatrové, s širokými okny, klenutým přízemím a stanovou střechou.

1. Výška 1·20 *m*, průměr 1·23 *m*. Ucha s karyatidami na třech stranách; na horní ploše řada stojatých akanthů, kolem koruny opakuje se ornament rostlinný, rozvitý z masky a řada svislých visutých akanthů, mezi tím nápis: PROKRZIKVYTE HOSPODINV WSSICZKNI OBYWATELE ZEMIE SLVZTE HOSPODINV S WESELIM PRZISTVPVGTE PRZED OBLICZEY GEHO S PROSPIWOWANIM ZIALM C

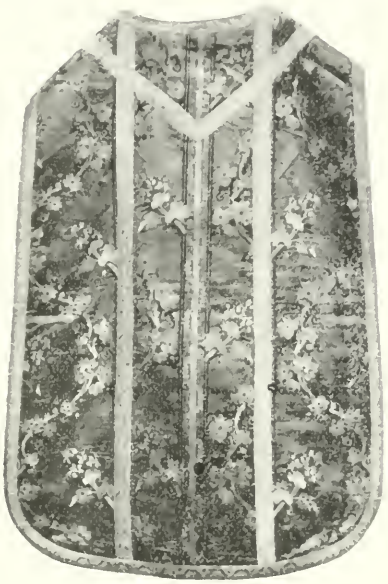

Obr. 13. Hrady Nové. Kasule z r. 1760.

Na plášti nápisy; na sever:

ALSO HAT GOT DIE WELDT GE-
LIEB DAS ER IR GAB SEINEN EIN
GEBOREN SON AVF DAS ALE DIE
AN IN GLAVBEN NICHT VERLOREN
WERDEN SONDERN DAS EWIGE
LEBEN HABEN

a relief Kalvarie (pod ním usekány 4 řádky nápisu), na jih:

Wyſoczę Vrozeny Pan Pan Pawel Sy:
xt Trautſon hrabie z Falkenſſteyna.
Swobodny Pan na Sſprechnſſtenie
a Sſroſſnſſtenie Pan na Kagi Laa a
Hatrag Neywyſſy Marſſalk kni
zierzkeho hrabſtwi w Tyrolu Jeho
miloſti Cyſarzſke krayna Radda

Wyſoczę Vrozena Panj panj
Anna Trau Sonoma hrabinka
z Falkenſſteyna Swobodna panj
na Sſprechnſſtenie a Sſroſſnſſ
tenie Rozena z Lobkowik
panj na Kagj Laa Hatrag a No
wych hradech 1602.

a znaky rodů Trautsohnů a Falkenštejnů. Podél dolního okraje úzký pás drobného ornamentu s vkládanými andílčími hlavičkami.

2. Výška i průměr 0·84 *m*. Ucha s neumělými maskarony, kolem koruny nápis: GOSS MICH ANTON FRANZ SCHNEIDER INN KÖNIG GRÄTZ ANNO 1797. Pod tím vavřínové guirlandy pověšené na rosettách. Na plášti reliefy: Pietà, krucifix, sv. Jan Nep., sv. Jan Křtitel.

3. Nový, bez nápisu.

4. Sanktusník, nový.

Náhrobky: 1. V kněžišti na levé straně; celek 2·80 *m* vysoký, 1·18 *m* široký, z červeného mramoru. Na hmotném hranolovém podstavci sarkofag a dvě vasy. Sarkofag prostupuje menší hranol nesoucí pyramidu s božím okem; na menším podstavci dvojznak Valdštýnů a Chamaré, na větším nápis na černé mramorové desce:

Amor verus Antonij Comitis de Harbuwal
et Chamare.
In perpetuam memoriam
A virtutibus magnæ Contorali suæ Mariæ
Ioannæ ê Comitibus de Waldſtein natæ
Hoc monumentum.
fieri fecit. Anno 1793.

2. Deska z černého mramoru 1·10 *m* dl., 0·62 *m* šir. (zazděná v levé zdi kněžiště) se znaky Valdštejnů a Sannigů. Obšírný nápis o převezení ostatků členů těchto rodin roku 1784.

Na hřbitově: 3. zazděn ve zdi, z bílého mramoru, 1·70 *m* dl., 0·80 *m* šir. V hoření části pravoúhlá renaissanční kartuš s hlavou andílka v ovrubě, dole v laurovém věnci erb: lev dvojocasý drží v spáru tří pštrosí péra, totéž v klenotu. Nápis kolem vyšlapán, čitelno již jen: . . . a na skar . . . nicze Burgrff von ch . . . | aurzedniha Panſkwy Nowohr | adſkeho Pan Buh rac geho . . . Konec XVI. stol.

4. Kříž pískovcový, 1·30 *m* vysoký; ramena ukončena trojlistem. Zpředu nápis:

ANNO
1729
DNE 26
FEBRIS
CZTENA SLECHETNA PANA
BARBORA DOROTA HAINOWA
W PANV ZESNVLA A ZDE POD
TIMTO
KRIZEM
ODPOCI
WA.

5. Deska pískovcová 0·84 *m* šir., 1·40 *m* dl., zazděná vedle 3. V reliefu emblemy kněžského úřadu a smrti, obšírný nápis vypršelý.

6. Podobná deska vyšlapaná v zemi před kostelem. Obě z první polovice XVIII. století.

Železný kovaný kříž z plochých prutů, 1·40 *m* vys. Nad skřínkou nápisovou sluncová ozdoba a větve rosettami spojované. Noha obklopena závitnicemi. První polovice XVIII. stol.

FARNÍ STAVENÍ obdélné s břidlicovou mansardou. V pokojích skříň empirová s intarsií, hodiny ve Znojmě zhotovené a portraity (olejem na plátně) hraběte a dvou farářů z poč. XIX. stol.

HRAD »BOŽÍ DŮM«, vystavěný v XV. stol. ve vesnici toho jména. Spustl až na nepatrné stopy, dle nichž na půdorys nedá se souditi. (Dispositi viz u Sedláčka l. c. I. 191.—5.) Vydrancován vojskem r. 1645., ale ještě 1750. byl obýván. R. 1774. vzat odtud material k stavbě nového zámku (Ideální pohled na hrad, v základě snad správný, chová se v zámku na aquarellovém obrázku.)

ZÁMEK vystavěn v letech 1774.—77. (hospodářské budovy 1778.) v Podhradí od hrab. Jana Antonína Harbuvala Chamaré († 1808.) částečně

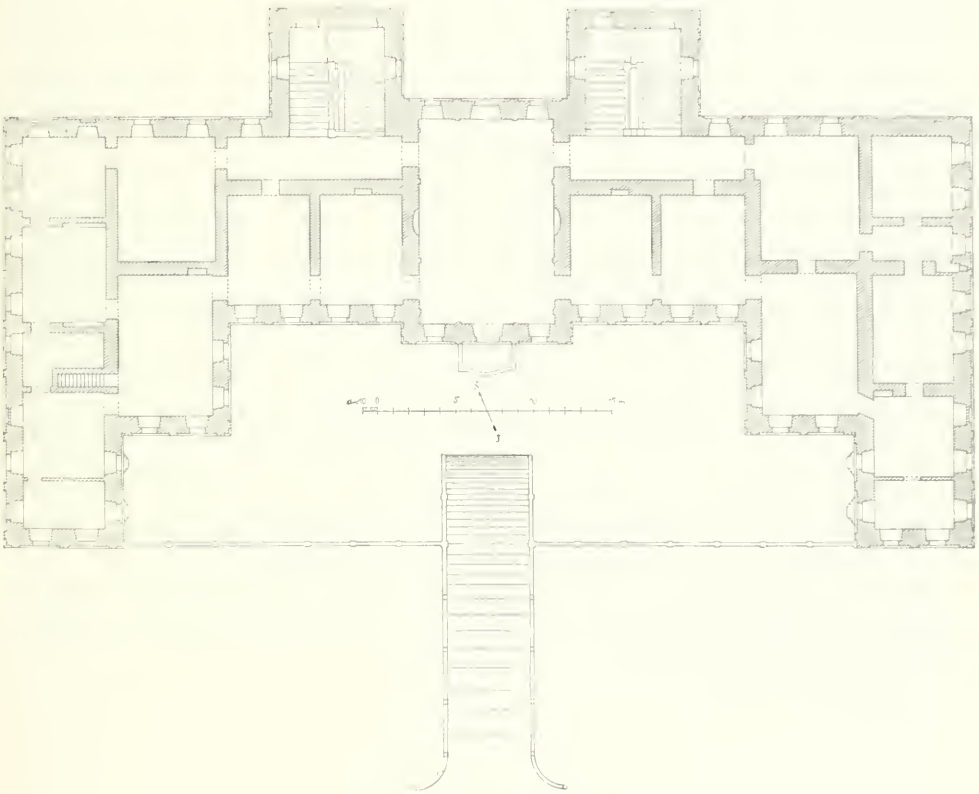

Obr. 14. Hrady Nové. Půdorys zámku.

ze zdiva starého hradu. Nádherná rokoková stavba na svahu vrchu, průčelím k jihu obrácená, v půdorysu podoby obdélníka s křídly po stranách. (Obr. čís. 14.)

Na zámecké prostranství vchází se po zděném náspu s pískovcovou ballustradou, na jejímž konci stojí sochy sv. Františka a sv. Pavla a Jana v antickém kroji vojenském, 4·40 *m* vysoké, řemeslné práce. Prostor před zámkem v park upravený ohraničen po stranách podélnými budovami kanceláří s jednoduchými štíty a mansardami (na pravém štítě sluneční hodiny a letopočet 1778.), v předu zdí s vyvýšenou branou a dvěma postranními brankami, k nimž vede rampa (na pískovcové její ballustradě

vasy, ležící lvi a orlové) a dvě schodiště. Brány sklenuty segmentem, obstaveny skupinami pilastrů a sloupem s kompositními hlavicemi, na nich oblomená římsa, ve vrcholech vásy a ozdobené koule.

Od brány středem parku pozvolna zdvihá se rampa na terrassu před průčelím zámku, podél táhne se ballustrada ke koncům křidel; na jejím konci jehlance, v určitých vzdálenostech vasy a skupiny amorettů, vesměs chabé práce.

Hlavní průčeli, 62·50 *m* dlouhé, jednopatrové, o 11 osách okenních. Střed vyznačen risalitem, po stranách za sebou vystupuje po dvou křídlech

Obr. 15. Hrady Nové. Pohled na zámek.

v před o 7 *m* a 14·30 *m*. Stěny omítnuty, přízemí s jednoduchou bossáží a okny pískovcem orámovanými, v patře mezi okny jonisující pilastry s vysokým kládím, okna převýšená římsami a festony. Nad okapní římsou probíhá attika ovály prolamovaná, ztužená pilířky s vasami a putti a přerušená nad křídly oválovými vikýři. (Obr čís. 15.)

Střední risalit. 11 *m* dl., o třech osách. Pod středním oknem průčelního sálu balkon s prolamovanou rocaillovou poprsnicí (na nárožích vasy), nesený dvěma toskánskými sloupy; pod ním široký, polokruhový portál s ozdobným klenákem a letopočtem 1777. Architektonické dělení a úprava stěn stejná, jen okna v patře bohatěji vyzdobena. Hlavní římsa, nad středem segmentem prohnutá, nese těžký štít, na jehož prostranních hranolech stojí festonované vasy s kyticemi ze železa kutými. Ve středu plochy štítové plastický, korunovaný dvojznak rodu Chamaré, kolem festony a révoví ze štuku; na římse štítu, ladně zprohýbané, sochy oděnce, lva

a noha zpříma stojících — motivy ze znaku rodinnćho. (Dle plánu, jejž drží stavitel zámku Jan Harbuval na obraze z r. 1785., projektována byla nad risalitem věž s bání a hodinami.) (Obr. čís. 16.). Křídla postranní mají v průčelích na terrassu vedoucích portály obstavené trojhrany, z předu kanellovaným pilastrem ozdobenými, po stranách dekorativní výklenky. Ve vlysu kládí řídké festony, nad římsou pravého portálu had na stromě, levého portálu krucifix*). Severní průčelí o 13 osách. Po stranách portálu vystupují schodistě. Façada řešena podobně, jako jižní, ale prostěji. Budova kryta taškovou mansardovou střechou, na křídlech nižší; v rozích risalitu a vnitřních rozích křidel ze železa tepané chrliče nejapných forem.

Obr. 16. Hrady Nové. Risalit zámku.

Polokruhové nádvoří za zámkem obklíčeno zdí, středem vede brána vásou a allegoriemi léta a podzimu ozdobená, k parku, původně ve francouzském slohu zřízenému, nyní zpustlému.

Ve východním jeho koutě kruhový altán (o průměru 5·10 *m*) s dvěma vchody (nad východním korunovaný znak Chamaré) a šesti okny. Stěny děleny pilastry, na oblomeném kládí kopule s dekorativními pasy.

Vnitřek zámku, kdysi nádherně zařízený, teď sešlý. V přízemí průjezd sklenutý (křížově bez žeber) na čtyři hranolové pilíře, odtud vedou na obě strany schodiště 6·15 *m* široká, s balustradou dekorovanou karyatidami, vásami a amoretty. Prostor zámku na obou stranách dělen v přízemí i patře souhlasně chodbami a pravoúhlými místnostmi. Balkonový sál v patře risalitu (13·10 *m* dl., 8·50 *m* šir.) má stěny členěny pilastry, na nich kládí, v jehož

*) Vedle levého portálu zapuštěna pískovcová deska s nápisem (snad písmena začáteční jmen osob při stavbě zaměstnaných):

H : J : L : Γ : O : E : C : V :
R : A : I : I : S : D : I :
T : R : P : Æ . M :

vlysu řídké festony a hlavy býčí (ze znaku Pernštejnského); na stropě rostlinný ornament, kolem oken a výklenku pro kamna mušlové ornamenty, růžové festony a lidské postavy — vše lehce ze štuku provedeno. Zařízení místností skoro celé empirové: na stěnách tapetty, dubové opažení dveří a okenních špalet se slohovými zámky. Nábytek (1900. nejlepší kusy odvezl majitel do Postupimi) dubový s intarsií; několik kusů rokokových Kredenční skříň intarsovaná. Kamna rokoková (asi 4 *m* vys.) v balkonovém sále, bíle polévaná: na tambourovém podstavci s mělkými kanellurami točený kužel opjatý větvicemi třešně, na vrcholu vása. (Obr. čís. 17.). Obrazy, většinou portraity šlechticů ze XVII. a XVIII. stol., v dobových krojích: W. J Waldsteina a choti M. Barbory z r. 1727.; Jana Ant. a M. Johanky Chamaré z r. 1785. (dvakráte); J. Františky Chamaré z r. 1787.; Jana H. a Amalie Chamaré z r. 1789. malováno od *Fr. Woytěcha*; Jana Ant. Chamaré z r. 1792., malováno od *F. D. Fahrenschona;* Albrechta z Valdštejna na koni ve válečném výstroji; Valdštein vede r. 1254. 24 synů Otakarovi II. (s obšírným lat. vysvětlením), naivní kresba XVII. stol.; Amazonka; válečníci; obraz hradu Potštýna; Boží dům (aquarell); malý portrait qvachový atd. Saně rokokové: na saních, jež vybíhají v sošku amoretta na zad šípy vysílajícího, spočívá korba 1·60 *m* dlouhá, podoby škeble.

Obr 17. Hrady Nové. Kamna v zámku.

Kaple sv. Alojse v přízemí západního křídla. Čtvercová místnost (5·20 *m* strana), křížově bez žeber sklenutá, s dvěma okny. Oltář rokokový s obrazem sv. Alojse, bezcenný, barokové cínové svícny (dva 0·515 *m*, dva 0·28 *m* vysoké); dubové lavice s neumělou řezbou růží na postranicích

Kalich rokokový 0·255 *m* vys. Na kruhové mosazné noze ovocný a rostlinný dekor v kartuších, kuppa stříbrná a pozlacená (0·09 *m* v průměru)

s pláštíkem mušlového ornamentu s vkládanými růžemi v kartušich. Dvě rokokové kasule (s celým paramentem) s vyšitými květinovými ornamenty zlatem, stříbrem a pestrým hedvábím.

Pláštík na kalich (0·74 × 0·78 *m*) z bílého hedvábí. Hedvábím a zlatem vypukle vyšit lidový motiv, stylisované květy vycházející ze srdcí a květináčů. Uprostřed monogramm: IHS, na okraji E · T · A · P · V · V · G · a letopočet 1737. (Obr. čís. 18.).

Cestovní oltářík rokokový, dvojkřídlý, 0·19 *m* vysoký. Ve středu (na plechu): Kalvarie, na dřevěných křídlech, v pravo (vnitřní strana): anděl odívá Krista, (vnější): Kristus přichází do očistce, v levo (vnitřní): Ježíš na hoře Olivetské, (vnější): Anděl strážce. Jemné v kresbě i koloritu.

Vosková soška P. Marie v barokní skříni, několik chatrných obrazů na plátně: Sv. Alojs, Salvator, P. Maria, Nanebevzetí P. Marie a t. d.

KŘÍŽOVÁ CESTA (po svahu vrchu k Božímu domu) zřízena 1767. nákladem 500 zl. od hr. Barbory Chamaré a A. Slavíkové. Na 13 pískovcových ořímsovaných hranolech (2·60 *m* vysokých) obhroublé reliefy výjevů umučení Páně.

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO (u kostela) 4·50 *m* vys., dramatické pósy; shora snáší se anděl Nápis nad římsou podstavce:

Obr. 18. Hrady Nové. Zámecká kaple. Pláštík na kalich (1737.)

HIC TOTVS : PROSTAT
IN QVO FAMæ DeCVS eXSTAT, na soklu:
T·VTOQ ISTII DIVOTVOREC STOGI
Na · néMZQ ISTa CZeST SVěTa STOQI. (= 1727.)

KAPLE v lese »Chmelištích«, založením ze XVII století. Čtyřboká s rohy zaoblenými, v průčelí trojhranný štítek; stanová střecha šindelová s lucernou. (V ní nový zvonek.) Sklenuta valeně s výseči nad okny. Oltářík, před 40 lety sem ze zámku darovaný, ze XVII. století. Na konsolách dva korinthské sloupky do třetiny s plochým geometrickým ornamentem, ostatek opleten větvicemi révy. Kládí zdobeno perlovci a vaječníkem; po stranách křídla volutová s geometrickým ornamentem. V zasklenné skříni dřevěná soška P Marie 0·70 *m* vys., z XVI. stol., s novou, nevkusnou polychromií. Stojí na půlměsíci, v levici nahé děcko, na hla-

vách barokní korunky. (Obr. čís. 19.) Na oltáři dřevěné sošky sv. Františka a Pavla a Jana.

Na stěně obrazy slušné: P. Maria, anděl, sv. Václav a Vít v oválových rámech.

Hrušová.

Pam. II. 28., Ottův Slov. N. XI. 810.

KAPLE SV. TROJICE vystavěna roku 1837. na místě starší kaple (stála tam, kde nyní pískovcové sousoší Kalvarie z r. 1839.)

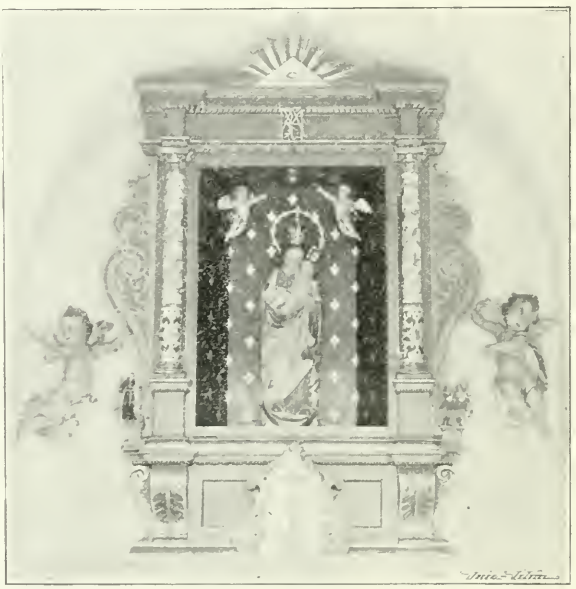

Obr. 19. Hrady Nové. Oltář v kapli ve Chmelištích.

nákladem Václava Říhy. Vnitřní zařízení empirové, primitivní, ale zajímavé: dva oltáře (na postranním kopie Madonny Knížovské), válcová kazatelna, obrazy a svícny. Ve vížce zvonek 0·40 *m* vys., 0·42 *m* v průměru. Ucha ozdobena festony, kolem koruny opakuje se rostlinný ornament a hlavy andílků; nápis: GA HLAS VOLAGICYHO NA POVSSTI SPRAVTE CESTV PANIE. Na plášti na východ v kartuši letopočet 1752., na západ relief sv. Jana Křtitele.

Choceň.

J. L. Barvíř: Děje města Chocně. 1886., J. F. Krška: Choceň, město a býv. panství 1858, A. Sedláček: Hrady a zámky. II. 246.–54., Schaller XI. 85, Sommer V. 131—7. Heber: Böhmens Burgen. I. 233., Ottovy Čechy V. 181.—4., Památky archeol. II. 298. až

306., 350.—2. IX. 843. sq XV. 349., Method 1881. 58., 61.—7., 1883. 91., Topograf. rkp. sb. v archivu Musea král. čes. Heslo: Choceň., Posel z Vých. Čech 1880., čís. 10. Pokrok 1869. 84.—85., Pamětní kniha od 1527. na radnici, od 1733. a 1839. na faře (Matriky od 1674.)

Mezi Kosořínem a Chocní při silnici u břehu nalezen bronzový palstav s laloky; jiný palstav s laloky nalezen na západním okraji Chocně, za zámečkem. V revíru Hluboké nad drahou na ostrožně Vítkov, opevnění sestávající z příkopu, valu a vnitřní plošiny 26 kroků v průměru, v nejužší části ostrožny malý kruhový val; poloha na úpatí sluje Podhradí.

Hrad Hlavačov asi km. dále rovněž na ostrožně s valem 200 kroků dlouhým podkovovitým a vnitřní plošinou v obdélné straně 42, v užších stranách 15 a 30 kroků vnitřek plošiny prohlouben. Na Darebnici, malý kousek od Hlaváčova, na ostrožně od stráně ke stráni val, podle zevnějšího vzhledu z pozdní doby hradištné.

Obr. 20. Choceň. Pohled na kostel od severu.

KOSTEL SV. FRANTIŠKA SERAFÍNSKÉHO (farní) na Záměstí. Jako farní připomíná se již 1350. v popisu pražské dioecese; literatské bratrstvo doloženo od r. 1590.

Původní kostel vyhořel 1602. na sv. Jiří i s farou, opraven však brzo znova. Roku 1627. zhotoveny pro kostel: kamenná tumba s archou za 300 zl., kazatelna za 190 zl., krucifix a řezané figury P. Marie a sv. Jana za 60 zl. Znovu poškozen vichrem 1651. a podruhé vyhořel 1659. S dřevěnou zvonicí zničeny i zvony. Nově vystavěná budova byla jednoduchá s vysokými štíty, kryt šindelový, na sanktusníku soška Panny Marie. U kostela vystavěna nová zvonice dřevěná s cibulí a lucernou. Prostor chrámový kryt byl plochým dřevěným stropem s obrazem sv. Víta, empora na dubových sloupech; po straně oratoř, uprostřed hrobka. R. 1675. postavil *Michal Bouda* z Poděbrad nové varhany za 111 kop, 25 grošů; 1677. připomíná se v inventáři: 3 kalichy stříbrné, ciborium stříbrné, monstrance dvě (stříbrná a mosazná) a 4 zvony; 1689.

dány na jižní stěnu sluneční hodiny; 1703. vystavěna nová zděná zvonice; 1723. obnoveno literátské bratrstvo. Po třetí shořel kostel r. 1725. s farou; jen věž se zvony zachráněna, pak kalich, monstrance a ciborium.

Nynější budova postavena nákladem hraběte Štěpána Kinského v letech 1728.—33. (1728. 9. lodě, 1730.—1. kněžiště, dokončeno 1733.) a zařízena do let 50tých. Větší opravy 1847., 1855. (odstraněn hřbitov kolem se prostírající), 1897. (oprava celé budovy.) Barokova budova orientovaná z lámaného kamene, s křížovou lodí, bez věže. (Obr. č. 20.). Východní a západní průčelí v půdorysu vydmutá, obě průčelí křížové lodi plochá s nárožními pilastry.

Nad hlavní římsou konkavní štíty pilastry a římsami oživené: východní ukončen trojhranem a nikou se sochou Kristovou prolomen (na postranních hranolech sochy sv. Petra a Pavla), západní prostší, s hlavním

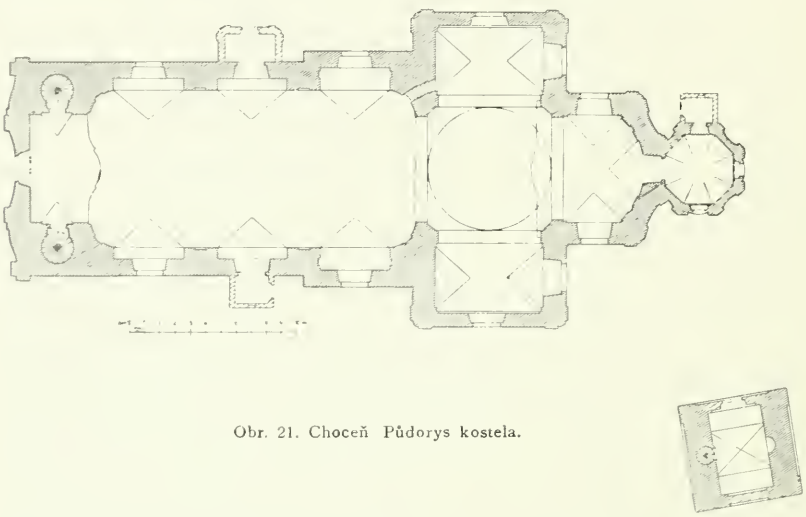

Obr. 21. Choceň Půdorys kostela.

portálem (v nadpraží: AN . CH . M . DCC . XXXIII .); štíty příčné lodi korunovány segmentovým nástavcem, ve středu oválové okno, na hranolech vásy. Ke kněžisti na východě přiléhá osmihranná sakristie, nad níž upevněn plastický znak Kinských-Dietrichštejnů z pískovce; k podélné lodi přistavěny na stranách moderní předsíně. Stěny hladké, okna ploše orámována, vchody s pískovcovým opažením převýšeny římsami. Břidlicová střecha sedlová, nad středem lodí sanktusová vížka.

Vnitřek nově polychromovaný, vzdušný a světlý. Půdorys (obr. čís. 21.) podoby kříže: k příční lodi (17 *m* dl., 7·10 *m* šir.) se čtyřmi okny a dvěma vchody přistupuje na východě kněžiště (6 *m* dl., 7·20 *m* šir.) pravoúhlé s vyplněnými kouty a osvětlené dvěma okny, na západě podélná loď (23·50 *m* dl., 10·25 *m* šir.) s třemi páry oken v hlubokých výklencích a dvěma vchody. Niveau dlažby v kněžišti, lodi příčné a podélné differuje vždy o stupeň. Na nárožích, výplních koutů a v meziokní postaveny ploché pilastry s pseujodonskou hlavicí, rosettou zdobenou, a na nich

obíhají úseky kládí s těžkou římsou, dvojnásob vyloženou. Valená klenba (asi 18 *m* vysoká) s výsečí nad okny; nad stykem lodí vyklenuta kopule vyšší, o průměru 8 *m*, na pendentivech. Na západě empora nesená segmentovým obloukem s vyloženou zděnou ballustrádou, ve středu prohnutou. Na dveřích slohové slušné štítky, zámky a kliky s vysekaným a tepaným ornamentem.

Zařízení rokokové, nově polychromováno 1897., z části moderní. Hlavní oltář postaven původně 1734. nákladem hrab. Štěp. Kinského za 700 zl., 1790. sestaven znovu z pěti menších a 1792. pozlacen a vyzdoben. Nad tabernaklem kopie Chrudimského Salvatora, po stranách slušně řezané reliquiáře; na zadní stěně upevněn v tabernaklovité architektuře obraz na plátně (2·37 × 1·43 *m*) anděly nesený, představující stigmatisaci sv. Františka. Obraz bez signatury připisován jest bez důvodů *P. Brandlovi.*

Postranní oltáře stejné nástěnné konventionelní architektury po dvou naproti sobě v podélné lodi; nátěr napodobí mramor, sochy po stranách obrazů (andělů a světců) velmi slabé. 1. pořízen nákladem hraběnky A. M. Kinské r. 1731. Obraz (2·15 × 1·38 *m*) představující sv. Jana Nepomuckého, an rozdává almužnu před kostelem, slušný. V nástavci relief svržení sv. Jana s mostu. 2. s obrazem sv. Františka Paulanského (1·90 × 1·48 *m*), na němž anděl s tabulkou CHARITAS asi přimalován. 3. sv. Anny, pořízený nákl. hejtmana St. Jakuba Dusíka, a 4. sv. Josefa s novými obrazy. Z původních dvou oltářů v příční lodi (nyní nové) zbyl obraz sv. Antonína Paduanského, jenž s Ježíšem rozmlouvá; kolem obrazu v kartuších tři reliefy zázraků, svrchu koruna (nákl. faráře Ant. Chuchelského z Nestajova). Na druhém obraz P. Marie Čenstochovské v rámu řezaném ze slunečnicových festonů s velkou korunou a barokní soška P. Marie (0·70 *m* vys.), živého pohybu (nákl. Arn. Filesiora, kníž. hofmistra.)

Kazatelna nástěnná (2·45 *m* vys.): řečniště čtyřhranné o stranách sferických, s otupenými rohy; v předu reliefy v kartuších — Hojný lov Petrův, Petře, ty jsi skála! a Kající Magdalena. Na stříšce s lambrekinem postava troubícího anděla.

Křtitelnice dřevěná, 2 *m* vysoká, tvaru kalicha. Spodek trojboký z pískovce, na víku soška sv. Jana Křtitele. Uvnitř na cínovém kotlíku letopočet 1796. Varhany s řezbou akanthů postaveny 1754.—5. Dvě lavice dubové s intarsií (stuhy a znak Kinských), patronatní lavice s malovanou intarsií a plastickým znakem Kinských, křeslo pontifikalní rokokové (erb přidán při opravě).

Tři pacifikaly rokokové: jeden podoby kříže 0·34 *m* vys., dva paprskové 0·27 *m* vys., 12 svícnů rokokových 0·50 *m* vys.

Zvonice stojí jihovýchodně od kostela. Vystavěna 1702.—3. od *Mikuláše Rossy.* Čtyřboká, o dvou patrech, asi 36 *m* vysoká. V přízemí imitovány brány s bossáží, nad severním vchodem: Smilugte se nade

mnau alpon my | Przatele mogi: Joh 19·—1736. Stěny na nárožích lisenovány, v 2. patře korinthské pilastry. Okna široká, polokruhová. Přízemí sklenuto křížově bez žeber, v západní stěně šnek v síle zdiva; kryt — báň s lucernou a menší bání. (Tvar z r. 1824.)

Zvony. Dva zvony, ulité r. 1604. od *Simeona Stodoly* z Hradce Králové (31 a 16 centů), rozlily se při požáru 1659.

1. Výška 1·25 *m*, průměr 1·35 *m*, 30 centů. Na uchách karyatidy končící v list akanthový. Kolem koruny nápis mezi pásem grottesk (několikráte se opakující motiv: v ornamentu geometrickém visí guirlandy, běží za sebou chrt, jelen, zajíc, liška a kanec, nad nimi krouží sup a orel) a řadou visutých akanthů: PSALM 50 IMMOLA DEO SACRIFICIVM LAVDIS ET REDDE ALTISSIMO VOTA TVA ✠ ET INVOCA ME IN TRIBVLATIONE ERVAM TE ET HONORIFICABIS ME ✠ ANNO 1660 ✠ Na plášti na východ relief: Kalvarie (0·15 *m* vys.), na dolním okraji ornamentovaný pásek a nápis (část okraje uražena; porušený nápis ( ) doplněn dle farní pamět. knihy): OPERA MARTI (NI SCHRETER NACHODIENSIS FVSVS SVM).

2. Výška 1·08 *m*, průměr 1·18 *m*, 15·75 centů. (Přelit ze staršího, jenž měl nápis: SANCTI FRANCISCE ET DOMINICE INTERCEDITE PRO NOBIS AD DOMINVM . FVSVS PAROCHO W. X. TOMAN ANNO 1660.) Ucha — masky oděnců, kolem koruny rytý nápis mezi dvěma pásy silně plastického věnce vavřínového, od spodního splývají guirlandy: (dělítkem jest hrubá lilie) IOHANN ✠ WENZEL ✠ KÜHNER ✠ GOSS ✠ MICH ✠ IN ✠ DER K = K ✠ NEUSTAT ✠ PRAG ✠ ANNO ✠ DOMINI ✠ 1798. Na plášti relief: Kalvarie a znak Kinských. Podél dolního okraje řada rokokově stylisovaných akanthů. (Rybička l. c. 36.).

4. Nový, přelit 1866. v Hradci Králové.

4. Výška i průměr 0·48 *m*. Ucha žlábkovaná, kolem koruny mušlový ornament, na plášti relief sv. Jana Nepom. a P. Marie. Bez nápisu. Konec XVIII. století.

5. V lucerně. Výška i průměr 0·33 *m*. Ucha se žlábkem, nápis vine se kolem koruny pod páskem ornamentu rozvíjejícího se z maskaronů: PRO POTIESSENI WSSECH UMIRAGICICH SLIL MNE F: IAKOBETZ 1739 a pokračuje na dolním okraji: ZA CZASU W: P: FARARZE IANA FEL: KUCHELSKY Z NESTAGOWA HRAB: FLORIANA RACHLE . PRIM: IANA KAUTNIKA . Na plášti reliefy sv. Barbory a sv. Josefa.

6. V sanktusu. Výška 0·23 *m*, průměr 0·30 *m*. Kolem koruny řada neumělých akanthů, na plášti krucifix. Bez nápisu; z poč. XIX. stol. (Přelit ze staršího, jenž měl nápis: GLORIA IN EXCELSIS DEO ET IN TERRA PAX HOMINIBVS AO 1662. Zemský archiv.)

FARA, jednoduché, jednopatrové stavení s tříosým risalitem, v přízemí klenuté. Vystavěna místo dřevěné po ohni r. 1725. v letech 1728. až 30., opravena 1884., při čemž nápis v nadpraží: AN CH MDCC XXIX

odstraněn. V patře na chodbě portraity farářů na plátně od XVII. stol. (P. M. Ungrichta malován 1788. od *E. Entlichera)* a obrazy pěti filialních kostelů (Skorenice, Běstovice, Slatina, Hemže, Újezd) a farního v Chocni z konce XVIII. stol., umělecky bezcenné, ale zajímavé zejména u sbořeného kostelíka Skorenického.

ZÁMEK na levém břehu Tiché Orlice. Vystavěl jej 1562. Zikmund z Šelmberka a 1574. jej rozšířil. K stavbě vztahuje se nápis v nadpraží vchodu do levé chodby pod římsou renaissanční vytesaný (1·70 *m* dlouhý, 0·27 *m* šir.):

· Léta · panie 1 · 5 · 6 · 2 · Tento · Dwom · Gest: ·
· Stawen · Na · kladem Prozeneho · Pana · pana ·
· Zygmunda · z Šelmberka · a · z Kolsy · a · na wrchowinie

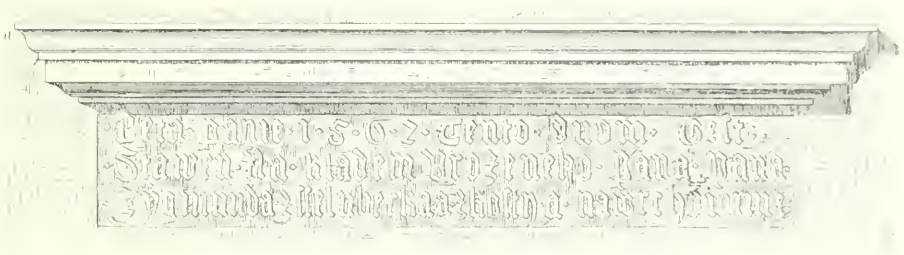

Obr. 22. Choceň. Zámek. Nápis v chodbě. (1562.)

(Obr. č. 22.) Po několika majitelích zlepšil a upravil sídlo Hertvík Zejdlic ze Schönfeldu (1587.—1603.) Roku 1646. zámek od Švédů vydrancován, 1699. vyhořel, po posledním požáru 1829. upraven na nynější stav od Rudolfa Kinského.

Čtyři křídla jednopatrová obklopují obdélný dvůr; arkady sem otevřených loggií zazděny v patře úplně, v přízemí na dvou stranách a zbylé zvětšeny. Úprava moderní, kaple ve východním průčelí vystavěna 1850. V pokojích něco empirového nábytku, na stěnách dvou komnat a schodiště asi 40 portraitů na plátně z XVI.—XIX. století (nejstarší z r. 1589.), s obšírnými nápisy. Představují osoby z rodu Kinských a příbuzných; rámy pravoúhlé neb ovální. (Některé převezeny sem ze zámku Rychmburského.)

Zahrada, založená původně od zahradníka *Živsy**) ve francouzském slohu (s křižujícími se stromořadími lip, rybníkem, vodotrysky a sochami) nákladem Štěpána Kinského († 1749.), nyní dosti zpustlá.

ŠPÍTÁL (r. 1486. založený) u kostela jest jednopatrová budova s prohnutým štítem, z r. 1750.

Na domě čís. 137. (»Panský dům«) nad branou plastický dvojznak Kinských-Dietrichštejnů v korunované kartuši, z pískovce.

---

*) Poslán na náklad hraběte do Paříže shlédnout zahrady Le-Nôtrovy.

Na RADNICI městský archiv (knihy a listiny od r. 1525.), městská truhla, hrubě okovaná, z r. 1621., několik truhlic cechovních, otisky pečetidel cechovních, jichž originály se ztratily a městská pečetidla ze XVII. století, kruhová, stříbrná: 1. Výraz 0·04 *m* v průměru. Kolem znaku městského opis ve vavřínovém věnci: SIGILLVM: ✠ :COMVNITATIS: ✠ :CHOCENSIS ✠ Na pohyblivém držadle z volut řetízek.

2. Výraz 0·03 *m* v průměru; tentýž znak a opis, držadlo pevné vykrojované. (Vyobr. viz u Barvíře l. c. 128.)

Obr. 23. Choceň. Statue P. Marie. (1760.)

STATUE P. MARIE na náměstí, z pískovce, asi 6·50 *m* vysoká, postavena nákladem obce 1760. Na trojbokém podstavci s prohnutou římsou a sochami sv. Václava, Floriana a Ludmily ozdobeném, stojí na menším nástavci trojboký hranol se sochou. Po délce nakupeny obláčky. (Obr. č. 23.)

Pískovcová SOCHA sv. Jana Nepomuckého v Jungmannově ulici (celek 4 *m* vys.) na pětibokém podstavci. Zpředu na plastické korunované

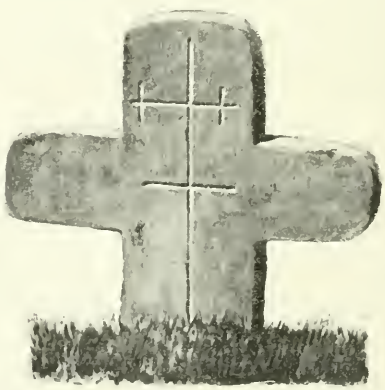

Obr. 24. Choceň Kříž t. zv. Cyrilomethodějský.

kartuši znak Dietrichštejnský nahrazen obrazem sv. Václava. Postavena nákladem hraběnky Jos. M. Kinské r. 1733. na místě dřevěné sochy.

Železný KŘÍŽ v Poděbradově ulici, 2 *m* vys. Na hrubém podstavci z pískovce nápis:

WIZDWIZENI
NAKLDEM DOBR
BRODINCV ROKV
1801.

Na cestě ke Srubům SOCHA sv. Prokopa s nápisem: STAWĚT DAL PAN HAVGWITZ Z BISKVPITZ WSSEM K WZBVZENI K SLAWE BOZI SVCZ 1775., nahražena novou.

Dva KŘÍŽE t. zv. Cyrillomethodějské (na cestě k Dvořisku u silnice v lese), hrubě z pískovce tesané. Kříž na pravo do země zapadlý, 0·60 *m* šir., 0·30 *m* silný; na přední straně vyryt dvojnásobný latinský kříž. (Obr. č. 24.) Na levo kříž podobný již sřícený, otlučený.

V SOUKROMÉM MAJETKU. Kartušovitá monstrance stříbrná, 0·40 *m* vys.; svrchu baldachýn, dole monogram IHS, celá plocha zručně ciselována. Na koženém pouzdře kolem rozloženo 30 stříbrných pouzdérek na ostatky. 2. polovice XVIII. stol. Empirové hodiny, obraz Madonny na plátně vlašského původu, něco cínového nádobí. (Majitelka paní A. Nečasová.)

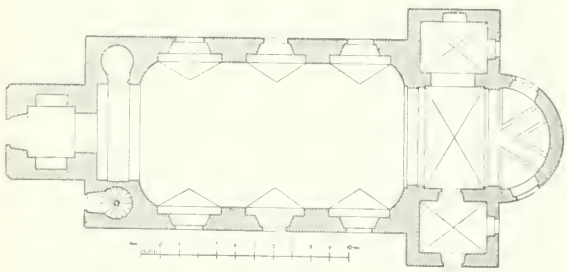

Obr. 25. Chroustovice. Půdorys kostela.

Chroustovice.

A. Sedláček l. c. I. 99., 234.—8., Schaller XI. 78, Sommer V. 108., Method 1882. 109 až 10, Pam arch. IX. 743., Oesterr.-ungar. Monarchie. Böhmen II. (1896.) 345., Zl. Praha V. 616, Posel z Vých. Čech 1874. čís. 12., Rkp. sb. topogr. v archivu Musea král. čes. Heslo: Chroustovice Na faře pamětní knihy od 1734.—1829. a od 1836.

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO APOŠTOLA (farní) připomínán jest poprvé 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému. Roku 1677. měl stříbrný kalich, mosaznou monstranci a 4 zvony. Původní stavba stojící uprostřed nynějšího hřbitova zbořena (zachována jen krypta Haugwitzů s náhrobky) 1744. a nový kostel vystaven severněji nákladem hraběnky M. Terezie Kinské, rozené Marchioness de Capezzo. Střecha s věží a zvony zničena 1856. ohněm, 1858 opravena. Poslední oprava 1898.

Barokova, rozsáhlá jednolodní stavba orientovaná, s věží na západě, stojí úplně volně na návsi. Věž hranolová (strana 6·70 *m*) dělena římsou okapní kolem obíhající, kryta štíhlým stanem břidlicovým. V přízemí sklenuta valeně předsíň, v patře okno na kruchtu, v 2. tři široká okna, nad nimiž prohnuta jest římsa segmenty. Stěny budovy hladké, ploché chambrany u oken a dveří, valba břidlicová se sanktusem.

Kněžiště (11 *m* dl., 7·50 *m* šir.) zakončeno polokruhem; čtyři okna sklenuta nízkým segmentem. Po stranách přiléhají pravoúhlé místnosti valeně klenuté: sakristie s pravoúhlým vchodem a oratoř knížecí, jež otvírá se do kněžiště širokým obloukem; ten uzavřen dubovým deštěním (s intarsií) zaskleným. Loď (23·40 *m* dl., 12 *m* šir.) obdélná s vyplněnými kouty; tři páry oken a dva vchody (na dveřích tepané zámky). Na západě přistupuje kruchta stejným obloukem jako kněžiště oddělená; jest nesena valenou klenbou s lunettami, zděná poprseň je v půdoryse vyhnuta.

Obr. 26. Chroustovice. Kazatelna v kostele.

Kněžiště sklenuto konchou s širokými pásy a křížem bez žeber, loď valenou klenbou s výseči. Klenbu podporují v kněžišti pilastry v mezioknì, v lodi dvojice pilastrů s římsovitými hlavicemi a na nich oblomené kládí. Stěny nově polychromovány. (Viz půdorys na obr. 25.)

Zařízení rokokové. Hlavní oltář s obrazem sv. Jakuba v širokém rámu rocaillovém anděly neseném, nad ním sousoší sv. Trojice. Tabernaklová architektura s konvencionelní výzdobou.

Postranní oltáře stejné dva: v řezaných rámech rokokových na levém soška sv. Jana Nepom., na pravém Pietà starší, ze XVII. století. Třetí oltář má obraz Krista trním korunovaného.

Kazatelna rokoková dobrých poměrů, se schodištěm řezbami zdobeným a slušnou stříškou. (Obr. č. 26.). Dvě zpovědnice rokokové,

varhany s řezbou vinutin na korpusu; zvonek u sakristie má vyřezávané deštění.

V oratoři: oltářík se soškami P. Marie a andělů; 2 svícny empirové bíle polychromované, 1·70 *m* vys., s vrtulovými stonky, 2 svícny z vyřezaných prkének (do trojhranu sestavených) 1·13 *m* vys., národním ornamentem pomalované, s letopočtem 1650, 5 lavic dubových s nevkusnou řezbou.

Obr. 27. Chroustovice. Kostel. Monstrance.

Monstrance barokní, sluncová, 0·60 *m* vys., stříbrná a zlacená, z konce XVII. století. Noha čtyřlaločná ozdobena vytepanými růžovými a akanthovými festony a srdci v kartuších; na hruškovitém nodu tři medaillony, obklopené dekorem akanthů. Kolem srdčitého ostensoria na paprscích ornament z větévek prolamovaných, na nich nasazeny tepané postavy Boha otce, andělů s kaditelnicemi a menších andílků, dole v oblacích P. Maria. (Obr. č. 27.) Na noze a rámečku značky:

Kalich stříbrný, zlacený, 0·233 *m* vysoký. Noha šestilaločná s tepaným dekorem vegetabilním kol tří medaillonů, v nichž vysekán: znak Kolovratský, sv. Jakub, tři ostrve. Nodus baňatý, kuppa 0·08 *m* v průměru, s prolamovaným a tepaným pláštíkem, jejž tvoří lupeny a květy tulipánů kolem tří medaillonů. (Obr. č. 28.). Na noze vyryt letopočet 1692. a značky:

Ciborium rokokové, 0·23 *m* vys. Noha šestilaločná starší, kuppa 0·115 *m* v průměru stříbrná, pozlacená s rocaillovým pláštíkem. Na noze

značky:

Křtitelnice cínová, 1·40 *m* vysoká. Kotel 0·33 *m* v průměru, zvonovitý na třech nohách dole v spáry koule držící, nahoře v mužská poprsí s čepicemi a rukama skříženýma vybíhajících. U horního okraje připájeny tři lité hlavy lidské, na plášti dvě lví hlavy. Nápis dvojřádkový (viz faksimile na obr. č. 29.) jen z části čitelný: kdoż newie — zatracen bude kdo se pokrż — spasen bud | swate LX. . . . . XV. století. (Obraz č. 30.)

Obr. 28. Chroustovice. Kostel. Kalich.

Svícen renaissanční, bronzový, 0·27 *m* vys. Podstavec trojboký na třech tlapách má na plochách kolem hlav andílčích vysekané ploché palmetty, stvol vkusně kroužený; druhý svícen 0·26 *m* vys., podobný, má podstavec štíhlejší a lépe modelovanou hlavičku andílka, stvol baňatý. XVI. století. (Obr. č. 31.)

Kasule (1 *m* dl.) ze žlutého brokatu, na němž vyšit kladeným stříbrem motiv granátového jablka. XVII. stol.

Pluvial (1·32 *m* dlouhý), z růžového hedvábí; barevným hedvábím vyšity rozhozené květy. K tomu čtvercové velum (strana 0·70 *m*) s květy tulipánů a růží, ze srdcí vyrůstajících; třepení z plíškového zlata. Domácí práce poznamenaná: A. F. — P. C. a 1703. (Obr. čís. 32.)

Bursa (0·25 *m* šir.) a palla (0·155 *m* šir.) pošity silnou nití zlatou. (Obr. č. 32.)

Zvony: Tři nové přelity r. 1858. (Původní byly dva z r. 1750., jeden z r. 1782. od *Jiř. Jana Kühnera* z Prahy slitý.)

4. Výška 0·225 *m*, průměr 0·31 *m*. Kolem koruny řada akantů, na plášti relief sv. Jana Nepomuckého a letopočet 1750.

Obr. 29. Chroustovice. Nápis na křtitelnici.

Náhrobky pískovcové zakrývající na hřbitově vchod do krypty sklenuté kdysi uprostřed starého kostela:

1. Široký 0·76 *m*, vysoký 1·54 *m*. Ve znaku kozlí hlava, totéž v klenotu. Na ovrubě nápis z části vyšlapaný: LETHA · PANIE · 1 · 6 · 7 · 5· | · · · · NV · VROZENI · A · · · | · · · · · · · · | · · · LAW · HAVGKWICZ Z BISKVPICZ · NA BRZESIO | po stranách znaku:

WICZ	IICH
A · BRCZE	KOLIICH
G · M · C	NEIIWI
ZSSY	WICHT
MISTR	

Obr. 30. Chroustovice. Kostel. Křtitelnice.

dole v kartuši:

A KRALOWSKII
HEGTMAN KRAGE
CHRVDIMSKEHO.

2. 0·74 *m* šir., 1·83 *m* dl. Ve znaku věž s cimbuřím, nad ním obdélná deska s vyšlapaným nápisem, z opisu na ovrubě (gotic. minuskulí) čitelna již jen některá písmena. (Dle paměti knihy jest to náhrobek Anny Alžběty Haugwitzové, rozené Strakové z Nedabylic.)

3. Kámen obrácen nápisem dolů.

V márnici křídlo zavíracího oltáříku s postavou sv. Kosmy v kroji měšťanském (temperou malováno); nad postavou nápis: S. COSMAS, na poháru, jejž světec na knize nese: S:BRE:DALI. XVII. století.

FARA, jednopatrová budova, valbou břidlicovou krytá; vystavěna r. 1783. nákladem hraběte Filipa Kinského. Stěny jsou lisenovány, ve středním, plochém risalitu s bossáží nad portálem nika se sochou sv. Jana Nepom., ve štítku plastický znak Kinských. Na přízemních oknech rokokové kované mříže vyduté formy.

ZÁMEK vystavěn snad na místě tvrze, o níž jdou zprávy od XV. stol.

Obr. 31. Chroustovice. Kostel. Svícny.

Po mnohých držitelích dostala se počátkem XVI. stol. do rodu Slavatů; roku 1547.—8. připomíná se zcela pustá, ale brzo potom obnovena od Zachariáše Slavaty. Diviš Lacembok prodal tvrz r. 1606. Janu Divišovi ze Žerotína. Vystřídavši mnoho držitelů prodána 1663. Frant. Karlovi Liebštejnskému z Kolovrat. Ten tvrz přestavěl na zámek. Dle záznamu současného byl jednopatrový, v přízemí sklenutý, kol dvora do čtyř úhlů postavený. Pokoje v patře byly nádherné, některé s kassetovým stropem, jiné klenuté; byla zde i kaple, klenotnice a sklepy rozsáhlé; kryt byl šindelový. Roku 1721. prodán zámek opět a brzo na to přešel do rukou Kinských. Poslední Kinský, Filip (nastoupil 1779. † 1827.) přestavěl jej částečně rokokovým slohem (zahradní průčelí) a připojil rozsáhlé předdvoří a zahrady v letech 1779.—80. (nejstarší plán přestavěného zámku v dominikalním archivu na Rychmburku z roku 1780., viz obr. č. 33.). Od Filippa koupil 1823 zámek Thurn Taxis; r. 1861. zámek vyhořel a opraven velkým nákladem 1863—4.

Zajímava jest disposice zámku, zahrady, orangerie a bažantnice v podélné ose (od západu k východu směřující) za sebou seřazených. (Obr. čís. 33.) Zámek skládá se z budovy vlastní ze XVII. stol. a do podkovy rozestavěných nádvorních traktů z konce XVIII. stol. Mezi budovami s byty pro služebnictvo (přední mají mansardy, zadnější valby břidlicové) vjezd uzavřený mřížovou branou s ořímsovanými hranoly, vasami zdobenými. Od těchto budov do čtvrtellipsy táhnou se konírny, prostoupené obdélnými risality. Za konírnami otvírají se po stranách menší vjezdy, pravý na náves (nyní zdí uzavřen), levý do dvora hospodářského; pak pokračují čtvercové jednopatrové budovy s mansardami, na něž připojují se přízemní podélná křídla v pravém úhlu lomená a k hlavní budově zámecké přistavěná. Na podélných stranách otevřena jsou chodbami valeně

klenutými (některé jich arkády nyní zazděny), v částech příčných nalézá se v pravo kaple zámecká, v levo kuchyně. Kryta jsou valbami. Středem a na příč nádvoří vede cesta s alejí a přestupuje po třech můstcích s elegantními oblouky potok uměle sem zavedený. Můstky mají balustrady, střední bohatší, festovanými vasami a skupinami amorettů se svítilnami ozdobenou.

Hlavní budova zámecká (obdélník $50 \times 44{\cdot}50$ *m*) jest jednopatrová, s přistavěnými dvěma úzkými křídly po stranách. Hlavní průčelí

Obr. 32. Chroustovice. Kostel. Velum a bursa.

jednotvárné, o 11 osách, má hladké stěny, členěné oblou kordonovou římsou. Okna v přízemí hladce lemována, v patře převýšena římsami segmentem prohnutými neb lomenými; ve středu užší polopatro o 6 osách, bossážované, s trojúhelníkovým štítem. Portál segmentem uzavřený (na klenáku voluta a mušle tesané z pískovce): po stranách dvojice sloupů toskánských a barokně jonských pilastrů s kládím tryglyfy opatřeným nesou balkon, na němž po stranách nové mříže volutové obstavky, za nimi na hranolech skupiny andílků s koši. Průjezd s valenou klenbou, po stranách dekorativní výklenky. Zahradní průčelí, 50 *m* dlouhé, o 11 osách okenních, s rokokovou výzdobou. Stěny bossážované, okna podobně jako na hlavním průčelí upravena, jen v patře přidána štuková výzdoba. Nad okapní římsu vystupuje užší polopatro se 2 okny. Střední risalit kon-

kavně prohnutý sáhá až do polopatra; jest trojosý, štítem trojhranným ukončený. V popředí vystupuje do výše patra terrassa nesená třemi oblouky, dvěma páry jonských sloupů, pilastrů, hranolových pilířů a několika těžkými konsolami. Střední arkadou vchází se do portiku k bývalému divadlu. Stěna mezi arkadami dekorována jonskými pilastry; terrassa ohraničena balustradou s kovanou mříží rokokovou ve středu. Po stranách dvojdílná schodiště do S točená s balustradou dole plnou, ve vrchní partii kuželkovou. Všude na rozích a ohybech dekorativní, různě zdobené

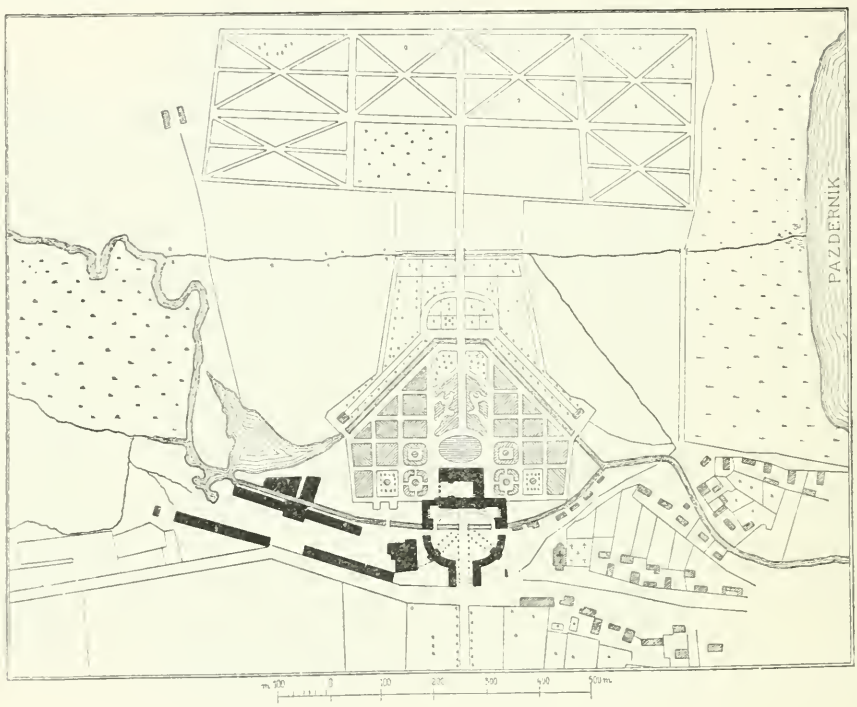

Obr. 33. Chroustovice. Disposice zámeckých budov.

vasy a skupiny amorettů. Risalit dělen dvojicemi těžkých pilastrů jonských s festony (ve vlysu konsolky), uprostřed v patře vchod na terrassu, po stranách okna, v polopatře čtyři okna, kolem ve výplních štuková ozdoba z rostlinných motivů. V ploše štítu korunovaný dvojznak trofeji obklopený. (Obr. č. 34.)

Postranní façady hladké. Střechy mansardové, v podélných stranách nad polopatry vyšší, se zajímavými komíny, jednoduchými oválnými vikýři a věžičkou nad západním traktem.

Dvůr jest skoro čtvercový, 21·50 *m* dl., 17·65 *m* šir., původně na všech stranách zastavěný; při přestavbách kolem r. 1780. ubourána severní strana (dosud zachovány sklepy pod ní) a prostor uzavřen mříží s branou. Na hranolech po stranách brány orlové a festonované vásy. V přízemí

obíhá na třech stranách otevřený ochoz s polokruhovými arkadami na hranolových pilířích bossážovaných, sklenutý křížově bez žeber na pásy. V prvním patře podobné loggie, vyšší, v podélných křídlech o pěti, v příčném o čtyřech obloucích, nyní částečně zazděny a na užší okna upraveny. Nad všemi křídly úzká polopatra o dvou a čtyřech osách, po stranách v mansardách vikýře. Stěny vyzdobeny plochými pilastry a bossážovanými lisenami.

Za zámkem rozkládá se do nepravidelného šestiúhelníka stříhaný park ve francouzském slohu zřízený, dosti zachovaný (ač disposice záhonů [čtverce a trojúhelníky] a figur poněkud změněna), oblitý se tří stran potokem. Středem vede cesta poskytujíc průhled přes most do orangerie a odtud branou s výzdobou vas přes druhý můstek do rozsáhlé bažantnice. System umělých potoků a struh viz na disposici, obr. čís 33.

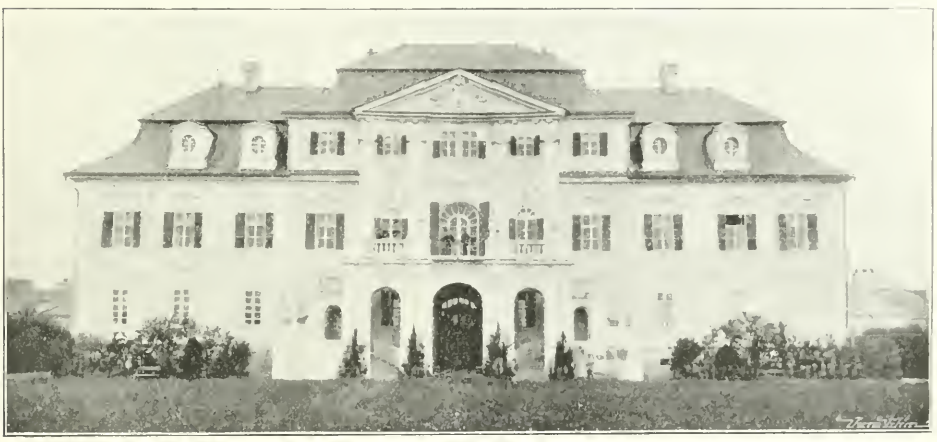

Obr. 34. Chroustovice. Zahradní průčelí zámku.

Vnitřek zámku rozdělen dosti souměrně: v přízemí jsou pravoúhlé místnosti valeně klenuté a bývalé divadlo (ve východním traktu) s třemi plackami, v patře (viz půdorys na obr. č. 35.) s plochými stropy, jichž štuková výzdoba (zejména těžce působící v balkonovém sále ve vých. traktu) částečně dle původní napodobena. V polopatrech nízké, moderně zřízené pokoje. Spojení přízemí s patry sprostředkují schodiště po stranách západního křídla přistavěná a dvě šnekovitá schodiště v křídle východním.

Většina komnat zařízena moderně, z původního nábytku rokokového a empirového a dekorativních drobnůstek (hodiny od *Modestina* v Chrudimi a j.) několik kusů, ostatek odvezl majitel do Řezna. Obrazy na plátně: portraity dvou mužů v polském kroji (jeden snad Poniatowski, manžel Kinské M. Terezie), Kolovrata Liebštejnského a mladé šlechtičny (Poniatovská?); dvě krajinomalby; čtyři obrazy ptáků a květin; pes Valdštýnův (ze XVII. stol.).

ZÁMECKÁ KAPLE (v pravém křídle) sv. Kříže, 9 *m* dl., 6 *m* šir. Stěny s kompositními pilastry, římsu nesoucími, prolomeny třemi oválovými okny; strop zrcadlový.

Oltář z umělého červeného mramoru: tumba s nárožními pilastry, tabernakl s barokně zprohýbaným kládím na volutách a pilastrech.

Čtyři svícny empirové (dva 0·58 *m*, dva 0·78 *m* vys.), slušně ze dřeva řezané a festony ověšené.

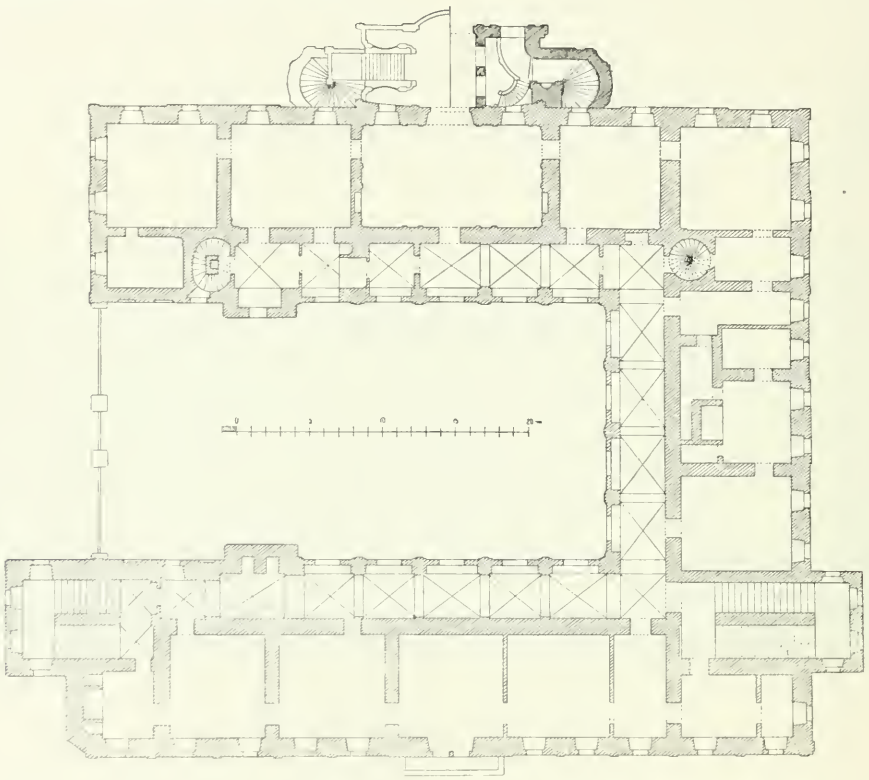

Obr. 35. Chroustovice. Půdorys zámku.

Missál svázaný do starších desek (0·39 × 0·26 *m*). Stříbrné kování v rozích větvicového motivu, ve středu oválové medaillony s hlavou andílka a ovocnými festony obklopené; v medaillonech reliefy sv. Jakuba a Filipa. (Obr. č. 36.). Značky:

Rokokový, sluncový reliquiář, 0·31 vys., drahokamy (rubíny, karneolem) posázený. Empirový pacifikál 0·70 *m* vys., z plechu tlačený, korpus litý. Kasule rokokové: 1. nádherně pošita po celé ploše kladeným zlatem, 2. zlatem a hedvábím vyšit rostlinný ornament, 3. na hrubém bílém brokátu vlnou barevnou vyšit dosti nevkusný ornament. Pláštík na kalich ze stříbrných nitek.

V zahradě empirový pamětní kámen z červeného mramoru, celek 1 *m* vys.: hranol, v rozích jeho čtyři sloupce nesou svrchu položenou desku; na hranolu obšírný nápis francouzský — poděkování bratrovi za poskytnuté přístřeší. Postavila asi sestra Filipa Kinského Marie Terezie, ovdovělá Poniatovská.

SLOUP se sochou P. Marie na návsí. Na hranolovém podstavci nápisy:

O MARIA
TVTO STATVI
OBIETVGE OBEC
CHRAVSTAVSKA
TVE ST(R)AŽI A OPA
TROVANI SE TESSI
DIVKA TVA. ~

POSTAWENA ZA
CZASV DVSTOGNIE
WELEBNEHO A WI
SOCZE VCZENEHO
PANA ANTONINA
STROCHOWSKEHO
FARARZE CHRAV
STAVSTOWSKEHO
POSWECENA GEST
ZA RICHTARZE
FRANTCE NOWAKA
A MARTINA LOSKOTA
OBECZNIHO
1752.

Obr. 36. Chroustovice. Zámecká kaple. Vazba missálu.

Janovičky.

Pam. arch. I 170.—1., IX. 751., Sedláček l. c. I. 79., Zl. Praha 1885., 36.—8., Jitřenka VIII. čís. 8., Pamětní kniha na děkanství ve Skutči. Viz i literaturu u hesla: Rychmburk, Lažany, Lůže a Skuteč.

KOSTEL ZVĚSTOVÁNÍ P. MARIE (filiální do Skutče) připomínán jest 1349. jako farní; v XV. stol. fara i ves zanikla; r. 1677. měl kostel stříbrný kalich a 3 zvony. V poslední své vůli ustanovil (r. 1706.) František Antonín Berka, aby jeho dědic kostel znovu z kamene vystavěl. To učinil v letech 1741.—6. hrabě Štěpán Kinský vystavěv nový kostel nákladem 1434 zl. (nápis na štítě) dle nákresu stavitele *Donáta*. Starý, severněji na nynějším hřbitově stávavší, sbourán; základy a románská krypta nalezeny roku 1847. (při bourání dřevěné zvonice), ale nedbalostí

nezachován půdorys. Dle nalezených zbytků byl z poč. XIII. stol. R. 1808. všechny zvony převezeny na věž kostela v Rychmburku.

Nevkusné barokové stavení jednolodní na návrší u lesa. Na západě prostý štít, střecha šindelová se sanktusem. Orientované kněžiště pravoúhlé 5·80 *m* dlouhé, 6·25 *m* široké, s třemi okny; na východě přistavěna sakristie. Vítězný oblouk polokruhový nad šířkou 6·15 *m*, loď 17·85 *m* dlouhá, 9·75 *m* široká, s třemi páry oken; kruchta dřevěná. Stěny hladké, stropy ploché.

Obr. 37. Janovičky. Kostel. Archa z r. 1649.

Hlavní oltář (v nynější podobě z r. 1753.) s obrazem Zvěstování P. Marie od *Choceňského* malíře (za 30 zl., opraven r. 1829.) z r. 1748., antipendium z r. 1762.

Oltář skládací, dvojkřídlá archa z r. 1649. Celek 3 *m* vysoký; ve střední skříncе (1·50 × 1·35 *m*), svrchu opatřené římsou na konsolách mezi dvěma kanellovanými sloupky na plátně hrubý obraz P. Marie silně konturovaný; na vnitřních stranách křídel sv. Václav a Jan Ev. na šedé půdě temperou. Na predelle znak a nápis: I. P. - Z. R. Pde mne Jana Wrchynie z Repte na ten czas hegtmana Rychmburskeho k uczciwosti Blahoslawene Marie Panny tyto oltarze a gine wiecz w tom Chramu

Pane na ſwug naklad wyzdwizeny glau. Pan Buh racz dat mne mym hrzichum na odpuſtieny aby ta obiet ode mne wdiecznie prigata byla. Leta Panie 1649. Místy diamantová a oválná bossage. (Obr. 37.)

Kazatelna bezcenná, několik portraitů členů řádu Jezovitského na plátně (dány sem z residence na Chlumku), dřevěné svícny co nejprostší.

Zvonek v sanktusu ukraden 1826.; byl koupen 1745. za 37 zl.

V lodi uloženy zbytky ze zbořeného kostela: hlavice románského sloupku, krychlová, 0·205 *m* vys., s krycí deskou 0·26 *m* širokou; hrany spodní zaobleny, zakončeno prstencem — svorník gotický z polygonního závěru (0·32 *m* v průměru), zdobený čtyřdílnou hvězdicí z palmet. Žebro jeho má strany ploše vyžlabené. — Křtitelnice gotická, pískovcová, osmiboká, vysoká 0·83 *m*; kotel 0·82 *m* v průměru měřící, dole sešikmen, na kulatém sloupku (Obr. čís. 38.)

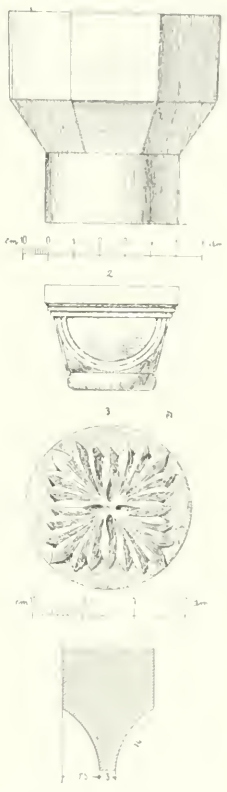

Obr. 38. Janovičky. Zbytky ze zbořeného kostela

Javorník.

ZVONICE z XVIII. století, čtyřhranná; kuželovitá šindelem krytá střecha s lucernou. V lucerně zvonek 0·36 *m* šir. a 0·35 *m* vys. Ucha maskarony zdobena, u horního okraje pás akanthů, na plášť relief sv. Josefa a v kartuši letopočet 1752.

Jelení Horní.

Schaller XV. 242., Sommer IV. 319.—20., Světozor 1874., 310.—11., Pam. arch. II. 153. III. 238, Stráž Východočeská 1899. čís. 16.—18., Ottův Slov N. XIII. str. 201., Monografie Doudleb od V. Kodouska, str. 78., 185.—7., Čechy Ottovy V. 184—6., Bienenbergs Alterthümer (1779.) I., 97.—123., Potštýnské zátiší od F. Baura (1892.), 76., A. Sedláček l. c. II. 90.—1., 200.—1, Topografická sbírka arch. Musea král. čes. Heslo: Jelení Horní a Doudleby, Memorabilia circa administraturam Geleniensem ab anno 1759. a Pamětní kniha od r. 1837. na faře.

Původně ves s HRADEM, jehož první majitel známý jest Jiří z Poděbrad; tvrz tehdy byla již schátralá. R. 1495. prodal ji syn Jiříkův Jindřich, kníže Münsterberský, Vilémovi z Pernštejna, v jehož rodu byla přes 50 let; za nich naposled připomíná se 1551. již jako zřícenina. Mezi lety 1577.—1600. vystavěna nová tvrz dřevěná (byla prý vymalována v starém kostele), jež majitely neobývána již od 1602.; r. 1775. opuštěna docela, roku 1817. zbourána a 1865. nahražena nynějším zámečkem »na Sádkách«.

Na městečko povýšeno Jelení kolem roku 1555. Pečetidlo (otisk v archivu Musea král. čes., odd. F.) okrouhlé s opisem: PECZET · MIESTIZ · : HORNIHO · GELENI : kolem znaku a letopočtem: $\frac{16}{95}$ (Světozor 1874., 310. s ill.) již nenalezeno.

KOSTEL NEJSV. TROJICE (farní). Vystavěn nákladem J. Heřmana z Bubna r. 1602. (dle nápisu na jeho náhrobku) a vnitřek skvostně vyzdoben. Dle vyobrazení v pamětní knize bylo průčelí západní ploché, štít s dvěma pilastry, na rozích kamenné šišky. Opravován r. 1776.—8., r. 1775. zřízena nová kruchta nákladem 210 zl. Dřevěná zvonice (severozápadně stojící) sbořena 1851. a zděná přistavěna ke kostelu, kostel sám sbořen roku 1863. a nová, nevkusná budova moderně gotická vystavěna 1864.—6.

Zařízení barokní a rokokové. Oltářů připomíná se r. 1738. sedm, u Sommra deset; 1892.—3. celé zařízení opraveno.

Hlavní oltář pořízen r. 1747. za 328 zl., nový 1774. za 460 zl. Mensa pískovcová s dřevěným reliefem obětování Isáka. Vlastní architektura na stěně za oltářem: na stranách dvojice korinthských sloupů s úseky řims nesou vítěznou bránu se sochami andělů, pod ní v bohatém rámu obraz sv. Trojice od *Fr. Wagenschöna.* Po stranách na konsolách sochy sv. Víta, Ludmily, Václava a Vojtěcha hrubé práce, mezi nimi dřevěné reliefy (zbytky oltáře): návštěva Ježíše u Abrahama a jeho odchod.

Šest oltářů postranních v lodi, vždy protější stejné architektury a úpravy: 1. Nástěnná plocha s mušlovým a obloučkovým dekorem, se štítem, sochami zdobeným, nad obrazem v kartuších znaky rodiny z Bubna, mensa na rocaillových nohách. Oba zhotoveny od *Jakuba Teplého* z Pardubic za 210 a 219 zl., obrazy maloval *Fr. Wagenschön:* na levém (z r. 1766.) obraz sv. Thekly a sochy sv. Anežky a Kateřiny, na pravém (z r. 1767.) obraz sv. rodiny a sochy sv. Ignáce a Frant. Pad.

2. Podobná plocha s úzkými pilastry a štítem, nad obrazem znak pánů z Bubna, po stranách rokokové vásy a andělé; na zděných mensách obrazy sv. Vincence a Františka de Paula na plátně a dřevěné, slušně řezané svícny. Zhotoveny od *A. Čiliáka* ze Žamberka: pravý, s obrazem anděla strážce od *Fr. Wagenschöna,* r. 1768. za 140 zl.; levý r. 1771. za 163 zl. (starý z r. 1748. stál 28 zl.). Obraz na něm »Ecce Homo« od *Karla Škrety.**) Dle pamětní knihy (pag. 357.) odhadnut byl 1730. od *P. Brandla* na 600 zl. Kristus stojící u sloupu, ruce vzadu maje svázány, jest podán realisticky, muskulatura markantní; kolorit stářím utrpěl.

3. Architekturu zhotovil 1768. za 205 zl. *Jakub Teplý* z Pardubic. Obraz sv. Otilie — andělé nesou vyloupané oči její do nebe — od *Fr. Wagenschöna,* po stranách sochy sv. Jana Křtitele a Evangelisty; na dřevěné mense relief obětování beránka, v zasklenné skříni vosková soška

*) Dr. G. E. Pazourek: Carl Screta (1889.), str. 67.—8., čís. 14., A. Rybička: Karel Škréta (1869.), G. J. Dlabacz: Künstlerlexicon, 93., Vlast XII., 68.

v pláštíku ze zeleného sametu, vyšívaného podloženým zlatem. Dva dřevěné svícny.

4. Zhotoven r. 1773. za 198 zl. od *A. Čiliáka* ze Žamberku (starý z r. 1733.). Obraz sv. Jana Nepom. od *Fr. Wagenschöna*. V zasklenné skříni na mense relief P. Marie.

Kazatelna z r. 1767. za 135 zl. zhotovená. Na poprsnici čtyřbokého řečniště kartuš s reliefem: dobrý pastýř, na stříšce soška Mojžíše.

Křtitelnice z r. 1782. za 35 zl., 2·20 *m* vys., podoby zahradní vasy, z pískovce; na dřevěném víku socha sv. Jana, Ježíše a kříž.

Dubová zpovědnice s intarsií stuhovou z r. 1756.; ozdoby na stříšce z r. 1782. Varhany z r. 1755., opraveny 1772. Patronátní lavice dubová v kněžišti (převezena sem 1890. z Mikulovic): poprsnice členěna pilastry a římskami, v postranních výplních nadhlaví v stuhovém ornamentu A. V. — C. B., ve střední kartuš se znaky rodiny z Bubna, nad nimi helmy s fafrnochy a letopočtem: A. 17—37. Druhá lavice starší v lodi; intarsie prostší: na poprsnici monogramm MARIA a 1734. 16 lavic dubových s intarsií prostých motivů: hvězdy, stuhového ornamentu, srdíček, rostlin atd. Skříň kredenční ke křtu, nástěnná z r. 1739., druhá a třetí v sakristii, ve výplních monogrammy MARIA, IHS, pelikán mláďata živící a beránek.

Monstrance 0·60 *m* vys., hrubá empirová práce z r. 1844. Kalich z r. 1789. Noha nová, kuppa 0·09 *m* v průměru, stříbrná a pozlacená s prolamovaným a tepaným pláštíkem; v kartuších střídá se jablko a réva.

Pacifikal 0·32 *m* vys., stříbrný, pozlacený. Na vydmuté zprohýbané noze dvě kartuše tepané, nodus hruškovitý, kříž s pěti schránkami na ostatky. Značky: . Pražská práce z r. 1740.

Relikviář 0·33 *m* vys., tvaru sluncového s dvojitým kartušovým rámečkem. Na noze vytepány v kartuších květy a ovoce; noha postříbřená, vršek pozlacená mosaz. Počátek XVIII. stol.

Lodička barokní, nesená delfínem a ozdobená tepaným ornamentem a prázdným štítkem; nad víčkem akanthový list. Počátek století XVIII. Dvě konvičky 0·20 *m* vys. a podnos z mosazi, postříbřené, z konce XVII. století.

Kříž 0·64 *m* vys., tepaný z mosazného plechu, postříbřený, s litým korpusem, z konce XVIII. století.

Svícny barokové, cínové, na třech spárech s kulemi, z konce XVII. století (obr. čís. 39.): čtyři 0·55 *m* vys.; dva podobné, hruběji provedené 0·40 *m* vys.; dva 0·65 *m* vys., dva 0·44 *m*, dva 0·39 *m*, dva 0·38 *m*, čtyři 0·28 *m* vys., prostší; čtyři hladké 0·64 *m* vysoké. Rokokové čtyři 0·48 *m* vysoké.

Mříž u Božího hrobu (2·80 *m* dl., 0·70 *m* vys.) z prutů profilu čtyřhranného s vytepávanými konci; ve středu ozdobná kartuš. Zhotovena r. 1752. Kruhový stojan na svíčky, železný, 1·90 *m* vysoký.

Kasule: 1. z r. 1745. Původní jen střední pás z bílého hedvábí našitý na novou látku; malba jehlou (květiny).

2. z r. 1753. Zvonová forma. Na celé ploše hedvábím a kladeným stříbrem vyšity zahradní architektury s košíky ovoce a květů. K tomu celý parament.

Obr. 39. Jelení Horní. Kostel. Svícny.

3. z r. 1766. Zhotovena z bílých hedvábných šatů svatebních hraběnky z Bubna. (K tomu dvě dalmatiky.) Na ploše vyšity stromy jabloňové a keře růžové. Střední pás (původní jen na dorsální straně) s vyšitými hrozny zlatem.

Velum z r. 1738., na černém hedvábí vyšit zlatem kříž. Dva oltářní polštáře bavlnou vyšité, z r. 1745.

Korouhev processní z r. 1755. (obnovena 1814.) s křížem z bývalého pacifikalu a kutým ramenem látku držicím.

Zvony. Přeneseny sem r. 1775. z kaple sv. Jiljí v Dolním Jelení.

1. Výška 0·80 *m*, průměr 0·85 *m*. Ucha s perlovcem a řadou lístků, plášť hladký. Kolem koruny nápis jednořádkový: anno ✠ domini ✠ m⁰ ✠

cccc° ⁑ lxx° ⁑ v° ⁑ hoc ⁑ opus ⁑ comparatum ⁑ p ⁑ magistrum ⁑ prokopium ⁑ (Rybička l. c. 73.) (Viz faksimile na obr. čís. 40.)

2. Výška 0·66 *m*, průměr 0·67 *m*. Ucha s perlovcem, plášť hladký. Kolem koruny nápis ve dvou anthemiích z lilií na stočeném provazci: anno domin Mccccl xxxiiii panu bochu ke tcti y matce bozie y wssem sw(a)tim ⁑ (Viz faksimile na obr. čís. 41.)

3. Výška 0·60 *m*, průměr 0·70 *m*. Ucha zdobena maskami, kolem koruny nápis: ☛ BENEDICTA · SIT · SANCTA · TRINITAS · , pod tím ovocné festony. Na plášti reliefy: korunování Panny Marie v kartuši a sv. Václava. Kolem dolního okraje: GEGOSSEN VON ANTON SHNEIDER · IN KOENIGGRATZ · 1827 ·

4. Sanktusník. Výška 0·24 *m*, průměr 0·30 *m*. Kolem koruny: F · A · H · D · B AF · DANIEL BACINI · A 1799. Na plášti relief Kalvarie a P. Marie.

Náhrobky: 1. Původně před hlavním oltářem, 1789. otevřen, 1865. po přestavbě přenesen pod kruchtu na sever, 1890. na pravo do prostřed lodi. Pískovcová hranolová tumba 0·72 *m* vys., 2·15 *m* dl. s deskou mramorovou 0·98 *m* šir. Na ní vytesána postava Heřmana z Bubna v životní velikosti v brnění, s okružím, hlava o ležícího lva podepřena. V pravici drží hůlku maršálskou, na levici prsteny. Pod zády křížem paličky z bubnu, u pravé nohy na hranolovém piedestalku rodinný znak, po straně H. W. — Z. B., na svrchní ploše leží přílbice a plechové rukavice. Kolem desky:

Letha páne 1602 W avterey po památcze Zwěst | owanj Blahollawene Panny Marye Vrozeny a Stateczny Rytíř Pan Herzman Warleych z Bubna | a na hornim Gelenj dokonal Ziwot Swug w Páuo w | hodinu XXII a tuto Tělo geho odpočzywa a Blahollaweneho wzkryssenj Vczekawa. ⁑

Na tumbě: 1. Letha Panie 1600. Vrozeny a Statečzny Rytirz pan Herzman War | leych z Bubna Tento Chram Panie w kteremz aby Se Czest a Slawa Bozi | S Vslawowanim geho Swateho

Obr. 40. Jelení Horní. Nápis na zvonu čís. 1.

Obr. 41. Jelení Horní. Nápis na zvonu čís. 2.

gmena Rozhlaſſowala na Swug wlaſtnj na | klad pro budauczy Pamet Staweti porzyti dal a gt Dokonan Leta — 1602.

2. Prigde Hodina, w kteraužto wssickni kteriz w hrobich gsau, oslyssj hlas Syna Bo | zjho. A pugdau ti kterjz dobre wěcy činili, na wzkrjssenj Ziwota: kterjz pak zle wěcy činili na | wzkrjssenj Saudu. Jan. v. x. xxviij. xxii v.

Mala mors putanda non est, quam bona vita praecessit: neque | enim facit malam mortem, nisi quod sequitur ipsa morte. *August.*

3. Job. w. Kap. 19. Wim zagiste, ze wy | kupitel mug ziw geſt a ze w den poſledni | z zemie wſtati mam a zaſe oblezen budu koži | mau a w tiele ſwem uzrzim Boha kterehoz uzrzim ga ſobě a ocži me ſpatrzj geg a ne giny.

Obr. 42. Jelení Horní. Kostel. Náhrobek čís. 1. (1602.)

4. Blahoſlawenj gſau mrtwj kteriz | w Panu umjragj Buch zagiſte dj | gim aby odpocinuli od bracy ſwych | Nebo ſkutkowe gegich nalledugj gich. Zgewenj xiiij x. xiij. (Obr. čís. 42.)

2. Tři pískovcové náhrobky (dříve v dlažbě starého kostela, nyní zazděny ve stěně kněžiště) 1·60 *m* vysoké, dva 0·70 *m*, jeden 0·73 *m* široký s rodinnými znaky pánů z Bubna. Jsou z konce XVIII. a poč. XIX. stol., nápisy na nich teprve z opravy r. 1865.

FARNÍ prostá budova vystavěna r. 1792.

STATUE P. MARIE pískovcová, 9·60 *m* vys., r. 1704. nákladem F. Adama z Bubna postavená. Na sloupu korinthském s vysokým hranolovým stylobatem stojí velmi dobrá socha P. Marie na půlměsíci v pozlaceném rouchu. Na stylobatu nápisy:

(sever) HANC ORBI MATER
PROPONIT CORDE
BIPARTIS
SUBJECTUS CR TIBI
MANEAT HONORE
CLIENS
æternum devotus

(západ) VEIT MICHEL
STEINMETZ
MEISTER · F(ecit)
1704

(východ) W · H ·

Pod tím korunovaný dvojznak pánů z Bubna a Věžníků v kartuších.

(jih) ILL' ET EXCELL': D': D':
FRANCISC' ADAMU' S: R: I:
COMES DE BUBNA ET LI
TIZ D': IN ZIAMBERK,
DAUDLEB, JELENI BLA
TO, SAC: CÆS: REG: MAJ:
INTIM' CONSIL ET ACT
CAMR' una cuM
ILLma ET EXCELL: D: D: AN„
GELINA MARIA, SAN„
TINA, COMITISSA DE BUB
NA ET LITIZ NATA BA
RONISSA DE WIEZNIK
CONJUGE SUA·

Obr. 43. Jelení Horní. Statue P. Marie. (1704.

Kolem pískovcová ballustrada do čtyřhranu, na severu prolomená vchodem; jeho dvířka dvojkřídlá jsou z prutů (v řezu kruhových), jichž konce vytepány v srdcovité listy a ryty, podobně jako přírážnice. (Obraz čís. 43.)

Před kostelem SOCHY: anděla strážného z roku 1730. a sv. Floriana z r. 1736., pískovcové, 3·50 *m* vysoké; postaveny nákladem pánů z Bubna. Stejné podstavce hranolové s bohatě profilovanou a oblomenou římsou. Na soše anděla v předu (nápis na zadní straně již nečitelný):

IURA FERUNT NON POSSE
VICES TVTORIS OBIRE
TVTELÆ ALTERIVS .
QVANDO SVBESSE VENIT
HINC OCVLI PVPILLA MEI
PVPILLE SACRATAM

CVSTODIS DEXTRAM
PRÆSIDIVMQVE CAPE
DESINO IAM ESSE COMES
ME DEFICIENTE PRECABOR
QVI DVX TOBIÆ SIT COMES
ISTE VIÆ

ITA SVO QVONDAM PVPIL

LO ANTONIO IN VERITATE
PRÆCATVR. (= 1730).

IOANNES WENCESLAUS COMES DE
BUBNA ET LITIZ.

Na soše sv. Floriana nasazen v předu plastický korunovaný znak, pod ním v plastické kartuši:

QVAMVIS EXIGUA
TAMEN PROFICUA HÆC
STATUA OPPIDO
GELENENSI
QVÆ FVIT ÆDIFICATA A
IOANNE IOSEPHO CO:
MITE BVBNA EX
BRZESNO T
VTORE. (= 1736.)

Na plinthu sochy: S: FLORIANE: ORA PRO NOBIS.

SOCHA SV. ANNY, 4 *m* vys., z pískovce, u silnice k Vostřetínu, slušná. Na řemeslném podstavci nápis v předu:

OTCOWE Y MATKY.
WYCHOWAWEYTE.
DITKY SWÉ
NEVSTÁLE
W KÁZNI, A BÁZNI
BOŽI — EPHES. 6.—4.

vzadu:

NAKLADEM
FRANTISSKA MERGANCE
SAVSEDA MIESTIS
HORNOGELENSKÉHO.
ROKU: 1824.

KŘÍŽ pískovcový, 4·50 *m* vys., u cesty k Vys. Mýtu, řemeslný. Na podstavci zpředu chronogramm:

O WšICKNI, KTE„
ŘIŽ GDETE OKOLO,
PATŘTE, GESTLI,
BOLEST WAŠE
GAKO BOLEST
MÁ! THREMI: 1, 12
vzadu:
NAKLADEM
POČESTNE OBCE
MESTIS . HORNO =
GELENSKÉ . R . 1824.

Jelení Dolní.

Viz literaturu uvozenou u hesla: Jelení Horní.

V XVI. stol. městečko (dle tabelly z r. 1657. v archivu Doudlebském). Pečetidlo otištěno v rkp. sbírce arch. Musea král. čes. (odd. F.). Kolem znaku (sv. Jiljí s berlou, vedle něho laň s krkem šípem protknutým) opis: DOLNI · GELLENI · S: GILGI · XVII. století.

KAPLE SV. JILJÍ se hřbitovem zrušena 1775. Oltářní obraz Ecce Homo! od *Škrety* přenesen do farního kostela v Horním Jelení. (Schaller XV. 242.) Nyní stojí na návsi moderní kaplička; na oltáříku obraz Panny Marie na dřevě ze XVII. století, bezcenný; ve vížce zvonek nepřístupný.

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO 3·80 *m* vys., z pískovce. Na podstavci:

O: S: IENE
Z NEPOMVKV
W POTRZEBACH
NASSICH
ORODVG
ZA NAS.

vzadu:
ANNO
1727.
Opraven 1832.

KŘÍŽ pískovcový, asi 4 *m* vysoký, na návsi, bezcenný. Z předu chronogramm:

KRYSTVS TRPEL
ZA NAS HŘÍSSNE
POZVSTAWÍW TV
PŘÍKLAD ABYSTE
Y WY WŽDY
NASLEDOWALY
SSLEPEGI GEHO
I^MA PETRI 2, 21.

vzadu:

WISTAWENO NAKLADEM
POČESTNE OBCE
DOLNO – IELENSKE
LETA PAŇE: 1825.

ob.
1897.

Jenčovice.

Pam. arch. II. 29., IX. 752., Schaller XI. 79., Sommer V. 109., Method 1882. 110.—111., Rkp. sb. topogr. v archivu Musea král. čes. Heslo: Chroustovice. Pamětní kniha od 1835. na faře.

Vedle hřbitova při dělání silnice nalezeny kostrové hroby s *s*-ovitými zaušnicemi: nález v tamní škole a zemském museu.

Ves připomínána jest již v XII. století.

KOSTEL NEJSV. TROJICE (farní) uprostřed hřbitova na návrší. Již kolem r. 1350. připomíná se jako farní k biskupství litomyšlskému. Shořel po r. 1585., po r. 1623. stal se filialním do Lůže. R. 1677. měl stříbrný kalich, měděnou monstranci, cínovou křtitelnici a 4 zvony. Četné opravy. 1893. shozena barokní valená klenba v lodi a nahrazena stropem rákosovým, nová kruchta a polychromie, 1895. střecha, 1900. nátěr.

Budova orientovaná, jednolodní, z lomové opuky, ranně gotická. (Viz půdorys na obr. čís. 44.) Na rozích kněžiště opěráky 0·60 *m* šir. (dva volné, dva pojaty ve vedlejší přístavky), se soklem 0·85 *m* vys.; na malém ústupku římsa vespod vyžlabená, svršek skosen. Po stranách přiléhají kaple Mravínská a sakristie (4·70 *m* dl. a 3·60 *m* šir.), valeně klenuté. Loď hladkých stěn opřena na severu širokými opěráky, jež asi přistavěny k udržení barokní valené klenby. Valba břidlicová se sanktusem.

Věž na západní stranu lodě přiléhající zbudována na čtverci o straně 5·30 *m*; zdivo — drobná opuka — do výše se súžuje. (Pozdějšími opravami dostal zevnějšek značně nepravidelný tvar.) Sokl 1 *m* vys., ve třetině délky ústupek s pískovcovou vyžlabenou římsou. Střecha stanová s bání.

Vnitřek dělen povalovými stropy. V přízemí na západě portál hrotitý, 1·90 *m* vys., 1·16 *m* šir., jehož pískovcové ostění, částečně zdivem přistavěné zvonice zakryté, profilováno žlábkem, dvěma oblouny a šikmou (obr. čís. 45.). Okno v přízemí zazděno, v 1. patře na záp. a jih okénka pravoúhlá (1 *m* vys., 0·26 *m* šir.) s pískovcovým orámováním, ve 2. patře podobná na jih, sever a západ (0·85 *m* vys., 0·22 *m* šir.).

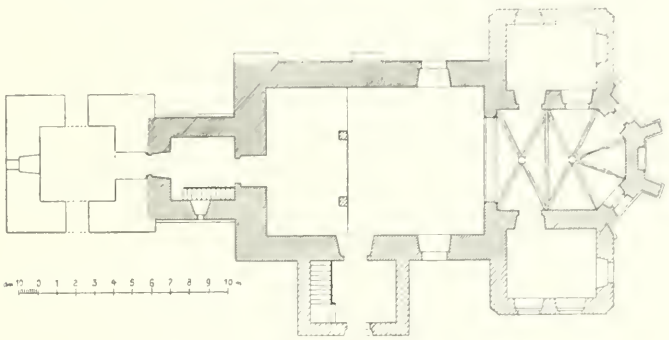

Obr. 44. Jenčovice. Půdorys kostela.

Vedle věže přistavěna pro zvony nízká zvonice: dřevěné podsebití s šindelovou střechou na kamenném spodku. Vnitřek kněžiště 6·68 *m* dl., 5·25 *m* šir.; ukončeno pěti stranami pravidelného osmiúhelníka (strana 2·20 *m* dl.). Tři vyšpaletovaná okna s lomeným obloukem 2·50 *m* vys., 0·75 *m* šir., průčelní zazděno. Klenutí skládá se ze závěru o 6 žebrech pískovcových a křížového travée. Žebra, hrubá hruška (profil na obr. čís. 45.), v polygonu useknuta do jehlanu, v kříži hrubě zahrocena. Svorníky hladké.

Oblouk triumfální 0·72 *m* silný, lomený, na hranách skosen, široký 4·45 *m*.

Loď obdélná, 10·85 *m* dl., 7·70 *m* šir., s plochým stropem, třemi okny zvětšenými, vchodem (s novou předsíní) na jihu a kruchtou zděnou na sloupech.

Obr. 45. Jenčovice. Kostel. Profil ostění portálu a žebra.

Z hlavního oltáře, jenž zhotoven r. 1787. od řezbáře *Víta Čermáka* z Chrasti za 55 zl., zbyl jen tabernakl, obraz sv. Trojice, malovaný od *Šlechty* z Chrudimi a sochy sv. Petra a Pavla.

Postranní oltáře nové.

Kazatelna, konventionelní rokoko, zhotovena 1784. od téhož *Víta Čermáka* z Chrasti.

V novém podstavci křtitelnice původní cínový kotlík (0·59 *m* v průměru). Na okraji nápis rytý: ANO · IVBIL · 1·6·2·5 . F· IOAN · DVD · TREB · ORD · MIN · CON · S FRAN · HOC · BAPT · CVR ·

Z kalichu zbyl jen původní barokní nodus, pacifikál 0·32 *m* vys., paprskový, barokní, s ozdobou stuhového ornamentu a hlav andílčích na noze, loďka a spodek kaditelnice rokokové.

Svícny cínové, barokní hladké, 0·48, 0·40 a 0·36 *m* vys., rokokové 0·26 *m* vys.

Obrazy na plátně: sv. Jana Nep. a P. Marie, na dřevě: sv. Pavla a Františka, slušné práce XVIII. stol. Barokní slušný krucifix ze dřeva.

Zvony: 1. Výška i průměr 1·25 *m*. Ucha s hranatým pletencem, kolem koruny dvouřádkový nápis:

LETHA PANIE 1585 GEST TENTO ZWON VDIELAN NA KRVNT GEHO MILO: VROZE· PANA PANA GINDRZICHA SLA ·

WATY Z KOSSMBERKA K WOSADIE GENSSOWSKY VDIELAN ODE MNE GAKVBA ZWONARZE CHRVDIMSKYHO GEST.

Pod tím řada visutých akanthů. Na plášti krucifix stojící na hlavičce anděla, po stranách znaky rodiny Slavatů (na sever), na jih znak a nápis

N
MIKVLASS Z METAVRA
WIKTOREN Z SSTIENCZE
IAN Z MRAWINA
MATIEG RISSKA ZALAZIAN
WOGTIECH BVDINSKI ZALA:
IAN HAWLV Z MRAWINA ·

2. Výška i průměr 1·10 *m*. Na uchách karyatidy, na horní ploše stojaté akanthy, kolem koruny nápis mezi pásem střídajících se ornamentovaných výplní a hlaviček andělů a řadou visutých akanthů: PROKRZIKVYTE HOSPODINV WSSIZKNI OBYWATELE ZEMIE SLVZTE HOSPODINV S WESELIM PRZISTVPVGTE PRZED OBLICZEI GEHO S PROSPIWOWANIM ZIALM C. Na plášti nápis na sever:

Leta 1599 we ſtrzedu po ſwatem
Hawle umrziel Wacziaw tiaupal
Kteryz na tento zwon pul druhiho ſta
na budaucziy pamatku ſwau porucziil
Alſo hat Got di Welt geliebt das er ir
gab ſeinen eingeboren Son auff das
ale di an in gleuben nicht verloren
werden ſondern daſ ewige leben haben.

Na jih ve vavřínovém věnci:

1600.
A· S· Z· C· H· Z· K + K· S· C· Z· Z· K·

pod tím znaky Slavatovské.

3. Praskl 1806. přelit 1807. a 1850. vyměněn za nový.

KŘÍŽ pískovcový před hřbitovem, asi 5 *m* vysoký. Na podstavci:

K lásce Kryſta Spaſytele
Jakub dollal obětuge.
A.° 1808.

Miluj Spasitele světa
dogdeš věčného života
Kryšte pro twé Rány mnohé
Zbaw ohně Rany morowé.

Jestřibec.

TVRZ, zaniklá v XVI. stol. (tvrziště připomínáno ještě 1661.), položena u Sedláčka (l. c. I. 111.) nesprávně.

Sv. Jiří. (Lhota Prostřední).

Pam. arch. II. 31., IX. 749., Sommer IV. 313.—314., F. J. Zoubek: O zakládání měst v Čechách v XIII stol. (1878.) str. 6, Topogr. sb. rkp. v arch. Musea král. čes. Heslo: Brandýs nad Orlicí, Pamětní kniha od r. 1800. ve škole, od 1853. na faře.

KOSTEL SV. JIŘÍ (farní) připomínán jest u vsi Lhoty (nejstarší známé v Čechách) r. 1199., kdy mu na prosbu pana Jiřího daroval arcibiskup Koločský Saul odpustky. Koncem XVIII. století patřila ves rodu

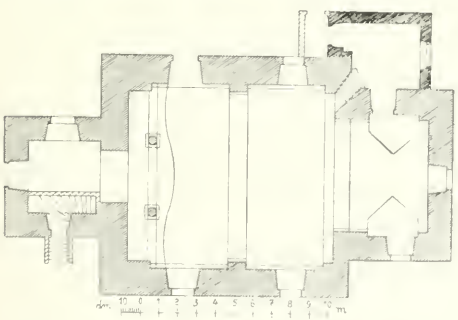

Obr. 46. Sv. Jiří. Půdorys kostela.

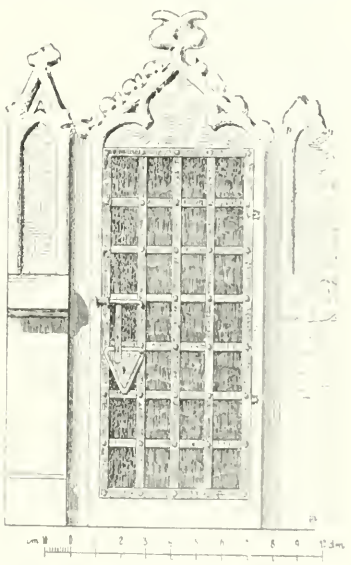

Obr. 47. Sv. Jiří. Kostel. Sanktuarium.

Švabenických z Heřmanic, již 1308. darovali podací klášteru na Zderazi. R. 1350. jmenuje se kostel farním k biskupství litomyšlskému. Fara zanikla r. 1623. a kostel byl pak do r. 1807. filiální k Brandýsu nad Orlicí. R. 1677. měl dva stříbrné kalichy, mšál a 4 zvony. Celý opraven r. 1823. až 1824., při čemž patro zvonice dřevěné vystavěno z kamene. Poslední oprava celé stavby i zařízení 1899.—1900.

Románská budova jednolodní, orientovaná z XII. stol. Zdivo — lomová opuka — 1 *m* silné. Kněžiště pravoúhlé s rozšířenými okny na jih a východ, 5 *m* dl. a 6·45 *m* šir. Na severu přiléhá čtvercová sakristie

s plochým stropem; na dveřích gotický zámek. Oblouk triumfální polokruhový, 0·80 *m* silný a 5·70 *m* široký. Loď 10·90 *m* dl., 9·80 *m* šir. osvětlena dvěma páry rozšířených oken; v klenáku severního vchodu letopočet 1757. Empora spočívá na třech obloucích mezi dvěma pilíři, jež jsou barokní kopie románských s krychlovými patkami a římsovitými hlavicemi; poprsnice segmentem vyložená. Prostor kostelní sklenut valenou klenbou, nižší než původní ploché stropy, jichž stopy viděti lze v podkroví. (Půdorys na obr. čís. 46.)

Ve východní straně kněžiště pískovcové sanktuarium ze XIV. stol. Celek 0·73 *m* vysoký. Výklenek (0·38×0·26 *m*, 0·16 *m* hluboký) orámován ploše a uzavřen prostou mříží; po stranách pilířky, v polovici vyžlabenou římskou přerušené a nad ní panelované, ukončeny kytkou a spojeny lomenicí, jejíž plocha ozdobena panelem ve formě oslího hřbetu a hrany posázeny kraby a kytkou. (Obr. čís. 47.)

Obr. 43. Sv. Jiří. Kostel. Socha sv. Josefa.

Na západě přiléhá k lodi hmotná věž o straně 6·50 *m* dl.; původní zdivo ve spodní části 1·40 *m* silné Přízemí s plochým stropem otevřeno polokruhem do lodi a moderním vchodem na západ, barokní patro s širokými okny a břidlicovou mansardou, tvaru vlašské čepice. Kostel kryt valbou břidlicovou bez sanktusu.

Hlavní oltář barokní, sloupové architektury se slušným obrazem sv. Jiří na plátně; po stranách sochy sv. Víta a Václava. Postranní oltáře z r. 1824. bezcenné. Kazatelna válcová se soškami evangelistů ve výklencích poprsnice, z r. 1824.

Pacifikal empirový 0·34 *m* vys., prostý. Křtitelnice, měděný kotlík, vys. 0·30 *m*, na třech železných nohách, současný asi s kazatelnou.

Dva barokní cínové svícny 0·30 *m* vys. a dřevěný trojnohý 0·60 *m* vysoký z XVIII. stol.

Dřevěná socha sv. Josefa s Ježíškem 0·80 *m* vys., z poč. XVI. stol. (nově polychromovaná dosti vkusně). Tvář sv. Josefa výrazná, vousy tuze stylisovány, roucho energicky řásněno, na nohách vysoké boty. Soška dítěte s naivním úsměvem, poněkud nepřirozeně proporcovaná, ručka s násilným pohybem, snad z nějaké opravy. (Obr. čís. 48.) Na faře bezcenná barokní socha anděla.

Zvony: 1. Výška 1·10 *m*, průměr 1·16 *m*, 24 centů. Na uchách pletenec, na plášti k jihu krucifix 0·12 *m* vys. Kolem koruny nápis gotickou minuskulí o 2 řádcích: anno ✠ domini ✠ m° ✠ d° ✠ xxii her ✠ campana ✠ fusa ✠ est ✠ ad laudem ✠ dei ✠ omnipotentis (rosetta) et ✠ laudem ✠ sancti ge ✠ nad tím na horní ploše zvonu: orgu ✠

✠ hoc ✠ opus ✠ gecit ✠ magister ✠ martinus ✠ m ✠ civitate ✠ litomisslensi ✠ sit ✠ laus ✠ deo ✠ omnipotenti ✠ (Faksimile viz na obr. čís. 49.)

2. Výška 0·88 *m*, průměr 1 *m*, 15 centů. Ucha prohnuta, kolem koruny nápis: ☛ VALLENTIN LISSIACK GOSS MICH AVF DER KLEIN SEIDTEN PRAG ANNO 1730. Pod tím festony a ornamentované výplně. Na plášti na sever relief sv. Jana Nepom. (stojí na koši ovoce, neseném anděly), s nadpisem: ☛ SANCTE IOANNES NEPO | MUCENE ORA PRO NOBIS; na jih sv. Jiří s nadpisem: ☛ SANCTE GEORGI PATRONE | ECELESIE ORA PRO NOBIS. Hrubá práce.

3. Výška 0·54 *m*, průměr 0·60 *m*, 4 centy. Ucha a plášť hladké, kolem koruny nápis minuskulí: od narozeni + peitisteho (kalich) sesteho + + ina s ꝺ boziho + styristho (kalich). (Viz faksimile na obr. čís. 50.)

4. Umíráček nový, bez nápisu.

Kamenice Pustá.

Pam. I., 173—175., IX. 751., Adámek: Chrudimsko (1878.) 79., E. Musil-Daňkovský: Z Chrudimska (1892.) 30.—31., na faře pamětní kniha od 1847. (Matriky od 1784.)

KOSTEL SV. ANNY (farní) poprvé jest připomínán r. 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému. Dle pověsti založen byl od okolních hutníků. Po 1620. stal se filialním k Hlinsku, od 1737. ke Krouné, od 1857. zase farním. Dle visitační zprávy byl r. 1677. tak spuštěn, že »hanba jej popisovati; jest bez oken a dlažby, oltářík pokrývá sníh«; měl měděný, pozlacený pacifikal, dva stříbrné kalichy někam odneseny a dva zvonky. Kolem r. 1680. starý kostel sbořen a nový vystavěn nákladem Františka Antonína Berky; 1763. opraven nákladem hrab. Filipa Kinského. Poslední opravy 1881., 1886.—1888. (polychromie vnitřku, nátěr a střecha).

Renaissanční, orientovaná budova dvojlodní z lomového kamene. Na hladce omítnutých stěnách nárožní liseny, okna ploše orámována a ozdobena v rozích kapkami. Západní průčelí ukončeno trojhranným štítem s kolmými lisenami a volutovými nástavky po stranách. Pravoúhlý portal

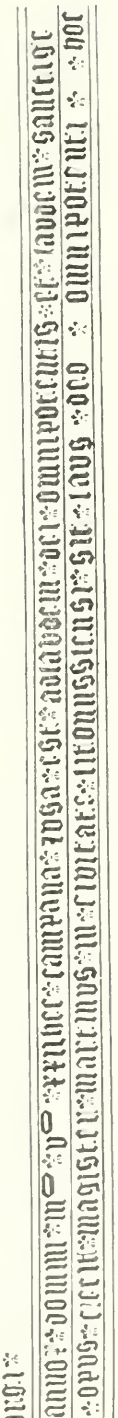

Obr. 49. Sv. Jiří. Kostel. Nápis na zvonu č. 1.

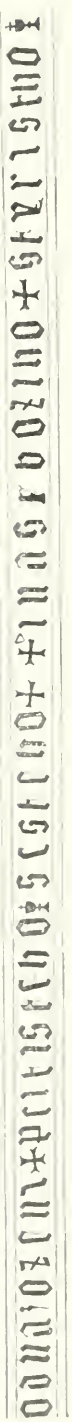

Obr. 50. Sv. Jiří. Kostel. Nápis na zvonu č. 3.

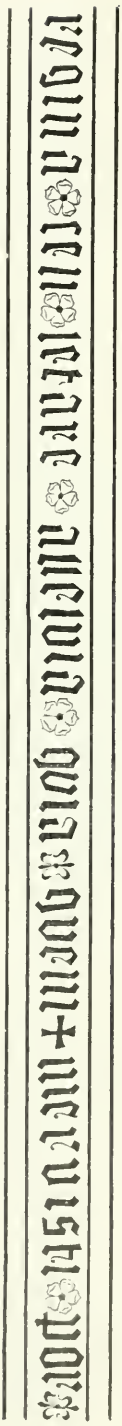

Obr. 51. Kamenice Pustá. Kostel. Nápis na zvonu 2.

ozdoben vodorovnou římsou s úseky segmentovými, v jichž středu plastický korunovaný znak Berků; pod ním: FAHBZDAZL — LAHB. Střecha sedlová, křížová, nad středem plechová zvonice se stanovou střechou a bání.

Vnitřek, nově polychromovaný, činí výborný dojem poměry jednotlivých částí a jednoduchou výzdobou architektonickou. Celek podoby kříže, jehož podélné břevno tvoří kněžiště a loď podélná a příčné rameno loď křížová. Ve všech stěnách okna oválová a pravoúhlá. Rohy stýkajících se lodí a kněžiště skoseny a dekorovány — podobně jako kouty — pilastry s římsovými hlavicemi, jež nesou na krátkých nástavcích kolem obíhající římsu, na pilastrech, rozích a v koutech oblomovanou. V skosených hranách a ve stranách příční lodě niky s moderními sochami, v kněžišti ploché pravoúhlé výklenky. Kruchta nesena valenou klenbou, již prostupuje schodiště, s dřevěnou balustradou. Nad středem lodí vyklenuta kopule 12 *m* vysoká na pendentivech, bez lucerny; ramena kříže zaklenuta valeně. Ke kněžišti přiléhá na východě užší sakristie, valeně klenutá.

Zařízení moderní. Z původního oltáře hlavního zbylý obraz na plátně (1·78 × 1·02 *m*) představuje Pannu Marii obklopenou anděly, po stranách sv. Joachym a sv. Anna. Velmi zdařilá práce živého koloritu z konce XVII. stol.

Monstrance (měděná, pozlacená) 0·50 *m* vys., sluncová, obyčejného tvaru, z konce XVIII. století. Ciborium měděné a pozlacené, rokokové, 0·195 *m* vys., s tepanými kartušemi na kuppě, bezcenné. Dva pacifikaly, hrubé práce z počátku XIX. století.

Svícny cínové, trojnohé, z konce XVII. stol. s andělskými hlavičkami, srdíčky a rostlinným dekorem: dva 0·48 *m*, dva 0·42 *m* a čtyři 0·485 *m* vysoké.

Zvony: 1. Výška 0·44 *m*, průměr 0·525 *m*. Ucha hladká, kolem koruny dvojřádkový nápis, pod nímž vine se řada rosett:

IN ✪ DER ✪ EHR ✪ GOTES ✪ DES ✪ ALMECHTIGEN ✪ VATERS ✪ ✪ ✪

HOT ✪ MICH ✪ MAESTER ✪ FRANZ ✪ YLENFELT GEGOSSEN ✪ ✪ ✪

Na plášti k východu relief krucifixu ověnčený rosettami, k západu štítek s jednohlavou orlicí (konvářův znak?). Počátek XVII. stol.

2. Výška 0·37 *m*, průměr 0·475 *m*. Ucha i plášť hladké; kolem koruny nápis minuskulí (viz faksimile na obr. čís. 51.): regina ✠ reli ✠ letare ✠ allelvia ✠ quia ✠ quem + mervisti + por ✠. XV. stol.

Na obecním úřadě právo obecní z konce XVIII. stol.

Sv. Kateřina.

KAPLE sv. Kateřiny z konce XVIII. stol., bez významu.

Knířov.

Pam. arch. IX., 750., Šembera Al.: Vys. Mýto (1845.) 69.—71., J. Jireček: Král. věnné město V. Mýto (1884.) 4., 58.—59., 42.—43., Schaller XI. 83., Sommer V. 126.—127., Nedělní Listy Hlasu Národa 1898., 6./2., S. V. Hataš: Scintilla evangelica per evangelia dominicarum totius anni lucens (Pragae 1668.) 49., Pamětní knihy od r. 1790. a od 1830. na faře. Viz i literaturu u hesla: Mýto Vysoké.

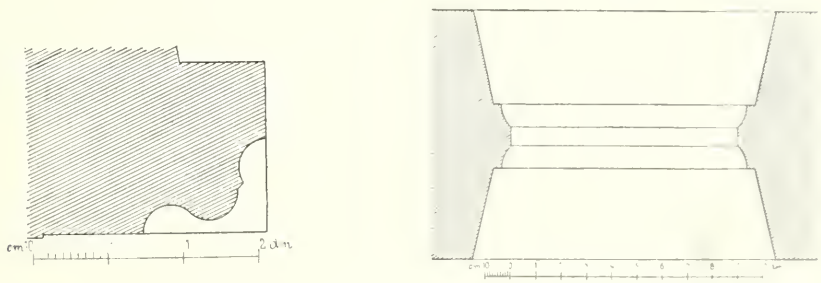

Obr. 52. Knířov. Kostel. Profil ostění sev. portálu a okna v kněžišti.

KOSTEL ZVĚSTOVÁNÍ P. MARIE (farní a poutní) připomíná se 1349. jako farní a byl tehdy v držení pánů z Pardubic. Spustl ve válkách husitských a byl filialním k Vys. Mýtu do r. 1787. Roku 1654. připomíná se v inventáři kus mosazné monstrance, 4 kalichy, 2 pateny, 2 cínové ampule, 7 cínových svícnů a 3 mosazné, ornát, a mšál, r. 1677. ještě pozlacená monstrance, 3 zvony a zvonek. V letech 1836.—1837. celý kostel opraven, horní dřevěné patro věže vystavěno z kamene. (Vyobrazení kostela i vnitřku — ocelorytina z r. 1852. — v městském museu ve Vys. Mýtě.) Poslední oprava 1895.

Prostá budova gotická z lomové opuky, orientovaná, ze XIV. stol., s pozdějšími přístavky. V hřbitovní zdi na severu brána barokní s konventionelní pilastrovou dekorací, nad středem pískovcová soška P. Marie (dle obrazu na hlavním oltáři).

Kněžiště, 6·80 *m* dl., 7·64 *m* šir., ukončeno pěti stranami pravidelného osmiúhelníka. Opěráky na rozích (0·70 *m* šir., se silným ústupkem)

zachovány jen dva. Ostění dvou oken, lomených a 0·90 *m* širokých, úzce vyžlabeno, kružby vylámány, průčelní okno zazděno (obr. čís. 52.).

Klenba — závěr o žebrech vyžlabených na stranách — snesena 1895, a obnovena dosti správně.

Na obou stranách přiléhají ke kněžišti oratoře, na východě sakristie — pravoúhlé místnosti, valené s výsečí klenuté, přístavky z doby kolem 1730.

Ze sanktuaria zbyl jen panel, kříž 0·50 *m* vysoký v lomeném oblouku prosté vyžlabeném.

Oblouk triumfální polokruhový, 5·82 *m* široký, zbarokisován.

Loď obdélná s plochým stropem, 17·80 *m* dl., 7·60 *m* šir., se čtyřmi okny dlouhými a dvěma zkráceními (na bývalou emporu), jsou na původních místech, ale segmenty zaklenuta. Dva moderní vchody, třetí pů-

Obr. 53. Knířov. Půdorys kostela.

vodní portálek na severu, 2·58 *m* vys., 1·17 *m* šir. Ostění (obr. čís. 52.) profilováno dvěma žlábky a oblým prutem, sokl 0·86 *m* vysoký.

Empora umístěna v patře věže, jež prolomeno do lodi stlačeným obloukem, balustrada vyložena na krákorcích.

Na západě k lodi přiléhá věž, zdivo její do patra (ústupkem seslabeno) původní, 1·60 *m* silné. Přízemí otevřeno barokními oblouky na jih a sever, na západě opřeno hmotnými opěráky. Svrchní patro moderní, kryt čtyřboká, tašková mansarda. Kostel kryt valbou se sanktusem. (Půdorys na obr. čís. 53.)

Hlavní oltář, barokní (koupen ze Sedlce r. 1787, obnoven 1801.) s empirovými přímětky. Tabernakl a predella pokryty stříbrným plechem a ověšeny festony a hrozny — slušná práce empirová. Celou plochu oltářní vyplňuje zasklenný obraz P. Marie v postříbřeném rámě.*) Madonna

*) Vyobrazení s: »Píseň Hystorycká ke Pané Maryj Knjrovsky« z poč. XVIII. stol. a »Obrázek Matičky Boží Knjrzowske blíž Města W. Myta w kragi Chrudimskem w kralowstwj Czeskem lezicy« a »Píseň k P. Marii Knířovské.« 1855. (V Litomyšli u A. Augusty.)

(staršího, renaissančního typu, barokně upravena) v celé postavě stojí na hadu, s děckem v levé ruce; na hlavě má korunu, vlasy rozpuštěny, volný šat široce vlaje. Nad obrazem v oblacích Kristus s anděly, po stranách řezby visuté z akanthových vinutin a stuh. Na stěně na konsolách sošky Ježíše a sv. Jana.

Postranní oltáře: sv. Anny z r. 1766., postavený nákladem Anny Kubíčkové z Vys. Mýta: srdce P. Ježíše z 2. polovice XVIII. stol. — oba tuctový pozdní barok.

Kazatelna rokoková: na poprsnici řečniště řezané kartuše, na stříšce soška sv. Jana Nepomuckého. Křtitelnice rokoková, 1·70 *m* vys. na čtyřbokém profilovaném podstavci z pískovce; na dřevěném víku výjev křtu Ježíšova. Zpovědnice s rocaillovými řezbami, přenesena sem z děkanského chrámu z Vys. Mýta.

Svícny: dva renaissanční, mosazné, kroužených stvolů 0·38 *m* vys.; dva cínové barokní, 0·43 *m* vys., mají na vykrajované ploše nohy nápis. ·: P·S·W·H·D·M :· 1·6·6·5·; barokní hladké, cínové: dva 0·50, dva 0·56 *m*, dva 0·625 *m*, dva 0·385 *m* vys z poč. XVIII. stol., dva 0·275 *m* vysoké.

Obr. 54. Knířov. Kostel Ukázka nápisu na zvonu 1.

V oratoři soška P. Marie ve skřínce s mušlovými ozdobami, dole v kartuši: EX VOTO 1781.

Několik obrazů barokních na plátně: sv. Václav a Mikuláš z počátku XVIII. stol., sv. Jan Nepomucký, sv. Václav odpouští Radislavovi, nanebevzetí P. Marie a dva pendanty narození Páně z konce XVIII. stol., vesměs prostřední nebo bezcenné. Zajímavý pro opevnění Vys. Mýta a pro stav kostela před požárem r. 1774. jest obraz hořícího Mýta (1·70 × 1·10 *m*) s rokokovým nástavcem a podpisem.

Dle pamatni ſprawj A. 1400. Mieſto Wiſoki Megto Ohniem Czele Straweno Bilo A. 1421. Ziſſ | Kauſka rota Dobila a zdwauma Klaſſteri wiwratila ho. A. 1461. dne 7. Julii Polowic téhož Mieſta | Ohniem Poſſlo. A. 1517. dne 23. Auguſti Obiet Sto třicet Domuw Ohniem Poſſlo. A. 1700. dne 10. | Septembris Sto woſumdeſat tři Domi Ohen Strawil. A. 1774. dne 6. Auguſti Dle tohoto wi | Obrazenj Czele Mieſto temier poſſlo, totii Dwieſtie třicet woſum Domuw a třicet Dewiet | Stodol Obilim Naplnienych tež Starožitny chram Boži y lewſſi wnitřni okraſau | Tak že ſe Přes třikrat Sto čtyricet tiſic ſſkod Počitalo.

Zvony: 1. Výška 1·03 *m*, průměr 1·10 *m*. Na uchách větévka ovinutá kol tyče, kolem koruny dvojřádkový nápis:

LETA ✠ PANIE ✠ M ✠ D ✠ LXI ✠ TENTO ✠ ZWON ✠ SLIT ✠ GEST ✠ KE CZTI ✠ A ✠ K CHWALE ✠ PANV ✠ BOHV ✠ WSSEM ✠ OHAVCZYMV ✠ A ✠ K ZADVSSY ✠ KNIZIOWSKEMV ✠ SKRZE ✠ WACZLAWA ✠ FARARZE ✠ W HRADCZY ✠ NAD ✠ L ✠ (Ukázka písma na obr. čís. 54.)

Pod tím pás palmett. Na plášti relief sv. Václava pěkně modelovaný, 0·19 *m* vys. (Viz A. Rybička l. c. 55.)

2. Slit nákladem J. Tomáška ze Lhůty. Výška 0·84 *m*, průměr 0·89 *m*. Ucha hladká, nápis u koruny mezi dvěma pásky rokokového ornamentu: ☞ SUB PASTORE ANIMARUM P. FRANCISCO IOSEPHY. Na plášti na východ relief krucifixu 0·14 *m* vys., na západ P. Marie 0·125 *m* vys. Kolem dolního okraje:

☞ ANNIS CCXVIII AD SACRA VOCABAM · DUM UNICO INFELICI ICTU VOCE ET OFFICIO DESTITUEBAR · DENUO MDCCCXX ECCLESIÆ B : V : M . KNIRZOVII EXPENSIS OVICULARUM PRISTINO OBSEQUIO ET INTEGRITATI RESTITUTA SUM · PER FRANCISCUM

WANIEK SLAUPNICY.

Na dřevěné hlavě: Ä 1825 a IM. (A. Rybička l. c. 69. má chybně letopočet 1810.)

Obr. 56. Knířov. Socha sv. Josefa z r. 1738.

3. Výška 0·84 *m*, průměr 0·89 *m*. Ucha zdobena pletencem a perlovci plášť hladký. Kolem koruny: anno domini mdxxxxxxviii⁰ tento zwon slit gest ke czti a chwale panu bohu i matcze bozi wssem swatim kdez se do slane koli. (viz faksimile na obr. čís. 55.)

4. Sanktusník. Výška 0·48 *m*, průměr 0·515 *m*. Slil *K. Bellmann* v Praze r. 1846. Hrubá práce ornamentikou i tvarem.

SOCHY, postavené podél cesty od Vys. Mýta: sv. Josefa (obraz čís. 56.) a sv. Vavřince postaveny nákladem manželů Joseffi. Na po-

Obr. 55. Knířov. Kostel. Nápis na zvonu 3.

dobných podstavcích, trojbokých s konkavními stranami (obstavených diagonalně pilastry dole ve voluty stočenými, ozdobených festony neb listem akanthovým a korunovaných oblomovanou římsou) stojí sochy slušně tesané, živých postojů a bohatě řásněných rouch, dobře zachované. Celek měří 4 *m*, nápisy v oválných kartuších z předu:

na soše sv. Josefa:
Tato statVe gest tVto
k PoCztě S: Jozeffa posta-
Wena, z NakLaDV Jana
JozeffI, tež EWI
ManžeLkI Geho.
Dne 24. Maÿ
A. 1738.

na soše sv. Vavřince:
Tato StatVe gest tVto
PostaWena, pro WeCžI Czest,
a CWáLV SWatého WaWržIn
Cze: SpoLeCžného Boskeho
Požehnanl Jana JozeffI tež
EWI ManžeLkI geho —.
A. 1741. dne 10. Maÿ.

Socha P. Marie, 4 *m* vysoká. Na zadní straně empirového podstavce nápis:

Ke cti Rodičky Božj
a na znamenj vděčnostj
postawena tato Statue
od Ctitelů Marjanských.
dne 10. Rzjgna Roku 1816.

Vedle dvora Legontova pískovcová socha sv. Serváce z r. 1842. (v nápise dvojitý chronogramm), bez ceny.

Korunka Jelení – Nová Ves.

R. 1881. nalezena podle dráhy pohřebiště se žárovými hroby rázu lužicko-slezského. Památky XI., 469., 613. Nález z části v zemském museu, z části ve dvorním museu ve Vídni.

Košumberk (Košmberk).

Sedláček A.: Hrady a zámky čes. I. 94.—109., Pam. II. 56, IV 49.—57., Schaller XI. 184., Sommer V. 115., Světozor 1871. 592.—594., Oesterr.-ungar. Monarchie. Böhmen II. (1896.), 344., Posel z Vých. Čech 1874. čís. 12., 1880. čís. 18., »Z výletu na Košumberk« od F. Rosůlka (1890. s 6 ill.), E. Musil-Daňkovský: »Z Chrudimska« (1892.) 88. až 91., Rkp. sb. topogr. v arch. Musea král. čes. Heslo: Košumberk a Chroustovice. »Historische Beschreibung von dem k. k. Exjesuiten Guthe Koschumberg« (v archivu zámku Rychmburského), Archiv Slavatů v Jindřichově Hradci. Viz i literaturu u hesla: Lůže.

HRAD, nyní zámek, vznikl asi kolem r. 1300.; připomínáť se k r. 1318. Ojíř z Košumberka. Po vystřídání několika vladyk prodán 1372. rodu Slavatů z Chlumu a jemu náležel do r. 1677. Za Diviše Slavaty byl asi opraven (v psaní svém z r. 1560 — Sedl. l. c. 106. — vyslovuje Diviš úmysl vystavěti dle vzoru zámku Jindřichohradeckého

Obr. 57. Půdorys hradu Košumberka.
1. Starý hrad. *2.* Přistavěné opěráky. *3.* Věž. *4.* Zámek. *5.* Šnek. *6.* Loggie. *7.* Nádvoří. *8.* Věž hradní. *9.* Strážnice. *10.* Brána. *11.* Dvůr předhradí. *12.* Vchod. *13.* Sál. *14.* Šnek. *15.* Studně. *16.* Bašty.

první poschodí), ale r. 1573., 18. července, shořel zapálen byv bleskem. Na to starý hrad opraven a vedle něho vystavěn zámek s ochozem a loggiemi. Stavbu dokončil a hrad celý na nádherné sídlo šlechtické zařídil Diviš Lacembok Slavata (kolem roku 1600.—1623.). Dle soudního odhadu z r. 1623. byl to úpravný zámek o mnoha komnatách, školou a archivem; mluví se o bohatém zařízení, vlněných kobercích, nád-

herném nábytku, šatstvu a zbroji, sedlech a postrojích, o množství obrazů a portraitů pánů Slavat; podrobněji vypisuje se i kuchyně a hospodářství. Za války třicetileté hrad velmi sešel; stavby, vyjmouc malou kapli, nebyly podnikány a zařízení vnitřní zvetšelo.

Úmrtím Jindřicha Slavaty přešel hrad r. 1654. do rukou pánů Hysrlů z Chodů. Paní Marie Maxmiliana odstěhovala se r. 1684. do dvora pod Chlumkem (viz heslo: Lůže) a zámek bez opravy pustl. R. 1691. přešel dle jejího odkazu do rukou Jezovitů Chlumských, jež se o jeho udržení nestarali, tak že bylo nutno r. 1769. první patro opustiti. Po zrušení řádu připadl hrad r. 1773. fondu náboženskému, r. 1807. koupí ho nabyl svob. pán Leopold de Laing a r. 1826. Thurn-Taxis.

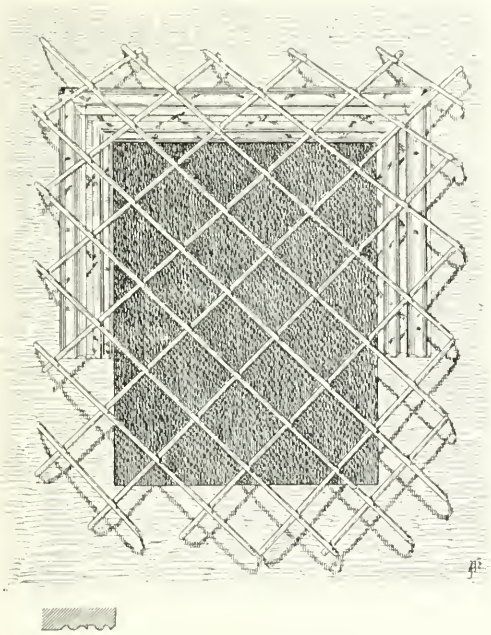

Obr. 58. Košumberk. Gotické okno.

ZÁMEK, ze dvou částí — původního hradu a zámku ze XVI. stol. — se skládající, stojí na čedičové vrstvě návrší spadajícího příkře k jihu a západu. (Půdorys viz na obr. čís. 57.)

Hradiště podoby lichoběžníka, o největší délce 80 *m*, obehnáno bylo zdí z lámané opuky, jež na východě k předhradí se připojovala. Stužena byla okrouhlými baštami a pravoúhlými výstupky, z nichž malé zbytky se zachovaly (dobře lze je pozorovati na obraze zámku na faře lůžské). V jižním rohu hradiště stojí věž hradební (na čtverci o straně 4·70 *m*), bez vnitřního dělení: dle pravoúhlých oken a ústupků zdiva byla dvojpatrová. Kryta šindelovým stanem.

Předhradí s úpravou z poč. XVII. stol. Lichoběžníkový dvůr obklučují dvě obdélná křídla v pravém úhlu se stýkající a dvě zdi. Levé křídlo obráceno kratší stranou (8·20 *m* dl.) k severnímu průčelí.

V přízemí uprostřed pravoúhlé okno pozdně gotické s ostěním profilovaným prostupujícími se články; původní mříž složena z kulatých prutů diagonalně prostrkávaných. (Obr. čís. 58.) V patře čtyři združená okna, převýšená renaissančními římsami. (Obr. čís. 59.) Část zdi k bráně vysazena poněkud na krákorci. Nad okapní římsou trojhranný štít, členěný podélně třemi římsami, s hranolovou vasou na vrcholu. Východní strana křídla (18·40 *m* dl.) má 7 oken s podobnými římsami. Pravé křídlo má delší stranu (9·50 *m* dl.) průčelní. Patro o šesti osách má dvě nová okna, ostatní původní združená. V přízemí vede valeně klenutý podjezd na nádvoří. Budovy kryty šindelovými valbami. Na střeše upevněn tepaný z plechu chrlič podoby draka a korouhvička s vysekaným znakem Slavatovským (obr. čís. 60.). Všude zbytky diamantové rustiky (schema

viz na obr. čís. 59.), zakryté barokní červenou polychromií; nad branou sgraffitované pravoúhlé kartuše se znaky Slavatův a Žerotínů, obstavené dvěma sloupky toskánskými; nad znaky písmena: D L S Z CH Z K : W S Z Z (Diviš Lacembok Slavata z Chlumu a Košumberka : Veronika Slavatovna

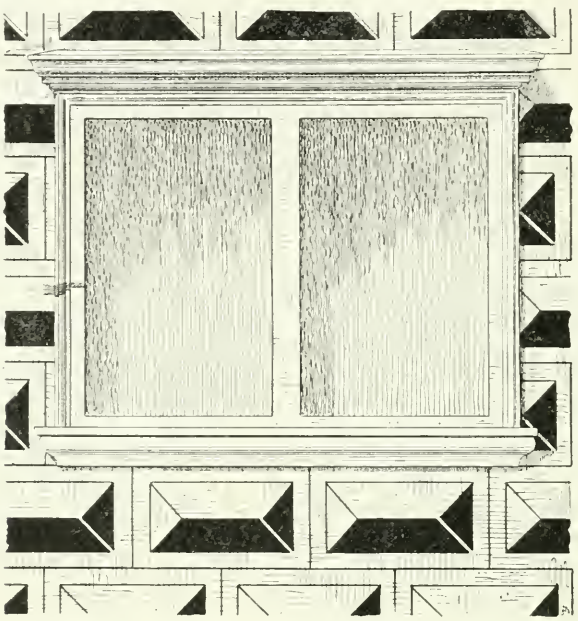

Obr. 59. Košumberk. Okno renaissanční a schema rustiky.

ze Žerotína). Nádvorní strany křídel zmodernisovány. Z pavlače vede k zámku původní portálek pravoúhlý (1·96 *m* vys., 0·95 *m* šir.) s ploše profilovaným ostěním. Vnitřní dělení částečně nové, původní jen krb a šnekovité schodiště v levém křídle.

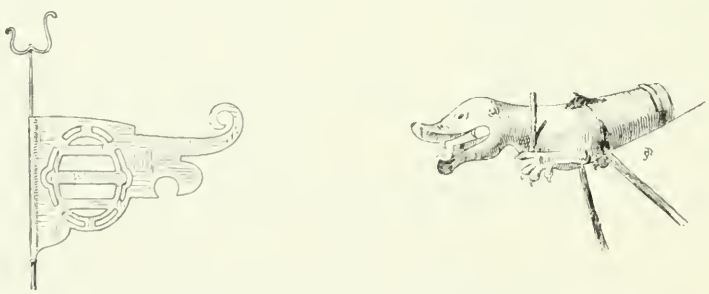

Obr. 60. Košumberk. Korouhvička a chrlič na střeše předhradí.

Ze dvora vede k hradu brána z pískovcových kvádrů polokruhem zaklenutá, 3·50 *m* šir., 3 *m* vys. Hrany sešikmeny, na levé šikmě kamenická značka ⊥ 0·05 *m* vys. Na levo od brány střílna a zazděný vchod, jenž vedl do budovy 11 *m* dl., 6 *m* šir., nyní zřícené. Zbytky rustiky.

Dvůr hradní, mírně stoupající, jest prostorný; dřevěné budovy kolen a studna odstraněny.

Starší hrad v půdorysu tvaru podkovy, 32 *m* dlouhý, chráněn byl na východě čtyřhrannou věží (zdivo 3·80 *m* silné) velice hmotnou. Sklenuté přízemí částečně zasypáno, patro sříceno; jen v západní zdi, jež opřena na straně do parkánů dvěma hmotnými (pozdějšími) hranoly zdiva, zachována část vyšpaletovaného velkého okna.

Nový zámek skládá se ze dvou obdélných křídel, v pravém úhlu k sobě připojených, průměrně 11·65 *m* šir. a 26·85 *m* a 24·30 *m* dlouhých.

Obr. 61. Košumberk. Pohled od severu.

Severní průčelí 36·80 *m* dlouhé má po 4 oknech v přízemí i patře. Pravoúhlá jich ostění vylámána. Pod okny přízemními táhne se těžká, oblá římsa z pískovce. Klenby spadly, jediná místnost v přízemí a sklepy sklenuty valeně. (Obr. čís. 61.)

Západní křídlo (stojící na široké podezdívce s otvory do sklepů zachovaných částečně) sřítilo se úplně. Dle obrazu na faře lůžské bylo podobně členěno jako severní; uprostřed byl výstupek, snad šnek.

Na stranách nádvorních obou křídel otvíral se v přízemí ochoz, v patře loggie (4·50 *m* šir.), soudíc dle zbytků římsových konsol na zdích, dle stop zdí základových a částí rustikovaných stěn.

Krouna.

Pam. I. 172.—173., IX. 750., Sommer V., 247.—248, E. Musil-Daňkovský: »Z Chrudimska« (1892.) 23.—26. Na faře pamětní kniha od r. 1845. (matriky od r. 1782.), ve škole od r. 1820.

Městys připomínán jest (1350., 1392. atd.) proti Otradovu jako »Krúna horní«.

KOSTEL SV. MICHALA ARCHANDĚLA (farní) připomíná se 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému. Po 1623. stal se filialním do Skutče, 1677. patřil k Hlinsku a měl stříbrný kalich a 3 zvony. Starý kostel gotický (o němž farní kniha praví: potius stabulo similis) 1768. až na věž sbourán a nový vystavěn 1770.—1773. nákladem 8707 zl. pečí hraběte Filipa Kinského. R. 1844. věž ve zdivu (místo dřevěného podsebití) zvýšena o 5 *m*.

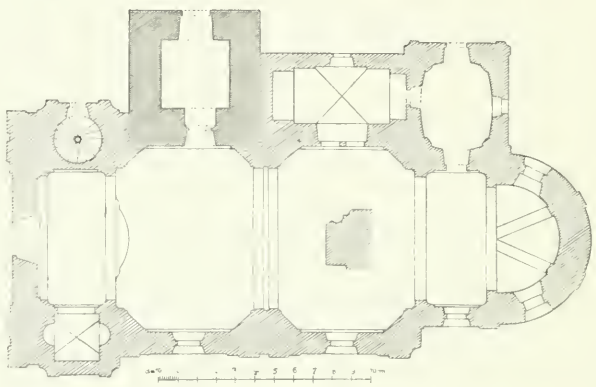

Obr. 62. Krouna. Půdorys kostela a profil ostění sev. portálku.

Barokní budova jednolodní, orientovaná, stojí na východním cípu obce na návrší. Z původní stavby gotické zbyla věž ze XIV. století, na severní stranu lodě přiléhající, hranolová (strana 6·80 *m*). Její, teď omítnuté, zdivo, dole 1·20—1·60 *m* silné, dvakrát ustupuje (což vyznačeno pískovcovou římsou) a nahoru se úží. Kobkou, v přízemí věže barokně sklenutou, vchází se do lodě portálkem s polokruhovým ostěním, 2·06 *m* vys., 1·20 *m* šir., jehož archivolta profilována výžlabem hlubokým a plošším a dvěma šikmami (obr. čís. 62.). Dle otvorů trámových dělen byl vnitřní prostor na 4 patra a podsebití; zdivo uvnitř bez ústupků, nahoře 0·85 *m* silné. Okénka střílnovitá, 0·19—0·26 *m* šir. a 0·525—0·56 *m* vys., vyšpaletovaná dovnitř a obložená pískovcovým ostěním, jehož hrany něco sešikmeny: v 1. patře na sever a západ, východní zazděno, v 2. patře zazděna na západ a východ, v 3. patře na západ a sever; 4. patro moderní, střecha stanová břidlicová.

Stěny kostela omítnuty a děleny pilastry, na nich kládí; okna bez orámování, vchody s pravoúhlým obložením z pískovce. Střecha šindelová se sanktusem.

Západní průčelí, po jehož stranách risalitovitě po hlavní římsu vystupují přístavky — šnek a Boží hrob —, má na rozích po 2 pilastrech s kládím, okapní římsu podporujícím. Uprostřed vchod (dveře mají slušně tepané rokokové závěsy, zámek, štítek a přituhu), nad ním okno na emporu, po stranách dekorativní výklenky. Štít nad římsou členěn pilastry, obstaven volutovými nástavci s vasami na koncích. Uprostřed plochy štítové zavěšena z železného plochého plátu tepaná koruna gotického typu, v trojlisty a kolečka vybíhající, k níž pojí se pověst o Vladislavovi II.

Vnitřek kněžiště 7·40 *m* dl., 6·20 *m* šir., zakončen polokruhem. Tři okna sklenuta segmentem. Na severu přiléhající sakristie, plackou sklenutá, jest 4·70 *m* dl., 3 *m* šir. Loď, celkem 19·60 *m* dl., 9·80 *m* šir., skládá se ze dvou čtverců s vyplněnými kouty, v třetím díle umístěna empora nesená nízkým segmentem (podkruchtí sklenuto plackou, jejíž cípy sbíhají na koutní pilastry), s balustradou prohnutou a reliefem anděla zdobenou. Čtyři okna a dva vchody. Přiléhající oratoř (vedle sakristie) 6·80 *m* dl., 2·65 *m* šir., otvírá se do lodi dvěma sdruženými okny. Klenba tvoří v kněžišti konchu s lunettami, pásy členěnou, a placku, v lodi tři placky, dělené silnými podvojnými pásy. Cípy placek sbíhají na kládí v rozích a koutech oblomované, nesené nakupenými pilastry s nejapnými kompositními hlavicemi. Stěny hladké vybíleny. (Viz půdorys na obr. čís. 62.)

Obr. 63. Krouna. Kostel. Socha sv. Petra.

Hlavní oltář s novým obrazem v širokém rámu rokokovém na stěně upevněném, vedlejší: sv. Václava a Jana Nep. barokní, P. Marie (s novou sochou) rokokový — chudé a řemeslné. Kazatelna s řezbami rokokovými a lambrekinem na stříšce patronatní lavice, zpovědnice a varhany jsou bezcenné.

Socha sv. Petra z lípového dřeva, 1·13 *m* vys., ze XVII. stol., s novou polychromií. Vousy stylisovány, spodní roucho s límcem přepásáno, svrchní vine se volně kolem těla. V pravici klíč (novější), v levici kniha; nohy bosé. (Obr. čís. 63.)

Kalichy: 1. 0·235 *m* vysoký. Noha nová, kuppa 0·10 *m* v průměru (stříbrná, pozlacená), slušná práce ze XVII. stol.; prolamovaný a tepaný pláštík z dekoru růží a hlav andílků kolem tří medaillonů s monogrammy:

IHS, MRA, IOS.

2. 0·245 *m* vys., stříbrný a zlacený. Noha kruhová zdobena tepanými růžovými festony, do mezer nasazeny kartuše s reliefy sv. evangelistů.

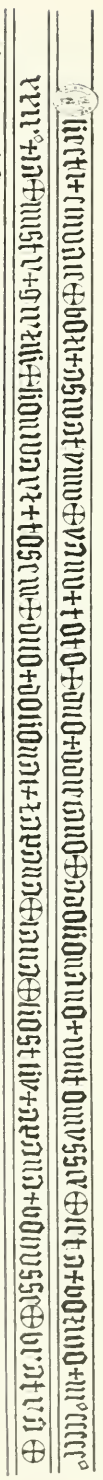

Obr. 64. Kroma. Kostel. Nápis na zvonu č. 2.

Nodus vasovitý, třístranný, kuppa 0·085 *m* v průměru opjata pláštíkem, stejně jako noha zdobeným. 1. polovice XVIII. stol.

Křtitelnice 1·60 *m* vysoká, hrubé práce: železný kotlík na třech nohách, na dřevěném víku soška sv. Jana Křtitele.

Svícny cínové, hladké, barokní: čtyři 0·45 *m*, dva 0·44 *m*, dva 0·355 *m* vysoké.

Obrazy: P. Marie z postranního oltáře, sv. Jana Nep. a P. Marie s ozdobou bouillonu, podobně zdobený relikviář rámcový a černá Panna Maria — vše z XVIII. stol.

Zvony: 1. Výška 1·05 *m*, průměr 1·07 *m*. Ucha s maskami lvů (?), na svrchní ploše stojaté akanthy, kolem koruny nápis mezi řadou opakujících se výplní rostlinného ornamentu a maskaronů a pásem svislých akanthů a ovocných festonů: IA WOLAM HLASEM SWEHO PANV BOHV KE CZTI A CHWALE GEHO A NABIZIM KAZDEHO CZASV CZLOWAEK SMIRTELDNEHO ANO D 1618.

Na plášti na jih znak Berků (0·20 *m* vys.), nad ním:

VROZENY PAN PAN LEW BVRYAN
BERKA Z DVBV A Z LIPPEHO NA
RYCHMBVRCZE BVDISSOWIE
NOWEM WESELY A WLADYCZ
KYCH ROSYCZYCH.

na levo: M · P ·
I · W ·

Na dolním okraji ornamentovaný pásek s vkládanými hlavičkami andělů.

2. Výška 0·86 *m*, průměr 0·90 *m*. Ucha zdobena náramkem, kolem koruny dvojřádkový nápis (viz faksimile na obr. čís. 64.): (Mandorlový medaillon s reliefem sv. Prokopa a opisem: S: PROCOPII PO BRISENIZ [?])

ke cti + chwale ⊕ bozi + a swatymu ⊕ panu + toto ⊕ dilo + udielano ⊕ a dokonano + w litomyssly ⊕ leta + bozijho + m°cccc°

⊕ xxix° + ia ⊕ mistr + girzik ⊕ konwarz + to sem ⊕ dilo + dokonal + za pana ⊕ iana ⊕ kostky + a pana bohusse ⊕ bratra

⊕ ge (Znak.) ho ⊕

Na plášti vine se kolem pruh větévky kol tyče ovinuté, nezřetelný. (Rybička l. c. 62.)

3. Výška 0·63 *m*, průměr 0·66 *m*. Na uchách pletence, plášť hladký, bez nápisu. XV. neb XVI. století.

4. Sanktusník hladký, bez nápisu.

Náhrobky: 1. Ve zdi sakristie zvenčí; z jemného pískovce, 1·38 *m* vys., 0·80 *m* šir., s nápisem (doplněným dle pamětní knihy):

Mæſto fat(o)
ab arD(ore)
neCa(to)
Charo P(aroCho)
ProKo(p)
paX sIt
aeterna. (= 1811.)
Posuit gratus Anton Prokop.

Pod nápisem emblemy smrti, růže, tulipán a páska: MEMENTO MORI ·

2. V lodi v dlažbě dva náhrobky opukové z 2. polovice XVIII. stol., jeden nepřístupný, druhý vyšlapaný.

FARA vystavěna r. 1737. V pokojích dvě skříně z XVIII. stol. a portrait Filipa Kinského.

Kůň Bílý.

Viz literaturu uvozenou u hesel: Lůže, N. Hrady a Rychmburk.

U silnice k Lůži uměle nasypaný pahorek kruhový, obehnaný příkopem, zvaný »stolem Žižkovým«. Snad tvrziště.

Lažany.

Pam. I. 171., IX. 750., Sommer V. 247., E. Musil-Daňkovský: »Z Chrudimska« (1892.) 70., Pamětní kniha děkanství ve Skutči. Viz i literaturu u hesla: Rychmburk.

KOSTEL SV. VÁCLAVA (filialní) připomínán 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému. Roku 1677. byl filialní do Skutče a měl dva stříbrné kalichy, 5 zvonů, 1740. jen jeden stříbrný kalich. Nový kryt dán 1769., svrchní dřevěná část věže snesena 1836.

Orientovaná budova zajímavého půdorysu stojí na návrší uprostřed hřbitova, jenž obehnán silnou zdí kruhovou. (Obr. čís. 65.) V ní na jižní straně brána štítem ozdobená: ve středu soška sv. Václava, po stranách sv. Josef a Jan Nepomucký, na středním klenáku letopočet: 1799 NO — ZW, nad tím 1775.

Zdivo — lomový kámen granitový. Jednotlivé části budovy z různých dob: věž románská, sakristie z XIII. století, kněžiště a loď z 1. polovice

XIV. století, předsíňka lodě a některé detaily ze XVI. století; zařízení ze XVII. a XVIII. století. (Obr. čís. 66.)

Věž na čtverci o straně 8·70 *m* (síla zdiva dole 1·90 *m*), nahoru se úžící; pokryta šindelovým stanem. Okénka dovnitř vyšpaletovaná: v prvním patře (0·93 *m* vys. a 0·22 *m* šir.) na západ, v druhém patře na západ a sever, ve třetím patře z osy pošinuté na západ, ve čtvrtém patře čtyři zvětšené prolomy. Ve východním ještě u Sedl. l. c. I. 85. a na plánu F. Schmoranze z r. 1875. zbytek románského sloupku — náběžník — podvojného okna. Na západě v přízemí portál 2·60 *m* vys., 1·67 *m* šir., s pískovcovým hrotitým ostěním, na hranách sešikmeným. Vnitřní dělení ze XVI. stol.: přízemí a komnatka za emporou sklenuty křížově. V komnatce hrany klenutí ostře vyznačené provázeny malovaným listem vavřínovým; na stěnách pěkně malované čtyři znaky Berků a Trčků. Pravoúhlý portálek sem vedoucí 1·74 *m* vys., 0·75 *m* šir., má ve středu pískovcového nadpraží vytesán znak Berků, po stranách plastické kartuše s porušenými nápisy:

Obr. 65. Lažany. Pohled na kostel od jihovýchodu.

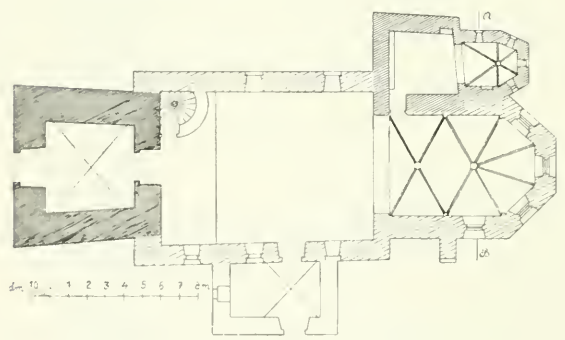

Obr. 66. Lažany. Půdorys kostela.

(v levo) WACZSLAW NEYSTASSY (v pravo) BERKA Z C AM . . . . . 1599.

Původní dveře, pobité železnými plochými pruty, s kruhem.

Kněžiště ukončeno polygonem a opřeno jediným opěrákem (na severu) s ústupkem a kosinou, ač u Sedl. l. c. I. 85. opěráky na všech rozích. Na jihu přiléhá sakristie — malý kostelík s kněžištěm polygonovitým, bez opěráků, s uzoučkými okny; zdivo z kvádrů pískovcových. Loď otevřena na jihu portálkem 2·06 *m* vys., 1·13 *m* šir., lomeně skle-

nutým, s plochým renaissančním profilem. K němu přistavěna předsíňka (4·90 *m* dl., 3 *m* šir.), sklenutá křížově bez žeber. Na západ okénko, na jih vchod 1·93 *m* vys., 1 *m* šir. s ostěním hrotitým, na hraně ztupeným. Pod vápnem prosvitá diamantová rustika. Na pravo od předsíňky v lodní stěně zazděný portál gotický (vchod do krypty?), asi 3 *m* vys., 1·13 *m* široký. Stěny omítnuty a obíleny, střecha — valba tašková.

Vnitřek kněžiště 8·55 *m* dl., 5·40 *m* šir., ukončen pěti stranami pravidelného osmiúhelníka (strana 2·35 *m* dlouhá). (Obr. čís. 67.) Čtyři okna 0·65 *m* šir., na obě strany vyšpaletovaná, lomeného oblouku, bez kružeb. Klenba tvoří polygonní závěr o šesti žebrech pískovcových (profil viz na obr. čís. 68.) a křížové jedno travée. Svorníky kruhové, hladké. Žebra v koutech u oblouku triumfalního oble do zdi zabíhají, ostatní zachycena ve výši 3 *m* od podlahy konsolami: 2. sedmistranný plinthus a komolý jehlan, na něm hrubá maska se stylisovaným vousem, po stranách v rosetty (?) končícím; dolů sbíhá oblá přípora s novou patkou; 3. zvíře sedící na lidské hlavě (porušeno); 4. postava lva; 5. na komolém jehlanu s dvěma oblouny a žlábkem maska fauna; 6. ženská maska; 7. lidská maska, z jejíž úst po spáncích vinou se dubové listy; k zemi sbíhá nová přípora. (Obr. čís. 68.)

Obr. 67. Lažany. Kostel. Vnitřek kněžiště.

Sanktuarium pískovcové, dvojdílné. Celek asi 2 *m* vys. Orámování o silném prutu a obloun zakončeno trojhranem, kraby posázeným, s křížovou kytkou ve vrcholu. Dva výklenky hrotité: spodní 0·30 *m* vys. a šir., svrchní (na hraně vyžlaben) 0·55 *m* vys., 0·23 *m* šir., s kružbou nosů; nad ním lichá kružba trojlistu. Po stranách výklenků vystupují diagonalně hranolky (na vnějších stranách panelované), nahoře ve fiály, dole v komolé jehlany s ozdobou krabů (porušeno) vybíhající. Mřížka, o níž mluví se v knize pamětní ve Skutči, ztracena. (Obr. čís. 69.)

Výklenek pro oleje pískovcový, 0·29×0·23 *m*.

Portálek do sakristie 1·84 *m* vys., 0·72 *m* šir., ohraničen v nadpraží třemi stranami šestiúhelníka.

Triumfální oblouk lomený, široký 5·32 *m*, silný 0·85 *m*, bez profilace.

Loď obdélná 11·40 *m* dl., 7·80 *m* šir., kryta plochým stropem a osvětlena třemi okny zbarokisovanými a dvěma lomenými. Západní portal z podvěží 2·35 *m* vys., 1·55 *m* šir., hrotitý, profilován jako jižní. Empora barokní, zděná, s hmotným šnekem do severního kouta vstaveným.

Sakristie — původně snad kostelík, koncem XVI. stol. na kryptu pánů Rychmburských upravený.*) (Obr. čís. 70.) Jeho kněžiště 2·90 *m* dl., 2·30 *m* šir., zakončeno pěti stranami osmiúhelníka (strana 1·25 *m* dl.), zaklenuto závěrem, jehož žebra (profil viz na obr. čís. 71.) sbíhají se v kulatém svorníku, na hraně žlábkovaném a nesena jsou konsolami jehlanovitými s pětibokým plinthem (obr. čís. 71.). Tři okna lomená 1·16 *m* vys., 0·24 *m* šir.

Obr. 68. Lažany. Kostel. Konsoly v kněžišti.

Obr. 69. Lažany. Kostel. Sanktuarium.

Triumfální oblouk lomený, 2 *m* šir., 3·35 *m* vys. a 0·50 silný jest do výše 1·90 *m* na hranách sešikmen a jako sedile profilován. Loď, valeně v XVI. stol. sklenutá — nelze ani v podkroví zjistiti, byl-li původně plochý strop či klenba — jest skoro čtvercová, 3·56 *m* dl. a 3·45 *m* šir. Sedile v kněžišti 1·78 *m* vys., 1·20 *m* šir., segmentem sklenuté; profil oblouku skládá se ze žlábku, oblounu a dvou šikem (obr. čís. 71.). Vedle podobný výklenek 0·32×0·30 *m*, v lodi pravoúhlý výklenek 0·88 *m* vys. a šir.

Hlavní oltář (opraven 1805.; z doby té pocházejí empirové námětky: tabernakl a festony rozvěšené mezi řezbami rámu). Gotická mensa pískovcová, 1·85 *m* dl., 1·30 *m* vys., bez profilace. Obraz na plátně —

*) Viz: Beilage zum Ost und West, 1841. 393., 1844. 127.; Illustr. Chronik von Böhmen, Band II. 482.

sv. Václav v brnění, u jeho nohou lev drží štít, po stranách andělé, v pozadí věžovitá architektura — v rámu z výtečně řezaných akanthových rozvilin. Nad ním v nástavci andílky nesený rám oválový s obrazem svaté Ludmily. Slušná práce z 2. polovice XVII. stol. (Obr. čís. 67.)

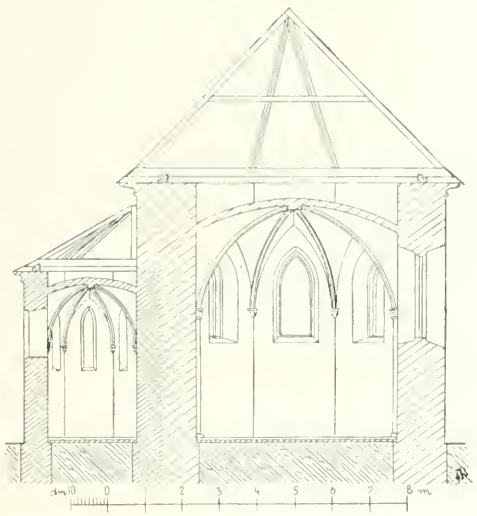

Obr. 70. Lažany. Kostel. Příčný řez kněžištěm a sakristií.

Na postranním oltáři soška sv. Víta ve výklenku, ovitém rámem z akanthů. XVIII. stol. 1. pol. Druhý oltář s později přidaným obrazem sv. Jana Nep. a nápisem na predelle: Letha Panie 1635. 30. dne miesycze Zarzi toto dilo gest nakladem Slowutneho muze Pana Waczlawa Hrobeckyho cztny a sslechetny Pani Katerziny manzelky y ditek geho. Gest na pamatku offierowan ke czti a chwale Panu Bohu wssemohauczymu Blahoslawene Marigi Panie y wssem Bozim Swatym. Amen. — odstraněn.

Kazatelna ze XVII. stol. Řečniště čtyřboké na vydmutém podstavci. Na nárožích pilastry, kládí bohatě zdobené: vlys opatřen vaječníkem, triglyfy a metopami, římsa s vaječníkem a zubořezem na konsolkách. Ve výplních intarsie: tři architektury s kopulemi, branami a nádvorními arkadami, ve 4. poli geometrický ornament. Schodiště nové. Stěna nad řečništěm vyplněna též intarsií představující nádvorní architekturu v oválovém orámování, po stranách jonské pilastry nesoucí trojhranný štít s ornamentovanou výplní. Osmiboká stříška ořímsována, zdobena perlovcem a konsolkami, na stropě vyložena rosetta.

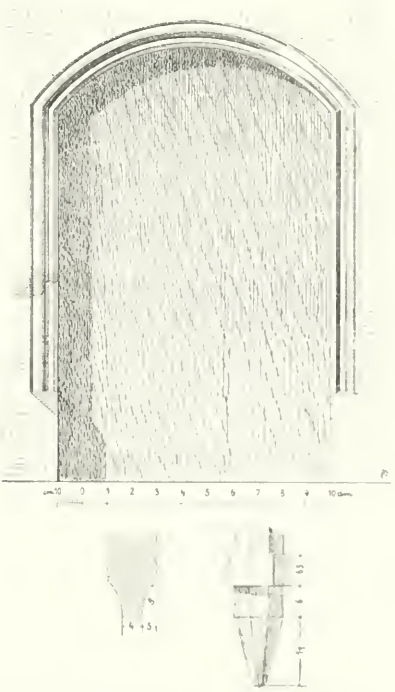

Obr. 71. Lažany. Kostel. Sedile, profil žebra a konsola v sakristii.

Varhany, ozdobené řezbami akanthových rozvilin, přeneseny sem 1895. z kostela v Uhersku; původní dány do zámku v Rychmburku.

Pískovcová oblá kropenka, 0·35 *m* v prům., ze XVI. stol.

Svícny cínové barokní: dva 0·365 *m* vys., ze XVII. stol.; dva 0·48 *m* vys., bez ozdob, z XVIII. stol. Rokokové dva 0·50 *m* vys.

Kruhový železný stojan na svíčky o dvou kruzích, svršek s křížem; na obvodě kruhů tepané (se stopami polychromie) voluty a realisticky provedené ovoce — hrušky, jablka a třešně — a listy. První polovice XVIII. stol.

Obrazy křížové cesty na plátně v rocaillových rámech, bezcenné (přeneseny sem ze Skutče).

Zvony: (Na dubové stolici letopočet 1769.) 1. Výška 1·10 *m*, průměr 1·18 *m*, 30 centů. Ucha s karyatidami, na horní ploše stojaté akanthy, kolem koruny opakují se pole ornamentů, vycházejících z úst maskaronů; pod tím nápis: PROKRZIKVYTE HOSPODINV WSSICZKNI OBYWATELE ZEMIE SLVZTE HOSPODINV S WESELIM PRZISTVPVGTE PRZED OBLICZEY GEHO S PR OSPIWOWANIM ZIALM C.

Pod nápisem perlovec a řada visutých akanthů s ovocnými festony se střídajících. Na plášti k severu:

ALSO HAT GOT DIE WELT GELIEB DAS
ER IR GAB SEINEN EINGEBOREN SON
AVF DAS ALE DI AN IN GLEIBEN NICHT
VERLOREN WERDEN SONDERN DAS
EWIGE LEBEN HABEN.

Pod tím relief Kalvarie. Na jih:

Letha 1600 Tento zwon Slit gest Ke Czti a Chwale Panu Bohu a Swatemu Wacžlawu za Arzeni Panstwi Rychmburskeho Gegi milosti Prozene Pani pani Markyty Berkowe Trzkowny z Lippy pozustale Wdowy po Dobre a Slawne Geho Milosti pamieti Prozenem panu panu Wacžlawowi Neystarssym Berkowi z Dube a z Lippeho Pana na Rychmburze Budissowie a Sswym Neywyzssym Komorniku Kralowstwi Czieskeho a Pana pana Lwa Burya na Euzebiusa Berky z Dube a z Lippeho Syna Gich milosti Na Ten czias leth nemagicžyho Kterehožto Letha Swrchu pšany Pan pan Wacžlaw Neystarssy Berka z Dne Wesyze Czerwencze žiwot swug Dokonal.

Pod tím znaky Berků a Trčků v oválových věncích vavřínových. Kolem dolního okraje opakují se pole ornamentů, z úst andílčích hlav se vinoucích, skupiny ptáků atd. (Rybička l. c. 75.)

2. Výška 0·64 *m*, průměr 0·66 *m*, 6 centů. Ucha s maskarony. Kolem koruny pás rostlinnćho ornamentu, pod tím: GOS MICH NICOLAVS LÖW IN PRAG. ⁂ Na plášti na sever:

DEO B: V: M: WENC:
ET OMNIBVS SANCTIS · DICATA ·
·: ANNO · 1666 :·

3. Přelit r. 1866. od *K. V. Paula* v Hradci Králové ze staršího, jenž měl nápis: Leta boziho mcccclxxxi panu bohu ke czti a chwale a matcze bozi a wssem swatym.

4. Nový, z r. 1865.

5. Umíráček, 0·30 *m* vys. a šir., bez nápisu, hladký.

Náhrobky: 1. Nad hrobkou Berků v sakristii. Nástěnná architektura 1·60 *m*×0·90 *m* z bílého mramoru: dva kanellované pilastry spočívají na římse nesené volutovou konsolou (na podstavcích masky), na nich římsa s nástavcem, nízkým trojhranným štítem ukončeným; v jeho středu ve věnci znak Berků. Na desce mezi pilastry nápis:

W tyto Kaple Lezy Sedmmero
ditek 3 Synowe a 4 dczery
wſſeczno w Mladym wieku ſkrze
Smrth od P: Boha Z tohoto Swe
ta Sniatych Vrozenyho P: P:
Waczſlawa Berky z dube i z Li
ppeho P: na Rychmburcze Budiſſo
we a Vſſowym Neywyzſſiho Komo
rnika Kralowſtwy Czeſkeho kte
rez gieſt zPlodil s Manzielkau ſwa^{u}
V: P: P: Markytau Trczkownau
z Lippy. Tento Ka^{n}. geſt Vdielan Le
1601.

2. Ve zdi kněžiště, 1·97 *m* vys., 1·05 *m* šir., z červeného mramoru. V hoření polovině relief výtečně tesaný: v profilu postava rytíře, modlícího se před křížem, pod nímž leží helmice a znak Berků; v dolení části nápis:

TENTO KAMEN A PAMATKV VROZENEMV PANV
PANV ZDENKOWI BERKOWI Z DVBE Z LIPPEHO A NA
RYCHMBVRCZE NIEKDY SAVDCZY ZEMSKEMV PANV
WOTCZY SWEMV MILEMV GENZ GEST VMRZEL LETHA
MDLXXII XXIII DNE MIESYCZE ZARZI VC̃ZINITI
GSAV DALI SYNOWE WLASTNI POZVSTALI PAN
WACZLAW A NA RYCHMBVRCZE NEYWYSSY KOMORNIK
KRALOWSTWI CZIESKEHO PAN ZBYNIEK ARCZY ,,
BISKVP PRAZSKEY PAN ZDENIEK A NA MEZERZICZI
CZYSARZE RVDOLFA DRVHEHO WALECZNI RADDA
PAN LADISLAW NA MEZERZICZI A JAROSLA "
WICZICH CZYSARZE RVDOLFA II KOMORNIK
A NEYWISSI KOMORNIK MARK " MORAW " A
TVTO GEST POCHOWAN S GEDNYM SYNEM
HEYMANEM A DWIEMA DCERAMI KATERZI ,,
NAV A ANNAV PANNAMI GICH DVSSEM PAN
BVH RACZ MILOSTIW BEYTI. (Obr. čís. 72.)

Před hlavním oltářem na Valdštýnské hrobce 7 náhrobníků pískovcových, značně vyšlapaných (opisy částečně doplněny dle Pam. I. 171.):

3. 1·86 *m* dl., 0·95 *m* šir. Celá plocha pokryta tesaným znakem Valdštýnským; opis: . . . le(ta 1537) . . . | (na na)wſſtiweni panny Marie vmrzel Prozeny pan pan Gindřich | Sſtaſtny z Waldſſteina a na Ry|chmburce gehožto telo tuto odpoczywa Pan buh rač geg | . . . wſſi Wiloſt p . . . y m . . .

4. 1·86 *m* dl., 0·91 *m* šir. Svisle dělený štít znaku ovinut okřídleným dráčetem; opis: letha panie (1552) | (o Swatem) Waclawe Vmrela Prozena pani pani Warketa z | Wartemberka Manzelka Proze|ne(ho) pana pana Gindrzicha ſſtaſtne' z Waldſſteina a na Rychm(burc)ze | . . . . . tuto pochowa(na) . . . (Obr. čís. 73.)

Obr. 72. Lažany. Kostel. Náhrobek 2.

5. 1·85 *m* dlouhý, 0·95 *m* široký. Znak Valdštýnský (jako na 3.); opis: (letha) panie 1545 . . . . | . . . . (vmrzel) Prozeny Pan pan Karel z Waldſteina | a na Rychm(burcze) . . . . Prozeneho . . . .

6. 1·84 *m* dlouhý, 0·75 *m* široký. Znak Valdštýnský v polokruhovém rámu, nad ním prázdná deska. Opis: . . . 1552 . . . | . . . le dominu . . . mR . . . generoſus dominus . . . . . diſus (?) Pilhel | (mus) Sſtaſtny a Waldt: | ſſtayn et in nowa R(ychmburk) quia hic ſepul' eſt cvius . . .

7. 1·83 *m* dlouhý, 0·85 *m* široký. Tatáž úprava znaku a desky jako u čís. 6. Opis: . . . . . 1553 w patek po | ſwatým Lukaſſy Vmrzela Prozena panna panna anieſka Drera | Prozeneho pana pana wy | lem(a a Mathildy) z Waldſſteina a na (Rychmburce) . . . . . (tuto) geſt pochowana . . .

8. 1·76 *m* dl., 0·80 *m* šir. Ve štítě znaku tři podélné pruhy. Opis: . . . . 1557 w p . . . . | . . . . le literazto . . . . (Náhrobek Kateřiny, dcery Karla Šťastného z Valdštýna a na Rychmburce.) (Obr. čís. 73.)

9. 1·85 *m* dl., 0·91 *m* šir. Na celé ploše znak Valdštýnský; opis: (Letha) panie 1542 w sobotu (na swatyho | Ga)na krzitele Vmrela geſt Prozena Panna pana Kattierz(ina) z | W(ald)ſteina Drera Prozene' pa:|na pana Gindrzicha Sſtaſtne' z Waldſſteina a na (Rychm)burce literaz | tuto poch — owana. (Obr. čís. 73.)

10. Zvenčí ve zdi kněžiště zasazený, opukový, s nápisem:

ZeMřeL Leta tohoto náboženC
a poLožen gest tVto pan Děkan
skVteCkY kareL štěpánek.
ProČež Čtenaře o pobožnoV
prosbV za něg žaDa DěDIC! (= 1811.)

Lhota u Chroustovic.

KŘÍŽ z XVIII. stol. na »Záhumení«. Hrubý pískovec, výška 3·32 *m*. Ve výklenku hranolového podstavce hrubě malovaný obraz P. Marie na dřevě — odstraněn 1900. při opravě.

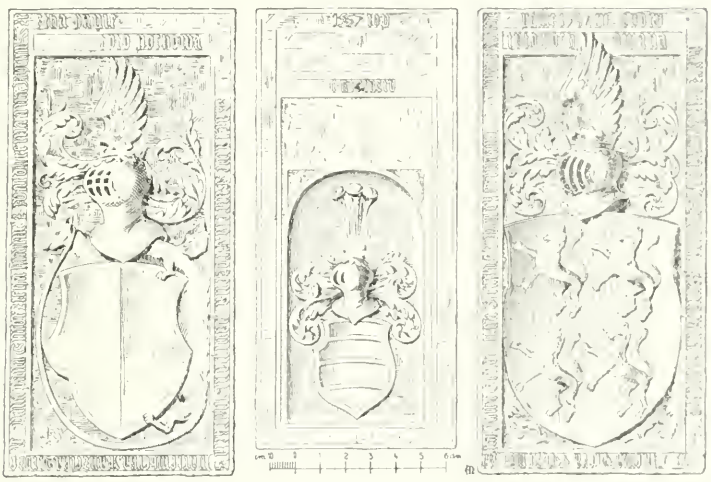

Orb. 73. Lažany. Kostel. Náhrobníky 4. 8. 9.

Lozice.

Pamětní knihy na faře a u jednotlivců ve vsi, Almanach jubilejní. (1881. v Praze, nákl. spolku Komenský.)

KOSTEL EVANGELICKÝ vystavěn 1784. Obdélná budova se štítem, ukončená třemi stranami, osvětlená pěti okny, se šindelovou mansardou. Z původního zařízení kazatelna a část varhan.

Nová ZVONICE zděná má zvonek z r. 1814., koupený z církevního musea Rychmburského zámku.

DVŮR z XVIII. století. Hlavní brána ozdobena nad štítkem úseky segmentové římsy a dvojznakem rodu Kinských korunovaným ve středu.

Lůže.

Schaller XI. 185., Sommer V. 114—115., Pam. arch. III. 368., IX. 751., XV. 773., E. Musil-Daňkovský: »Z Chrudimska« (1892.) 83.—87., Pamětní kniha od r. 1836. na městském úřadě; na faře: Libri memorabilium (I., II.) od konce XVII. stol. do r. 1774., Pamětní kniha od r. 1855. (Matriky od 1623.), Rukop. sb. topograf. v archivu Musea král. čes. Heslo: Košumberk.

Obr. 74. Lůže. Věž kostela sv. Bartoloměje.

KOSTEL SV. BARTOLOMĚJE (bývalý farní) připomínán 1350. jako farní. Roku 1677. měl 3 stříbrné kalichy, stříbrnou a měděnou monstranci, 2 stříbrné pušky, cínovou křtitelnici a 4 zvony. R. 1773. přenesena fara na Chlumek. Větší oprava r. 1846.

Původní gotická budova ze XIV. století, jednolodní a orientovaná, z lomové opuky, upravena barokně až na věž. (Obr. čís. 74.)

Kněžiště 8 *m* dl., 5·50 *m* šir., se čtyřmi polokruhovými okny, ukončeno pěti stranami osmiúhelníka; na rozích opěráky 0·58 *m* široké o sešikmeném soklu a ústupku, svrchu skosené, s pískovcovou římsou. Na jihu přistavěna sakristie sklenutá plackou. Loď 11·70 *m* dl., 7·70 *m* šir. připojena bez oblouku triumfalního; tři páry oken a dva vchody. Kruchta s dřevěnou ballustradou podklenuta valeně. Klenba v kněžišti spadla neznámo kdy, snad při velkém požáru 1691., nyní nad celým prostorem plochý strop se štukovými rámy kol bezcenných fresek: sv. Trojice a sv. Jan Nepomucký. Stěny uvnitř hladké, zvenčí několika lisenami rozděleny, okna ploše orámována (se středními klenáky), střecha — šindelová valba se sanktusem.

Na západě přiléhá k lodi věž hranolová, ve zdivu asi 18 *m* vys. (celek 34 *m*). Přízemní vchod na západě (zazděn) vede do valeně sklenuté kobky.

V patře 2. a 3., přístupných jen z kruchty, pravidelná okna pravoúhlá na tři strany, svrchní patro dřevěné vysazeno na krákorcích. Střecha (s umělou vazbou) kuželová, šindelem pobitá, s bání a křížem. (Vyobr. staršího stavu u Sedl. l. c. I. 113.)

Hlavní oltář má malovanou sloupovou architekturu: pod kupolí stojí sv. Bartoloměj, na stěně. Mensa zděná, rakvovitá; tabernakl otáčivý

po stranách dva relikviáře a dva reliefy výjevů ze života světců v akanthových rámech.

Postranní oltáře stejného typu: na nízké predelle s lištnovou ozdobou obraz (nahoře polokruhový) v laurovém rámu a obklopený řezbou akanthových rozvilin; po stranách dřevěné sošky s reminiscencemi na gotiku. Na levém obraz sv. Václava anděly nesený, pod ním kaple nějaká

Obr. 75. Lůže. Kostel sv. Bartoloměje. Kalichy 1. 2.

(na Košumberku?) a nápis: S: ReX WenCesLae LaVs *nostra* eXora *pro nob*Is DeVM. Po stranách sošky sv. Jana Ev. a Marka. Na pravém obraz Panny Marie (kopie Chlumecké) nesený andílky, pod ním kostel na Chlumku, v pozadí Košumberk, nejníže nápis: AVe *Mater* aVXIILatrIX *Vere* gLorIosa InterCeDe *pro nob*Is. (= 1741.) Po stranách sv. Lukáš a Matouš.

Kazatelna čtyřstranná ze zač. XVIII. stol. Řečniště ambonovité má na rozích sloupky, výplně (s novými obrazy) ovroubeny lištnami a ozdobami vinutin. Podobně zdobena stěna nad řečništěm a stříška.

Varhany ze XVII. století. Trojdílný korpus, v poměrech výborný, ozdoben páskovou visutou řezbou. Dubové zábradlí v kněžišti v ladných křivkách půdorysních.

Zpovědnice ze XVII. stol. s lištnovou ozdobou.

Obrazy na plátně: P. Marie a sv. Anny, barokní, bezcenné; u několika nových obrazů barokní a rokokové řezané rámy.

Kalichy: 1. barokní, slušná práce z konce XVII. stol. Výška 0·245 *m*. Noha nová, kuppa stříbrná, zlacená, 0·09 *m* v průměru, s pláštíkem prolamovaným z akanthů a růžových květů kolem tří medaillonů s vytepaným: 1. monogrammem IHS; 2. znakem Valdštýnským; 3. monogrammem MARIA. Darovala Anna Kateřina, hraběnka Valdštýnská. (Obr. čís. 75.)

2. barokní, 0·265 *m* vys., z 1. polovice XVIII. stol. Na empirové noze (z monstrance kostela na Chlumku) v kartuších:

Obětovana *od* *Jana* *Vita* *A.* 1814.

Kuppa, 0·097 *m* v průměru, obepjata tepaným pláštíkem, na němž střídají se ovocné festony s třemi kartušemi s reliefy sv. Jana Nepom., Gabriela archanděla, Antonína Pad. Kraj ozdoben perlovcem a řadou kroužků. (Obr. čís. 75.)

Monstrance empirová, 0·65 *m* vysoká, sluncová. Na noze tepané nevkusné kartuše s nápisem:

Obětovana
od
Jana Vita
1819.

a reliefem sv. Bartoloměje. Kolem středu dva rámečky, tepané postavy boha Otce a andělů. Hrubá práce.

Pacifikal 0·36 *m* vys., z počátku XVIII. stol. Na noze tepané hlavy andělů a ovocné festony, nodus litý se třemi medaillony, na ramenech vyryty akanthy. Pozlacená měď.

Křtitelnice dřevěná, šestiboká, na římsovité noze; hrany nohy i kotlu provázeny vyřezanými geometrickými ornamenty. Uvnitř cínový kotel, 0·60 *m* v průměru. Kolem okraje dvojřádkový nápis:

A · IVBIL · 1·6·2·5 · F · IOAN · PAVL · DVD · TREB · ORD · MIN · CON · S · FRAN · DIF · CVST · KRVM · GVARD · M · S · MARIE · LAVR · GILOW · | SERAPH · COLEG · PRAG · AECNOM[9] · LVZ · GENSS · WOL · NOWOH · CHOT · PROS · RZEP PAR · HOC · BAPT · CVR · 4 · OCTOB ·

Darována od faráře Dudka (Dudecius), jenž podepsán v matrice lůžské k r. 1623. (Tentýž daroval podobný kotel do křtitelnice Jenšovické.)

Svícny: Šest cínových renaissančních (dva 0·475 *m*, dva 0·45 *m*, dva 0·415 *m* vysoké): noha tříhranná, ořímsovaná, na třech hlavičkách spočívající, stvoly baňaté. Na noze jednoho slabě vyryto: 167 ·, na všech značky

konvářské: znak staroměstský, druhá nezřetelná s jelenem vztýčeným a písmeny HS. (Viz otištěnou v Soupise Sedlčanska, na str. 84.)

Čtyři barokní svícny (dva 0·465 *m*, dva 0·415 *m* vysoké) cínové.

Čtyři rokokové, 0·65 *m* vys. ze dřeva slušně řezané.

Zvony: 1. Výška 1·08 *m*, průměr 1·19 *m*. Ucha s kroužkovou ozdobou na přední ploše, na stranách stuhový ornament. Na svrchní ploše zvonu stojaté akanthy, kolem koruny střídají se rostlinný ornament a festony, pod tím nápis:

ICH RVF MIT MEINEM KLANCK ZV SAGEN GOT DEM HERREN DANCK VND LOCK DAS VOLCK ZV GOTES WORT WELCHS ZEVGET AN DES HIMELS PFORT IM IAR DES HERREN 1610.

Pod nápisem perlovec a řada visutých akanthů. Na plášti na jih znaky Slavatovský a Žerotínský ve věncích a nápis:

DL · SZC · HZK · WS · R · ZZ
LETHA PANIE MDCX ·

na sever relief Kalvarie (0·23 *m* vys.) a nápis:

Jakoz Mogzis powissil hada na
pausti tak ma powissen biti Sin
czloweka abi kazdi kdoz werzi
w neho nezahinul ale mel
ziwot werzni.

Na dolním okraji řada opakujících se výplní rostlinného ornamentu kolem hlaviček andílčích.

2. Výška 0·90 *m*, průměr 1·04 *m*. Ucha ozdobena větévkou ovinutou kolem prutu, kolem koruny dvojřádkový nápis (dělítkem jest lilie neb větévka):

LETA § PANIE § TISICEHO ⁑ PIETISTEHO ⁑ XXXX° ⁑ III^I° ⁑ TENTO ⁑ ZWON ⁑ SLYT ⁑ GEST ⁑ KE CTI ⁑ A K CHWALE ⁑

PANV ⁑ BOHV ⁑ SWATE ⁑ TROGICY ⁑ SKRZ § WACLAWA § KONWARZE ⁑ W HRADCY ⁑ KRALOWE.

Na plášti na jih relief sv. Bartoloměje, 0·14 *m* vys. (Rybička l. c. 54. chybně uvádí letopočet 1534.)

3. Výška i průměr 0·52 *m*. Ucha oblouny na hranách opatřena, nápis kolem koruny mezi dvěma pásy rostlinného dekoru a srdíček:

+ SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM ANNO 1727.

Pod ním 4 hlavy andílčí. Na plášti na sever relief sv. Jana Nepom., na jih po stranách Kalvarie (P. Maria a sv. Jan v pochybených postojích) nápis:

PRZELIT GEST ZWON
CHOWNI DWOGI CZTI
CZLAWA DWORSKIHO
LVSKIHO SLIT GEST

+

TENTO ZA SPRAWI DV
HODNEHO KNIEZE P WA
TOHO CZASV P FARARZE
OD IANNA PRICQVEY.

Kolem dolního okraje oblamovaná stuha.

4. Výška 0·27 *m*, průměr 0·25 *m*. Ucha hladká, kolem koruny vavřínový věnec a nápis: + BEATI MORTVI QVI IN DOMINO MORIVNTVR ⊕ Pod tím v pásce ornamentu: A 1699 a čtyři akanthy visuté; na plášti do kruhu: lebka, hlava andílka, monogramm IHS a v oválovém medaillonu znak konváře (zvonek) a opis: IOANNES · PRICQVEY ✳

5. Sanktusník nový, z r. 1864.

Náhrobky: 1. Vyzdvižen z hrobky v lodi a zazděn v bývalém vchodu věže. Bílý mramor, 2·05 *m* vys., 1·27 *m* šir. V polovičním reliefu vytesána postava rytíře v brnění; hlava spočívá na polštáři, v jedné ruce kladivo, v druhé meč, u nohou helma. Náhrobek pana Diviše Lacemboka Slavaty, zemřelého dle Sedláčka r. 1575.

2. V sakristii v dlažbě, z opuky, 1·37 *m* vys., 0·70 *m* šir., Josefiny Novotné, z r. 1781., s obšírným nápisem.

3. V dlažbě kněžiště podobný, 1·60 *m* dl., 0·87 *m* šir., z XVIII. stol., s vyšlapaným nápisem.

3. Podobný (porušený), již nečitelný, v zemi před farou.

4. Opukový, 1·30 *m* dl., 0·63 *m* šir., z r. 1731., v zemi před kostelem; obšírný nápis vyšlapán, dole vytesán květináč s kytkou.

5. Vedle něho, z pískovce, 1·38 *m* dl., 0·87 *m* šir. V horní části pravoúhlá plastická kartuš, v dolní postava kněze v taláru. Opis vyšlapán; zněl dle pamětní knihy (také již necelý): Letha Panie 1610 .... Zprawce duchowni ... zesnul w Panu ... Gan Lorenc.

FARNÍ BUDOVA jednopatrová, v přízemí a schodišti klenutá, s šindelovou valbou, z XVIII. století. V oknech prosté kované mříže. Na chodbách obrazy na plátně: 1. Portrait paní M. Hieserlové ve smutečním rouchu z roku 1682. (Rám má nástavec z překrásně řezaných akanthů.) 2. Kopie Chlumské Panny Marie s pohledem na Košumberk a Chlumek, z 1. pol. XVIII. stol. 3. P. Maria. 4. Ježíš. 5. Jezovita Retz, portrait s nápisem latinským. XVIII. stol.

KOSTEL P. MARIE NA CHLUMKU (poutní a farní). (Viz vedle povšechné literatury ještě: A. Blažek: Chlumek u Lůže. (1898. v Hradci Král.) str. 46, 3 ill.; »Život P. Marie a sv. Josefa« od P. Plac. J. Mathona. (Brno, 1884.), 418. až 422.; Zlatá Praha IV. 671. (s ill.), Pam. arch. IV. 56, Blahověst 1878. 420 sq.; Světozor 1882. 405–406.; Zarze nowa gmena Marianskeho na vrchu Chlumku vzešlá, aneb bratrstvo nejsv. Rodiczky Boži etc. (V Praze, 1689., u D. Michaelka); Pomoc Marianská .... v chrámu Páně pod Košumberkem nad městečkem Lůží na vrchu Chlumek řečeném. (1711., v Hradci Král. u V. G. Tibelliho); Letopisy Chlumku (36 str.) na faře lůžské.)

Kaple dříve zde stávající vystavěna 1667.—1669. a kolem zřízen ambit s osmi kaplemi a dvojími kamennými schody. Pod ní 1678.—1682. vystavěna na východ residence pro Jesuity, na západ 1683.—1684. dům pro hraběnku Hieserlovou. Tato Marie Max. Eva Terezie Hieserlová z Chodův a Košumberka dala kapli, nedostačující již návalu poutníků,

roku 1690. (v květnu) sbořiti a nový chrám zbudován v letech 1690. až 1695. Vrch Chlumek obehnán dvěma zdmi a osázen stromořadím lip; disposice ambitu a schodišť přijata v základě též pro nový chrám.

Vnitřní výzdoba skončena kolem roku 1700. (kdy přenesen sem i obraz P. Marie, na hlavním oltáři umístěný) munificencí šlechty a kněží: hrab. Kinské, Valdštýnové (kalich), Šporkové (lampa), Cellera z Rosenthalu (lampa), P. Chotka atd.

Zvony (čtyři velké, sanktusník a klekáník) slity v Praze r. 1710.

Kostel stal se r. 1782. farním pro město Lůži; 1800. zničena bleskem pravá věž, 1810. větrem stržena střecha severní lodi, 1878. zapálena bleskem sanktusová vížka, shořely věže, celá střecha a zvony se rozlily. Při opravě

Obr. 76. Lůže. Kostel P. Marie na Chlumku. Pohled od severozápadu.

dána střecha strmější a zrušen balkon, vysazený na krákorcích kamenných z druhého okna jižní strany; pět nových zvonů slito 1880.; 1885. polychromie vnitřku, 1892. nové kryty, věže pobity plechem, nátěr zevnějšku, 1897. vybetonován ambit a upraveno východní schodiště.

Chrám, stojící na uměle nasypaném vršku, jest barokní budova jednolodní (s řadou kaplí na obou stranách), orientovaná, s dvěma věžemi v západním průčelí. (Obr. čís. 76.) Vršek obehnán jest zdí, prolomenou na západě a východě branou (dekorovanou volutami a jehlany), od nichž nahoru k ochozu vedou schodiště o šesti odděleních s pískovcovou balustradou; na lomech balustrady nasazeny kule. (Půdorys viz na obr. čís. 77.) Pravoúhlý ambit táhne se jako terrassa na kamenné podezdívce (asi 42 *m* dl., na vých. a záp. 4·80 *m*, na sev. a jihu 3 *m* šir.); kuželková balustrada prolomena osmi kaplemi. Čtyři větší v rozích diagonalně postavené (obě jižní mají přistavěna šnekovitá schodiště) mají z předu po stranách výklenků korinthské sloupy, jichž dříky různě dekorovány trnim, postavami králů, květy máku a tulipánu, korunami a věnci v mírném reliefu.

Sloupy nesou kládí, na římse spočívá trojhranný štítek s postranními jehlanci; stanová střecha prohnutých ploch ukončena vasou. Archivolty výklenků ozdobeny reliefy rosett, hvězd a věnců z trní, v cviklech postavy andělů s různými attributy; ve vlysech nápisy: (východ.) VENI CORONABERIS (záp.)

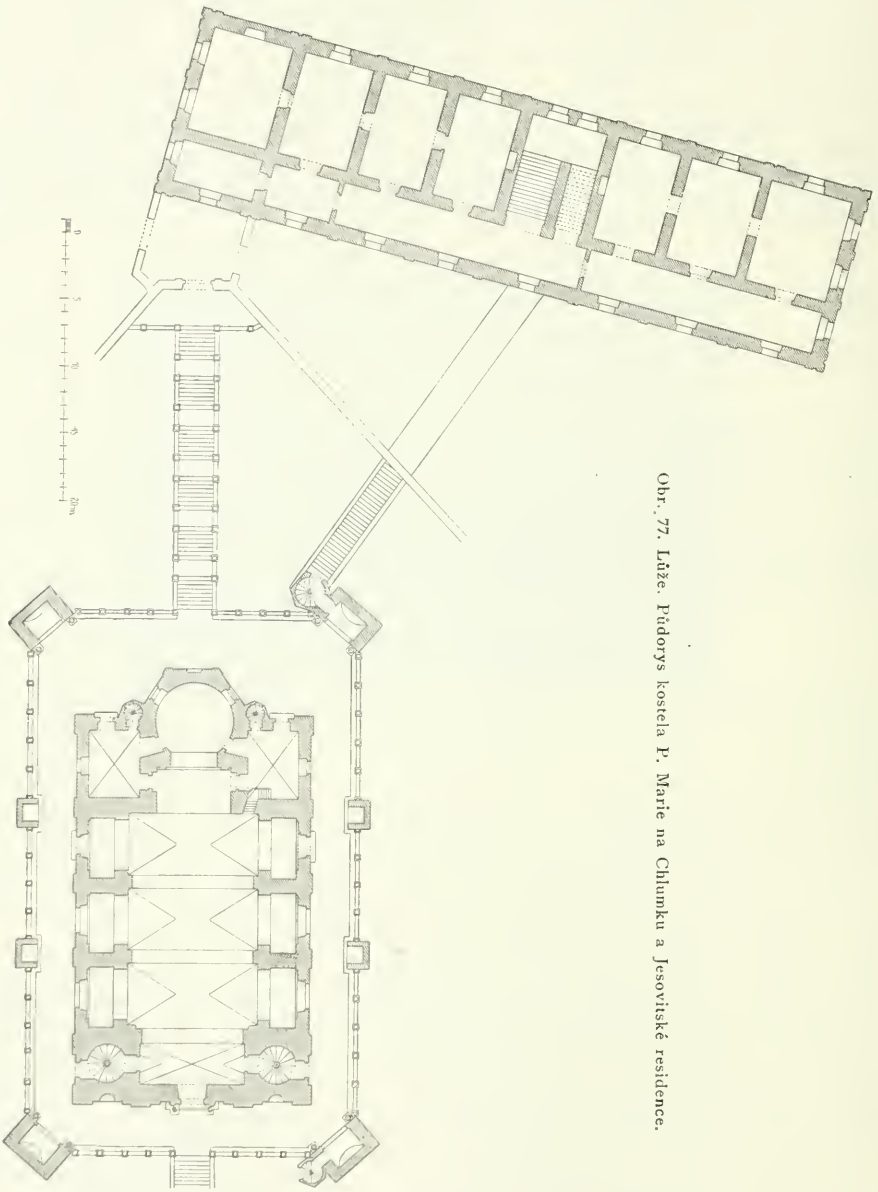

Obr. 77. Lůže. Půdorys kostela P. Marie na Chlumku a Jesovitské residence.

SI EST DOLOR SIMILIS (sev.) TVNC DIXI : ECCE VENIO (jih) PROPERA AMICA MEA. Čtyři užší a nižší kaple postaveny na balustradě podélných stran. Dva jonisující sloupy s kanellurami, stuhovým ornamentem s vsazenými hlavičkami andílků ozdobené, nesou kládí s trojhranným štítem;

střecha plochá s piniovou šiškou ve středu a čtyřmi vasami po stranách. Ve cviklech výklenků andílčí hlavy, ve vlysech: (sev.) MACVLA NON EST IN TE, PLACVI ALTISSIMO (jih) AVE GRATIA PLENA, AVRORA CONSVRGENS. Ve výklencích větších kaplí oltáře, na zadních stěnách všech freskové obrazy jednotlivých výjevů ze života P. Marie, přiléhající obsahem k nápisům ve vlysech. Jsou malovány velice zběžně (a opravami ztratily silně na původním rázu) kolem r. 1750. od *Františka Polanského* (1712.—1787) z Chrudimi.*)

Kněžiště zakončeno třemi stranami šestiúhelníka a vystupujíc nepatrně z celé stavby souvisí přímo s širší lodí. Ke kaplím po stranách lodi (tvořícím při pohledu zvenčí postranní lodi) přiléhají sakristie a nad nimi oratoře, jež mají v rozích vystavěna šneková schodiště. V meziokních lodi stojí na každé straně pět opěráků (na zdích kaplí); jsou ozdobeny pískovcovými kulemi a spojeny prohnutými křídly s lodí.

Dekorace hladce omítěných stěn jest jednoduchá, klidná, vertikála úplně rozhoduje. V meziokních a na rozích postaveny na pískovcovém soklu těžké pilastry s římsovitou hlavicí. Nesou kládí, jehož vlys ozdoben tryglify a metopami, a římsa opatřená zubořezem obíhá kolem. Stejně členěny stěny lodi a kněžiště nad kaplemi, ač prostěji a bez kládí. V lodi a kněžišti oválná, v kaplích širokým segmentem přepnutá a v sakristii pravoúhlá okna ploše orámována. Portály lodi na sever a jih (v prvních kaplích) obloženy pískovcem, nad nimi kládí nesoucí úseky štítové římsy segmentové, ve středu plastická kartuš s monogrammy: ANNA a IHS. Do levé sakristie prostší portálek, ozdobený v nadpraží nádhernou kartuší akanthovou s monogramem: IPHS.

Střecha na lodi a kněžišti — valba břidlicová s plechovým sanktusem, na kaplích pultové střechy.

Západní průčelí obstaveno po stranách věžemi, jež do výše štítu z líce nevystupuji. V přízemí ve středu hlavní portál, obstavený konkavní architekturou: za sebou stojící sloupy a nástěnné polosloupy toskánské nesou kládí a úseky štítové římsy se sochami ležících andělů.

Nad středem ve vlysu štítek s Hieserlovskou orlicí v akanthovém rámu, s opisem: ILLMA D · D · MARIA MAX · HISSERL NATA COM · DE SORA DNA IN KOSSVMBERG FVNDATRIX * Nad znakem v korunované kartuši monogramm MARIA, pod ním MDCC. Stěna členěna do hlavní římsy stejně s podélnými stěnami, po stranách portálu prolomena dvěma nikami bohatě orámovanými se slušnými sochami sv. Josefa a Joachyma. Patro nad římsou kordonovou oživeno nakupenými, lehkými pilastry jonskými; uprostřed okno, po stranách menší do věží. Střechu lodi zakrývá štít (při opravě zvýšený) trojhranný, ořimsovaný a ozdobený andílky, nesoucími guirlandu (v tříčtvrtečním reliefu), a monogrammem IHS.

*) Viz Pam. arch. VIII. 146., XVI. 686—687.

Věže hranolové, s nárožními pilastry korinthskými a okny na všech stranách, pokryty plechovými cibulemi s lucernami, báněmi a křížì.

Vnitřek chrámu, celkem 29·30 *m* dlouhý, 20 *m* vysoký, rozvržen lodí, s podkruchtím 20·50 *m* dl., 9·70 *m* šir., s přiléhajícími třemi páry kaplí po stranách a poměrně krátkým kněžištěm; na západě vstupují ke kaplím širší, hmotné věže.

Stěny, hladké až na několik štukových ozdob, rozděleny pilastry na podstavcích, s korinthskými hlavicemi; ty nesou kolem obíhající kládí, na pilastrech a na rozích bohatě oblomované, s prázdným vlysem a římsou se zubořezem na konsolách.

Cihlová klenba valená, v kněžišti konchou ukončená, dělena širokými pásy a prolomena v kněžišti sedmi, v lodi třemi páry oválových oken; nad okny lunetty.

Kněžiště 8·80 *m* dl., 6·35 *m* šir., skoro úplně zabráno zděnou architekturou hlavního oltáře. Těsně u přechodu v loď vchody do sakristie a depositáře, obdélných místností klášterní klenbou sklenutých, s pravoúhlými okny. Podél jich stěn dubová deštění lištnovaná, skrývající vchody do hořejších oratoří (jich otvory s dřevěnou balustradou nad vchody sakristií) a na kazatelnu.

V interkolumniích lodi otvírají se tři páry polokruhových oblouků 3·75 *m* šir. do kaplí 3·80 *m* dl., 3 *m* šir., valeně klenutých. Nad nimi empory s obloukem 4 *m* vys., 3·65 *m* šir., klenuté rovněž valeně a spojené průchody. Cvikle oblouků vyplněny štukovými rostlinami, na klenácích hlavičky andílčí. Empora hudební, podklenutá valeně s výseči nad postranními vchody do věží; v cviklech troubící andělé. Dveře vchodů opatřeny slohovými tepanými závěsy, štítky, zámky a přítuhami.

Vnitřní zařízení (v letech 1695.—1700. dokončené) jest jednotné a nádherné, ač nepřeplňuje. Některé námětky rokokové a moderní dosti obratně celku přizpůsobeny. (Několik kusů uloženo v církevním museu na zámku Rychmburském.)

Hlavní oltář pod zděnou renaissanční rotundou, sklenutou kupolí s lucernou o osmi oknech. Plocha kopule oživena pásy a dekorována štukem, rohy lucerny obstaveny pilastry a četnými postavami andílků ozdobena římsa. Vrchol tvoří monogramm MARIA v paprscích a nad ním upevněný symbol — holubice. Průčelní, do plocha vyzděná strana rotundy v celé šířce kněžiště, otvírá se segmentovým obloukem, nad 3·70 *m* vyklenutým, s profilovanou archivoltou, v náběhu přerušenou římsou; na středním klenáku v kartuši znak Hieserlovský, od něhož visící guirlandy drží ve cviklech umístění andílci. Po stranách oblouku nesou dva nástěnné korinthské, kanellované pilastry kládí a krátké jeho segmentové úseky. Ve středu řezaný monogramm MARIA v paprscích, na úsecích výborné dřevěné sochy s vkusnou polychromií: na pravo anděl zvěstující s lilií v ruce, na levo P. Maria klečící u lavice s vyřezávanou postranicí. Vnitřek rotundy moderně polychromován, osvětlen dvěma okny z ochozu a dvěma z pobočních

místností. Tato jsou orámována dřevěnými pilastry s kládím a segmentovou římsou, zdobenými vaječníkem, zubořezem a hlavami andílků.

Oltář má zděnou mensu a tabernakl zdobený řezbou akanthovou; nad ním v stříbrném rámu (jejž 1694. daroval P. Chotek a sklo křišťálové

Obr. 73. Lůže. Kostel P. Marie na Chlumku. Hlavní oltář.

hraběnka Františka Kinská roz. Berková) zasazen v ploše řezaného ovocného a rostlinného dekoru, z rohů hojnosti se sypajícího, obraz P. Marie s Ježíškem v loktech, s nasazenými stříbrnými korunkami. Jest to kopie renaissančního originalu z Drážďan do chrámu sv. Jakuba v Innsbrucku

přenešeného, z prvé polovice XVII. století. (Reprod. viz u Blažka l. c. str. 9.) Nad obrazem skupina sv. Trojice v životní velikosti, s andělíčky; po stranách tabernaklu na diagonalních podstavcích řemeslné sochy andělů nadpřirozené velikosti, před něj postavena pozdější rocaillová predella v půdorysu zprohýbaná, z tepaného a stříbřeného plechu, s trojramennými svícny a nástavcem, ukončeným korunovanou prázdnou kartuší. (Obr. čís. 78.)

Vedlejší oltáře, počtem šest, postaveny v kaplích. Vždy dva protější podobné koncepcí řezeb a figuralní části. Část figuralní prostřední, někde i slabá, za to zlacené řezby, ač pracují prostředky konventionelními (akanth, slunečnice, růže), jsou virtuosní, lehce provedeny, obrazy jsou nestejné ceny.

Obr. 79. Lůže. Kostel P. Marie na Chlumku. Oltář sv. Ignáce.

Zděné mensy obstaveny v rozích diagonalními podstavci s vasami různých tvarů, v průčelí antipendia na plátně křiklavě malovaná. Rámy oválných obrazů (osy 1·78 *m* a 1·35 *m* dl.) tvoří několik druhů bohatě řezaného a zlaceného listoví. Vše poseto soškami andělů. Také rámečky tabulek s mešními modlitbami jsou výtečně řezány.

1. v pravo sv. Jana Nepomuckého. Oválný rám z drobných akanthů v ploše z širokých listů akanthových tvořené; na některých volutově stočených sedí andílkové. Nahoře nástavec se soškou P. Marie, andílky a jazykem v paprscích. Na mense na malém rocaillovém podstavci (přídavek z konce XVIII. stol.) v rámečku s růžovými festony obraz sv. Stanislava, pod ním v kartuších:

S:
STANI:
SLAUS· a: AMORIS ECTYPON.
KOSTKA
S: J:

2. Podobný s obrazem: sv. Anna a Joachim vyučují P. Marii. Po stranách andělé nesou skříň s růžencem a škebli s perlou. V nástavci socha sv. Aloise, na mense rokokový rám s obrazem sv. Aloise s podpisem:

ALOY:
SIUS a: SANCTUS THAUMA:
GONZAGA: TURGUS.
S: J: (Obr. čís. 80.)

3. (na pravo.) V rámu z růží, obklopený řezanými listy a květy akanthovými, obraz znázorňující sv. František s lasturou v ruce, u jehož nohou leží divoch držící pásku s číslem 1ZOOOOO; po stranách andělé s missionářským kloboukem a srdcem, v nástavci anděl nese krucifix. Na mense v prostém rámu pod lambrekinem obraz P. Marie z XVIII. stol.

Vedle oltáře na zdi krucifix 4 *m* vys., po stranách sochy P. Marie a sv. Jana, hrubě pracované, 2 *m* vysoké.

4. Obraz sv. Ignáce, přijímajícího poselství s nebe, malé ceny; v pozadí architektura s loggiemi (Košumberk?). Po stranách andělé s biretem a rouchy kněžskými a brněním, v nástavci sv. Trojice. Na mense obraz Krista. (Obr. čís. 79.)

5. Rám z lilií v ploše z akanthů à jour řezaných, stočených v spirály a voluty a propletených růžovými festony; zde stupňuje se virtuosita řezby k vrcholu. Obraz sv. Apoleny, již katané mučí a za vlasy vlekou. V nástavci socha sv. Apoleny, po stranách andělé s mečem laurem opleteným a s ratolestí palmy, pod nimi stojící andělé s palmovou ratolestí a kusy uhlí. Na mense v rokokovém rámu obraz missionářů sv. Jakuba, Jana a Pavla.

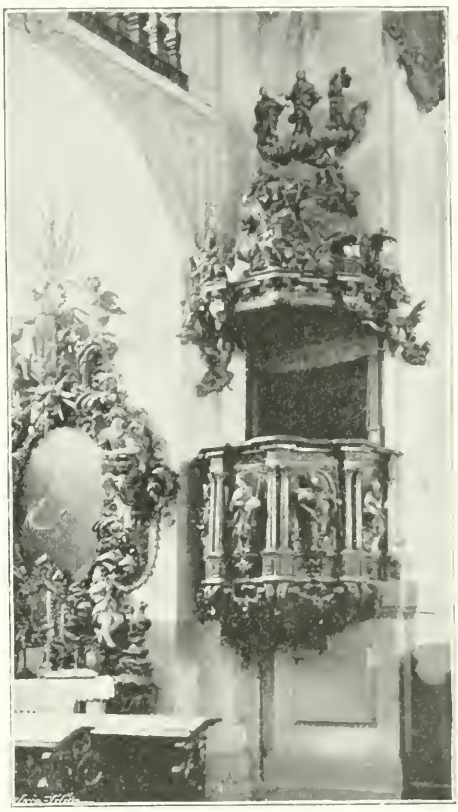

Obr. 80. Lůže. Kostel P. Marie na Chlumku. Kazatelna a oltář sv. Anny.

6. Obraz sv. Barbory, podávající nemocnému kalich. Po stranách sošky anděla strážného, jenž dítku na obraz ukazuje, a druhého s plamenným mečem; v nástavci socha sv. Barbory s lebkou v ruce, obklopená anděly.

Kazatelna (obr. čís. 80.) nástěnná, s nasazovanými řezbami a sošnickou výzdobou; provedení obou stejně pečlivé a výtečné. Celek asi 6 *m* vys. Spodek čtyřbokého řečniště zdoben řezbou stuh a volut z akanthů, provázejících hrany podbrádky a dole v uzel spojených. Na rozích poprsnice dvojice sloupků korintských na společném podstavci nesou kládi s vlysem akanthy vyloženým a silně oblomené. Ve výplních na ozdobných konsolkách sošky čtyř sv. otců. Stěna nad řečništěm obložena deštěním akanthy a hlavičkami andělů ozdobeným a pilastry rozčleněným. Pětiboká stříška, nesená anděly, s bohatou římsou na konsolách, na rozích

oblamovanou; na ní stojí čtyři sošky sv. evangelistů a nejvýše řada sošek představujících proměnění Páně na hoře Tábor v realisticky upraveném okolí hory a stromů. Nad stříškou na stěně Bůh otec v oblacích a paprscích, anděly obklopen.

Zpovědnice dubové, asi 3 *m* vys., počtem šest (v postranních kaplích), třídílné: čtyři se štítky trojhrannými, dvě se segmentovými. Protější korrespondují výzdobou: rohové pilastry, kládí i římsa ozdobeny nasazovanou výtečnou řezbou akanthů, festonů růžových a lastur; plochy deštění vnitřku a dvířek ozdobeny lištnami a některé vyplněny obrazy Ukřižovaného a bičovaného Krista (na plátně). Na štítcích stojí sochy: Davida s harfou, sv. Anny, sv. Barbory, sv. Petra, P. Marie a Krista.

Varhany s dvojdílným korpusem o třech a pěti odděleních. Oříms ovány a ozdobeny visutými řezbami akanthů, růžovými festony na štítcích a vlysech a soškami andílků.

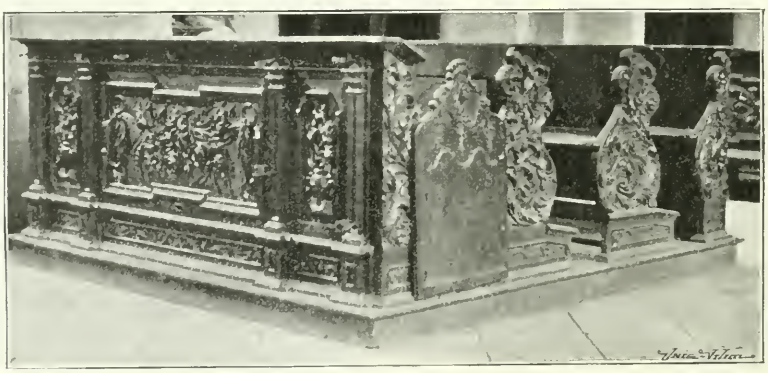

Obr. 81. Lůže. Kostel P. Marie na Chlumku. Lavice.

Lavice (18 ve čtyřech odděleních) 2·50 *m* dlouhé, s vyřezávanými postranicemi. Podélné strany děleny pilastry, v plochách lištnami ovroubených řezaný dekor vegetabilní ve festonech a vasách. (Obr. čís. 81.)

V sakristii: V pravé sakristii dvě kredenční skříně mají na dvířkách kytice ve vasách, řezané v polovičním reliefu, a nástavce z akanthových listů. Na jedné skříni nasazen na hlavě anděla výborně řezaný křížek z hruškového dřeva, 0·44 *m* vys. Hodiny ve skříni 2·40 *m* vys. s lištnovou ozdobou; svrchu dva andílci nesou guirlandu.

Na oltářích tři křížky z hruškového dřeva zručně řezané, 0·32 *m* vys.

Obrazy: sv. Vavřinec, Pavel, bolestná P. Maria, sv. Václav, Vojtěch, Prokop, Ludmila, Blažej, Štěpán, Liborius, Valentin — v rámech vkusně řezaných, akanthovými listy, stuhami lemovaných; dva: sv. Thadeáš a sv. Aya mladší, v rokokových rámech. Pod obrazy v oválných kartuších obšírné nápisy o světcích a dnu jich uctívání.

V sakristii obrazy na plátně v řezaných rámech akanthových: sv. Alois, Jan Křtitel, Dominik, Stanislav, sv. Jakub, Jan a Pavel, missionáři; v pravé

poboční kapli »Ecce Homo!« na plátně (0·50 × 0·40 *m*) z konce XVII. stol; pod kruchtou: Adorace obrazu P. Marie (2·80 × 2·10 *m*) v širokém rámu.

Monstrance 0·62 *m* vys., 0·33 *m* šir., sluncová, rokoková. Noha pozdější se dvěma medaillony; na jednom relief P. Marie, na druhém nápis:

Obietowana
od Jana Vita
1814.

Obr. 82. Lůže. Kostel P. Marie na Chlumku. Kalich.

Ciborium barokní. Noha nová, kuppa stříbrná, zlacená, 0·094 *m* vysoká a 0·145 *m* v průměru. Pláštík z akanthů jest prolamován, na medaillonech reliefy P. Marie, sv. Anny, Simeona a Josefa; kolem nich oválové rámečky a ovruba pláštíku posázeny granáty, na víčku vytepány ovocné festony, ve středu na velké kouli monogramm IHS, granáty ovroubený. Kuppa s víčkem 0·25 *m* vys.

Kalich barokní, 0·28 *m* vysoký. Noha nová, kuppa stříbrná, zlacená, 0·15 *m* v prům., pokryta pláštěm z tepaných stuhových ornamentů, ovocného dekoru a hlav andílčích kolem tří oválných medaillonů s reliefy sv. Alojse, Františka a Ignáce. Ovruba pláštíku tvořena řadou košíků ovoce. Pěkná práce z konce XVII. stol. (Obr. č. 82.)

Kalich barokní, 0·28 *m* vysoký, podobný předešlému. Noha nová, v medaillonech relief sv. Václava, P. Marie a korunování P. Marie. Hrubší práce současná.

Ciborium rokokové, s víčkem 0·35 *m* vys., mosazné, zlacené. Noha s tepanými rocaillovými kartušemi, trojboký nodus vasovitý, na kuppě (0·13 *m* v průměru) pláštík, stejně jako noha tepaný.

Pacifikál, 0·37 *m* vysoký, rokokový; pozlacená měď. Noha čtyřboká s bohatými rocailly, nodus vasovitý, nahoře monogramm MARIA na paprscích. Slušná práce.

Dvě trojboké, rokokové visací lampy před hlavním oltářem, z postříbřeného plechu.

Svícny: šest cínových, 0·88 *m* vys., výborné práce z konce XVII. stol. Plochy nohy vyzdobeny oválným medaillonem, kolem festony a rostlinný

dekor, na hranách akanthový list litý; stonek bohatě profilován a ozdoben nasazenými listy akanthu a třemi hlavičkami okřídlenými. Dva podobné, 0·32 *m* vys.

Plechové, rokokové, bez ozdob: dva 0·50 *m*, šest 0·38 *m*, dva 0·53 *m* vysoké. Dřevěné barokní, z XVIII. století: dva 0·51 *m*, dva 0·64 *m*, čtyři 0·64 *m* vysoké.

Náhrobní kámen nad kryptou v lodi, z červeného mramoru, 1·88 *m* dlouhý, 1·15 *m* široký. Ve středu nasazena orlice Hieserlovská z mosazi litá, kolem nápis (písmena jednotlivá vyložena mosazí):

ILLMA : D : D : MARIA MAX : | EVA T : HISSERLIANA NATA COM : DE SORA | DOM : IN KOSSUMBERG ~ | TEMPLI HVIVS ET RESID : FVNDATRIX : pod orlicí: OBIIT A^{0} 1690 · | DIE 17 · OCTOBR ·

Na východ od kostela stojí bývalá (do roku 1773.) RESIDENCE Jesuitů, vystavěná 1678.—1682. (Půdorys viz na obr. čís. 77.); od ní vedlo (nedávno sbořené) kryté schodiště ke šneku rohové kaple ambitu. Obdélné stavení uprostřed parku původně bylo dvojpatrové, s kaplí sv. Jana Křt.; roku 1823. sbořeno druhé patro, mansarda v létech 80-tých nahrazena valbou taškovou, dělení vnitřní přestavbou změněno a kaple zrušena. Stěny zvenčí prostě pilastry článkovány.

Na východní straně prostý portal, na západě ve středu (teď pošinutý v levo) vchod převýšený úseky oblamované římsy s kartuší, na levém konci průčelí podobný portal, nad jehož římsou ve stuhovém bohatém orámování znak Hieserlovský (s nápisem jako nad portalem chrámovým). Mříž v segmentovém světlíku skuta z oblých prutů: závitnice ze středu do postranních polí se rozvinující, s konci na plocho vytepanými, se prostupují.

Uvnitř pravoúhlé místnosti bez původního vzhledu, na schodišti niky s mušlovou konchou.

Na jižní straně parku stavení obdélné mající nad středem věžičku s šindelovou lucernou, dříve škola, nyní stáje. Letopočet 1799 na hodinách značí rok opravy.

Na západ od kostela BYVALÉ SÍDLO hrab. Hieserlové, roku 1683.—1684. vystavěné, nyní již bez původní úpravy. Zachována jen brána dvora, pokrytá jonskými združenými pilastry s oblamovaným kládím, s bezcennou kopií obrazu Madonny Chlumské ve středu.

MĚSTEČKO LŮŽE se dvěma předměstími — Židovským a Zákostelím — připomíná se již r. 1372. (ke Košumberku). Vyhořelo několikráte: celé r. 1564., pak 1691. a 1790. Náměstí je pravidelný čtverhran, z jehož stran a dvou rohů vybíhají úzké ulice. Několik barokních domů na náměstí z XVIII. století, s šindelovými mansardami a vysokými štíty: čís. 6., 8., 9., 146.

Uprostřed náměstí stojí RADNICE. (Viz Čes. Východ 1900. č. 46. [feuilleton].) Vystavěna byla 1542. od Diviše Slavaty z Chlumu a Košum-

berka s dílnou kovářskou a zámečnickou. Radnicí stala se 1570., několikrát vyhořela; dle nadpisu v nadpraží vchodu (ANNO 1744.) byla v ten čas opravována: přistavěn zejména větší díl na západ; r. 1856. ubourána část severní, věž cibulovitá nahražena nynější.

V archivu: kopiář z r. 1630., na jehož deskách nalepeny pergamenové listy opisu evangelia z XV. stol.; na knize artikulů z r. 1727. řezané pouzdro s pečetí mlynářského cechu; vazby knih z XVIII. stol. Cechovní truhlice městská, stavebních řemesel z r. 1728., jiná ze XVII. stol. Právo obce Brda z počátku XIX. stol. s nápisem: OBEC BRDO PANSTWI RYCHMBVRK.

Na chodbě a na půdě portraity ze XVII. stol., na plátně: Haubitze, Diviše Slavaty, Františka ze Zástřizel, Marie Hieserlové, Johanny Barbory, její dcery, Krištofa Hieserle, některého Slavaty a neznámého šlechtice.

Pečetidla: 1. Železné, okrouhlé, výraz 0·025 *m* v průměru. Kolem znaku městského opis: PECET · RICHTARSKA · MESTECZKA · LVZE · 1643.

2. Stříbrné, okrouhlé, výraz 0·03 *m*. Kolem městského znaku: PECZET · MIESTECZKA · LUZE · Držadlo překlopné. Počátek XVIII. stol.

3. Železné, okrouhlé, výraz 0·046 *m* v průměru, nejstarší, ze začátku XVII. stol. Opis: PECZET + MIE + · + STECZKA + LVZE × + ×

4. Cechu pekařského, mosazné, výraz 0·032 *m* v průměru. Kolem znaku s emblemy: PECT · CECHV · PEKARSKEHO · MLYNARSK · MEST · L ·, nad znakem 1612.

U předsedy cechu ševcovského truhlice z konce XVII. století a stříbrné pečetidlo, okrouhlé, výraz 0·034 *m* průměru. Kolem emblemu opis: MI · CECH · A MIST · RZEME · SSEW · W MIEST · LVZI ·, po stranách znaku 98 (asi 1698.). Držadlo překlopné s rytými ornamenty z lilií, stuh a akanthů.

Zvonek ve věžičce nedostupný.

SYNAGOGA z konce XVIII. století. Na stěnách pilastry, okna a vchody s chambranami, v průčelí štít zakončený trojúhelníkem. Uvnitř místnost valenou klenbou klenutá (na tři pole pásy dělenou), se štukovými zrcadly a výseči nad třemi páry oken; pásy neseny prostými pilastry. Kruchta zděná. Vestibulum zděné, obklopené mříží neumělou z plochých prutů. Architektura archy úmluvy korinthská, na zdi malovaná, část dřevěná. Desatero Boží má zavěšeny dvě desky a dvě ruce stříbrné, s tepanými emblemy bohosložebnými.

V mlýnici »panského mlýna« dubový SLOUP (4 *m* vysoký, 0·50 *m* v průměru) nesoucí povalový strop; patka profilována, dřík dole súžený šikmo ovinut provazcem, prostá hlavice s podbrádkou, kolem vyřezán nápis minuskuli:

tech welikonocnych w ſtredu
ſtalo ſe leta panie | m d l zazalo ſtawiti i poſtaweno.

KAPLE A SOCHY.

KAPLE 14 pomocníků (Palestinská) vystavěna r. 1720. nákladem P. Jana Kloce, superiora residence Chlumské, na pokraji lesa u silnice k Bílému koni. (Blažek l. c. 30.)

Barokní budova centralní, osmiboká (strany 4·20—4·50 *m* šir.); na nárožích pilastry, na severním průčelí římsa s trojhranným štítkem spočívá na čtyřech pilastrech. Portálek s ploše profilovaným obložením, střední klenák zdoben volutou, nesoucí římsu s jejími dvěma úseky, ve středu kartuš s monogrammem IHS. Okna segmentová, jižní oválné. Šindelová vlašská čepice s lucernou a bání.

Vnitřek rozčleněn pilastry, v bocích výklenky, strop plochý. Na severu kruchta (nesená křížovou klenbičkou bez žeber), s balustradou vysazenou na pětibokém jehlanu, súžená šnekem a postranní sakristií.

Hlavní oltář, s nepolychromovanou řezbou akanthového rámu, má obraz 14 pomocníků, postranní s velkým obrazem barokním na plátně: Kristus na kříži, druhý s rytinou Chrudimského Salvatora.

Obraz: Pieta (0·60×0·80 *m*) slušný, ze XVII. stol. Dva relikviáře v řezaných rámech akanthových, tři dřevěné sošky: sv. Františka, Antonína a Jana Nep., bezcenné (0·26 *m* vys.), krucifix 0·75 *m* vys., zručně řezaný z hruškového dřeva, z počátku XVIII. stol., Kalvarie v zasklené skříni, z jantaru zhotovená, 1 *m* vys. Dřevěné svícny: šest 0·59 *m* vys., dobře napodobující hladké cínové, dva 0·56 *m* vys., bohatě řezané, barokní.

Zvonek v lucerně nepřístupný.

ROTUNDA na cestě ke Košumberku. Třístranná se skosenými rohy; stěny prolomeny segmentovými vchody. Západní průčelí dekorováno pilastry a štítkem, na vrcholu šindelové mansardy terracottová vása. Vnitřek ploše kryt, v rozích stěn niky s freskami ze života P. Marie, nad nimi kartuše se sv. Václavem, Vítem a Vojtěchem. Uprostřed řemeslná socha sv. Jana Nep. na pískovcovém podstavci, s nápisem:

VenerATIonI
DIVI IoAnIs
NepoMVCenI
eX Voto FIerI
ponIqVe FeCIT (= 1746.)

qVI SVB HVIVS
PROTECTIone
VIVere MorIqVe
DeCreVIT. (= 1745.)

Vzadu: I.M.D. 1829. 1885.

SLOUP se sochou sv. Jana Nepomuckého, na náměstí, pískovcový, asi 6 *m* vys. Na 10 stupních na hranolovém podstavci sloup o attické patce a korinthské hlavici; socha slušná. Na podstavci již neúplný chronogramm (socha postavena tedy kolem 1712.):

DIVo
NepoMVCe
no
EreCta . . .
R . . . SI . . .

SOCHA sv. Floriana na Zákostelí, řemeslná, celek 3·50 *m* vys. Na podstavci relief kostela (Lůžský?), nad ním korunovaný městský znak s letopočtem 1777., v zadu:

KE CTI
SVATEHO
FLORIANA
POBOZNI
MIESSTIANE
LVZSKI
VISTAVIET
DALI
A. D. 1777.

Dvě KAPLIČKY s naivní empirovou dekorací a neumělými soškami sv. Václava a Jana Nepomuckého po stranách cesty na Chlumek, v Žižkově ulici.

Mostek.

Sommer IV. 312.—313., Schaller XV. 229. Viz i literaturu u hesla: Brandýs n. Orlicí

ZÁMEK za vsí počala stavěti hraběnka Marie Terezie Rottalová roku 1724., když jí zámek v Brandýse nedostačoval. (Listina zakládací u Schallera l. c.) Stavbu navrhl »císařský ingenieur« *Donato Allio* a vedl palír *Donato Morazze*. Budova prostírala se na 40 korcích a měla dle zakládací listiny v pravém křídle kapli. Brzo však stavba zastavena — když synovi Frant. Norbertovi z cest se vrátivšímu se nelíbila — a opuštěna. Mříže okenní prodány na faru Brandýskou za 700 zl. a ze zdiva trháno, až 1818. zbýval jen risalit a část zadní stěny; zbytek rozebrán od rolníků 1874. docela. Dle Schallera ještě 1790. trosky vzbuzovaly obdiv.

KŘÍŽ t. zv. Cyrillomethodějský, hrubě z pískovce tesaný; z předu vyryt kříž latinský, vzadu stopy nezřetelného již nápisu. XIV.—XV. stol.

Mýto Vysoké.

B. Paprocký: Diadochus (1602.) V., M. Merian: Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae (1650.), H. Jireček: Král. věnné město Vys. Mýto, 1884., A. V. Šembera: Vys. Mýto v Čechách. 1845., Florian Hammerschmied: Alta Muta. (Rkp. v archivu Musea král. čes., odd. F), H. Jireček: Paměti města a kraje Vysokomýtského. 1886.—1898., Jar. Schaller: Topographie des Königreiches Böhmen. XI. 80. sq., J. G. Sommer: Das Königreich Böhmen. V. 117.—125., Rkp. sb. topogr. v archivu Musea král. čes. Heslo: Vys. Mýto. Pamětní knihy od 1603., 1661. a 1871. na městském úřadě, pamětní kniha od 1843., Liber memorabilium a Stiftungsbuch der Dekanalkirche na děkanství, Pa-

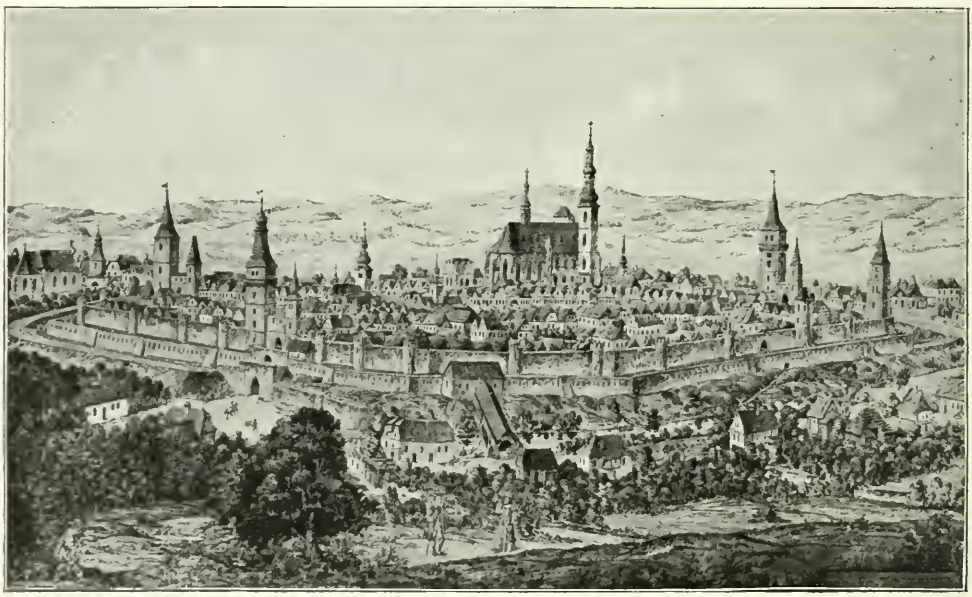

Obr. 83. Vys. Mýto. Pohled na město z 1. pol. XVIII. stol.
(Na oltářním obraze v kostele sv. Trojice, 0·40 × 1·08 *m*; kresba Jos. Šembery, kopie J. Vilímka.)

mětní kniha sboru střeleckého od 1800. Paměti: 1. Jana Tůmy (1801.—1848.) v měst. museu. 2. Anmerkungsbuch von unterschiedl. Gedenkungsmerkwürdigen Sachen von K. Bartsch (1788.—1832.) u p. Dra. K. Bartsche. 3. Aug. Littrbacha u p. Maška. 4. Jana Řetovského z XVIII. stol. 5. Jos. Střasáka. 6. M. Ceypa, faráře Vratslavského. 7. J. Černého. Archiv městský a děkanský. Sbírky musejní.

Prospekty: Nejstarší z počátku XVIII. stol., na obraze hlav. oltáře v kostele sv. Trojice. (Reprodukci dle výkresu *Šemberova* viz na obr. čís. 83.) Obrazy, plány, fotografie a rytiny města i jednotlivých budov z XVIII. a XIX. stol. (zejména *Jos. Šembery* a *A. Šaura*) uloženy v městském museu a radnici, několik velkých obrazů na plátně z let šedesátých na »Střelnici«. Reprodukce u Jirečka, Šembery, v Sedláčkových: Hradech a zámcích I., v Album města V. Mýta (1890.) atd.

Město založeno bylo nedaleko osady »Staré Mýto« (dle pověsti po jeho vyhoření) za panování Přemysla Otakara (1253.—1278.), asi r. 1261., jistě však před r. 1265., kdy (27. září) uděluje Otakar list zakládací městu Poličce a dává právo soudní moci dle řádu, jehož Vysoké Mýto užívá. (Jar. Čelakovský: Privilegia II. 42.—46.)

Brzo potom, jistě před r. 1278., nařizuje král, aby měšťané zbudovali do dvou let zdi okolo města a opevnili je dle daného plánu. Ke krytí výloh osvobozeni byli od zemské berně na dvě léta.*) Vzorem byly hradby král. města Kolína nad Labem. (Viz B. Mádla: Soupis památek okresu kolínského, str. 19., Čas. Musea 1831., 313.) Město záhy zkvetlo, nákladem občanů vystavěny brzo kostely Všech Svatých a sv. Vavřince, kláštery Františkánů-Minoritů s kostelem sv. Petra a Pavla a Klarissek, roku 1421.

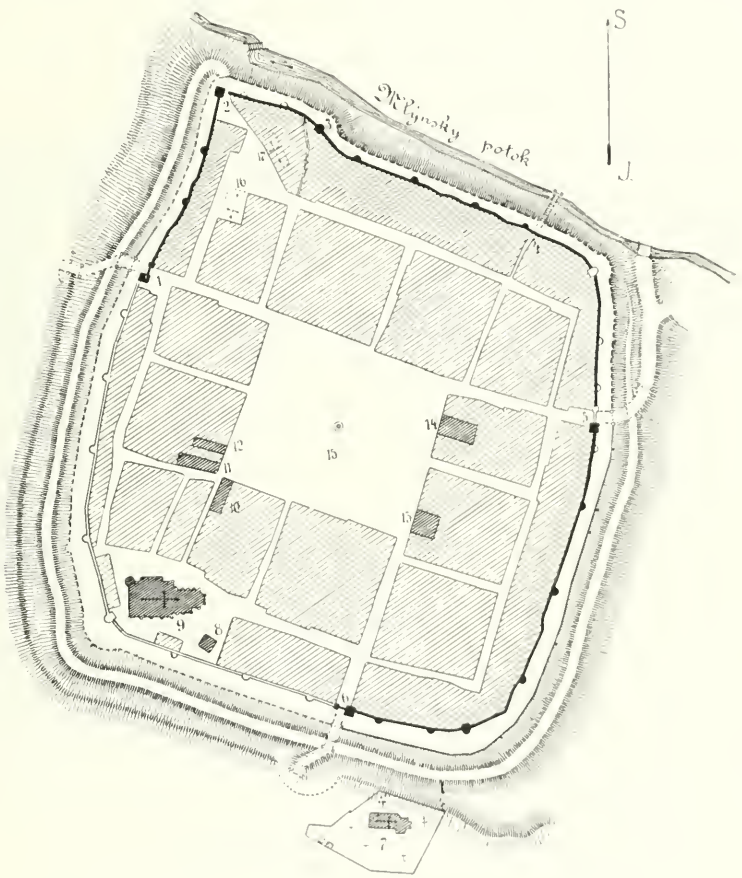

Obr. 84. Vys. Mýto. Disposice opevnění. (Stav na zač. XIX. stol.)

Vnitřní město: *1.* Brána Pražská. *2.* Bašta (vodárna). *3.* Klášt. bašta. *4.* Fortna. *5.* Brána Choceňská. *6.* Brána Litomyšlská. *8.* Zvonice. *9.* Kostel sv. Vavřince. *10.* Dům čís. 24. *11.* Dům čís. 23. *12.* Dům čís. 20. *13.* Stará radnice. *14.* Panský dům. *15.* Statue P. Marie. *16.* Kostel sv. Petra a Pavla(?). *17.* Klášter Klarissek. Litomyšlské předměstí: *7.* Kostel sv Trojice.

*) »... ut ciuitas nostra alta muta fortis valli munimine roboretur, ... quod infra prefatos duos annos hiidem ciues ab ymo fossati ipsam ciuitatem circumdantis et a latere ciuitatis murum erigant usque ad terre equalitatem et desuper illum faciant adhuc murum, qui barchanum dicitur, circumquaque, ex altera vero fossati, que obuiam ingredi uolentibus ciuitatem murum similiter ab ymo fossati, usque superius facient ubicumque fuerit oportunum ...« (J. Čelakovský l. c.)

radnice, koncem XV. stol. založen při kostele sbor literácký, r. 1521. vystavěn kostel sv. Trojice, r. 1536. panský dům. Třicetiletá válka, mnoho požárů (největší r. 1774.) a vpády vojsk pokazily mnoho starých staveb, střízlivý a praktický duch XIX. století dokonal ostatek; nejhůře postižen však děkanský chrám, na jehož vnitřní úpravě celé XVII. a XVIII. století pracovalo.

HRADBY MĚSTSKÉ (B. Grueber: Die Kunst des Mittelalters in Böhmen, I. 73., II. 118., Čes.-mor. kronika, V. 361. až 362., s ill., Pam. arch. VII. 459., VIII. 75., IX. 62.—63., F. J. Zoubek: O zakládání měst v Čechách v XIII. stol. (1878., 23., 27.—28., Aug. Sedláček l. c. I. 233. (s ill.), Světozor 1868., 442. (s ill.), Hlasy od Loučné, I. 10., 19.), jichž zdivo zachováno na severní a východní straně a něco zbytků i na jihu a západě, ohraničují čtverhran o stranách: jižní 266 *m*, severní 294·5 *m*, východní 380 *m*, západní 418 *m* dlouhých kolem města. (Zachované části na disposici města — obr. čís. 84. — naznačeny černě.)

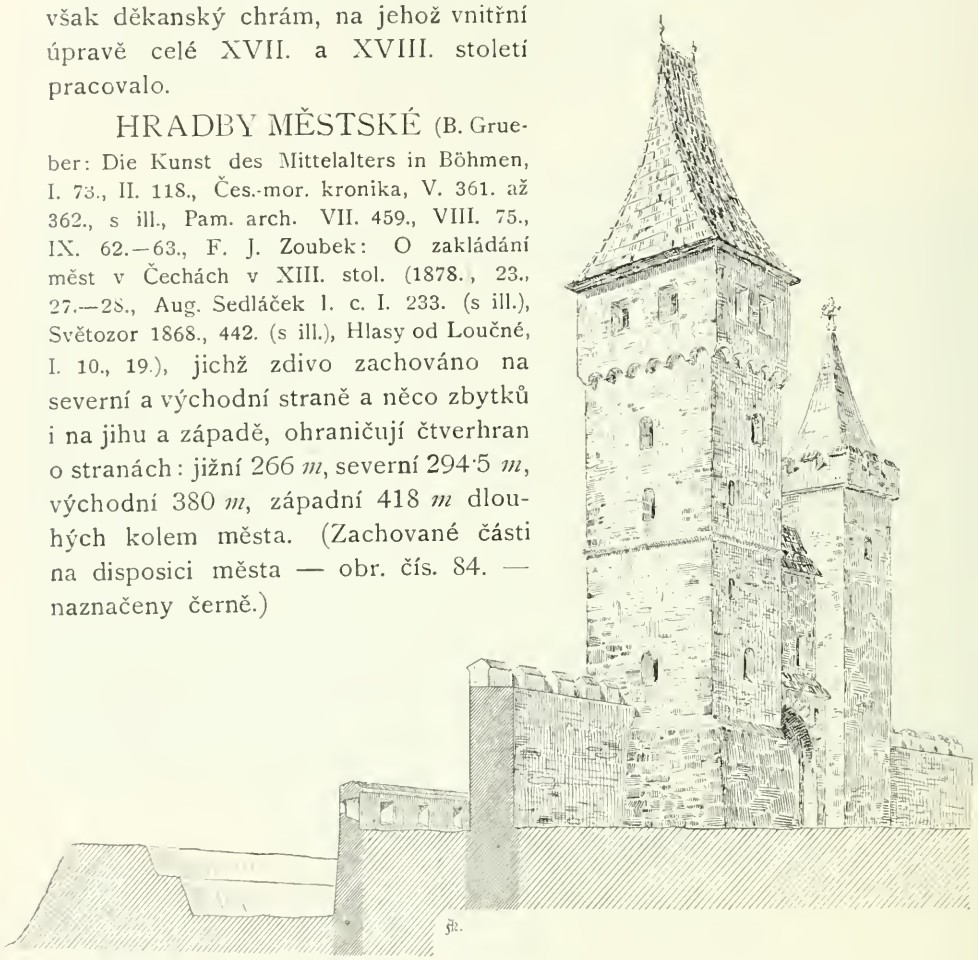

Obr. 85. Vys. Mýto. Řez příčný hradbami městskými u brány Pražské. (Pohled od jihu.)

V městských knihách připomínány jsou časté opravy na zdích, zejména v čase války třicetileté. R. 1617. zdi a fortna vyspraveny, mosty a dřevěné padací mříže opraveny, rum zpod zdvihacích mostů vyvezen, nové stupně na věž pražskou dány, 1618. nový most zdvihací u pražské brány, 1619. jeden Vlach »cvekoval« zeď a bašty u fortny, 1620. dva Vlaši spravili zeď na hřbitově, nová vrata v branách, petlice a šraňky v předměstí; 1668. připomíná se nájem parkánů a valů, 1695. připomíná se »školní bašta« a téhož roku spor obce s děkanem o proražení zdi na parkán, 1769. prolomena vrátka ve zdi u vodárny a zřízeny schody k řece, 1783. sbourány hradby na jižní a západní straně — od brány litomyšlské po pražskou — 1838. zídka od zvonice k děkanství, 1855. padl poslední zbytek jižní hradby, příkopy však zavezeny až v letech 70. a 80 tých (zbytek příkopu a valu dosud za domy č. 3., 5., 7. v Litomyšlské třídě).

Zbudovány jsou z vrstvené opuky. Hlavní zeď městská měřila skoro 12 *m* výšky, byla průměrně 2·30 *m* silná a opatřena cimbuřím. Sesílena byla asi 25 čtyřhrannými a podkovovitými baštami*) a několika obrannými věžemi (zachována nynější vodárna a t. zv. klášterská bašta). Parkánová zeď byla 5·50 *m* vys. a ve zdivu 0·70 *m* šir.; proražena ve vzdálenosti 1·80 *m* od sebe střílnami, polokruhem sklenutými a silně vyšpaletovanými, 0·80 *m* vys., 0·30 *m* šir., a ztužena mnoha opěráky 1—2 *m* širokými. Šířka parkánu mezi oběma zdmi 6·70—9·70 *m*. Příkop hradební táhl se podél celého města vyjmouc stranu severní; byl lícem k městu vyzděn, 8—11 *m* šir. a asi 9 *m* hluboký. (Viz řez hradbami na obr. č. 85.)

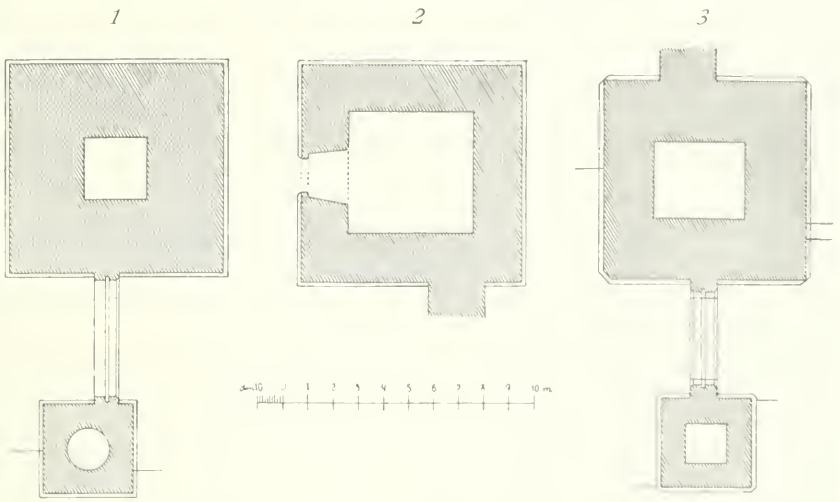

Obr. 86. Vys. Mýto. Půdorysy bran: *1.* Pražské. *2.* Choceňské. *3.* Litomyšlské.

V boku západním, východním a jižním prostoupena zeď městská branami hájenými velkou a menší věží po stranách (nezachována menší u brány choceňské) — Pražskou čili Vratslavskou, Choceňskou či Karaskou a Litomyšlskou, za nimiž ve zdi parkánové a v náspu příkopu ještě dvě brány vyzděny. V boku severním byla jen fortna z Pivovárské ulice na »Bláto«, od níž vedlo kryté kamenné schodiště a dřevěný můstek přes řeku; shořela r. 1863. Vedle bašty klášterské branka (vodní rýha) s lomeným ostěním, 1·25 *m* šir. a asi 2·50 *m* vys. (zazděna).

BRANA CHOCEŇSKÁ (Karaska) zachovala si jediná posud původní vzhled z XIII. století. Vyhořela 1569., 1700. a 1774. poškozena. Časté opravy připomínány v knihách městských, zejména v letech 1617. až 1630. Roku 1619. byla tu zvonice, vězení a do 1700. bydlil zde hlásný. Nová báně dána 1781., opravena 1827 a 1867.

Přední brána v náspu zrušena 1808., hlavní brána a postranní vížka se šnekem z města snesena 1844.

*) Od brány pražské k choceňské 11, odtud k litomyšlské a od ní k pražské po 7.

Čtyřboký hranol na čtverci (o straně 9 *m* dl.) a ve zdivu 22 *m* vysoký. (Obr. čís. 86.) Zdivo jest lomová, vyspárovaná a neomítnutá opuka, dole 1·95 *m* silné; střecha cibulovitého tvaru lucernou opatřena a šindelem kryta. Sokl 2·40 *m* vys., část kvádrová nová. Dvě pískovcové vyžlabené římsy člení stěny, na hranách místy pískovcové nárožníky, na západě vyčnívá zurážený chrlič (?) podoby jezdce (?).

V přízemí na západ moderní vchod, v 1. patře na sever původní vchod na druhou věž (1844. ubořenou), lomeně klenutý v pravoúhlém orámování, 1·70 *m* vys., 0·80 *m* šir., na levo z osy pošinutý, na východ pravoúhlé okénko 1·30 *m* vys., 0·45 *m* šir., na západ podobné zazděno. V 2. patře (pod druhou římsou) na sever, východ a západ pravoúhlá okénka 1·10 *m* vys., 0·45 *m* šir. (obr. čís. 87.), ve 3. patře stejná na jih a východ; na sever a západ jen nepravidelné otvory ve zdivu vylámané a z osy pošinuté. Čtvrté patro, kolem něhož obíhal pavlán na dřevěných krákorcích, ubořeno. (Pohled na obr. čís. 88.)

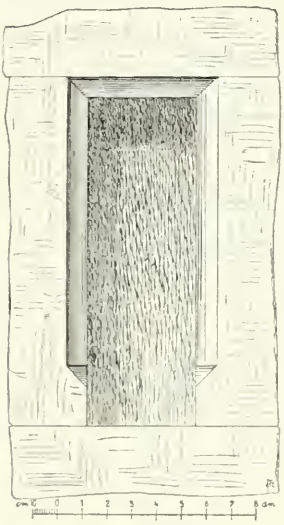

Obr. 87. Vys. Mýto. Okénko z věže brány Choceňské (v 2. patře).

Vnitřek nově omítnutý jest prostor čtvercový s malými ústupky, dělený dřevěnými povaly. V třetím patře (ve vých. koutě) otvor hrotitý do úzké komůrky v síle zdiva.

BRÁNA PRAŽSKÁ. (Vyobrazení u Sedláčka l. c. I. 245. není dosti správné. Půdorys na obr. čís. 86.) Vyhořela 1461., 1700., 1774., 1816. Časté opravy: nová báně 1780., střecha 1802. (od *J. Tůmy*), 1822. opraveno zdivo a zrušena hlásnice, 1823. nový kryt.

Vnější a prostřední brána sbourány 1809. a 1816. Restaurace provedena 1882.—1883. dle plánů *F. Schmoranze.* (Cymbály slity ze zvonů, rozlitých 1816. a 1827.) (Obr. čís. 89.)

Po stranách brány lomeně klenuté, 5·70 *m* vys., 4·50 *m* široké, stojí hlavní věž na čtverci o straně 8·50 *m* dl., ve zdivu (dole 3 *m* silném) původní, do hlavní římsy 30·80 *m* vys. (celek asi 48 *m*) a menší vížka — štíhlý hranol s cimbuřím a stanovou zděnou helmou, nyní bez oken. Původní šnek uvnitř zrušen a moderní schodiště přistavěno. Úprava zdí, oken, vnitřní rozdělení, celé páté patro velké věže na kamenných krákorcích vysazené a střechy jsou moderní. (Původní stav viz na obr. čís. 85.) V městském museu, zde umístěném, oválový barokní relief P. Marie, ze dřeva řezaný (1 *m* vys.), jenž visíval nad branou, a dva kameny ze zdiva vyňaté, s nápisy ze XIV. stol.: 1. 0·16 *m* dl., nápis minuskulí gotickou: ich . . . ſedebat in turre . . . 2. 0·19 *m* vys., s nápisem hebrejským v gotické arkadě: Castell Mauth Izschak Chober — Mardochai Morchel Jacob Rachmiel — Menasco Schlomel.

BRÁNA LITOMYŠLSKÁ (půdorys na obr. čís. 86.) shořela 1461. (?), 1700. a 1774. Pobita plechem 1619., 1729. tesař *Tomáš Slouha* z Vanic dal na opravenou věž báň s reliquiemi a pamětní listinou. Po ohni 1829. sbourána menší věž a větší asi čtvrtina, ale od úplného snesení pro tvrdost materialu upuštěno. Roku 1800. sbourána prostřední, 1810. vnější brána. Oprava dle plánů *H. Bergmanna* provedena 1864. až 1867., ale zeď již původní výšky nenabyla. (Obr. čís. 90.)

Disposicí podobna jest bráně Pražské. Zdivo dole 2·40 *m* silné, po druhou římsu původní. Brána lomeně sklenutá, 4·50 *m* vys., 3·70 *m* šir.; konsoly s mužskými maskami (viz obr. čís. 91.), původně asi nesoucí archivolty oblouku, zazděny nyní po stranách. Gotický portál v přízemí velké věže a celá úprava moderní, původní jen část římsy a vchod nad bránu v pravoúhlém rámu s dvěma krákorci.

Obr. 88. Vys. Mýto. Věž brány Choceňské. Pohled od západu.

BAŠTA (od r. 1768. vodárna) v severozápadním rohu hradeb. 1700. prolomena u ní hradba fortnou k řece, 1816. shořela střecha, 1830. ve zdivu o dvě patra snížena a severní strana znovu vystavěna; poslední oprava 1898.

Čtyřboký hranol opukový nahoru se úžící (základna čtverec o straně 8 *m*). Zdivo dole 1·15 *m* silné, uvnitř dvakráte ustupuje. Okénka (některá zazděna) pravoúhlá, s obložením pískovcovým. Na východní straně nad vchodem barokní výklenek s bezcenným obrazem Madonny Knířovské na prkně. (Viz obr. u Sedl. l. c. I. 236. a obr. čís. 92.)

BAŠTA, tak zvaná »klášterská«, opravena 1862. Zdivo opukové, na sever v půdorysu polokruhem zakončeno; dle ústupků byla bašta dvojpatrová. V druhém patře tři střílny. (Obr. čís. 92.)

DISPOSICE vnitřního města v hradbách byla pravidelná, jako v jiných Otakarských městech (obr. čís. 84.): z čtyřhranného náměstí (strana jižní měří 153 *m*, severní 147 *m*, západní 134 *m* a východní 127 *m*) v koutech a středu všech stran vybíhají ulice 9·50 *m* široké, ústíce do ulic 7·60 *m*

širokých podél hradeb, souběžných se stranami náměstí. Kolem hradeb rozkládají se podměstí: Pražské (Vratslavské), Litomyšlské a Choceňské; na jich koncích stály věžky se šraňky, r. 1813. sbourané. Rozvržení toto v celku dosud zachováno, ač dobytí města Husity 1421. a časté požáry:

Obr. 89. Vys. Mýto. Brána Pražská. Pohled od západu.

1400. (?), 1461., 1517., 1548., 1569., 1700., 1774., 1816., 1826. zničily starobylý ráz města a budov jeho skoro úplně.

CHRÁM SV. VAVŘINCE (děkanský). (V. Votrubec: Kostel sv. Vavřince ve Vys. Mýtě. (Zpráva gymn. 1892.) Týž: Kostel sv. Vavřince. Dějiny jeho restaurace do r. 1896. (V rkp. v měst. museu.) Týž: Chrám sv. Vavřince v Čas. společ. přátel starožit. čes. 1899., čís. 3.—4. Týž: Feuilletony v Čes. Východě 1890. B. Grueber: Die Kunst des Mittelalt. in B., II., 80, 82., IV., 193, 197. J. Braniš: Dějiny umění vý-

tvarných, I. 98., 99. II., 133., 170.–171. J. Neuwirth: Geschichte der bildenden Kunst. 412.—413., 428.—429. R. Dohme: Geschichte der deutschen Baukunst (1877.), 157. Oesterreich.-ungarische Monarchie. Böhmen II. (1896.), 216., 249. Katalog výstavy architektů a ingenieurů (1898.) II. vyd., 175. Památky, IX., 747. Slovník Naučný VI., 398. Posel z Vých. Čech. 1875. č 8. Stráž Východočeská 1899. Viz i literaturu všeobecnou.

Obr. 90. Vys. Mýto. Brána Litomyšlská. Pohled od jihu.

Obrazy kostela jsou důležity, poněvadž mnoho změněno na původním stavu: Vedle celkových pohledů na město (shora uvedených) četné fotografie v museu a u soukromníků, plány *F. Schmoranze* z r. 1875. (při dobrozdání k centralní kommissi ve Vídni) v měst. archivu, kresby professora V. Votrubce v jeho spisech a v museu, ill. u Gruebra (předsíň), lithografie hlavní a realní školy od *A. Hüttla* z r. 1860. Provolání ke sbírkám 1877.

Kostel založen asi s městem koncem století XIII.*) a vystavěn během prvé polovice XIV. století velice nádherně, nač poukazují i zachované

*) Tradicí udržuje se pověst, že založil kostel pan Karel Plichta ze Žirotina Totéž u J. Krugera v knize: Sacri pulveres Bohemiae. (V Litomyšli 1669.)

zbytky. První výslovná zmínka činí se o něm jako farním roku 1349. při založení litomyšlského biskupství. —

Stavba tato shořela roku 1461. (Letopisové — vyd. 1829. — str. 177.) a zbyla jen jižní věž a část přilehlé jižní lodi s portálem malých rozměrů.

Obr. 91. Vys. Mýto. Konsoly z brány Litomyšlské.

Dle zbytků (zachovaných ve zdivu zvonice, kněžiště, v přizdívce západ. průčelí a v opěráku severní věže), při restauraci objevených a v lapidariu musea měst. uložených lze souditi, že původní stavba byla trojlodní, o málo nižší (žebra staré klenby nalezena na zdi jižní věže ve výši asi 16 *m*, pod portálkem 1·60 *m* vys., 0·70 *m* šir., přes tuto klenbu do druhé věže vedoucím). V kněžišti žebra klenbová hruškovitého profilu sbíhala na baldachýny výklenků, jichž dvě konsoly (z polygonu), protínající podokenní římsu s půlkruhovým žlábkem, zazděny na zvonici. Mají plinthus čtyř- a pětiboký, jedna ozdobena lidskou maskou, druhá postavou býka (?); od nich sbíhaly přípory profilu hrušky. (Obr. čís. 93.) Ostění oken kněžiště profilováno na obou stranách hlubokým výžlabem, na skosené hraně vnější špalety ještě oblý, půlkruhový prut. Trojlodí děleno pilíři na osmiúhelníku (1·39 × 1·83 *m*) založenými, s jednoduchou profilací. (Obr. čís. 94.) Klenba v hlavní lodi nesena architektonickými baldachýny, 0·53 *m* vys. a šir., pětistrannými (z pravidelného osmiúhelníku); na stranách lomenice s kraby a kytkou, na hranách cimbuří, zespod klenbička o šesti žebrech. (Obr. čís. 94.) Pod výklenky umístěny byly konsoly 0·23 *m* v průměru, 0·37 *m* vys., rovněž pětistranné, podbrádka ozdobena maskami mezi plastické lupeny vkládanými. (Jedna zazděna ve zvonici, druhá v měst. museu, obr. čís. 93.) Od konsol sbíhaly dolů přípory půlkruhové, 0·22 *m* v poloměru. Dle nálezu zazděné hlavice, 0·30 *m* vys., na nízkém sloupku, stylisovaným dubovím ozdobené (u oblouku triumfalního), zdá se, že žebrový svazek nad baldachýny ještě přerušen byl hlavicí.

Obr. 92. Vys. Mýto. Bašty (v předu vodárna, v zadu klášterská).

V postranních lodích klenba vycházela snad též z přípor hlavicí přerušených. Z kleneb podkruchtí a empory nalezen sokl přípory (čtvrtsloup o poloměru 0·155 *m*) a výše přípora — v řezu půl hrušky.

Z plastické výzdoby, jistě nádherné, nalezeny fragmenty tympanonu (asi 1·60 *m* šir. a 1·35 *m* vys.), z jemného pískovce, ze XIV. stol.

Obr. 93. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Konsoly zazděné ve zdivu zvonice.

Jednotlivé kameny tvořily snad tyto skupiny: ve vrchní části očišťování P. Marie: na oltářní mense, pokryté rouchem s třásněmi, stojí nahý Ježíšek (hlava uražena), držený z prava sv. Josefem, z leva P. Marií. Vedle P. Marie stojí sv. Anna nesouc v koši dvě hrdličky a holoubátka, vedle sv. Josefa sv. Simeon a sv. Joachym. V dolním poli, odděleném profilovanou římsou, snad příchod sv. tří králů: celá postava, značně otlučená, za ní dvě hlavy s korunou a čapkou, vzadu tři koně. Zajímavá tato skulptura, ač nevybočuje z ustáleného typu, jistě řadí se mezi nejlepší památky gotické plastiky; snaha po individualitě, zejména ve výrazu tváří jest patrna, v postavách jest pohyb (koně); vadí jen nepoměr proporcí tělesných. (Obr. čís. 95.)

Vedle tympanonu nalezeno šest konsol se žlábkem, nesších snad tympanon: 1. Ženská hlava ověnčená lupeny. 2. Mužská maska s vystouplými čelistmi, hrubým vousem a sploštělým nosem. (Obr. čís. 96.) 3. Zlomek lupenů hlavu věnčících. 4. Vousatá maska, zlomek. 5. Zlomek hlavy s vlasy sčesanými za velké ušní boltce. 6. Hlava s vlasy sčesanými ve tři rohy (zazděn v římse jižní lodi). —

Po požáru 1461. počato budovati na novém chrámu od kněžiště. Sakristie obložena asi nejdříve kvádry a její zeď západní ztužena později; zachovaná zeď jižní lodi sesílena u spodu (přípory nástěnné jdou šikmo). Troj-

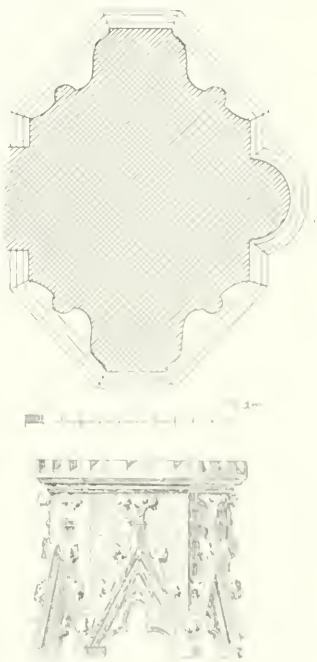

Obr. 94. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Pilíř lodní a baldachýn (dle náčrtků prof. V. Votrubce).

lodí připojeno ke kněžišti snad již počátkem XVI. století, ještě před novým, menším požárem r. 1517. (Letopisové, 409.) Svědčí tomu aspoň značky kamenické na prvních pilířích lodních u oblouku triumfalního, stejné se značkami kněžiště, a to, že spodky východních zdí obou lodí jsou kvádrové.

Jistě již po r. 1500. vystavěny předsíně severního a západního vchodu, 1525. dokončeno klenutí, nejpozději upraveno mezivěží, severní věž a svrchní

Obr. 95. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Tympanon. (Sestaveno a fotografováno dle zbytků v měst. museu.)

část jižní, poslední patrem již renaissanční, a kaple sv. Jana. V ten čas nalézáme v knihách městských časté odkazy na klenbu a kupování železa: 1510., 1513. (dvakráte). 1515., 1521. Vnější úpravu budovy po dokončení (asi kolem 1550.) vidíme na obr. čís. 83. Střecha byla strmá, šindelová, nad celou délkou chrámu, s netopýřími vikýři, věže a sanktusník kryty měděnými báněmi, dělenými lucernami.

Zajímavý úkaz lze zde vytknouti, že stavitel užil motivů stavby původní: podržel půdorys, k čemuž částečně byl nucen zachováním jižní věže a lodi, podržel system přípor v lodích, tvar baldachýnů (srov. obr. čís. 94. s čís. 126.) a konsol, jen vše bohatěji vyzdobiv, kopíroval a přizpůsoboval profily (arkády lodí, ostění oken v kněžišti, profil žeber atd.).

Tíže zvonů poškodila věže, tak že byla r. 1582. jižní ubourána po čtvrtou římsu a severní podepřena hmotným čtyřbokým pilířem (do r. 1894. stávajícím). Zvony přenešeny na zvláštní zvonici.

R. 1620. sbírány »petice« na opravu kostela, 1700. byl — nedávno byv celý opraven — sotva požáru ušetřen. R. 1774, dne 6. srpna, zničil požár polovici města i kostel. V mezivěží a části hlavní lodi spadlo klenutí, zničeno vše vnitřní zařízení (až na oltář P. Marie), varhany a malované kancionaly na kruchtách. Velice porušena i věž a všechna kamenná dekorace. 8. listopadu nebylo ještě krytu, 5. dubna svěřena krytba tesaři *V. Košťákovi* a 1776. v červenci sklenářská práce *J. Štorchovi* z Litomyšle. Teprve v červnu 1777. podal stavitel *Fr. Kerner* z Hradce Králové návrh restaurace. Oprava*) byla chatrná: okna kněžiště do polovice zazděna (průčelní zcela), chrliči osekáni, hlavní vchod s předsíňkou na severu zakryt, žebra klenby a ostění maltou vyspravena; v mezivěží sklenuty valeně s výseči dvě nízké kruchty nad sebou a vnitřek řemeslně polychromován. Na severní věži nebylo ještě v září 1778. krytu. Západní průčelí, jižní věž a loď podepřeny přizdívkou, jež před západním vchodem tvořila předsíň. Střecha dána mansardová, kurková, s barokním sanktusníkem a zděným vikýřem nad východním průčelím. Niveau kolem sříceným zdivem zvýšilo se tak, že se do kostela vstupovalo po šesti stupních.

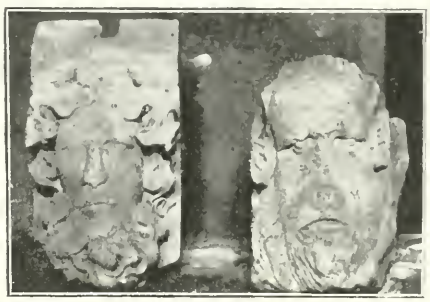

Obr. 96. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Konsoly tympanonu (v měst. museu.).

Později vykonáno ještě několik oprav nevalných: opravy škod větrem 1834. způsobených, 1837. báně na sanktusník, zvýšen krov »Hrkačky« a jižní věž povystavěna do rovnosti se severní, kostel pokryt taškami, 1839. snesen západní štít mezi věžemi a zřízena pultová střecha.

Restaurace, prováděná *Fr. Schmoranzem* (1875.—1892.), *Jos. Mockrem* (1892.—1899.) a *Fr. Podhajským* (od 1899.), nebyla provedena všude dle původních motivů, zejména na západním průčelí. Odchylky budou na příslušných místech vyznačeny.

Vnitřní výzdoba kostela a zařízení byly vždy bohaté, zejména v XVII. a XVIII. stol. přičiněním kůru literatského a četných měšťanů. R. 1483., 1485., 1493. darovány stříbrné zlacené kalichy, r. 1499. slita křtitelnice, v ten čas pořízena vyšívaná kasule (v měst. museu), tepané kruhy v sakristii a sanktu-

*) Dle nápisu na triumfalním oblouku: R. 1518. tento chrám s městem zkaženo bylo a 1525. klenutí pak vyzdviženo bylo. R. 1774. město i tento Dům Boží pak shořel, k tomu ty zadní díly kostela spadly, na to ex cassa Salis 2000 zl. darováno a osobně zdejších sousedův, též okolních obyvatelův, jakož i také důchodenskou robotou a pomocí s velikým obce zdejší přičiněním nové klenutí zase zdviženo bylo r. 1777.

arium; 1596. připomíná se v inventáři: velká pozlacená monstrance, jiné stříbrná a mosazná, 11 kalichů stříbrných pozlacených a 11 stříbrných, 22 paten, křižmář, 2 stříbrné ampulky, 2 stříbrné číšky, 5 stříbrných a 3 aksamitové skřínky, 3 vomirály a ceynová štandle. R. 1612. J. Molek odkazuje 10 kop na archu, 1616 Severin Tureček na opravu kostela 100 kop. V letech 1639., 1643., 1646. vypleněn kostel Švédy, 1654. měl kostel dle inventáře: stříbrnou pozlacenou a mosaznou pozlacenou monstranci, 14 kalichů (6 vzali Švédové), 10 paten, stříbrný pacifikal (corpus pozlacen), stříbrnou zlacenou pušku, stříbrnou kaditelnici a lodku (1625. z kalicha kostela Vraclavského zhotovené), 2 stříbrné ampulky, ciborium stříbrné, trochu zlacené, 10 kasulí, 2 pluvialy, 20 mosazných svícnů, 2 mšály, antipendium. 1677. bylo již 15 kalichů, 5 zvonů. 1683.—1685

Obr. 97. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Pohled do vnitřku před restauraci.
(Tušová kresba od Jos. Šembery z r. 1825.)

vystavěno děkanství (sbořeno 1880.), 1722. vystavěl nové varhany varhanář z Dašic, 1741. vypočítává inventář: 13 oltářů, 15 obrazů tabulových, 10 dřevěných soch (Ježíše, P. Marie, čtyř apoštolů a čtyř církevních učitelů), 27 obrazů na plátně, 3 umbelly a korouhev literátského kůru, 8 cechovních praporů, 2 menší a praporec; 1749. dala Eufrosina, roz. Fabriciusova, ke kapli sv. Jana dva svícny a krucifix na plátně; 1758. připomínají se jiné dva oltáře (než 1741.).

R. 1774. všechno zařízení shořelo; na to 1782. postaveny nové varhany, 1787. koupen ze zrušeného kláštera v Sedlci oltář s obrazem *P. Brandla*, oltář sv. Antonína, 20 obrazů na plátně apoštolův a mučedlníkův a j. za úhrnnou cenu 1189 zl. (účet v měst. archivu), 1788. odvedena do mincovny monstrance 18 liber vážící, 1810. koupen nový pacifikal, 1818. zřízen Boží hrob v jižní věži. Kolem 1830. připomíná Sommer již zase 10 oltářů v kostele. Vnitřní výzdobu před restaurací viz na obr. čís. 97.

O kůru literatském (Viz: Jireček l. c. 87.—89., Šembera l. c. 54.—55 Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského, I. (1893.) 121. sq., Tadra v Památníku Hlaholu 1886., Památky arch. X. 719., Z. Winter: Život církevní (1896.), 944. a 988.) první zmínka činí se roku 1491. Odkazy kůru připomínány 1507., 1508., 1606. a 1617. (na kruchtu). R. 1683. platí kůr za domalování kancionalu *Jos. Varhaníkovi*; 1684. nedostačující kruchta přistavěna dokola. Všechen

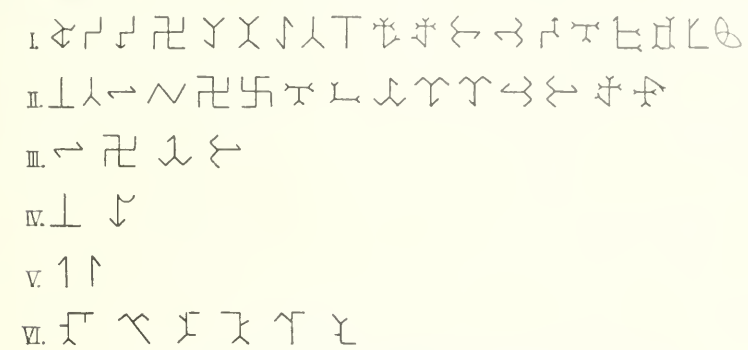

Obr. 98. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kamennické značky. I.

majetek kůru, zejména kancionaly, shořel 1774. (Nové kancionaly, na to pořízené, chudé a neumělé, uloženy v měst. museu.)

Zvony starší rozlily se dle zprávy Letopisů požárem 1461.; nynější slity 1466., 1530., 1543., 1689. a 1752.

CHRÁM vystavěn na nejvyšším místě, jižně, skoro u hradeb. Gotická budova trojlodní, orientovaná, do hlavní římsy 21·50 *m* vysoká, s dvěma věžemi o pěti patrech v západním průčelí na boční lodě připojenými, sakristií na jižní a šnekem na severní stranu kněžiště, předsíní a kaplí sv. Jana Křtitele na severní loď přiléhajícími. Střecha břidlicová, sedlová, s vikýři a měděným sanktusníkem, na západě štítem ukončená. Věže a šnek pokryty břidlicovou střechou jehlancovou s báněmi a kříži, boční lodě s přístavky a sakristie mají plechové střechy pultové.

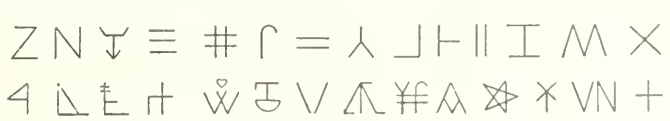

Obr. 99. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kamennické značky. II.

Jednotlivé části budovy pocházejí z různých dob: nejstarší (z rozhraní XIII. neb začátku XIV. stol.) jest jižní věž, zdivo jižní lodě s bývalým portálem; kněžiště, sakristie a šnek z poslední čtvrti XV. stol., lodě s přístavky, severní věž a mezivěží a výzdoba vnitřní z počátku XVI. stol.

Kamennické značky všude hojně se vyskytují na opěrácích, ostěních a lodních pilířích, jemně provedeny; při restauraci nešetrně většinou odstraněny. Zajímavo jest, že kamenníci značili práci svou i při opravách menších v XVI.—XIX. století, zejména

při opravě po ohni r. 1774., značkami (buď napodobíce gotické cechovní, buď ryjíce monogrammy, erby s emblemy a jmény atd.), nepoměrně ovšem hrubšími a většími.

Na vnějšku značky XV. století 0·035—0·07 *m* vys. (I.—IV.), podobná na prvním pilíři u triumfalního oblouku 0·025 *m* vys. (V.); uvnitř značky XVI. stol. 0·015—0·02 *m* vys (VI.) (Obr. čís. 98.) Předsíň a kaple bez značek. Značky z oprav 0·10—0·15 *m* vys. viz na obr. čís. 99. (výběr).

Půdorys kostela jest pravidelný, malou odchylku v šířce postranních lodí podmiňuje různý jich původ. (Obr. čís. 100.) Podélná osa kostela měří ve světlosti 53 *m*, trojlodí tvoří skoro čtverec 22 *m* dlouhý a 23 *m* široký.

Zevnějšek chrámu prostý, stěny částečně omítnuty. (Pohledy na východní, jižní a severní stranu kostela v původním stavu — se správnými detaily — viz na obr. čís. 101. 102. a 103.) Material upotřebený jest

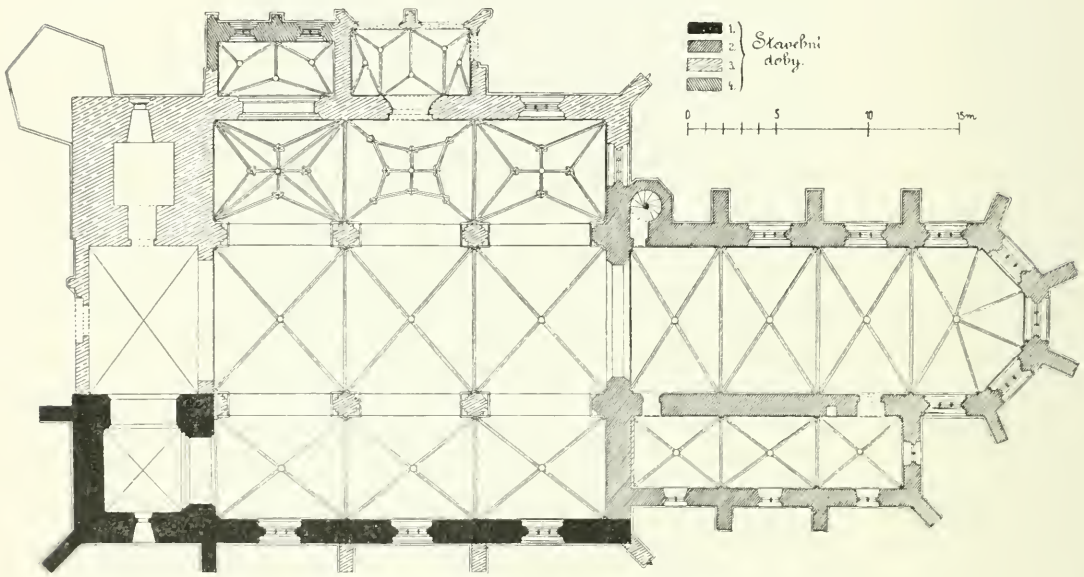

Obr. 100. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Půdorys.

hlavně pískovec, pak opuka a cihly: z pískovce celý zevnějšek kněžiště, sakristie, šnek, spodek bočních lodí na východě, předsíň, opěrné pilíře, lodní pilíře, římsy, soki, ostění oken a portalů, přípory, žebra klenbová a nárožníky věží, z opuky zdivo lodí, věží a západního průčelí (obloženy kvádry až při opravě), vnitřek kněžiště a sakristie (i klenba v ní); ostatní klenby cihlové.

Kolem stavby obíhá sokl (dle terrainu různě vysoký, 1·10—1·50 *m*), jehož původní profil: šikma a vlnovka, zachovaný dosud jen v kapli sv. Jana (obr. čís. 104.), změněn; pod okny vine se na opěrácích se oblomujíc silně sešikmená římsa, zpod půlkruhovým žlábkem opatřená (obr. čís. 104.); na kněžišti změněna. Meziokní opatřena opěráky až na věžní (při opravě sesílené) 0·85 *m* širokými, většinou o jednom ústupku s římsou půlkruhově vyžlabenou. Vrcholy jich jsou skoseny a ozdobeny lomeničkami s křížovou

kytkou neb fialami; z původních chrličů — ovšem jen dekorativních — zachovány dva. Hlavní římsy kněžiště a střední lodi profilovány (obraz čís. 105.), postranních lodí a sakristie prostě vyžlabeny.

Kněžiště polygonem zakončené opatřeno na vnějšku 12 opěráky 20 *m* vys. Dva po stranách triumfalního oblouku vynikají nad zdivo pobočných lodí, severní prostě skosen, jižní vyzdoben jako lodní. Chrliči

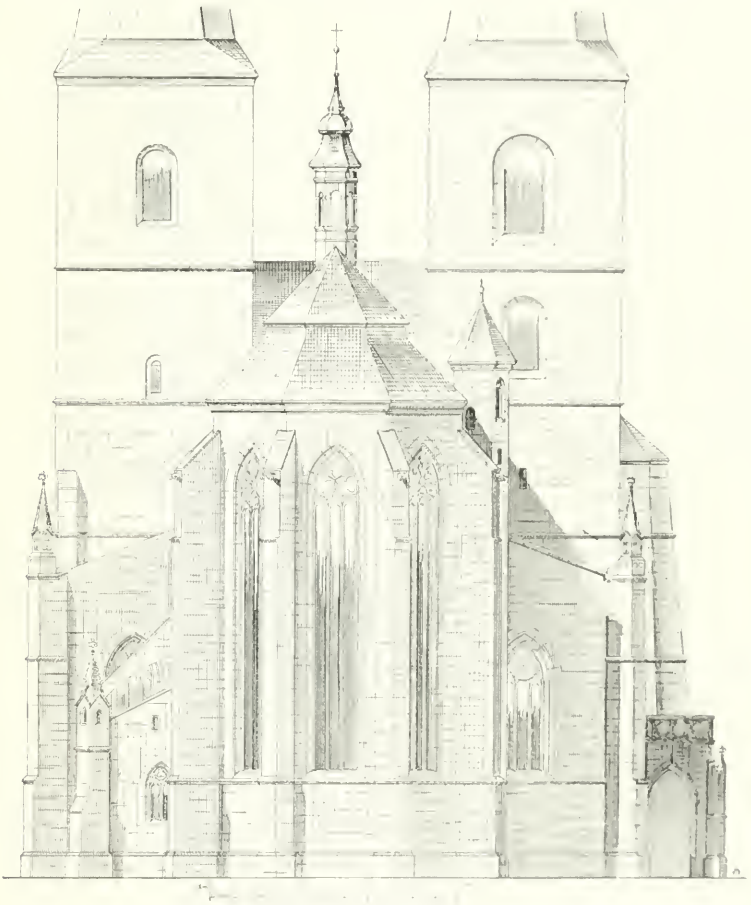

Obr. 101. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Pohled na východní stranu před restaurací.

ostatních (poněkud níže, než původní, osazení) jsou moderní a lomeničky s křížovými kytkami nápodobeny dle ostatních, ač přesného vzoru nebylo. (Výkres Šemberův v měst. museu.) Nad sakristií přenášen jest tlak klenby oblouky na její opěráky. Mezi opěráky prolomeno zdivo (1·15 *m* silné) 10 okny, trojdílnými, 1·80 *m* šir. a 14 *m* vysokými; tři zkrácena sakristii na 8·40 *m*. Ostění jich profilováno hlubokými výžlaby. Kružby dvojího druhu se střídají: 1. nad třemi nosy střídající se v kruhu rozložené tři komolé jeptišky a tři trojlisty ze segmentů sestrojené; 2. nad třemi nosy

Obr. 102. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Pohled na stranu jižní před restaurací.

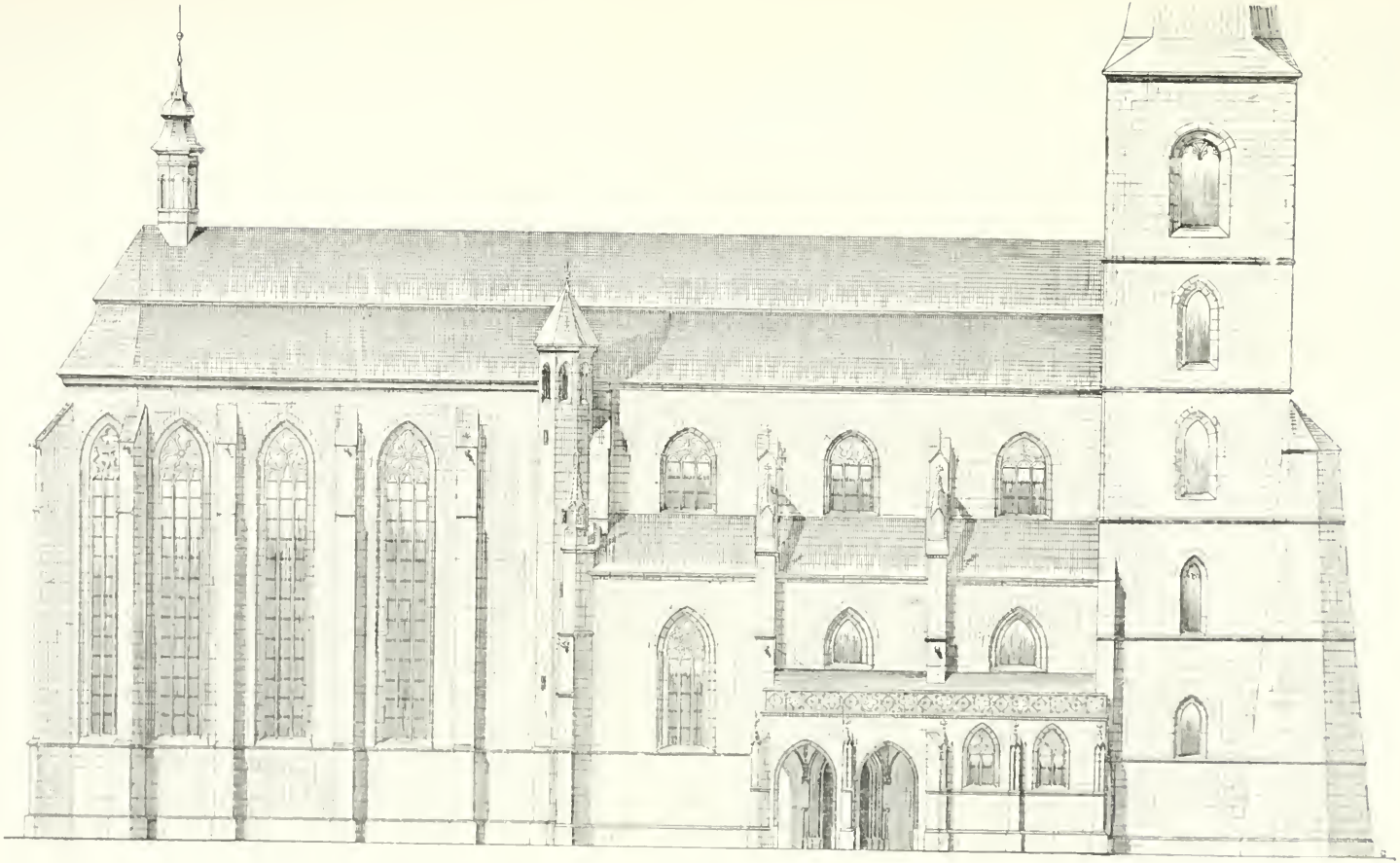

Obr. 103. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Pohled na severní stranu před restaurací. (Dle kresby prof. Vrat. Votrubce.)

(střední úzký a vyšší) tři trojlisty, svrchní postaven diagonalně (obr. čís. 106). V průčelním okně (po r. 1774. zazděném) moderní kružba z opravy.

Na severu přistavěn šnek na osmiúhelníku (strana 1·15 *m*) založený; ve výši hlavní římsy ukončen lucernou s třemi okny, 1·90 *m* vys., a 0·30 *m* šir., s jednoduchými nosy; níže umístěn k východu otvor pro umíráček. 68 schodů vede uvnitř na klenbu kněžiště a osvětleno po délce vížky souměrně umístěnými pěti okénky.

Obdélná sakristie, 15·50 *m* dlouhá, 3·90 *m* široká a 5·20 *m* vysoká, přiléhá na jižní stranu kněžiště hraničíc na západě s jižní lodí. Tři opěráky s širokým ústupkem, silně sešikmeným; nárožní diagonalně postavený

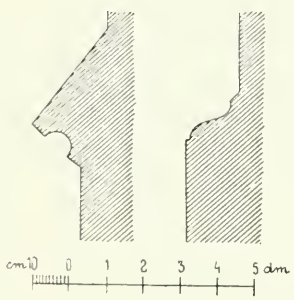

Obr. 104. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Profil římsy kordonové a soklu.

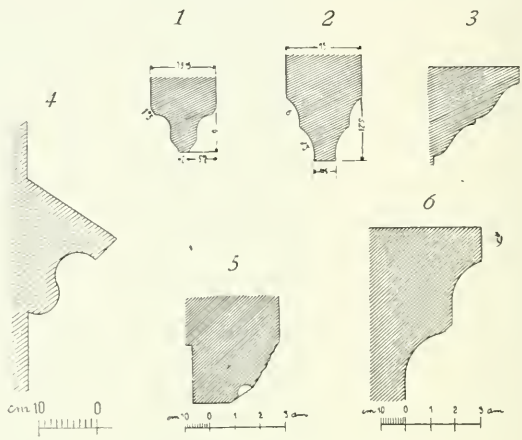

Obr. 105. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Profily: *1.* žebra v záp. předsíni, *2.* v sev. lodi, *3.* římsy na hlav. lodi, *4.* římsy podokenní v kněžišti, *5.* ostění portálku do sakristie, *6.* hlavní římsy na kněžišti.

a přerušený ještě ve výši střechy římskou nese věžičku »věčné světlo« (při opravě změněna a povýšena): čtyřboká lucerna o čtyřech oknech lomených s nosy ozdobena lomenicemi, kraby posázenými a kytkou zakončenými, z nich ční hmotná fiála. Druhé dva nesou ploché oblouky od opěráků kněžiště. Jich původní lomeničky s diagonalně nasazeným květem a postranní panelované pilířky s fiálkami nahrazeny při opravě jedinou fiálou; chrliči osekáni již po ohni 1774. Čtyři okna dvojdílná 1·10 *m* šir., 2·30 *m* vys. (původně kratší), hrotitá, mají ostění jen v archivoltě vyžlabeno a kružbu troj- neb čtyřlistu kolmo neb diagonalně postaveného nad dvěma nosy. (Obr. čís. 107.) Čtvrté okno (na východě) zkráceno novým portálem, sem r. 1881. proraženým, okénko nad ním ve štítě při opravě zvětšeno. Přiléhajíc ke třem polím klenby kněžiště má obdobná tři křížová travée (východní kratší), jichž mohutná žebra (silná 0·20 *m*) hruškovitého profilu sbíhají ve výši 2 *m* na konsoly, olemované přízedními žebry: 1. v rozích úzké jehlance, 2. jehlan pětistranný s panelem nosů, 3. jehlan podobný s profilovaným plinthem. Svorníky postranních křížů hladké,

střední ozdoben stylisovanými čtyřmi dubovými listy (obr. čís. 108.). Do kněžiště vedou odtud dva vchody lomeně sklenuté, prostě profilované (profil částečně osekaný viz na obr. čís. 105.): levý 0·88 *m* šir., 2·10 *m* vys., pravý 1·18 *m* široký, 2·70 *m* vysoký, na jehož dveřích gotický zámek 0·40 *m* dl. Na obou dveřích železné srdcovité kruhy stejné práce, z konce XV. stol. Ozdobnější (0·24×0·225 *m*) má na středním pásu upevněnu destičku

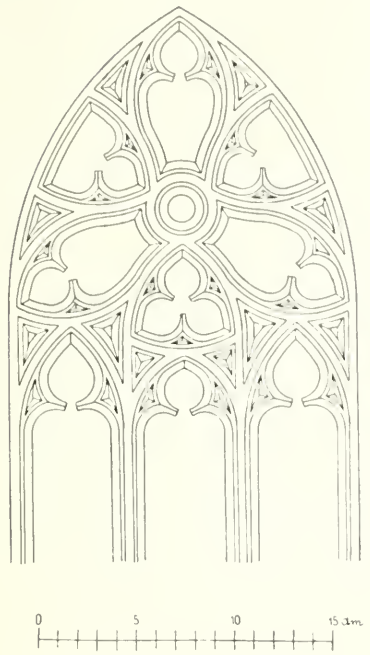

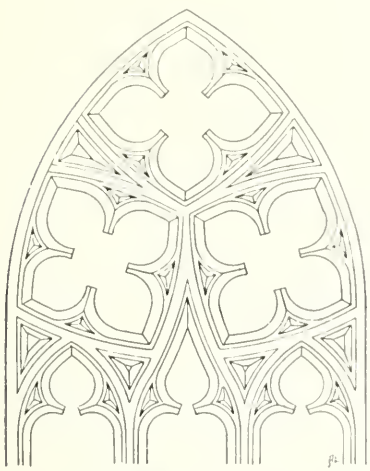

Obr. 106. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kružby v oknech kněžiště.

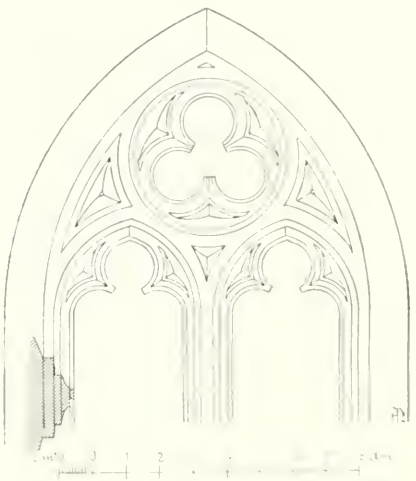

Obr. 107. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kružby v oknech sakristie.

z mosazi tepanou, s vypilovanou (v řezu trojúhelník) kružbou oblouků, rybích měchýřků a srdcí, pohyblivou na plechové podložce, prolamované plaménky s vroubkovaným okrajem. Podobnou kružbu mají spiralovitě zatočené konce kruhu, jenž na okraji lemován volnou kružbou lilií; prstenec

kruhu schází. Druhý kruh méně ozdobný (0·12 *m* šir.), s podobnou ovrubou lilií na okraji a prsténcem kol kruhu v podobě ještěra (obr. 109. a 109 *a*.).

Po straně pravého portálku ve zdi (1·40 *m* silné) výklenek 1·83 *m* vys., 0·78 *m* šir. — nyní depositář — na spodu přečnívající pískovcovou deskou opatřený. Dvéře pobity plochými, diagonalně kladenými pruty, hřeby v křížení probitými; z kosočtverečné náplně, ozdobené tepaným liliemi v soustavě čtyřúhelníků propletenými, vyniká srdcovitý kruh 0·15 *m* šir., z konce XV. stol. (obr. čís. 110.). Okraj jeho ovrouben volnou kružbou lilií, střední pás ovinut vroubkovaným provazcem a ozdoben třemi rosettami.

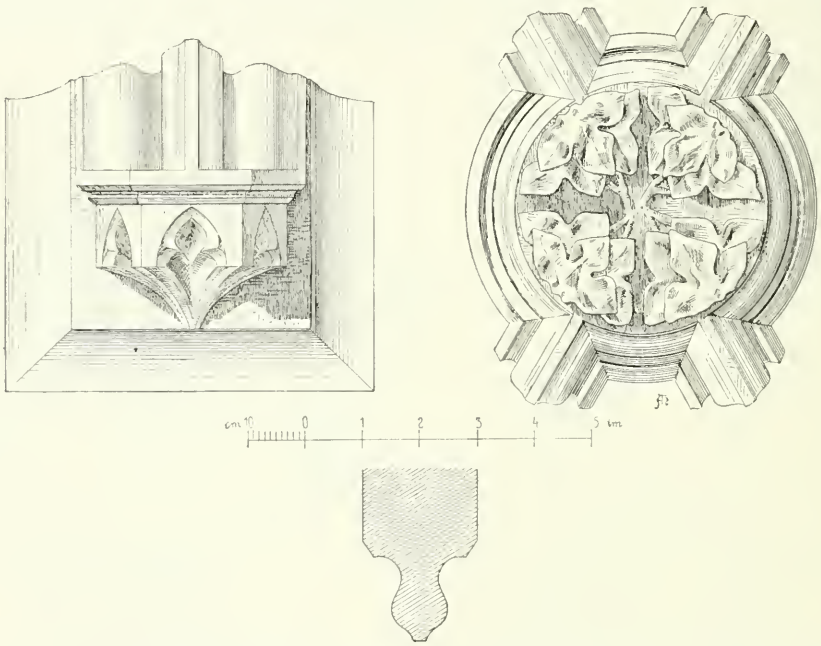

Obr. 108. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Konsola, svorník střed. travée a profil žebra v sakristii.

Na vnitřní straně dveří tři gotické zámky 0·14 *m* a 0·27 *m* dlouhé. (Štítek a kruh u Gruebra l. c. IV. vyobrazený není v kostele.)

Hlavní loď má na vnějšku dva páry opěráků, jež velmi plochými oblouky (se skosenými hranami) více jen dekorativně než konstruktivně spojeny jsou s opěrnými pilíři lodí postranních. Ukončeny jsou lomenicemi s kytkou diagonalně nasazenou (na jižní straně změněno). Tři páry trojdílných oken, tupým obloukem zaklenutých, 2 *m* šir., 3·40 *m* vys. (s ostěním: dvě šikmy a oblý prut mezi dvěma žlábky), opatřeny nově komponovanou kružbou. Původní skládala se (viz obr. 111.) ze dvou plamének v postranních oknech dolů, ve středním nahoru obrácených (širších) nad třemi nosy. Hlavní římsa na jižní straně změněna.

Postranní lodě mají po třech opěrácích (severní o jednom, jižní o dvou ústupcích) ozdobených fiálami na hranolovitých podstavcích.

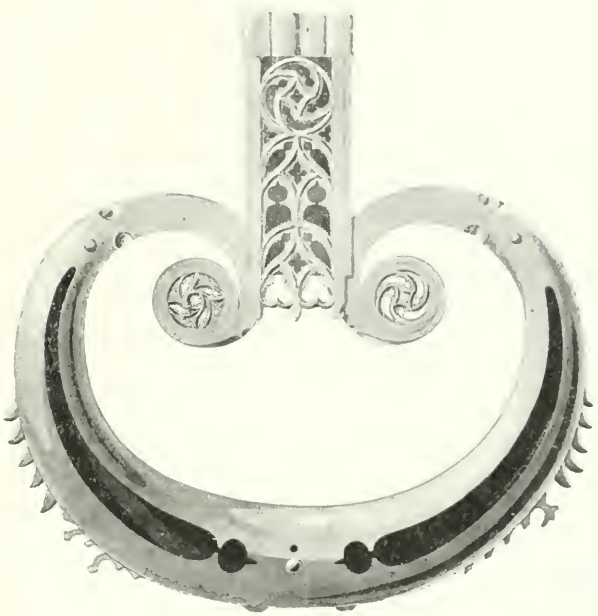

Obr. 109. Vys. Mýto. Kostel sv Vavřince. Kruh na dveřích pravého portálku sakristie.

Obr 109*a*. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kruh na dveřích levého portálku sakristie.

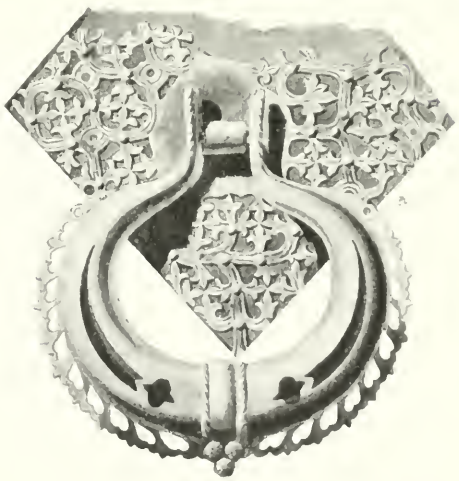

Obr. 110. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kruh na dveřích depositáře v sakristii

Fiály tyto ukazují svými kraby, nechápanou dekorací a poměry na poslední periodu gotiky. Hranoly štíhlejších fiál nárožních — diagonalních — pilířů mají ve výplních stromovitou plastiku; na obou zachovány též původní chrliče psí podoby (obr. čís. 112.). Nejozdobnější jest fiála pilíře jižní lodě u věže: ve štítcích lomenicových spodního hranolu vytesány heraldické motivy — při opravě změněny — (dle Šemberova výkresu v měst. museu): zajíc (?) a orlice na jihu, šestipaprsková hvězda, po stranách dvě masky na východě, růžice na západě. Podokenní římsa oblomuje se na východní stěně do výše sakristie. Jižní loď otevřena třemi okny trojdílnými, 5·80 *m* vys., 1·60 *m* šir., s kružbou v podstatě původní: ve středním nad třemi nosy tři trojlisty v kruzích, v pravém dva plaménky a kolmo stojící čtyřlist ze segmentů sestrojený, v levém dva segmentové čtyřlisty kolmo postavené a trojlist. Čtvrté okno (na východě), zkrácené přiléhající sakristií, původně bylo hrotité, 2·85 *m* vys., 1·60 *m* šir., trojdílné, s kružbou skládající se ze tří rybích měchýřků v kruhu rozložených nad třemi nosy různých výšek — při opravě změněno v růžici s novou kružbou. (Obr. čís. 113)

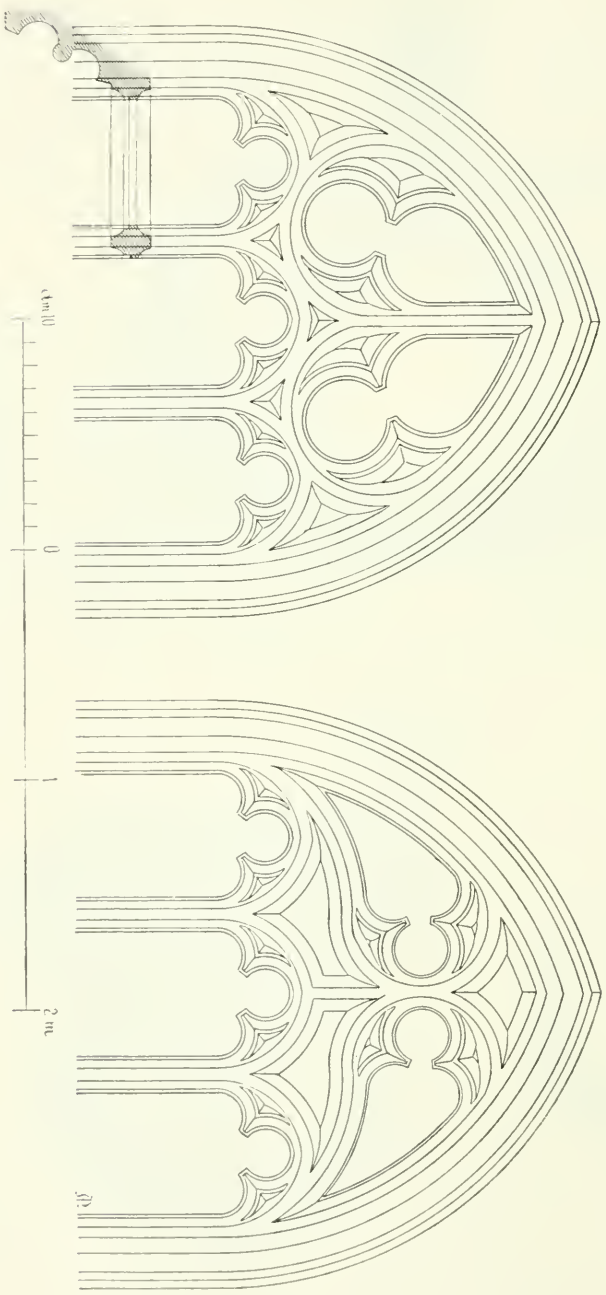

Obr. 111. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kružby (původní) v oknech hlavní lodě.

Nad ním ve štítě pravoúhlé okénko rovněž při opravě zvětšeno a štít opatřen řadou zubatých ústupků.

V severní lodi dvě okna zkrácena kaplí a předsíňkou*) — pravé z osy pošinuto a v oblouku převýšeno —; druhá dvě, 0·57 *m* vys., 1·50 *m* šir., jsou trojdílná a mají kružbu utvořenu: ve východním ze čtyř trojlistů, v severním ze tří čtyřlistů, trojlistu a dvou plamének. (Obr. čís. 114.) Ostění oken obou lodí stejná s hlavní lodí. Portálek jižní lodě původně pošinut byl z osy okenní v levo a menších rozměrů než nový.**)

Mezi druhý a třetí opěrák severní lodě zařazena ozdobná předsíň, 6·70 *m* dl., 3·50 *m* šir. Slabé její zdivo (silné 0·45 *m*) opřeno třemi ostrohrannými pilířky, panelovanými v části nad dělící římskou, 0·42 *m* šir.; dva nárožní diagonalní; při opravě byly zvýšeny a tvar fiál je ukončujících změněn. Sokl 0·95 *m* vys. obíhá stěnu předsíně i v kapli sv. Jana; toto a diagonalnost pilíře nárožního svědčí, že kaple později přistavěna. Nad římsou balustrada při opravě změněná; původní, 0·80 *m* vys., neprolamovaná, ozdobena lichou kružbou střídajících se čtyřlistů, z kruhů neb segmentů sestrojených. Ven otvírá se předsíň třemi lomenými oblouky, 4·80 *m* vys., 2·50 *m* šir. (východní stlačen opěrákem lodi na 1·65 *m*); profil jich ostění (srov. obr. čís. 122.) zachován, osekány však konce prostupujících se ve vrcholu oblounů. Síťová klenba, 5 *m* vysoká, o pěti svornících, ozdobených heraldickými motivy: 1. (od vých.) pětilistou dvojnásobnou růžicí, 2. svatováclavskou orlicí, 3. třemi šípy se rozbíhajícími, 4. čtyřmi dubovými plastickými listy, do kruhu kolem rosetty rozloženými, 5. = 1. (obr. čís. 115.). Hruškovitá žebra (profil na obr. čís. 119.) sbíhají se na sedm architektonických baldachýnů, 0·40 *m* vys., šestistranných, s lomeničkami s kraby a křížovou kytkou, ozdobených cimbuřím; na hranách fiálky. Ve spodu vytesána pětiaprsková klenbička, na svorníčku rosetta. Pod baldachýny tvoříce výklenek pro sochu (nestejně dlouhé, průměrem 0·80 *m*) konsoly bohatě plastickým lupením zdobené (obraz čís. 116.); od nich k zemi sbíhají oblé přípory, 1·60 *m* vysoké.

Obr. 112. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Chrlič na 1. opěráku jižní lodi.

V předsíni umístěn severní portal, 4·30 *m* vys., 2·14 *m* šir., s třístranným soklem 0·34 *m* vys.; jeho bohaté ostění profilováno třemi žlábky, hruškou a čtyřmi oblými pruty (obr. čís. 117.). Dřevěné dvéře barokní mají na přiražnici vyřezány ovocné festony a hlavy andílků. Kruh a závěsy tepané barokní, štítek rokokový.

*) Kružba v nich nová; původně snad ani kružeb nebylo.

**) Profil přes úsilovné pátrání nenalezen.

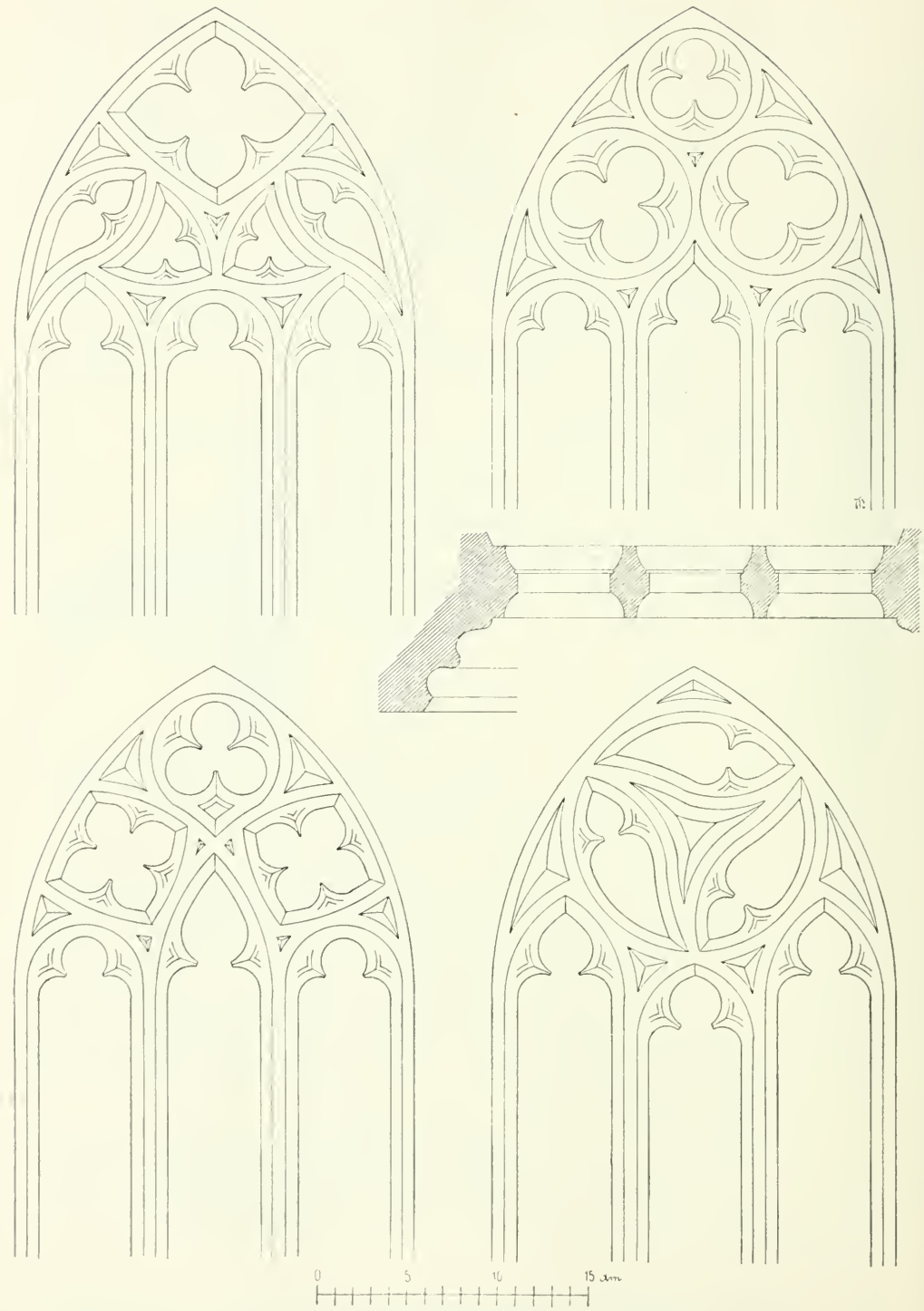

Obr. 113. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kružby v oknech jižní lodě.

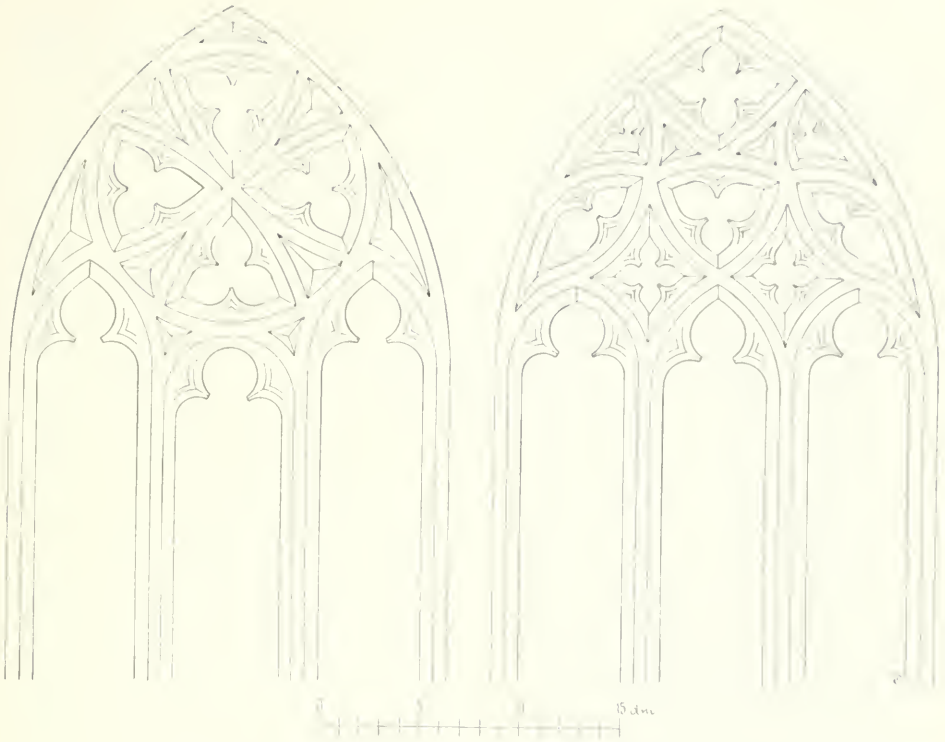

Obr. 114. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kružby v oknech severní lodě.

Obr. 115. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Svorníky klenby v předsíni sever. lodě
(Dle fotografie p. Ferd. Brožka.)

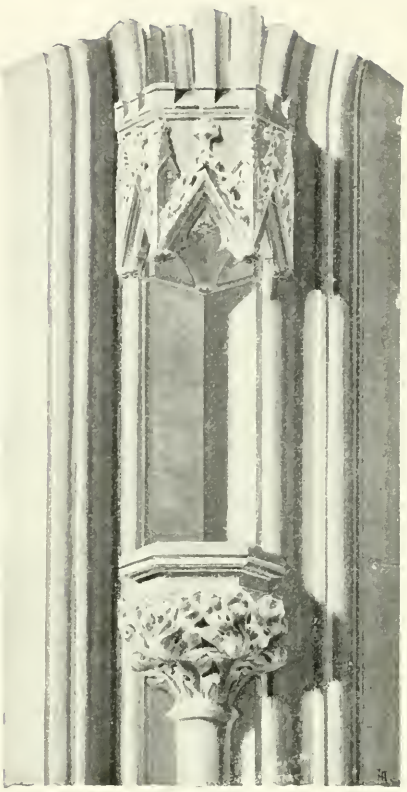

Obr. 116. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Baldachýn a konsola výklenku v předsíni severní lodě.

Na plnou západní stěnu předsíně přiléhá KAPLE SV. JANA KŘTITELE (křestní), zvaná Fabriciusovská, 6·45 *m* dl. a 3 *m* šir. Opěrné pilířky, 0·42 *m* šir., rovněž při opravě zvýšeny a opatřeny jinými fiálami. Sokl 1·05 *m* vys., římsa zpod vyžlabená pod okny, na pilířcích oblomená. Ostění dvou oken, 2·50 *m* vys., 1·12 *m* šir., dvojdílných, profilováno jako u oken lodních. Kružba v pravém skládá se ze dvou nosů a trojlistu, v levém z oblých nosů a tří měchýřků. (Obr. čís. 118.) Uvnitř otvírá se kaple do severní lodě lomeným obloukem skoro 6 *m* vys. a 4·20 *m* šir., na obě strany sešikmeným a hluboce vyžlabeným. Pět svorníků síťové klenby ozdobeno prázdnými štítky, žebra (téhož profilu jako v předsíni) zachycena ve výši 3·06 *m* na čtyři lupeny stylisovaného dubovi a masku lidskou s velkými ušními boltci (v sev. rohu; obr. čís. 119.).

Západní průčelí utrpělo ohněm r. 1774. nejvíce a obloženo přizdívkou, do níž vloženy kusy zničených detailů. Restaurace provedena zde úplně bez ohledu na původní nalezené motivy, podávám proto popis stavu před opravou (dle spisů prof. Vrat. Votrubce):

Věž jižní v základě z XIII. stol., od třetího patra z XVI. stol., ubořena do polovice třetího patra roku 1582., do rovnosti se severní zase vystavěna roku 1838. Zdivo — drobná, nelícná opuka — v celé délce stejně silné (1·70 až 2 *m*), bez ústupků, nebylo váz̆áno se západním průčelím. Zevně děleno čtyřmi pískovcovými římsami, jež obíhají kolem tří původních opěrných pilířů (nárožní diagonální a severní vysunut poněkud v pravo) bez ústupků, jen

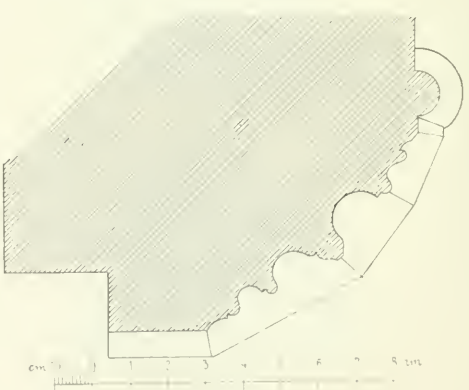

Obr. 117. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Profil ostění sever. portálu.

Obr. 118. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kružby v oknech kaple sv. Jana Křtitele.

na lícních stranách z kvádrů. Ozdoba pilířů — lomeničky s křížovým květem — přidána později, jakož i čtvrtý pilíř na zdivu jižní lodi a pátý u severovýchodního rohu věže vystavěné. Přízemí otvíralo se do podkruchtí a jižní lodi lomenými oblouky z pískovcových kvádrů, 4 *m* šir., s otupenou hranou.*) Klenba přízemí byla křížová dle nalezených patek pod

*) Dle vypáleného zdiva byly zazděny již před požárem 1774.

barokní valenou klenbou; jediné okno na jih bylo zbarokisováno. V prvním patře proraženo v XV. stol. větší okno, shora prostě kvádrem uzavřené; třetí římsu, jež se kolem nich oblomuje, protínají na západě a jihu původní pravoúhlá okénka 0·95 *m* vys., 0·16 *m* šir., na hraně otupená (obr. čís. 120.). V třetím patře na západ, východ a jih nevelká okna, svrchu uzavřená kvádrem s polokruhovým obloukem; na ostění značky (viz obr. čís. 98. IV.).

Severní věž dole ve zdivu — lomová opuka — 2·50 *m* silná, má uvnitř ústupky ve všech patrech. Na všech rozích po celé délce pískovcové nárožníky. Vázána jest s průčelím, líc stěny západní však vyniká o 0·24 *m*;

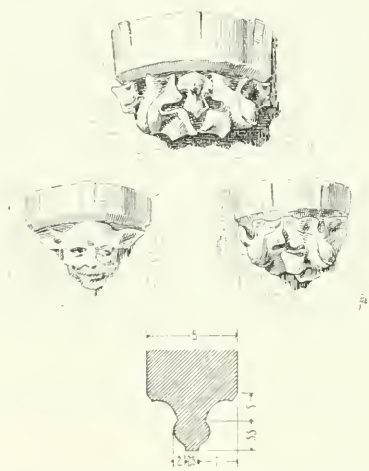

Obr. 119. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Konsoly a profil žebra v kapli sv. Jana Křtitele.

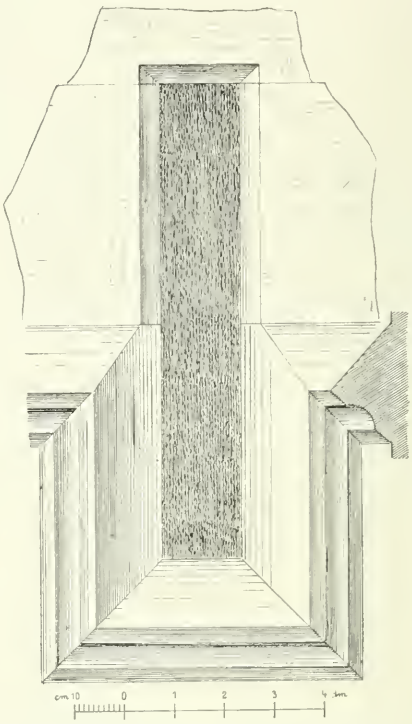

Obr. 120. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Okénko v 2. patře jižní věže. (Dle výměrů prof. Vrat. Votrubce.)

členěna pěti římsami, jež obíhají kolem hmotného, pětihranného opěráku, na severní roh — původně volný — přizděného. Jediný opěrák u kaple byl jen dole se zdivem vázán. Přízemí mělo vchod z podkruchtí a sklenuto bylo křížově dle stop patek žebrových. Okno na sever hrotité, dvojdílné, s vylámanou kružbou. V prvním patře rovněž na sever hrotité okno, jen v archivoltě žlábkované, dvojdílné, s kružbou měchýřku nad dvěma nosy (obr. čís. 121.) a portálek na kruchtu. V druhém a třetím patře na sever, východ a západ širší okna, jichž hrotitý oblouk vyzděn jen z lomové opuky, bez kružeb. Ve čtvrtém patře na všechny strany široká okna půlkruhově sklenutá, s kružbou dvou nosů; střední prut vylomen.

Průčelní stěna ukončena byla štítem trojhranným, r. 1839. ubouraným.*) Zdivo děleno dvěma římsami, druhá výše než věžní; síla zdiva 0·9 *m*.

*) Tvar jeho viděti jest v knize: Denkbuch über die Anwesenheit Ihrer k. k. Majestäten Franz des Ersten und Carol. Auguste in Böhmen im Jahre 1833. (Prag, 1836.)

Portal západní*) byl asi 1·60 *m* šir., měl sokl čtyřstranný (z pravidelného dvanáctiúhelníku) a profilován byl hlavním článkem hruškovitým, polohruškou, třemi oblouny a šesti žlábky. (Obr. čís. 122.) Před portálem podobná předsíň jako severní, 4 *m* široká; nalezeny byly stopy základů, část arkády u ostění portálu a mnoho zlomků jejího zdiva, opěrných pilířků, římsy, balustrady, žeber (obr. čís. 105.) a klenáků arkad — vše shodno s motivy severní předsíně. Nad portálem od druhé římsy počínalo okno, 7·77 *m* vys. a 2·33 *m* šir., s vylámanou kružbou a ostěním stejným s okny kněžiště. K opěráku jižní věže přistavěn šnek asi 12 *m* vys. (čímž pošinut opěrák v pravo); nalezeny jeho základy a dva portálky hrotité — svrchní se stlačeným obloukem — nad sebou vedoucí na literáckou a hudební emporu.

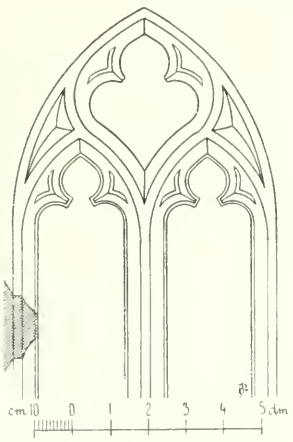

Obr. 121. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Kružba v okně 1. patra sev. věže.

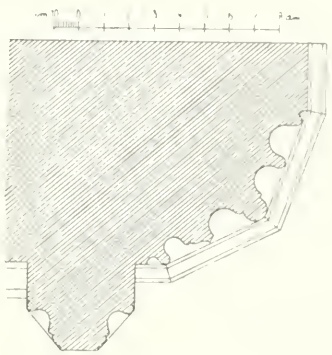

Obr. 122. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Profil ostění portálu v záp. průčelí. (Dle náčrtku prof. Vrat. Votrubce.)

Vnitřek působí svou výškou 21·30 *m*, přesně provedenou kamenickou prací a výtečnými poměry celku neobyčejně příznivě, u děkanského kostela nádherou plastické výzdoby až překvapuje.

Kněžiště, 22·50 *m* dl., 8·15 *m* šir., zakončeno pěti stranami pravidelného osmiúhelníka (strana 3·50 *m* dl.). Stěny hladce omítnuty; pod okny — ve výši 4·40*m* — obíhá vodorovná římsa 0·38 *m* šir. — profil: vlnovka — (obr. čís. 105.) na straně jižní pod zkrácenými třemi okny ve výši 9·40 *m* (prodloužení nižší římsy i na tuto stěnu jest z opravy). Přerušena jest dvanácti konsolami, jichž původní tvar nezachován; nad konsolami podélných stěn (tři páry) architektonické výklenky, ukončené baldachýny z opuky (0·38 *m* vys. a šir.), pětistrannými: na horních hranách cimbuří, na panelovaných stranách lomeničky oslím obloukem vykrojené, bukvicemi posázené a podobnou kytkou zakončené, vespod klenbička s žebry profilu ◥ a svorníčkem s rosettou (obr. čís. 123.). Z baldachýnů (jinde konsol) vycházejí svazky hruškovitých žeber. (Profil na obr. čís. 124.)

*) Nalezeny jen trosky levého ostění.

Klenba — při opravě věrně obnovená — skládá se ze tří obdélných travée křížových a polygonalního závěru o šesti žebrech, protínajících se v kulatých svornících: 1. (v polygonu) hladký, 2. s ozdobou stylisovaných listů dubových (obr. čís. 124.), 3. nezachován, 4. s otvorem, kolem něhož věnec ze tří druhů stylisovaných listů. (Pohled do kněžiště na obr. čís. 129.)

Obr. 123. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Baldachýn v kněžišti.

V severní zdi u oblouku triumfalního vchod do šneku, původně jen 1·74 *m* vys., 0·65 *m* šir., lomený se skosenými hranami, nyní zvětšený; nad ním okénko — ve výši asi 11 *m* — s pravoúhlým ostěním skosených hran a vyplněných koutů, 1·30 *m* vys., 0·45 *m* šir., nyní zazděno.

Triumfalní oblouk, lomený nad šířkou 6·50 *m*, 1·25 *m* široký, s novým ostěním; ostění původní nebylo zachováno, před opravou bylo na obou stranách sešikmeno a z lomové opuky vyzděno (úprava po požáru 1774 (?)).

Hlavní loď s kněžištěm stejně vysoká (rozdíl výšky 0·16 *m* zaviněn při opravě), 22 *m* dl., 8·15 *m* šir. Do lodí pobočných otvírá se třemi páry lomených oblouků, sáhajících přes polovici její výše (10·80 *m*), nestejného rozpjetí — střední 5·70 *m*, východní 5·25 *m*, západní 5·15 *m* — sklenutých na dva páry pilířů a dva páry polopilířů v rozích.*) Pilíře (obr. čís. 125.) jsou v základě mohutné, založené na obdélníku (1·78×1·38 *m*, se soklem — 0·95 *m* vys. a svrchu vyžlabeným — 1·98×1·54 *m*). Hranolové jich jádro mizí v ostění arkad, profilovaném dvěma širokými výžlaby, dvěma oblouny a článkem hruškovitým. Na širších stranách pilířů přípory — v řezu půlkruhové, v rozích čtvrtkruhové — ukončeny ve výši 6 *m* osmi konsolami čtyřstrannými (z osmiúhelníku), v rozích třístrannými (z šestiúhelníku), s lichou kružbou gotických nosů a na podbrádce vroubenými plastickými listy různého druhu. Na pilířích — dva páry — nad konsolami výklenky, 1·80 *m* vys., korunované architektonickými baldachýny: na stranách vimperky s kraby a křížovým květem, na hranách svislých fiálky, svrchu cimbuří, vespod klenbičky. (Obr. čís. 126.) Z nich, jinde z konsol, vycházejí svazky hruškovitých žeber, přerušeny

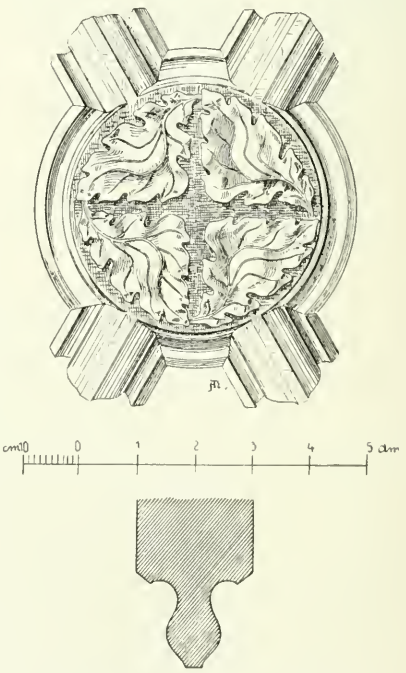

Obr. 124. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Svorník a profil žebra klenby v kněžišti.

*) Polopilíře u rohů věží při opravě dole rozšířeny a sokl jich snížen.

jsouce ještě hlavicemi o dvou prstencích a vypuklých píšťalách, při opravě změněnými. Křížová tři travée klenby obnovena, svorníky s novými ozdobami.

Postranní lodě jsou 22 *m* dl., jižní průměrně 6·04 *m*, severní 5·70 *m* šir. Klenby v obou obnoveny: v jižní obnoveny původní tři kříže o hruškovitých žebrech, v severní dána obdobná křížová klenba za původní tři pole čtyřpaprskových hvězd*) jichž žebra byla dvakráte vyžlabena (obr. čís. 105.) a v rozích se přesahovala. Svorníky v obou lodích nepůvodní. Žebra sbíhají v rozích s přízednými archivoltami k zemi, na pilířích a v koutech u triumfalního oblouku — ve výši 6 *m* — na hlavice přípor; hlavice jsou čtyřstranné, ovité silně plastickým listovím (na pilířích) neb panelované gotickými nosy a v severní lodi ještě prstencem vroubené (na stěnách) (obr. čís. 127.).

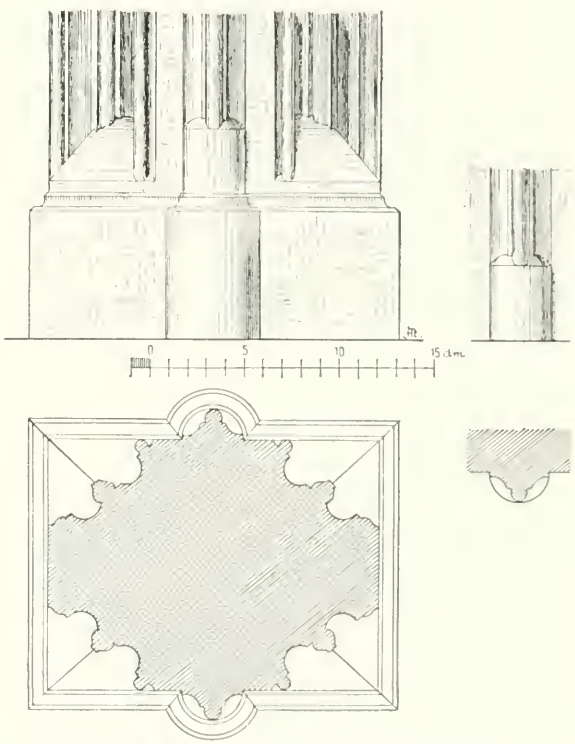

Obr. 125. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Pilíř v lodi hlavní, jeho profil; přípora v lodi postranní a její profil.

Stěny lodí hladce omítnuty, okna moderně zasklená vyšpaletována; pod okny hlavní lodi probíhající římsa omezena při opravě na její úseky podokenní.

Úprava prostory mezivěžní, 7·40 *m* široké, opravou zcela změněna. Při bourání nalezeny stopy klenby pod emporou, stejně vysoké s nynější; žebra byla o dvou žlábcích, ploškou dělených a v rozích se vytrácela. Žebra klenby nad kruchtou, vyšší než v kněžišti, byla téhož profilu jako v severní lodi a v rozích do stěn zabíhala. Literácká kruchta, jež stavěna po částech 1606., 1617. a 1684., byla asi dřevěná, neboť kamenné zaklenutí této kruchty nenalezeno.

*) Půdorysně tato klenba není dosvědčena, neboť půdorys před opravou zhotovený se ztratil; v půdorysu u Gruebra a Jirečka (l. c. 82.) jen schema, vůbec síťovou klenbu znázorňující. Výkresem — ovšem nedostatečně — doložena u Šembery (obr. č. 97.) Náš výkres sestrojen na základě výpovědi pánů při opravě zaměstnaných neb se o ni zajímajících.

Hlavní oltář, když bývalý z r. 1692. roku 1774. shořel, koupen r. 1787. ze zrušeného kláštera v Sedlci za 1000 zl. Rozebrání jeho v Sedlci a opětné sestavení obstaral *Alexius Čiliák* ze Žamberka. Vysoký asi 20 *m*, sloupové polychromované architektury virtuosního provedení technického: Na široké mense kaplovitý otáčivý tabernakl, se sloupky na konsolách a bohat m kládím ovinutý, vysoká predella obstavena v rozích diagonalními pilastry, na nichž nasazeny kartuše se zlacenými reliefy: Judith a Daniel. Dva reliquiáře na třech schůdcích s bohatým, korunovaným, anděly neseným nástavcem po stranách. Nad predellou v nádherné korinthské architektuře sloupové, slabě konkavní, s bohatým kládím, nad středem prohnutým a zdobeným anděly a trojhrannými vasami obraz. Po stranách stojí na volutových konsolách zlacené sochy církevních učitelů (obr. čís. 128.) v nadživotní velikosti, skoro 4 *m* vys., nad nimi na zdi upevněni letící andělé, nesoucí kartuše s nápisy

(v levé)

ASSVMPTA EST
MARIA IN CÆLVM
GAVDENT
ANGELI

(v pravé)

LAVDANTES
BENEDICVNT
DOMINVM.

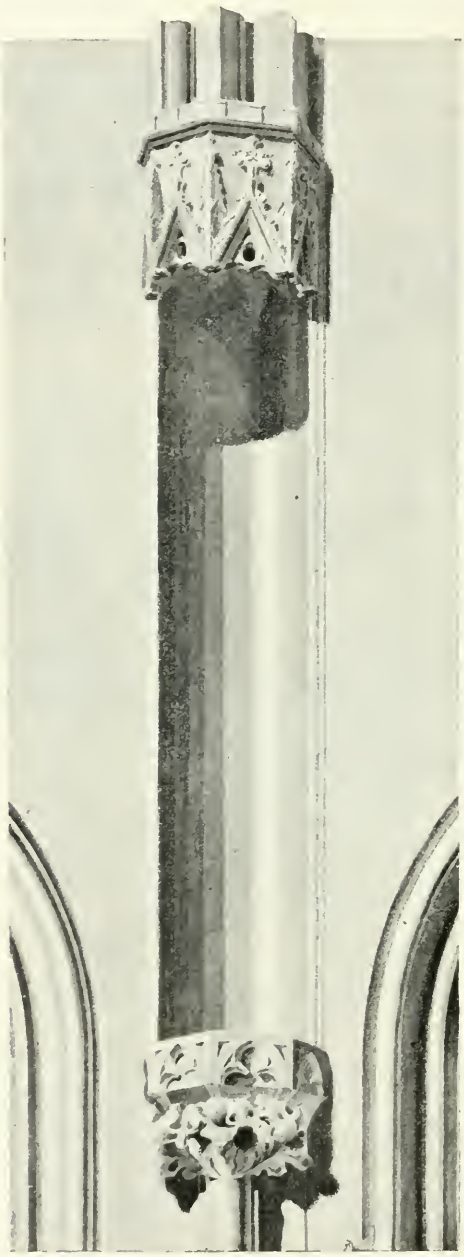

Obr. 126. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Konsola a baldachýn výklenků na pilířích hlavní lodi.

Nad obrazem v kosočtverečném ořímsovaném nástavci socha sv. Jana Křtitele, nejvýše sousoší sv. Trojice pod vysokým křížem, obklopené andílky. (Obr. čís. 129.)

Obraz na plátně (6·85 *m* vys., 3 *m* šir.), olejomalba *Petra Jana Brandla* z r. 1728., představuje nanebevzetí P. Marie: Maria vystupujíc

s pravicí vztýčenou, levicí na srdci a obličejem k nebi pozdviženým obletována jest andílky, nesoucími květinové guirlandy a pohrávajícími si s obláčky. Dole zástup apoštolů ve vzrušených posách pozdvihuje zraky k tomuto výjevu. V pozadí lesík v předu široké schodiště ke hrobu P. Marie. Vzletná komposice, výtečná perspektiva, kresba správná, šťavnatý a ztemnělý kolorit s ostrými přechody, výraz vystihující zejména extasi apoštolů. Signatura dole v pravém rohu (na schodě): *Petrus · Brandl :pinxit : Anno* 1728. Snad největší dílo Brandlovo. (Zmenšená kopie ve Skutči v děkanském kostele, stejné komposice jest obraz nanebevstoupení Ježíše v Brandýse n. Orlicí.) Obraz z několikerého přelakování očistěn a rentoilován *Karlem Štapfrem* 1900.—1901. (Viz N. Slovník IV., 560., G. Dlabacz: Künstlerlexicon, 198., Osvěta Lidu 1901., čís. 17.) (Reprodukci viz na přiložené světlotiskové tabulce.)

Oltář sv. Antonína Paduanského, rovněž 1787. ze Sedlce za 50 zl. koupený. Obraz na plátně (0·64 × 0·58 *m*), zasklený, s ozdobným

Obr. 127. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Hlavice přípor v postranních lodích.

akanthovým nástavcem v prohnuté nástěnné architektuře s párem sloupů a pilastrů kompositních; římsa oblomená. Celek ukončen římsou s dvěma úseky volut a ozdoben soškami andělů. Po stranách sochy světců v řeholním rouše. Výtečné poměry. Z počátku XVIII. stol.

Oltář sv. Kříže r. 1768. v Praze nákladem A. Hanuse zhotovený. Před hrubě malovaným pozadím východní krajiny (Kalvarie) na tabernaklu vztýčen jest kříž s korpusem z pozlacené mosazi, po stranách slušné sochy (ač přehnaných postojů) P. Marie a sv. Jana.

Ve skříni z oltáře zachovaného z ohně r. 1774. socha P. Marie, 1 *m* vys., ze dřeva řezaná.*) Madonna v celé postavě, v boku slabě prohnutá, s vlasem volně rozpuštěným, s úsměvem na štíhlé tváři, úzkých úst a schematických očí (z polovice víčky zakrytých), vysokého čela. Jest oděna volně splývajícím spodním rouchem pod ňadry přepásaným a svrchním pláštěm přes ruku přehozeným. V pravici drží sedící děcko kučeravých vlasů, s jablkem v levici. Socha typem svým náleží do konce XIV. stol., některé známky (zúžení hlav do barokních korunek, polychromie, žezlo

*) V předmluvě knihy: Mravní naučení na všecky veyroční neděle... (v Praze, 1761.) praví Leop. Fabritius, že tato socha přenešena po vypálení kláštera v Mýtě Husity 1421. do děkanského kostela.

a paprsky, zejména však plochá zadní část sochy) ukazují na dobrou barokní kopii. (Obr. čís. 130.)

Některé oltáře dány do kostela sv. Trojice a do Knířova, části ostatních — barokních i rokokových — vedle několikráte přemalované křížové cesty a několika barokních obrazů uloženy na půdě dívčí školy; několik řezaných reliquiářů v sakristii.

Lavice patronatní, dubové, s vysokým nadhlavím, prostě pilastry členěné (čtyři sošky lvů na nadhlaví, zlacené, koupeny ze Sedlce), v lodi

Obr. 128. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Sochy cirkev. učitelů na hlavním oltáři.

prostší dubové. Pontifikalní křeslo a tři stolice, rokokové, bíle natřené (koupeny ze Sedlce za 30 zl.). Kredenční skříň (v sakristii) s tabernaklovitým středem, barokní; čela zásuvek a deštění dvířek zdobeno intarsií; barokní slohové zámky. Dva dřevěné svícny barokní, 1·86 *m* vys., trojnohé, dva empirové festonované, 0·60 *m* vys.

Čtyři barokní sošky: Ježíš, sv. Anna, Simeon a Joachym.

Obraz sv. Aloise, darovaný 1769. od Mat. Žegklitze, kopie chrudimského Salvatora na plátně, pendanty: Sv. tři králové a Narození Páně, z konce XVIII. stol.

Monstrance paprsková, barokní, 0·77 *m* vys., měděná, částečně postříbřená. Noha oválová, na paprscích dvě kartuše nesené rohy hojnosti

Obr. 129. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Pohled do kněžiště. Hlavní oltář. (Před restaurací.)

a posázené postavami andílků s klasy a hrozny, nahoře Bůh otec. Hrubá práce z počátku XIX. století.

Monstrance barokní, paprsková, jednodušší, ze XVII. stol. Měděná, 0·40 *m* vys. Noha oválová se čtyřmi rosettami, uzel hruškovitý, ostensorium s nepravými drahokamy, nad ním oko Boží a kříž.

Monstrance paprsková, 0·68 *m* vys., nová; některé ozdoby použity ze starší.

Kalich 0·27 *m* vys., stříbrný, zlacený, barokní práce XVIII. stol. Noha zprohýbaná s tepanými kartušemi a festony; uzel vasovitý. kuppa v průměru 0·095 *m*, na pláštíku tři kartuše s výplní kytic růží.

Kalich 0·22 *m* vys., mosazný; noha kruhová, nodus hruškovitý, stříbrná kuppa 0·08 *m* v průměru; celý povrch rýhován spiralovitě shora dolů. XVIII. stol.

Kalich 0·26 *m* vys., stříbrný; kuppa pozlacená, 0·09 *m* v průměru, s pláštíkem klasů a hroznů, noha kruhová, uzel vejčitý. Na spodku nohy věnování a letopočet: 1836.

Pacifikal mosazný, postříbřený, 0·33 *m* vys. Na noze (ze čtyř segmentů) tepané kartuše, v nichž nepravé drahokamy a hlavy andílčí, nodus vejčitý, ramena kříže podložená paprsky nesou schránky na ostatky s rámečky, posetými nepravými drahokamy. Z 2. polovice XVII. stol.

Pacifikal měděný, postříbřený, 0·63 *m* vys. Na noze trojstranné v kartuších rokokových monogrammy: KRISTVS, MARIA a letopočet 1810. Na ramenech nepravé drahokamy.

Vazba missalu (0·38 × 0·25 *m*) z r. 1799., zeleným sametem; na rozích postříbřené rocaillové kartuše, podobné dvě spony.

Obr. 130. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Socha P. Marie.

Křtitelnice cínová, gotická, z r. 1499. Celek 0·92 *m* vys., kotel 0·57 *m* vys., v průměru 0·78 *m* měřící. Na třech nohách vybíhajících ve lví drápy a končících nahoře v poprsí mužů dlouhé vousy rukama objímajících spočívá kotel se třemi držadly podoby šupinatých dračích hlav. Kolem horního okraje nápis gotickou minuskulí ve dvou řádcích (viz faksimile na obr. čís. 131.): In regeneracionem fidelibus fons iſte ſalutaris lauacri conſtitutus eſt impenſis famosorum ciuium ciuitatis mayto In honorem ſancte et individue-‡‡ | Trinitatis et ſancti laurencii arte et induſtria ſolertis viri Andree ptaczek artis fuſorie magiſtri ſuo Anno gratie mcccexcix laus +.

Na plášti znak městský v kruhovém medaillonu (0·10 *m* v průměru) a korunované W; na dolním okraji řada 12 reliefních baldachýnků kraby a lichou kružbou opatřených, 0·33 *m* vys., nad postavami svatých: P. Marie sv. Anny, Boha otce, sv. Petra, Pavla, Vavřince, Prokopa, Ježíše, sv. Vojtěcha, Methoděje, Cyrilla a Josefa (Rybička l. c. 47. Obr. čís. 132.)

Svícny: šest cínových, barokních (dva 0·515, dva 0·525, dva 0·54 *m* vys.), zdobených rocailly, se šroubovitými stonky, z XVIII. stol.; osm barokních, z konce XVII. stol. (dva 0·35, dva 0·39, dva 0·43, dva 0·57 *m* vys.) s rostlinným dekorem a medaillony, dva barokní bez ozdob, z XVIII. stol., 0·47 *m* vys.; čtyři barokní bronzové, s nevkusně krouženými stvoly (baňaté články), 0·34 *m* vys.

Obr. 132. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Křtitelnice.

Barokní cínová nádržka k umývadlu, cibulovitého tvaru.

Zvony. (Srov. Ant. Rybička: O českém zvonařství, 62.—63., Stráž na Vysokomýtsku 1897., čís. 51. (s ill.) a 52.) — V severní věži:

1. Vavřinec. Dle Rybičky (l. c. 48.) slit 1501. od *Ondřeje Ptáčka* z Kutné Hory. Roku 1620. pukl pádem; sbírány na opravu »petice«, v lednu prohlížel jej konvář z Pardubic, po sv. Kilianu učiněna smlouva s *Donatem* z Hradce o přelití, ale neuskutečněna, neboť 1629. odvedl jej

Obr. 131. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Faksimile nápisu na křtitelnici.

přelitý *Jan Knauf* z Opavy. (Měl 50 centů, na plášti byly reliefy: krucifix a znak městský. Stál 200 kop grošů — dáno naň dle účtu v městském archivu: 6 centů loje, 5 centů vosku, 4 kopy vajec, 6 kloubů konopí, 6 centů drátu.) R. 1752. poškozen při výměně srdce a přelit znovu *Janem Zejdou* z Vys. Mýta za 644 zl. (účet v archivu).

Výška 1·50 *m*, průměr 1·65 *m*, 60 centů. Ucha — 0·20 *m* vys. — s maskami lvů, z jichž tlam vine se akanthový list. U koruny nápis dvojřádkový mezi dvěma řadami rokokové ornamentiky, ve spodní kartuše se

Obr. 133. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Zvon čís. 1.

slabými reliefy: sv. Jana Nep., Prokopa, monogramm MARIA, Václava, Boha otce, sv. Aloise, Vojtěcha a Josefa:

~ AY GA ZVON WAVRZINECZ KONAM POVINNAV VIECZ CHVALV BOHV WZDAVAM KNIEZSTVO LYD SVOLAVAM SVATKY OZNAMVGV ZEMRZELYCH LYTVGV

~ MRACZNA ZAPVZVGV ~ ANNO 1629 TENTO ZVON BYL SLYVAN NAKLADEM POCZESTNE OBCE NAKLADEM PAK ZADVSSNIM PRELIVAN V 1752 · ROCE

pokračuje na dolním okraji pod páskem palmett:

~ SLIT GEST OD IANA ZEIDY SOVSEDA ZDEGSSIHO ~

Na plášti na západ slušný relief sv. Vavřince (0·26 *m* vys.), nad ním v polokruhu: SVATY WAVRZINCZE OPATRVG CHRAM TWVG PASTIRZE Y OVCE GEHO | ABYCHME DOSSLY SSTIASNIE DO STANKV NEBESKEHO, na východ Kalvarie (0·34 *m* vys.), nad ní polokruhem: PAN IEZYSS KRYSTVS DVD SKRZE NASTROG TENTO ZVELEBEN | A KAZDY KDO HLAS GEHO SLISSY K SLVZBIE BOZI | ZBVZEN. (Obr. čís. 133.)

Obr. 135. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Zvon čís. 2.

2. Vavřinec menší. Výška a průměr 1 *m*, 20 centů. Ucha — 0·20 *m* vys. — s pletencem. U koruny mezi dvojí řadou stočeného toru a lilií nápis dvojřádkový:

anno domini M°cccc°lx°vi° ꝫ panu bohu k czti y matrzie bozie a swatemu vavr'ycy yhezys nazarelsky

petr konwarz z myta. (Faksimile na obr. čís. 134.)

Na plášti na jihozápad plaquetta: Kalvarie (0·14×0·10 *m*) orámovaná stočeným torem a dvojí řadou lilií, ukončeno lomenicí s kytkou. U dolního okraje pás lilií — korunovaný cimbuřím. Výborné dílo i v detaillu. (Obr. čís. 135.)

anno domini M°cccc°lx°vi° ꝫ panu bohu k czti y matrzie bozie a swatemu vavr'ycy yhezys nazarelsky petr konwarz z myta

Obr. 134. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

V jižní věži:

3. Jiří: Výška 1·45 *m*, průměr 1·50 *m*, 50 centů. Ucha — 0·23 *m* vys. — s pletencem, po stranách perlovci provázeným. Kolem koruny trojřádkový nápis (na počátku v medaillonu nezřetelný relief: klečící osoba):

Leta ✣ M⁰ ✣ D⁰ ✣ XXX⁰ ✣ za poczliwe⁰ ✣ knieze ✣ wictoryna ✣ fararze ✣ mythske⁰ ✣ Auzedniku ✣ A conssel ✣ Miesta ✣ Mytha

Obr. 137. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Zvon čís. 3.

✣ buryana ✣ bacc⁰e ✣ pawla ✣ yaksse ✣ wita ✣ nozirze ✣ girzika ✣ pekarze ✣ Mikulasse + Miczu ✣ wawrzincze ✣ lissky

Mistr mathieg. (Viz faksimile na obr. čís. 136.).

Pod nápisem relief sv. Jiří (znak městský), 0·17 *m* vys. Dolní okraj zdoben pruhem větvičky, vinoucí se kolem prutu. (Rybička 62., 73.) (Obr. čís. 137.)

4. Ludmila. Výška 0·70 *m*, průměr 0·76 *m*, 10 centů. Ucha s maskarony, po stranách ve voluty a akanthové listy

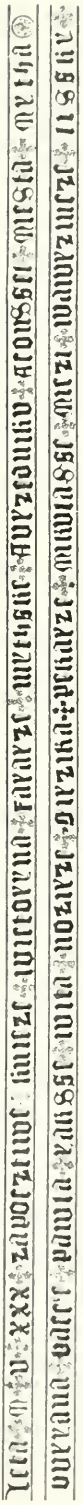

Obr. 136. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Otisk nápisu na zvonu čís. 3.

Obr. 138. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Otisk nápisu na zvonu čís. 5.

přecházející, na horní ploše řada akanthů stojatých. Kolem koruny ornamentovaný pás s hlavičkami andílků a nápis:

REQVIEM ÆTERNAM DONA EYS DOMINE.

Pod tím řada visutých akanthů; na dolním okraji v pásce s geometrickým ornamentem nápis:

KE CZTI A CHWALE · TROGICZY · SWATE · TENTO · ZWON · OD LIDMILLI · WEYSOWY WYZDWIZEN GEST. ANNO 1689.

Na plášti na západ relief sv. Ludmily, na východ: švédský jezdec unáší děcko, matka na zemi klečíc o ně prosí. (Vztahuje se snad k nějaké episodě z třicetileté války.) Hrubá práce.

5. Josef. Výška 0·65 *m*, průměr 0·70 *m*, 8 centů. Ušlechtilý tvar. Ucha s pletencem. Kolem koruny dvojřádkový nápis:

✣ leta ✣ od narozeny ✣ syna ✣ bozyho ✣ M + D ✣ xxxxiii + v ✣ d × M × y × t · (Obr. čís. 138.)

Plášť hladký.

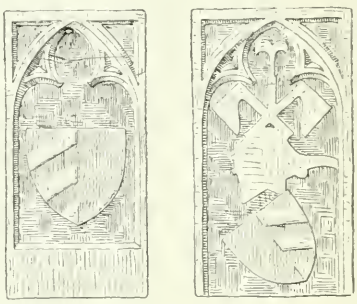

Obr. 139. Vys. Mýto. Kostel sv. Vavřince. Náhrobek čís. 2. (obě strany.) (Dle náčrtku prof Vrat. Votrubce.)

6. Mešní zvonek (ve východ. vikýři) praskl r. 1799. mrazem a přelit. Výška 0·51 *m*, průměr 0·53 *m*. Ucha žlábkována, u koruny vavřínové guirlandy, na plášti relief krucifixu s podpisem: I·S ✕ ✕N·K· a sv. Václava. Kolem dolního okraje:

☛ IOHAN · WENZEL · KUHNER · 1799.

7. Umíráček. Výška 0·31 *m*, průměr 0·32 *m*. Slit nákladem Jana Alexia Čapka, přelit — forma zachována — od *Ant. Diepolda* v Praze. (Ve vížce šnekové.)

8. Sanktusník (ve vížce sanktusové) slit nákladem K. Červenky r. 1736. (na plášti měl relief sv. Jana Nepomuckého), přelit 1782. Výška i průměr 0·30 *m*. Ucha hladká, na plášti relief krucifixu a sv. Vavřince, pod ním: I · S · C · 1782.

Náhrobky:*) 1. V kapli sv. Jana. Pískovcový, 4·80 *m* vys., 0·70 *m* šir. V dolní části otřený znak, nápis v hoření: LETA · OD NA | ROZENII: SYNA BO | ZIEHO : M : D : XVIII,

*) Náhrobků užito po ohních 1461. a 1774. k správě zdiva a na římsy věží a záp. průčelí (dva v městském museu). Mnoho v dlažbě kostela úplně vyšlapaných.

na okraji: VROZEN · · · · | STRZEDV : PRZED | BOZIEM WZKRZISIENIM : VMRZEL : PROSTE : ZA GEHO | DVSSY PANA BOHA | .

2. Nalezen pod dlažbou a zazděn stranou b. (viz obr. čís. 139.) pod kruchtou. Pískovec. Výška 0·74 *m*, šířka 0·43 *m*. Čtyřboký hranol; na jedné straně pod gotickou lichou kružbou nosů štít (kolmo) s třemi pruhy v levé půli, na druhé straně pod podobnou kružbou štít (šikmo) s helmou, v klenotu dvě sekery a odřivous. Nápis vyšlapán. Konec XIV. stol.

3. Pískovcový, 1·48 *m* vys., 0·52 *m* šir., na římsu osekán. V dolní části mezi dvěma pásy kadeřavého ornamentu ve znaku nůž a dvě siročiny křížem. Na okraji: panie Tiſyczeho | pietiſteho ſl . . . . ho sedmeho : R . . . . dcr przed u | v horní části: . . . . nny Dankowe | . . . . nicze a tuto g̃t | . . . . pochowan.

ZVONICE (vyobr. viz u Sedláčka l. c. I. 241.) jihovýchodně od kostela stojící. Vystavěna pro zvony z jižní věže v letech 1583.—5. (časté

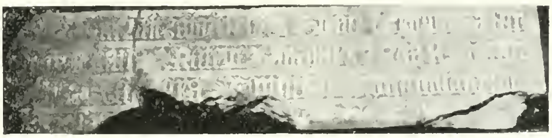

Obr. 140. Vys. Mýto. Kostel sv. Trojice. Nápis o založení kostela.

odkazy v městs. knihách), druhé patro pro menší zvony vystavěno 1720. (v radě městské jednalo se o tom již 1717.). Několikráte vyhořela, zejména 1774., poškozena 1834., správy 1829. a 1839. Zvony přeneseny odtud 1899. zase do opravených věží kostelních.

Massivní hranol čtyřboký z lomové opuky — místy pískovcové nárožníky — s taškovou střechou stanovou. Stěny omítnuty, o třech ústupcích; dvě pískovcové zpod vyžlabené římsy dělí je na dvě patra; sokl 0·70 *m* vys. Na severu z osy přistavěný šnek úzkých okének a stanovou stříškou pokrytý. Druhé patro členěno prostými lisenami. V přízemí sklenuta komora s vchodem na západě, tři místnosti nad ní děleny povalovými stropy. V mezipatře obdélné okénko vyšpaletované, pískovcem obložené, k západu, podobná výše položená k severu a jihu. V prvním patře k záp. a vých. jedno, k sev. a jihu dvě okna združená, polokruhem sklenutá, 2 *m* šířky, na jichž ostění použito profilovaných kvádrů z děkanského kostela. V druhém patře podobně rozvržená okna barokní. Do zdi zazděny plastiky z děkanského kostela (viz obr. čís. 93.).

Na DĚKANSTVÍ sbírka portraitů děkanů, nejstarší z r. 1666. V archivu listiny a knihy od XVII. století, v knihovně konventionelní vazby XVIII. stol.

KOSTEL SV. TROJICE (hřbitovní). Založen 1543. K stavbě vztahuje se nápis na pískovcové desce (1·50 *m* dl., 0·35 *m* šir.) osekané

na římsu v záp. průčelí děkanského kostela (— nyní v městs. museu —), doplněný dle pamětní knihy v městském archivu:

(Te)nto Koſtel geſt založen ke cti Swate Trogice za Mu:
(rze)dnikuw pana Matege Bakalare Jana Koſtelnic:
(ka) Wita Kantora Wondrege Rychnowſkeho (a ginych)
(ten autory prz)ed ſw girzim (a Stawen Skrze Miſtra)
(Blazege z lithomyſſle letha boziho 1543.) (Obr. čís. 140.)

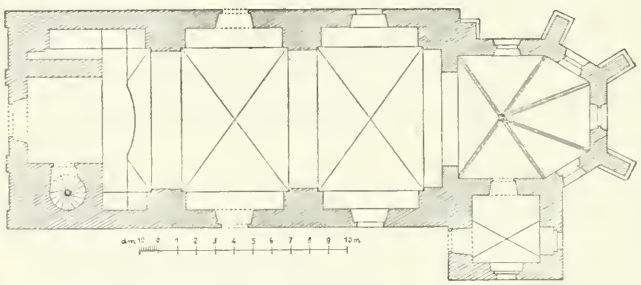

Obr. 141. Vys. Mýto. Kostel sv. Trojice. Půdorys.

Stojí uprostřed hřbitova, bývalé »kněžské zahrady«; slul vedle děkanského malý. Roku 1592. loď zdloužena a sklenuta od mistra *Trebky*. Časté odkazy v městských knihách (1604., 1607. — na vystavění nové síňky — 1623.). Po válce třicetileté opraven (štít západní zbarokisován), znovu 1769. nákladem děkana J. A. Galliny (klenba v lodi [?]), 1835. stěny omítnuty; zeď hřbitovní z r. 1864., brána 1869., nová oprava kostela 1877., nový sanktus z r. 1885.

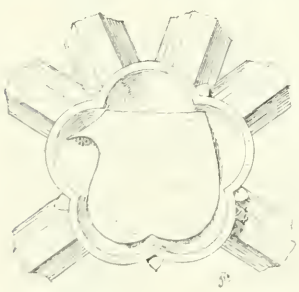

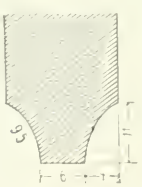

Obr. 142. Vys. Mýto. Kostel sv. Trojice. Svorník a profil žebra klenby v kněžišti.

Zvonice na hřbitově vystavěna počátkem XVII. stol. (1612. odkaz na stavbu), shořela 1826. se zvony, 1842. sbořena úplně. Zvony byly z r. 1604. (sv. Kříže, 22 centů), 1689. (sv. Trojice, nyní v děkans. kostele), 1712. (sv. Trojice, 15 centů).

Jednoduchá stavba jednolodní, orientovaná, z lámané opuky; kněžiště z poslední periody gotiky, loď zbarokisována. (Obr. čís. 141.) Krátké kněžiště, 7·80 *m* dl., 6·50 *m* šir., zakončeno třemi stranami osmiúhelníka a opřeno na rozích šesti opěráky, 0·80 *m* šir., s ústupkem, nahoře skosenými. Čtyři okna hrotitá, 2·50 *m* vys., 1 *m* šir. — jedno zazděno —, jichž ostění zděno, bez kružeb. Klenba, 6 *m* vys., jest závěr o šesti žebrech pískovcových (profil na obr. čís. 142.), jež do zdi zabíhají a protínají se v pětilaločném svorníku, prázdným štítkem ozdobeném. Práce kamennická dosti hrubá.

Oblouk triumfalní barokní, loď obdélná 23 *m* dl. a 9·60 *m* šir., vyšší než kněžiště. Nástěnné pilastry s římsovitými hlavicemi nesou široké pásy třídílné klenby křížové bez žeber. Tři páry polokruhových oken 2·50 *m* vys., 1·80 *m* šir., dva vchody na severu a jihu 1·32 *m* šir., 2·32 *m* vys. orámované pískovcem: nad pažením na nízkých pilastrech římsa segmentem koruněná. Na západě kruchta nesená segmentem; na dřevěné poprsnici nápis: AUXILIO DEI | IOAN : ANT : GALLINA | DEC : ALTO-MAUTENSIS | A : 1769 · DIE 20 · SEPT :

Ke kněžišti přiléhá na jihu obdélníková sakristie, valeně klenutá. Zevnějšek neúhledný, stěny omítnuty, střecha sedlová, šindelová, s plechovým sanktusem. Západní průčelí členěno čtyřmi pilastry; uprostřed moderní vchod, nad ním a po stranách liché okno a absidovité výklenky ploše orámované. Štít nad okapní římsou barokně zprohýbán, dělen římsou nesenou prodloužením dolních pilastrů a prolomen ve středu nikou. Rohy obstaveny hranoly s kamennými koulemi.

Hlavní oltář s novým obrazem. Původní obraz (1·96 × 1·08 *m*) na plátně představuje sv. Trojici, pod níž skupeni sv. Vavřinec, Mikuláš, Václav a P. Maria, níže dva andělé nesoucí znak městský. Nejspodněji namalován nejstarší obraz Vys. Mýta — obkreslený *Jos. Šemberou*, viz na obr. 83. —; na zadní straně nápis:

GLORIÆ ET HONORI
SANCTISSIMÆ TRINITATIS
ARAM EREXERAT HANC
IOANNES ANTONIUS GALLINA
DECANUS ALTO-MAUTENSIS
PRÆFUIT
AB ANNO 1745. A DIE 28. MAJI
AD ANNUM ET DIEM.

Obr. 143. Vys. Mýto. Kostel sv. Trojice. Náhrobek čís. 2.

(Nyní v městském museu.)

Tabernakl s prohýbanou římsou, sochy andělů po stranách; nad nimi (po stranách obrazu) andělé s odznaky boje a baldachýn; šest dřevěných svícnů, 0·63 *m* vys.

Postranní oltáře, se soškou P. Marie a obrazem sv. Anny, přeneseny sem z děkanského kostela. Prosté rakvovité mensy, sloupová architektura s oblamovanými římsami, nad tím baldachýn. Po stranách sochy světců. Řemeslné práce z konce XVIII. stol.

8 svícnů barokních: 6 z konce XVII. stol., 0·35—9 *m* vys., 2 z XVIII. stol., 0·43 *m* vys.

Oltář s obrazem sv. Jana Nepom. Obraz v rokokovém rámci, nad ním ve štítě jazyk. Bílý nátěr, zlacené ozdoby. Čtyři svícny dřevěné řezané, 0·60 *m* vys.

(Roku 1758. připomíná se ještě oltář anděla strážce a 14 pomocníků.)

Dřevěná kazatelna, osmiboká, na balustrové noze, s obrazy světců na výplních, bez ceny. Pol. XVIII. stol. Obrazy na plátně: sv. Jiří, sv. rodina, v prostých rámcích z XVIII. stol. Kruhový stojan na svíčky, železný, bez ceny.

Zvony: 1. (v sanktusu). Výška i průměr 0·30 *m*. Ucha hladká, kolem koruny vavřínový věnec a dvojřádkový nápis: ✠ D· IOANNES ALEXIVS CZAPEK PRÆPOSITVS | VETERO BOLESLAVIENSIS FIERI FECIT A° 1692.

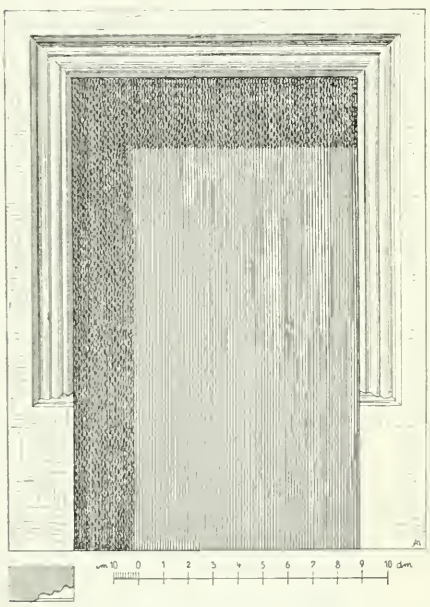

Obr. 144. Vys. Mýto. Radnice. Portálek v průjezdě.

2. (u sakristie) 0·11 *m* vys., 0·15 *m* v průměru, s nápisem: *Obietowan | od | Jana Lemberka | 1819.*

Náhrobky: 1. v lodi pod oltářem P. Marie v zemi zapuštěný. Pískovcový, 1 *m* vys., 0·60 *m* šir. V hoření části nápis:

Letha 1588 w patek .....
Trech Kralych Umrzela Proze ....
panna Effemiae dczera Prozeneho Pana Jana Milewinskeho
z Ssonowa a tuto gest pochowana oczekawage Blahosla
weneho z mrtwych w
ſtanj.

Pod nápisem dva erby: v levo sova na ratolesti, nad ní v pásce: Jan Milewinsky, v pravo dva meče křížem, na pásce: Lidmila z Herzkowa.

2. U jižního vchodu lodě zvenku (dříve v hřbitovní zdi). Z pískovce, 1·75 *m* dl., 0·90 *m* šir. Vavřínový věnec, stuhami přepásaný, lemuje kartuši se znakem cechu řeznického. Kolem ve čtyřech rozích hlavičky andílků okřídlené. Pod tím krucifix na skále, po stranách jeho klečí postavy muže a ženy v městském kroji XVI. století. Nápis na ovrubě:

LETHA 158Z TEN AVTEREY PO S· | MICH AR · VMRZEL · PAN PAWEL PKNVSEK SAVSED MESTA TOH | OTO TEZ MANZELKA GEHO | LETA 86 W STREDV PC SKRZZI · TVTO · ODPOCZWAG · W PANV.

(Obr. čís. 143.)

V kněžišti několik vyšlapaných náhrobků v dlažbě.

Na HŘBITOVĚ hrobka Čapkovská z XVIII. století, s nízkým štítem a bezcenným oltáříkem, empirový náhrobek Jana a Kateřiny Kurkových s chronogrammem (1833.), jiný děkana Frant. Joseffy († 1839.), s emblemy kněžského úřadu.

RADNICE (Panský dům) vystavěna roku 1536., několikrát vyhořela a přestavována; r. 1821. prodána obcí na hostinec, 1856. koupena zpět a 1862. opět upravena. Z původní budovy polokruhový oblouk z pískovce (na zadní části průjezdu), 4 *m* vys., 2·60 *m* šir., pozdně gotický; sešikmená hrana profilována dvěma oblouny. Vedle částečně zazděný

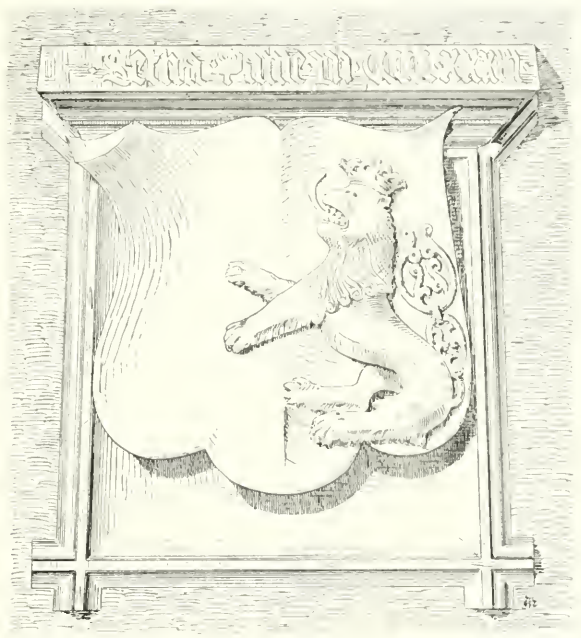

Obr. 145. Vys. Mýto. Radnice. Štít nad branou.

portálek pískovcový s rovným nadpražím, 1·92 *m* vys., 1·14 *m* šir.; ostění stejně profilováno (obr. čís. 144.).

Průčelí budovy barokní, z XVIII. století, o dvou štítech zprohýbaných a lisenovaných. Nad vchodem v pískovcovém rámu — pruty jeho profilace protínají se v rozích — s římsou trojlaločný štít; v něm v polovičním reliefu lev s korunou na hlavě (polychromie nová, koruna na štítě přimalována). Pod římsou nápis: · Letha · Panie · M · CCCCC · XXXVI · (obr. čís. 145.).

Archiv (zde uložený) městský, z části spořádaný. Jednoduché vazby s kovanými rohy od XVI. stol. Nejstarší kniha městská Bílá Úzká (Manuale) 1423.—63.; gruntovní, purgrechtní knihy, urbář, knihy smluv, matriky a registra všeho druhu, kniha smolná, kšaftů, sbírka privilegií — vše úryvkovitě a s velkými časovými mezerami. (Listiny

a knihy od let 70tých stol. XVIII. odvedeny polit. úřadu, dokumenty cechovní a originaly důležitých listin v městském museu.) Pamětní knihy: 1. 1603.—61. 2. 1661. do konce stol. 18. 3. 1862—74. 4. Zápisky Litterbachovy 1866.—72.

Pečetidla: 1. Nejstarší — kolem r. 1350. —: ve štítě trojhranném šupinatý a okřídlený drak, s hlavou nazad obrácenou, s opisem majuskulí: ✣ S · BURGENSIUM ALTE · MUTE (1362.: DE CIVITATE HOMUTÆ) zachováno již jen v otiscích na listinách. (J. Čelakovský: Privilegia II., 448., čís. 304.)

Obr. 146. Vys. Mýto. Radnice. Otisk městského pečetidla čís. 2. a jeho držadlo.

2. Stříbrné, okrouhlé, výraz v průměru 0·045 *m*; z poč. XVI. století. Kolem znaku městského (1471. polepšeného) opis v minuskulích hrubého tvaru: · sigillum ✳ ciuitatis · alte · mute ✳. Držadlo jest soška sv. Jiří v antickém kroji, draka kopím bodajícího, 0·065 *m*, pozdější to přídavek (obr. čís. 146.).

Ostatní pečetidla v městském museu.

STARÁ RADNICE (budova okr. soudu). Poprvé připomínána jest za válek husitských, kdy asi po vypálení města Husity (r. 1421.) byla vystavěna. Slove roku 1433. »rathúzem velkým, novým« proti »starému«, jejž obec 1460. prodala Jírovi Cardovi. Vyhořela 1461., 1569., 1700., 1774., 1816., poškozena 1818., 1833., 1838. Roku 1681. pobita věž nad středem průčelí plechem a orloj ze 24 na 12hodinný přeměněn, větší opravy ještě 1817.—18., 1838. Starý stav nejvíce porušen přestavbou v letech 1827.—28., kdy otlučena i štuková barokní výzdoba na štítě, představující sv. Jiří a Herkula s kyjem. (Viz Z. Winter: Kulturní obraz českých měst. I., 476.) Nepatrné zbytky ozdob kamenických v průjezdě: dva krákorce (obráceně zazděné), 0·40 *m* vys., volutami zakončené, po stranách rosetty; několik římsovitých konsol zachycujících na osmihranných sloupech klenbu křížovou bez žeber, některé ukončeny stylisovaným listem (obr. čís. 147.); zbytky osekaného soklu — vše z pískovce tesáno v 2. pol. XV. stol.

KLÁŠTER KLARISSEK založen s městem v XIII. století (poprvé připomenut 1347.) u hradeb v severní části města, kde dodnes slove »Na klášteře«. Roku 1421. vypálen a pobořen spolu s klášterem Minoritů

(u něho kostel sv. Petra a Pavla), takže již 1464. mluví se jen o troskách kaple, kde na čas zřízena zvonařská dílna. Již během XVI. a XVII. stol. zanikly zbytky, 1900.—1. vystavěna zde Sokolovna. Jediný zbytek jsou znaky z poč. XIV. stol., zde zakopané, z pískovce, 0·60 *m* vys.: 1. v štítě šikmo pět břeven, v klenotu helma ovinutá provazcem, na ní jelení parohy (Načeradští z Budče?). 2. kříž arcibiskupský, část opisu v majuskulích: DEUS (roh náhrobku?) (Obr. čís. 148.)

MĚSTSKÝ ŠPITÁL, přip. od 1435 Roku 1551., 1608. a 1799. (zvonek) časté odkazy. Mnohokráte vyhořel, naposled 1841. a upraven po přestávce zase 1877. pro špitál. V domácí kapli bezcenné zařízení.

KOSTEL VŠECH SVATÝCH, snad onen filiální, jenž připomínán jest v Mýtě 1349. Co píše Jireček o vykopání jeho základů (l. c. str. 21.: skládal se z absidy a lodi), jest málo věrohodno.

SOUKROMÉ DOMY:

Dům čís. 24. v základech ze XVI. století, s rokokovou façadou. Jednopatrové průčelí o třech osách: portál segmentový zdoben rocailly, střední klenák zakryt velkým maskaronem; okna v patře i štítě zdobena rámcem rokokových vinutin, s římsami segmentem prohnutými; vrcholení tvoří kupecký emblem, masky a hlava Hermova. Stěna členěna lisenami, ukončena zprohýbaným štítem, jenž na stranách a vrcholu nese na hranolech tesané pískovcové busty. Střecha mansardová. Opraven slohově 1901. (obr. čís. 149.)

Obr. 147. Vys. Mýto. Stará radnice. Sloup v průjezdě (polovice doplněna). (Dle náčrtku JUC. Al. Schmieda.)

V přízemí ve dvou oknech stejné mříže železné (1·52 × 1·03 *m*) z konce XVII. stol. Kresba souměrná, dělená osou svislou a vodorovnou na čtyři

pole; pruty profilu kruhového s vytepanými konci, prostrkávané, tvoří geometrický ornament (obr. čís. 150.).

Dům čís. 25. — bývalá dílna zvonaře *Jana Zejdy* — měl façadu z r. 1753. (štukové ozdoby po ohni 1774); sbořena 1895. Ve štítě byl medaillon se sv. Trojicí, nad vchody v klenácích kartuše: 1. znak Zejdův — zvon a dělo, s letopočtem 1753.; 2. osmicípá rosetta.

Na domě čís. 39. barokní štít dělený svisle dvěma polosloupy na hranolech, nad středem boží oko ve volutovém štítku.

Barokní neb empirové façady mají ještě domy: na náměstí čís. 6, 7, 15, na pražském předměstí 13, 19 (s podloubím a mansardou), na choceňské třídě 4, v Otakarově ulici 17, na litomyšls. předměstí 22, v Husově ulici 12 (s mansardou), v Křížové ulici 10 (residence), ve Vodičkové ulici 5, v Záložeňské ulici 5 a 7, v Děkanské ulici 4 (mansarda), 8, 10 atd.

Obr. 148. Vys. Mýto. Klášter Klarissek. Znaky 1. a 2.

Dům čís. 28. má gotický, pískovcový portál 2·35 *m* šir., 3·13 *m* vys. (obr. čís. 151.). Energická profilace (obr. čís. 152.), jejíž kulatý obloun a hruškovitý prut vespolek se prorůstají a nahoře protínají. XV. století. (Vedlejší okno gotické vybouráno.)

Mlýn (v Cukrovarské ulici, čís. 17.) připomínán od roku 1434. jako »dolní«. Na levo od nynějšího vchodu — s letopočtem 1802. na klenáku — zazděno poškozené nadpraží pozdně gotického portalu, 1·50 *m* široké, z pískovce. Ostění jemně profilováno oblouny v rozích se prostupujícími a ostrými žlábky. Dvojřádkový nápis: LETA · BOZIHO · 1541 · STAWYL · G̅ | BERNART · JOZEFF · přerušen sekernickým znakem, po straně značka mistra kamennického (obr. čís. 153.).

V průjezdě domu čís. 93. zazděný pravoúhlý portál renaissanční, 1·78 *m* vys., 1·02 *m* šir., z pískovce. Ostění lemováno stočeným torem a řadou akanthů, na římse akanthy a perlovec. XVII. stol.

Brána pískovcová (u domu čís. 25. v ulici Komenského), polokruhem zaklenutá, 3·50 *m* vys., 2·80 *m* šir., renaissančně ploše profilovaná. Jediný zbytek dvorů Nádherovského a Markvartovského, jež prodal 1600. Jindřich z Donína obci.

Dvůr čís 44. na litomyšlském předměstí, v základech ze XVII. stol., vyhořel 1809. Na čtyřech oknech v přízemí železné kuté mříže rokokové (pátá moderní kopie). Ve štítě stodoly deska s nápisem o požáru r. 1809. (Na průčelní stěně fresky dle návrhů Mikuláše Aleše.)

Obr. 149. Vys. Mýto. Dům čís. 24. Pohled od severu

Na domě čís. 19. empirové řemeslné opažení vchodů s kupeckými emblemy; v čís. 9. v Damaškové ulici empirové dvéře ze starého děkanství bez původního kování; v klenáku obložení portálku domu čís. 19. v Otakarově ulici letopočet: 1829., čís. 11. na Královském náměstí: A° 1795.

MĚSTSKÉ MUSEUM.

(Viz: Lumír 1858.—59., Nové Chrudimské Noviny 1885., čís. 32., Paměti kraje Vys.-Mýtského, čís. 4., 25. sq.)

Kasule brokátová z rozhraní XV. a XVI. stol., 1·07 *m* vys., 0·73 *m* šir. (obr. čís. 154.). (J. Koula: Památky uměleckého průmyslu. I. seš 6., list 9.—10., Pam. arch. XVII., 575., Method 1891., 64., Sto let práce III., 626., Dr. Z. Winter: Dějiny

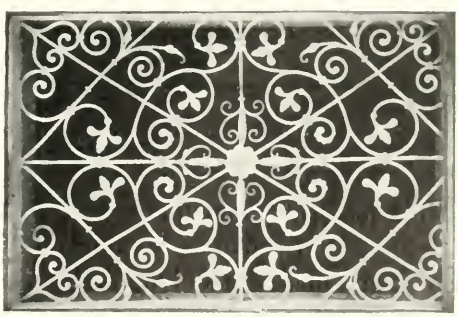

Obr. 150. Vys. Mýto. Mříže v oknech domu čís. 24.

kroje v zemích českých. II. 81. a 215., ill. 37. Týž: Kulturní obraz čes. měst. I., 461.) Látka původní, dosti zachovalá, střih zpředu oválový, vzadu rovný, řasnatý. Žlutý dessin granátového jablka (schema viz v přirozené velikosti u Kouly) překrásně stylisovaného, pozdně gotického tvaru — na pektoralní hladké

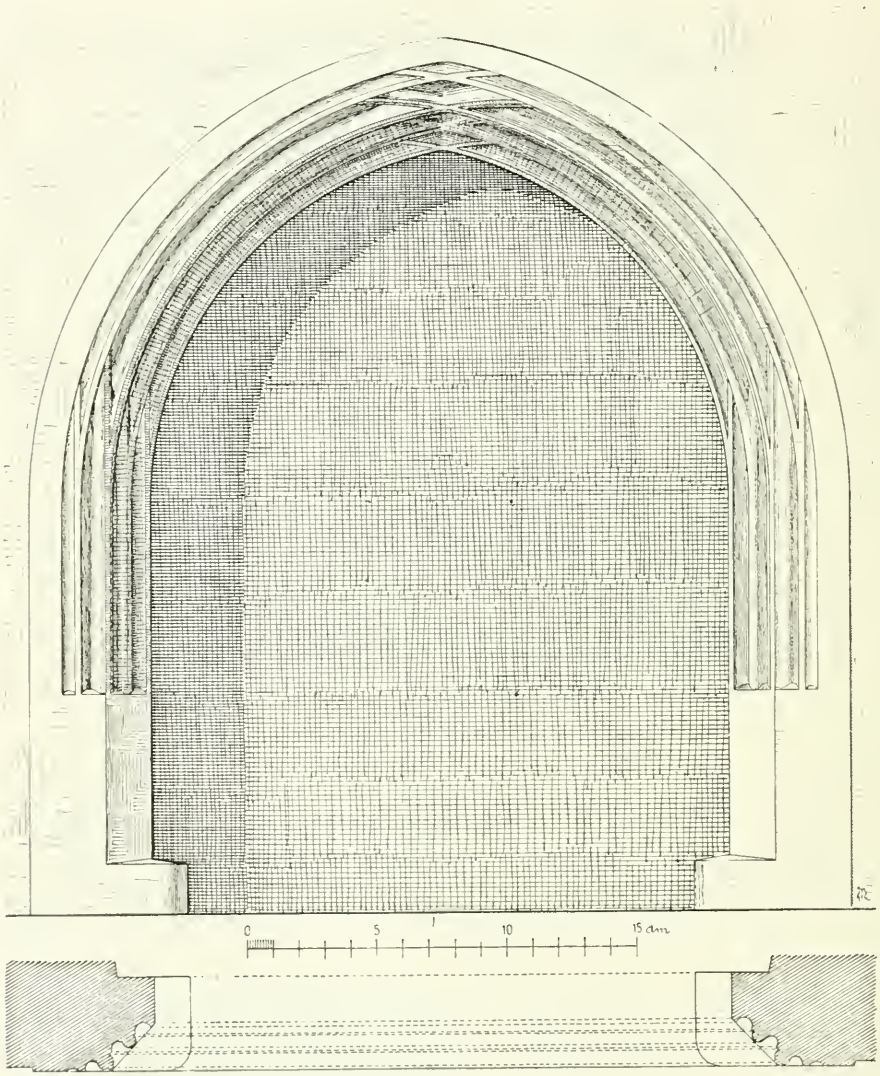

Obr. 151. Vys. Mýto. Portál domu čís. 28.

straně velký, na dorsalní drobnější (ve výplních našity bůstky) — vhlouben do červeného sametu. Na dorsalní straně našit latinský kříž. 0·20 *m* šir., ozdobený silně vypouklým vyšíváním applikačním. Kolem kříže konturová obruba, složená ze tří šňůr, jež obšity jsou barevnou vlnou ve formě kosodélníků schodovitě sestavených barvy střídavě zelené, bílé, modré a červené

a ovroubené ještě šňůrou černou a červenobílou. (Olemování celé kasule jest novější.) Půda kříže vyšita zlatou nití příložným stehem a červenou nití stehy upevňující napodobeno mřížkování. Plocha rozvržena tak, že nahoře sedí Bůh otec s jablkem (nad ním pásek lilií), v obou ramenech v levo sv. Petr s klíčem a v pravo sv. Pavel s plamenným mečem, dole Kristus na kříži, pod nímž P. Maria a sv. Jan pláčí. Nejspodněji paní v nádherném oděvu s rukama sepjatýma, vedle níž děťátko v peřince zavinuté (nyní již bez hlavičky) — asi donatorka s dítkem. Těla postav z bílého hedvábí podkládána vatou (do výše až 0·015 *m*), aby působila reliefně, glorioly fialové, šaty a roucha vyšívány zlatým stehem příložným, kontury pošity kroucenými šňůrkami hedvábnými neb zlatem opředenými, vlasy z kroucených žíní. K tomu štola z téže látky; bursa, velum a korporale ze lněného plátna s vyšitými pruhy a ornamenty podoby S barevnou vlnou.

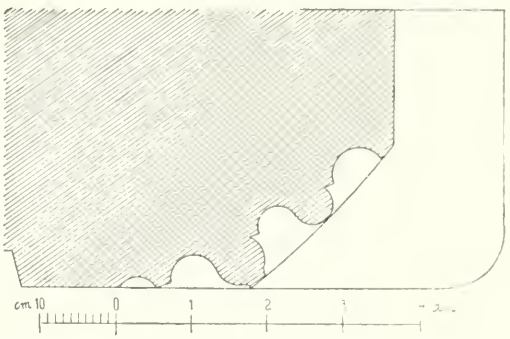

Obr. 152. Vys. Mýto. Profil ostění portálu domu čís. 23.

Kalichy: 1. Gotický, 0·215 *m* vys., stříbrný a pozlacený, dosti hrubé práce. Noha šestikruhová s plochým podvalem, opatřeným žlábkem a vysekaným mřížkováním. Nad podvalem zvedá se plocha v šest kruhů vydutá,

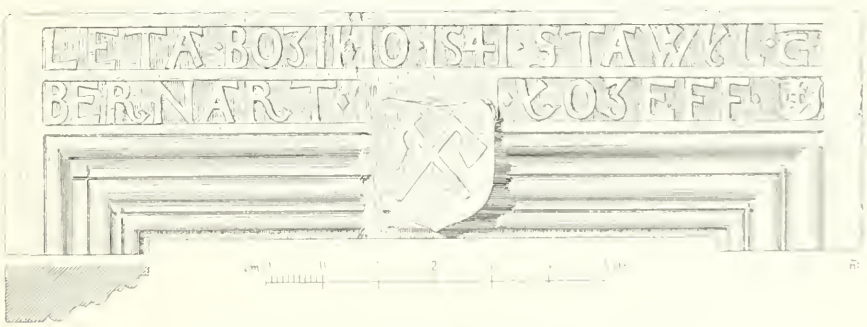

Obr. 153. Vys. Mýto. Fragment portálu ve mlýně čís. 17.

jichž tři laloky vyplněny vysekanými ornamenty rostlinnými, na ostatních později přidané medaillony. K šestibokému dříku přechází noha prohnutými plochami, jež přerušeny vodorovnými římsičkami a ozdobeny na hranách opěrnými pilířky. Uzel — ploská koule — pokryt 12 tepanými listy, jichž hroty se ve středu stýkají, a prostoupen šesti kuželovitými routami, jichž původní koncové plošky nahraženy novějšími. Kuppa, 0·098 *m* široká, se silně rozšířeným retem, obepjata pláštíkem, jenž rozdělen na šest

polí, vyplněných vrytým ornamentem listů a ukončen anthemiem z lilií. Nad pláštěm vysekána do kuppy vlnovka v páscích. XV. stol. (obr. čís. 155.).

2. Barokní, z 2. polovice XVII. století. Noha nová, kuppa stříbrná, pozlacená, 0·087 *m* v průměru, s pláštíkem uměle prolamovaným: akanth a andílčí hlavy střídají se s třemi medaillony zlacenými s reliefy sv. Alojse, Vojtěcha a Jana Křtitele.

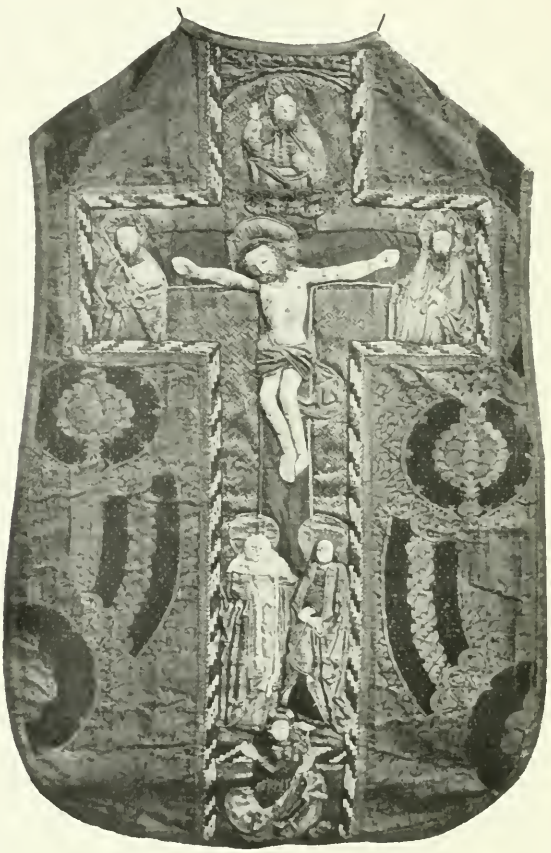

Obr. 154. Vys. Mýto. Městské museum. Kasule z poč. XVI. stol.

3. Barokní, z konce XVII. století. Noha nová, hrubá práce počátku XIX. stol.; nodus litý, s ozdobou akanthových listů, kuppa stříbrná, zlacená, 0·092 *m* v průměru, obklopena košíčkem z prolamovaného dekoru stuhového a ovocného kolem tří oválových medaillonů s vytepanými reliefy sv. Václava, Vojtěcha a Ludmily a zakončeným perlovcem a řadou nepravidelných lístků (obr. čís. 156.).

4. Barokový, z konce XVIII. století, podobný předešlému; noha nová, kuppa 0·095 *m* v průměru, stříbrná, zlacená. Pláštík z festonů ovocných, v medaillonech sv. Václav, Vavřinec a monogramm MRA.

Kaditelnice gotická, 0·21 *m* vys., bronzová. Na nízké, šestiboké noze massivní miska vejcovitého tvaru, hladkého povrchu, 0·115 *m* v průměru, omezená na přechodu k víčku třemi plochami, z nichž vynikají sploštělé polokoule; víčko přechází několika ploškami v trojbokou stanovou vížku s hrotem. Výplně štítků a vížky prolomeny primitivními kružbami z kruhů a obdélníků; v rozích poutka na řetízky. XIV. stol. (Obr. čís. 157.)

Svícen gotický, 0·20 *m* vys., bronzový. Noha šestiboká, dřík hranolový a římsovitý uzel šestistranné, ukončeno miskou, z jejíhož středu ční velký trn. (Obr. čís. 157.)

Obr. 155. Vys. Mýto. Městské museum. Gotický kalich.

Obr. 156. Vys. Mýto. Městské museum. Barokní kalich.

Dvéře gotické (ze starého děkanství), 2 *m* vys., 1·09 *m* šir., pobité pruty plochými, diagonalně kladenými; ve výplních rosetty, kolem kruhu čtyřlistá hvězda, ozdobný slohový štítek. Nahoře vytepán letopočet 1558. Zámek a závěsy nové.

Zámek gotický, 0·30 *m* dl. a šest barokních ze XVII. a XVIII. stol., sbírka závěsů, přítuh, klepadel a kování z truhel a dveří od soukromníků a z kostela sv. Mikuláše, ze XVII.—XVIII. stol.

Sbírka zbraní: halapartny, bradatice, hákovnice (jedna vykopána před radnicí), kusy přední, ostruhy, hroty šípů, jízdecký prapor se znakem města a země a letopočtem 16—51, městská tržní korouhev z mosazného plechu s letopočtem 1707 · W · M ·, prapor spolku střeleckého z r. 1800.

Železný hmoždíř, 0·13 *m* vys., s nápisem: S · M · F · 1694, dvě konvičky mešní, z počátku XVIII. stol. (z kostela sv. Mikuláše), cínová konvice, 0·225 *m* vys., s nápisem: 1811 · C · P ·, cínový podnos s vyrytým obrazem beránka a nápisem: 1792 · K · B:

Obr. 157. Vys. Mýto. Městské museum. Gotický svícen a kaditelnice.

Sbírka mincí.

Sbírka pečetí a pečetidel od XVI. století do nejnovější doby. Městská pečetidla: 1. Železné, výraz 0·035 *m* v průměru, ze XVI. století, s opisem: SIGILLUM : MINVS · CIVITATIS ALTÆ ⊕ MITHÆ. (Obr. čís. 158.)

2. Mosazné, okrouhlé, výraz 0·034 *m* v průměru. Kolem znaku městského opis: HOHENMAVTER · WURTHSCHAFT-AMTS SIGILL ✳ A. 1793.

Cechovní: 1. Řeznického cechu, stříbrné, kruhové, výraz 0·04 *m* v prům.; z poč. XVI. stol. Překlopné držadlo a svrchní plocha pokryta rytými kružbami rybích měchýřků. Opis kolem znaku (lev a nůž): PECZET : RZEZNICZKA ✣ MIE-STA : BISOKEHO : MITO : (Obr. čís. 159.)

2. Ševcovského cechu, mosazné, výraz 0·03 *m* v průměru. Kolem emblemu — škorně šípem protknutá s ostruhou — nápis: PECZET ⊕ RZEMESLA ⊕ NOWEHO SSEWCZOWSKEHO ⊕ MIESTA W M ⊕. Na plášti 1670.

3. Společného cechu, mosazné, výraz 0·045 *m* v průměru, ze XVII. stol. Kolem růžice šest cechovních emblemů, opis: ⊕ PECZET * CECHO * R * TRV * ZA * RVC * BE * SA * SK * W * M ⊕. Na plášti: IC. (Obr. čís. 159.)

Obr. 158. Vys. Mýto. Městské museum. Otisk městského pečetidla čís. 1.

4. Ševcovského cechu, oválové, bronzové, výraz 0·042 *m* v průměru. Uprostřed v trojlaločném štítku škorně, kolem: PECET RZEMESLA NOWEHO SSEVCOWSKEHO MIESTA W MEGTA 1727 ✕. (Obr. čís. 159)

5. Mlynářského cechu, bronzové, okrouhlé, výraz 0·035 *m* v průměru. Kolem emblemů: 1733 — W M, na plášti FWH
MI
AK

Pečetidla cechů z Hor. Jelení, zde uložená: 1. Cechu krejčovského, bronzové, výraz 0·034 *m* v průměru. Ve štítku nůžky, opis: PECET POCTIWEHO REMESLA KRAICO° 1579. (Obr. čís. 160.)

2. Cechu mlynářského, bronzové, 0·043 *m* v průměru, ze XVII. století. Kolem štítku (kolo) s bohatými fafrnochy (v klenotu sekerník) opis: POCZTIVEHO CZECHV MLYNARZSKYHO V MIESTIS GELENI. (Obr. čís. 160.)

3. Společného cechu, mosazné, výraz 0·05 *m* v průměru. V štítu svisle a podélně děleném 8 odznaků řemesel, opis dvojřádkový: WIECZI * PECZET * POCTIWEHO * CECHV * W MESTIS * | HORNIM * GELENIM * LETA PANIE 1726. FG (korunka). (Obr. čís. 160.)

Obr. 159. Vys. Mýto. Městské museum. Otisky cechovních pečetidel čís. 1., 3., 4.

4. Řeznického cechu, bronzové, výraz 0·03 *m* v průměru, z konce XVIII. století. Kolem emblemu (lev) opis: PECZET : POCTYVE : CECHU : RZEZNYC : HORNY : GELENY :

5. Společného cechu, bronzové, výraz 0·035 *m*, hrubá práce. Ve středu pěti emblemů letop.: 1822, kolem: PECET POCTIWEHO CECHV W MESTIS HORNIM GELENIM.

Obr. 160. Vys. Mýto. Městské museum. Otisky pečetidel z Hor. Jelení čís. 1., 3., 2.

Měděná deska, kartušovitě vykrojená, 0·20 *m* dl., s nápisem:
HIC IACET SVB QVADRATO SAXO PAVLVS IOSEPhVS ALE-
XIVS CHARWAT VRBIS IVDEX SENIOR II. ANNIS ET CONSVLARIS ALTO-
MAVTÆ XXXV NEC NON PER MEDIVM DISTRICTVM
CHRVDIMENSEM OLIM EX DATIONE LIQVIDORVM
POTV SACRÆ CÆSAREÆ REGIÆQVE MAIESTATIS

XVIII ANNIS : INDIGNVS QVÆSTOR VIXI :
PER GRATIAM TRINI DEI LXX
SERIEM ANNORVM AD PROVECTAM ÆTATEM
VBI HAC MORTALI FINITÂ IESVM : CHRISTVM :
MIHI MAXIMO PECCATORI IN ALTERA : BEATA :
VITA ANIMÆ : MEÆ PROPITIVM PRÆSTOLATVRVS
SVM · ANNO DOMINI MDCCXXIII.

(Nalezena pod omítkou v sev. předsíni děkanského chrámu.)

Obr. 161. Vys. Mýto. Městské museum. Sklenice z r. 1591.

Cechovní dřevěné pokladnice se slohovými závěsy, zámky a klíči: 1. cechu kolářského s nápisem na spodu víka: MATeg PEKAR REME | SIA KOLARSKIhO TU P | OKLADNICI DELAL | 1·6·9·8· — 2. cechu krejčovského z r. 1730. — 3. cechu řeznického z r. 1795. — 4. cechu pekařského z Hor. Jelení z r. 1751. — 5. cechu společného z Proseče z r. 1732. (při opravě 1776. přimalovány kartuše s emblemy řemesel).

Klekátko podoby skříně kredenční, intarsované, z poč. XIX. stol.

Dvéře s empirovým kováním a hrubou řezbou — vinutiny rokokové — z domu čís. 25. a svršek dveří z domu čís. 33. na Královském náměstí.

Kartuš rokoková (1 *m* vys.) z varhan 1782. v děkanském chrámu postavených, s vyřezaným znakem městským. Prkno z truhly — vyňaté ze zdi jižní věže děkanského chrámu — s podpisy hostí z Prahy r. 1526. červenou hlinkou.

Sbírka skla a keramiky: Sklenice (0·20 *m* vys., 0·08 *m* šir.) s malovaným keřem konvalinek a postavami Davida a Goliáše, s letopočtem 15 ·· 91. (obr. čís. 161.). Sklenice (0·185 *m* vys., 0·12 *m* šir.) s obrazem jinocha a dívky v modních krojích srdce si podávajících, keře karafiátů, tulipánů, emblem zahradnický a nápis: Smuttně Srdce Pan Buh tessy mně | Se sswech Neimileissy Panenka. 1-6-8-9.

Čtyřboká láhvice (0·16 *m* vys.) s obrazem holoubků, jinocha a dívky a nápisem: Ma Panenko | Pržij Pim | Vam | Prottu Lasku | kterau mam | K wam. | 1728. Džbánek skleněný, 0·16 *m* vysoký; na plášti: N (14) O 1778: , na cínovém víčku BW. Ulomek skleněné tabulky s obrazem Krista z hrobu vstávajícího, s německým nápisem a letopočtem 1668.

Hliněný džbánek, bíle polévaný, 0·18 *m* vys., s cínovým víčkem; na plášti ornament květinový a letopočet 1635. Džbánek hnědě po-

lévaný, 0·21 *m* vys., zdoben nalepenými malinami, rýhami a reliefem císařského orla; na cínovém víčku nápis: J. H.
1747.

Džbánek 0·28 *m* vys, bíle polévaný, s malovaným ovocným zátiším a letop. 1760. Korbel, 0·10 *m* vys., s hnědým polevem, ozdoben tlačeným ornamentem rostlinným; na cínovém víčku: DP
17 AK 69
1772.

Bílý džbánek, 0·18 *m* vys., s letop. 1795. Džbánek hnědý, s tlačenými malinami a listy. XVIII. stol. Mísa fayencová, 0·38 *m* v průměru, s nápisem: C⌒⌒= G (Karel
AMG Jeřábek).
1698.

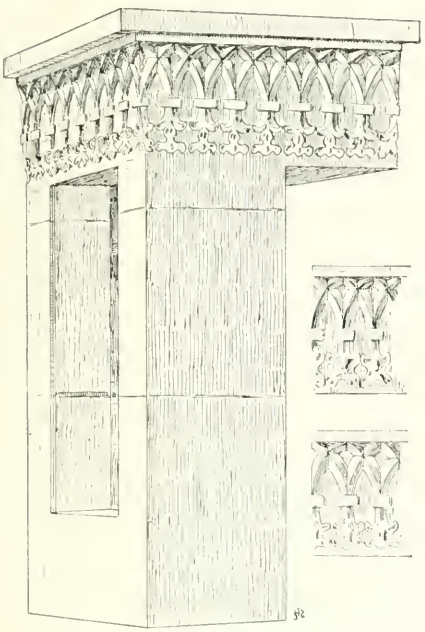

Obr. 162. Vys. Mýto. Městské museum. Sanktuarium.

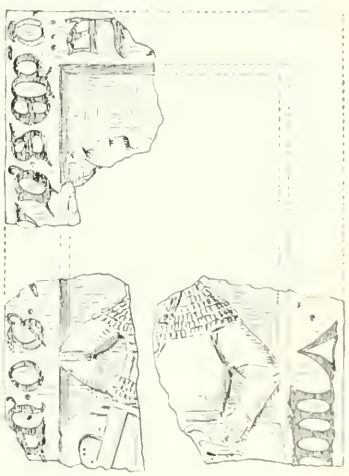

Obr. 163. Vys. Mýto. Městské museum. Náhrobek čís. 1.

Pernikářské formy s reliefy: srdce, tři světci, Leopold I., kurfirst braniborský; kachle: čtyři gotické z XV. století, kachel s nápisem: FV—FK — 1764 v rozích a znakem Kinských (z továrny hrabat Kinských v Chocni); kachel renaissanční s reliefem dvou tritonů na koních, 0·42 *m* dlouhý; dlaždice gotická (0·19 m^2).

Obraz sv. Josefa ve skříni s pěkně řezaným akanthovým rámem, z 1. polovice XVIII. století, obrázky apoštolů v dekoru krouceného dracounu (milánské zlato), tři obrazy na plátně — portraity měšťanů z konce XVIII. stol., kroji zajímavé.

Ferule cechovní, dřevěné: 1. kovářská z Hor. Jelení z r. 1721.; 2. řeznická z Vys. Mýta: na krouženém rameně kruhová hlavice s vyřezaným odznakem cechu a nápisem: WF : WL, na druhé straně 1705.

Právo obce Rychnova dřevěné (s nápisem: OBEC RYCHNOW PANSTWI RYCHMBURK), kožená obce Pekel, Libejciny, Prasetína a Hrušové.

V archivním oddělení: vazby knih od XVI. stol.; sbírka obrazů, rytin, akvarelů, kreseb a plánů, fotografií jednotlivých budov, krojů atd., listiny, listy, registra a dokumenty cechovní; paměti sousedů Vysoko-Mýtských.

Sbírka praeh. archeologie obsahuje nálezy z okolí Vys. Mýta.

V lapidariu (přízemí věže) nálezy při opravě děkanského chrámu, o nichž viz zmínky na str. 108. Mimo to:

Obr. 164. Vys. Mýto. Městské museum. Náhrobek čís. 2.

Sanktuarium z XV. stol. Dva kameny — 0·61 *m* a 0·50 *m* vys. —, hranolové, tvořily výklenek 0·29 *m* hluboký, na ně přiléhá deska skoro krychlová, zdobená na všech stranách řadami lilií různého druhu (obr. čís. 162.).

Náhrobky pískovcové: 1. Fragmenty. Šir. 1·10 *m*. V polovičním reliefu vytesána postava rytíře v brnění, držícího v levici znak (v klenotu helma), v pravici meč. Opis v majuskulích — vylitých smolnatou smíšeninou — vyšlapaný, čitelno jen: ⁝ AN . . . | . . . · VIII | M · OT · . . . . D · SEP ⁀ T : Počátek XIV. stol. (Obr. čís. 163.)

2. Kruhový, v průměru 0·57 *m*, ze XVI. století (z kaple sv. Jana z děkanského chrámu). Nad prázdným štítkem helma s pěti pštrosími péry a fafrnochy ze stylisovaných listů bodlákových; stopy polychromie zelení a zlatem; opis: · pan Gindrzich z gezera ·:· Dorota s Konice ✠, po stranách S — ꝯ. (Obr. čís. 164.)

Zlomky kamenného znaku městského — hlava ještěra kopím bodená — z XV.—XVI. stol.

KAPLE, SOCHY, KŘÍŽE.

KAPLE SV. JANA NEPOMUCKÉHO u mlýna Visnarova, založena od Jos. Wiesnera r. 1736. Čtyřboká, s taškovou střechou sedlovou; okna oválová, štít ukončený trojhranem, ve středu jeho výklenek se soškou sv. Františka. Vnitřek ploše pokryt, na chudém oltáříku slušná socha sv. Jana (z pískovce), k němuž sletuje s výšin anděl.

KAPLE P. MARIE u Vanic, staršího založení, s řemeslným obrazem na plátně.

Obr. 165. Vys. Mýto. Statue P. Marie. (1715.)

Ma místě sbořené kaple P. Marie z XVIII. stol. stojí u silnice k Vratislavi empirový náhrobek s kalichem.

STATUE P. MARIE uprostřed náměstí, asi 14 *m* vys., z pískovce. Postavena na památku míru Rastadtského (1714.) a pominutí moru (1715.); tesal *Stůna* z Klatov. Na dvou v půdorysu ladně zprohýbaných stupních stojí podstavec, čtyřboký hranol s nakupenými (diagonalně) pilastry v rozích, kolem nichž se oblomuje bohatě profilovaný sokl a římsa. Plochy stran prolomeny nikami s mušlovitými konchami. Na rozích stojí sochy sv. Josefa, Jana Nep., Vavřince a Floriana, uprostřed stylobat s kompositním sloupem, na němž socha P. Marie s aureolou kolem hlavy. Ve výplních stylobatu chronogrammy:

Již.	Vých.	Záp.	Sev.
LIBERATA	OFFERT	VOS	EIA
A CONTAGI	REGIA	O! PATRONI	DEI NOBIS
ONE PATRIA	DOTALIS	NOSTRI IN	SVCCVRRAS
ET	CIVITAS	PESTE FAME	MATER
CONCLVSA	ALTO=	ET BELLO	EGENIS.
CVM GALLIS	MAVTA.	NOS CVSTO	
PACE.		DITE.	

Slušná práce dobrých poměrů a neobyčejně klidné koncepce. Kamenné zábradlí původní z čtyřbokých balustrů odstraněno. (Zbytky na dvoře obec. úřadu.) (Obr. čís. 165.)

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO na konci pražského předměstí, z pískovce, 3·50 *m* vys., řemeslná. Na podstavci chronogrammy:

Vých. (v rytém srdci):	Jih:	Sever:
CORDA	DIVVS	GLORIOSVS
FIDELIA PIIS	IOANNES	TVTELARIS
GAVDETE ET EXVLTATE	IN NEPOMVK NATVS	ET
VOTIS.	CANONICVS	FERVENS
	PRAGENSIS.	ADVOCATVS
		BONI NOMINIS.
		(= 1730.)

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO na silnici u cukrovaru, pískovcová, 2·50 *m* vys.; na hranolovém podstavci nápis:

O BOHV
I LIDEM MI
LI SWATI
JENE CZECH.
RODILI CHRAN
TWE CTITELE

OD ZDE CASNEHO
I WECNEHO ZA
HALENI WIPROS
SWATE POZEHNANI.
1726.

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO na lůžské silnici, pískovcová, asi 4·20 *m* vys.; na podstavci pěkně modelované hlavičky andílčí.

V předu: Swaty Gene Nepomuczky
Chran od czasny y wěčzny hamby wždycky
Ochranug nas y nasse budauczy
W tomto Sydle tebe werně cztegyczy.

V zadu: Letha 1736. dne 16. Mage·
Swaty Jene k twe Czti Chwale
Jyndrzich Czapek w mysly
Stalé
S Manzelkau Rosalij
Obietugi Statui.

SOCHA P. MARIE v zahradě domu čís. 44. na litomyšlském předměstí, z pískovce, asi 4 *m* vys., z XVIII. stol. (přenesena sem z litomyšlské silnice 1893.). Řemeslná práce. Typ Madonny Knířovské.

KŘÍŽ pískovcový, 4·50 *m* vys., na rozcestí lůžské silnice, z r. 1818. Naivní empirová řemeslná práce nákladem Jos. a Barbory Vaníčkových; nápisy obšírné již otřeny.

BOŽÍ MUKA u lesa »Drábů«. Trojboký hranol z lámané opuky (strana 0·85 *m* šir.), asi 4 *m* vys., přerušený ve dvou třetinách výšky profilovanou římsou; stříška trojplochá, kurková. XVII. stol.

KŘÍŽE t. zv. Cyrillomethodějské, 1·30 *m* vys., 0·90 *m* šir. (příční ramena), 0·35 *m* silné, hrubě z pískovce tesané: 1. na cestě k Zámrsku, s horním ramenem uraženým; na zadní straně nápis gotickou minuskulí, čitelno jen: ipe . . . . z me(gta?). XV. stol. (Srov.: Kříž ryt. Hynka z Rohatec od G. J. Laška ve Věst. čes.-slov. museí a spol. arch. IV. 88.) 2. na cestě k Vraclavi, značně do země zapadlý; na přední straně vyryta kuše.

V SOUKROMÉM MAJETKU: Rokoková kropenka, dovedně z mědi tepaná, zlacená a stříbřená, 0·35 *m* vys.: nad rocaillovou nádržkou pod baldachýnem relief křtu Ježíšova; po stranách tepané rohy hojnosti a andělé. (V majetku rodiny Tichých.)

Pět broušených sklenic s rytými portraity rakouských princů a jich jmény; dvě empirové cukřenky, rám zrcadla z rokokové oltářní kartuše, vykládaná truhla dubová. (Majetník Dr. K. Bartsch.)

Kopie Knířovské Madonny v empirovém rámu. (Majetek K. Matouška.)

Němčí.

O zaniklé tvrzi viz u Sedláčka l. c. II., 146.

Ostrov.

Směrem k Uhersku nalezeny v písečníku žárové hroby; kus větší nádobky a šálky v tamní škole; mimo to dvě bronzové jehličky a nádobka v majetku soukromém.

O tvrzi, zaniklé asi v XVI. stol. (osudy po r. 1493. neznámy), viz u Sommra V., 109. a Sedláčka l. c. I., 112.

KŘÍŽ pískovcový, 4·50 *m* vys. Na podstavci zpředu P. Maria, vzadu nápis:

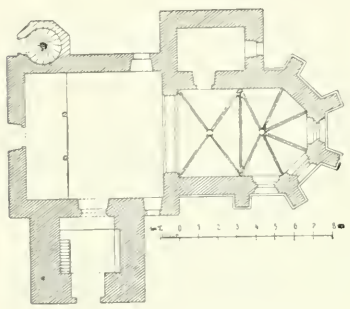

Obr. 166. Otradov. Půdorys kostela.

Z Postegna Wich
Ignacz pracow:
Ten kriz gest
wizwizen s nakla
dem celi obce toho
casu bil Gosef Pitra
ritarem ten cas
massirowala skrz
Wostrow ruska arma
da roku 1815.

Otradov.

Pam. arch. I. 173., IX. 750., Sommer V. 248., Č. Musil-Daňkovský: »Z Chrudimska« (1892.) 27.—8.

KOSTEL SV. BARTOLOMĚJE APOŠTOLA (filialní). Dle pověsti založen od hutníků v »Kablařích«. Připomíná se již 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému. (Ves slula tehdy »dolní Krúna«.) Od roku 1620. ztrativ faráře podobojí byl filialní do Hlinska, pak ke Skutči, od 1737. ke Krouné. Roku 1677. měl stříbrný kalich, 3 velké zvony a malý. Časté opravy (r. 1754. nová báň na věž za 86 zl., r. 1789. nová kruchta, 1806. spravena, ale již 1839. snesena sanktusová věžička atd.), poslední 1899.

Prostá gotická budova orientovaná, jednolodní, z lámaného kamene, zajímavého půdorysu, z poč. XIV. stol. (Půdorys na obr. čís. 166., pohled od jihovýchodu na obr. čís. 167.)

Kněžiště, ukončené pěti stranami osmiúhelníka (strana 2·10 *m* dl.) 4·58 *m* šir., 7·38 *m* dl., opřeno na rozích opěráky 0·74 *m* šir., s ústupkem opatřeným římsou zpod vyžlabenou, nahoře skosenými. Kolem obíhá

0·85 *m* vysoký sokl, svrchu sešikmený; hlavní římsa moderní. Zaklenuto jest kněžiště závěrem a křížovým travée; svorníky hladké, okrouhlé, pískovcová žebra prostého profilu ⋃ (obr. čís. 168.) sbíhají na konsoly tvaru polovejčitého, v koutech u oblouku triumfalního však do zdi zabíhají. Tři okna s lomeným obloukem 2·60 *m* vys., 1·45 *m* šir., vyšpaletovaná; na původní kružbu ukazují zachovaná osazení prutu středního na bankálu — okna byla dvojdílná.

Na straně evangelní pískovcové sanktuarium (0·72 *m* vys., 0·28 *m* široké). Výklenek s hrotitým obloukem orámován prostě šikmou římsou s nejapnými kraby a kytkou (podoby kosočtverců s otupenými rohy); mříž kovaná z plochých prutů sbíjených hřeby, v mezerách vysekány čtyřlistové kružby (obr. čís. 169.).

Obr. 167. Otradov. Kostel. Pohled od jihovýchodu.

Vchod 1·88 *m* vys., 0·82 *m* šir., s pískovcovým obložením, pravoúhlý, s kouty vlnovitě vyplněnými (XV. století) (obr. čís. 168.), vede do sakristie na severu přistavěné, 3·55 *m* dl., 2·36 *m* šir. V obou jejích štítech malá okénka silně vyšpaletovaná, 0·40 *m* vys., 0·16 *m* šir. — západní pravoúhlé, východní lomené s nosy. Klenba barokní, valená; na východ rozšířené okno. V severní zdi výklenek s pískovcovou kropenkou (0·42 *m* šir., nepravidelně sedmibokou), nyní za výlevku sloužící.

Triumfální oblouk 0·75 *m* silný, nad šířkou 4 *m*, lomený: hrany sešikmeny, v náběhu (2·82 *m* vysoko) hranolová římsa se skosenými hranami a rohy — levá usekána pro kazatelnu —; sokl 1 *m* vys.

Loď 7·15 *m* dl., 6·60 *m* šir., pokryta plochým stropem rákosovým, osvětlena dvěma okny po stranách, jedním (moderním) na západ. Nový vchod na západ, původní portálek na jihu 1·85 *m* vys, 1·44 *m* šir., zaklenutý tupým obloukem; ostění profilováno dvěma hlubokými polo-

žlábky, dvěma oblouny a šikmami (obr. čís. 168.). Kruchta moderně gotická na 2 sloupech, k níž vede moderní šnekové schodiště na severu přistavěné.

Budova kryta taškami a plechem. Na jihu přiléhá k lodi věž (o stranách 4·50—6 *m* šir.) o ústupku, vyznačeném pískovcovou gotickou římsou. Vchod na jihu, původní dělení nedá se zjistiti. V patře prvním pravoúhlé okénko na jih, podobné na záp. zazděno; 3. patro s třemi moderně gotickými okny přistavěno místo dřevěného počátkem XIX. stol. Kryt — plechová střecha stanová.

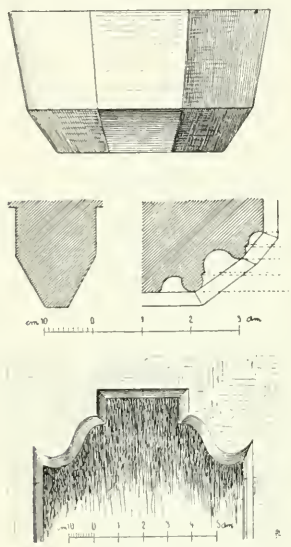

Obr. 168. Otradov. Kostel. Gotická křtitelnice, profil žebra klenby a ostění portálu v lodi, nadpraží portálku do sakristie.

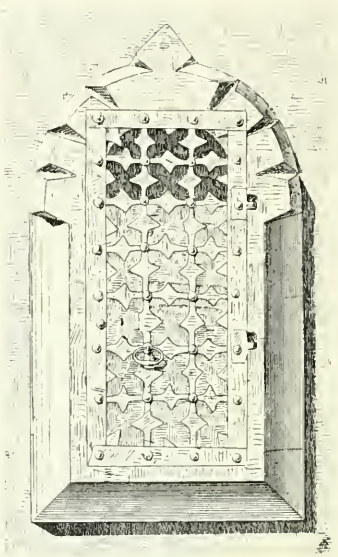

Obr. 169. Otradov. Kostel. Sanktuarium.

Kostnice na severu z r. 1788.

Oltář ze XVII. stol. Mensa gotická z pískovce, 1·39 *m* vys., 1·65 *m* dl. Na nízké predelle, ozdobené řezbou rozvilin a lištnami, dva sloupky korinthské (nesené nízkými podstavci) s kládím a segmentovými jich úseky. Obraz sv. Bartoloměje z r. 1757. na plátně v dovedně řezaném rámci; po stranách sochy sv. Václava a Víta a visuté akanthové rozviliny, nad obrazem v nástavci oválový obrázek sv. Trojice v akanthovém rámu.

Kazatelna, zpovědnice a lavice — řemeslný empire.

Gotická křtitelnice z pískovce (v sakristii), 0·29 *m* vys., 0·57 *m* šir., osmiboká, dvakrát sešikmená, 0·18 *m* hluboká. (Obr. čís. 168.)

Zvony: 1. Výška 0·75 *m*, průměr 0·76 *m*, se zmateným nápisem kolem koruny (viz faksimile na obr. čís. 170.) z r. 1454. (?). Na uchách pletenec a vlnovky, plášť hladký s několika oblouny. Na dřevěné hlavě GM — PR · 16—0Z. (Rybička l. c. 57.)

2. Výška 0·65 *m*, průměr 0·68 *m* Ucha hladká, kolem koruny dvojřádkový opis:

✠ TENTO ZWON VDIELAN GEST KE CTI A CHWALE PANV BOHV WSSEMOHV

CYMV ✠ SKRZE MISTRA GIRZIKA ZWONARZE ✠ LETA PANIE MDLXIII

Na plášti na jih relief krucifixu, 0·10 *m* vys. Na dřevěné hlavě: M686. (Rybička l. c. 62. má 1577.)

3. Výška 0·54 *m*, průměr 0·56 *m*. (Přelit ze staršího za 66 zl.) Ucha hladká, kolem koruny střídající se listy a hrozny, pod tím rokokové krajky cípaté. Na plášti relief sv. Floriana (kolem nápis: GOS MICH IOGHAN CHRISITGAN SCHVNCKA IN PRAG · 1770.), krucifixu a sv. Jan Nepom. Kolem dolního okraje podobné krajky.

4. Sanktusník r. 1848. ukraden.

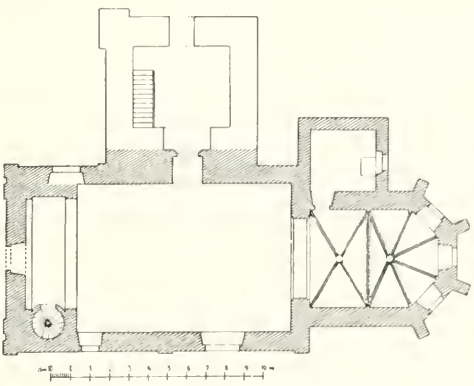

Obr 171. Perálec. Půdorys kostela.

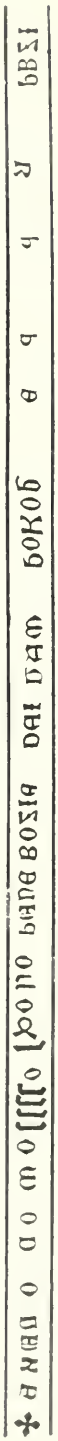

Obr. 170. Otradov. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 1.

Perálec.

Pam. I. 167.—8., IX. 750., Sommer V. 244., Schaller XI. 176., E. Musil-Daňkovský l. c. 58.—9., Pamětní knihy fary Rychmburské.

KOSTEL SV. JANA KŘTITELE (filialní k Rychmburku) vysvěcen dle verifikace (zachované v opise z r. 1731.) od biskupa pražského Jana z Dražic roku 1321. Roku 1350. připomíná se jako farní a byl jím do r. 1620. (Farní budova sbourána počátkem XIX. stol.) Od r. 1620.—1737. filialní ke Skutči, pak k Rychmburku. Dle visitační zprávy z r. 1677. byl v smutném stavu po okradení: měl jen mšál a 3 zvony. Zvonice místo dřevěné vystavěna 1764.—5., kostnice sbořena 1796.

Orientovaná budova gotická, jednolodní, z lomového kamene. (Půdorys na obr. čís. 171., řez podélný čís. 172.) Kně-

žiště, ukončené pěti stranami osmiúhelníka (strana 2·15 *m* dl.), 6·85 *m* dl., 5·25 *m* šir., opřeno na rozích opěráky do dvou třetin výšky sahajícími, 0·60 *m* šir., s pískovcovým soklem 0·70 *m* vys., svrchu skosenými a osvětleno třemi okny, roku 1893. rozšířenými. Klenba skládá se ze závěru o šesti žebrech (profil na obr. čís. 173.) pískovcových a z křížového travée; svorník závěru hladký, na druhém vytesána osmicípá hvězda (obr. čís. 173.).

Žebra sbíhají na konsoly různého tvaru a velikosti s dekorací lidských mask neb fantastických zvířat: 1. (v levém koutě u triumfalního oblouku) na jehlanci s dvěma prsteny sešikmenými a žlábkem dělenými

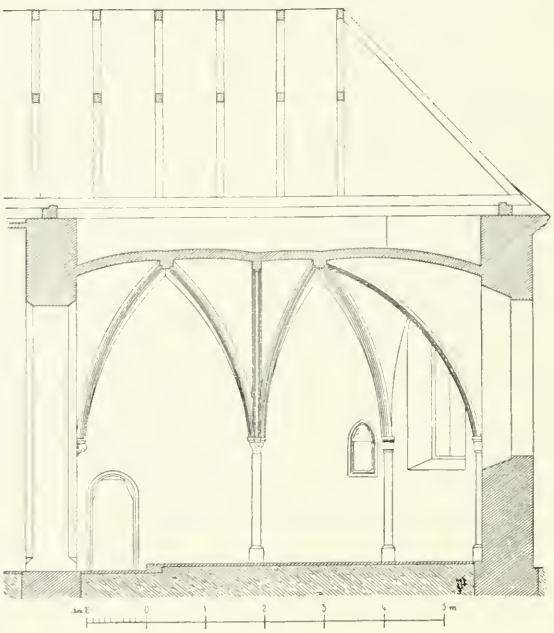

Obr. 172. Perálec. Podélný řez kněžištěm kostela.

chameleon (?). 2. maska vousatého muže, nad ní pětiboký plinthus, k zemi sbíhá kulatá přípora. 3. Poloválec, profilovaný dvěma oblouny a třemi žlábky, s kulatou příporou. 4. Poloválec se sešikmeným plinthem a příporou. 5. = 4., 6. = 3. bez žlábku. 7. Komolý pětiboký jehlan s plinthem a panelem gotických nosů na sešikmené podbrádce, s kulatou příporou. 8. Plinthus válcový se žlábkem, pod ním psí hlava s dlouhýma ušima. (Obr. čís. 174.)

Sanktuarium pískovcové; výklenek, 0·50 *m* vys., 0·43 *m* šir., orámován sešikmeným a vyžlabeným rámem s hrotitým obloukem s panelem pěkných nosů (obr. čís. 175.). Naproti výklenek 0·35 *m* vys., 0·30 *m* šir.

Do sakristie 3·30 *m* dl., 3·10 *m* šir., valeně klenuté — na severu přistavěné — vede z kněžiště portálek polokruhem sklenutý, profilovaný pravoúhlým žlábkem, ústupkem a třemi šikmami, vyplněný do tří stran

pravidelného šestiúhelníka (viz obr. čís. 172.). V sakristii gotická mensa 1·10 *m* vys., 1 *m* dl., 0·70 *m* šir., z pískovce.

Triumfální oblouk 0·85 *m* silný, nad 4·05 *m* rozpjatý, hrotitý, s hranami skosenými. (Viz podélný řez na obr. čís. 172.)

Do lodi 11 *m* dl., 7·60 *m* šir., plochým stropem kryté a čtyřmi okny barokně upravenými osvětlené, sestupuje se po třech schůdcích portálkem na severu, lomeně překlenutým, 1·10 *m* šir., s pískovcovým ostěním o čtyřech stranách nepravidelného šestnáctiúhelníka (se soklem 0·60 *m* vys.), profilovaným hruškou, polohruškou, třemi žlábky a dvěma šikmami (obr. čís. 173.). Na západě nad moderním vchodem kruchta se šnekovitým schodištěm.

Budova kryta valbou taškovou bez sanktusu. K lodi přiléhá na severu věž (zvonice) hranolová (strana 7·85 *m*), podepřená na západě diagonalním

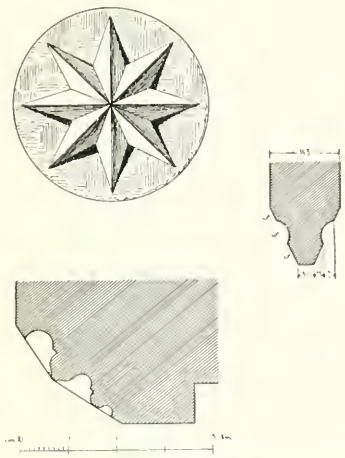

Obr. 173. Perálec. Kostel. Svorník a profil žebra klenby, profil ostění portálu v lodi.

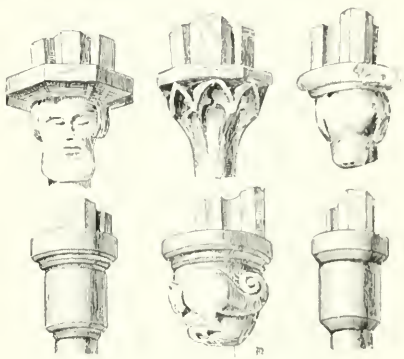

Obr. 171. Perálec. Kostel. Konsoly klenby v kněžišti: 2., 7., 8., 3., 1.

opěrákem zděným; kryta taškovým stanem. V 1. a 2. patře úzká okénka obdélná na tři strany, v 3. patře široké prolomy.

Zařízení prosté, barokní a moderní: Hlavní oltář z konce XVII. století. Stěna s volutovou římsou a diagonalně postavenými úseky říms, s novým obrazem ve středu; po stranách visuté řezby stuhové a akanthové a sochy sv. Václava a Prokopa s nevkusným nátěrem; nad obrazem čtyřlaločný řezaný rám s obrazem Boha otce, po stranách andělé.

Postranní oltáře: sv. Václava z roku 1653., nákladem děkana Skutečského Theof. Proxy, odstraněn 1888.; sv. Kříže, přenešený sem 1784. z kaple dvora Jesuitů Chlumských v Hluboké, rovněž odstraněn.

Kazatelna z r. 1747., od *V. Zacha* z Perálce za 5 zl. zhotovená, zpovědnice z r. 1789. za 6 zl., varhany z r. 1808.

Socha P. Marie z lípového dřeva, 1·16 *m* vys., z poč. XVI. stol. Široký obličej, ruce sepjaty, hlava plenou zahalena, spodní roucho pře-

pásáno, svrchní v ladných záhybech přes ruku přehozeno splývá klidně dolů (obr. čís. 176.).

Nebesa z hedvábí tělové barvy; na něm květinové motivy jehlou malovány, krajka z milánského zlata. XVIII. stol.

Svícny cínové: dva 0·385 *m* vys., s rostlinným dekorem, medaillonem a andílky, dva podobné 0·46 *m* vys., ze XVII. století, dva barokní z XVIII. stol., hladké, 0·41 *m* vys.

Kropenka gotická, pískovcová (u západního vchodu), jehlancovitá, 0·42 *m* vys., 0·48 *m* v průměru.

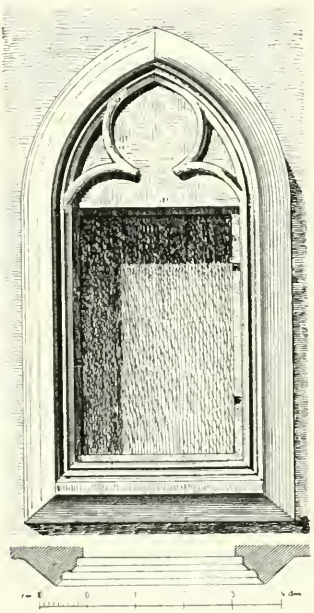

Obr. 175. Perálec. Kostel. Sanktuarium.

Obr. 176. Perálec. Kostel. Socha p. Marie.

Zvony: 1. Výška 0·62 *m*, průměr 0·64 *m*. Na uchách lví hlava a řada vrubů, kolem koruny dvojřádkový nápis:

SCIO ENIM · QVOD REDEMITOR · MEYS VIVIT ET IN NOVISSIMO DIE DE TERRA :

X SVRCTIRVS SVM · ET RVRSVM CIRCVM DABOR PELLE MEA ET IN AP · 1577 ·

V mezeře dvou oblounů pod tím: GAN NOIPAVER ZWONARZ a nejníže anthemion z lilií.

Na plášti na východ:

ZSA : LIIT : OBLATVS · X

EST : QVIA IPSE VOLVIT

a relief krucifixu, 0·09 *m* vys.;

na západ v pravoúhlém rámečku:

VROZENŸ PAN PAN
WACZLAW BERKA
Z DVBEE A Z LIPEHO
A NA RICHVBVRCZE
CIↃ IↃ LXXVII

Pod tím v pěkném štítku znak Berků. Na dolním okraji jednořádkový nápis:

XX CHWALTEZ P · ANA · BVOHA W SWATYNICH GEHO : YAK ON : MOCZNY : SYLNY : WELYKY PAN GEST : CHWALTEZ GEHO W ZWVKV TRAVBY : W ZALMICH : W POLICZNEM SPIWANY : NA CZYMBALYCH : ZWVCZNYCH A VTIESSENI : KAZDEY DVCH CHWAL HOSPODINA :

(Rybička l. c. 62. chybně připisuje dle stejných liter zvon tento *Jiříkovi* z Litomyšle.)

2. Výška 0·795 *m*, průměr 0·815 *m*. Ucha s pletencem, vroubeným perlovci, kolem koruny nápis dvojřádkový (faksimile viz na obr. čís. 177.), lemovaný stočenými provazci a dole ukončený řadou lilií:

x anno domini M CCCC LXXXV x panu bohu ke czti a k chwale y matcze bozy y wssem swatim x
petr z myhta x

(Rybička l. c. 62.)

3. Přelit r. 1854. ze staršího, slitého na náklad Václ. Berky mistrem *Jiříkem* r. 1578. (Zemský archiv.)

Na obecním úřadě právo rychtářské dřevěné (z poč. XIX. století) s nápisem: OBEC PERALEC PANSTWI RYCHMBURK.

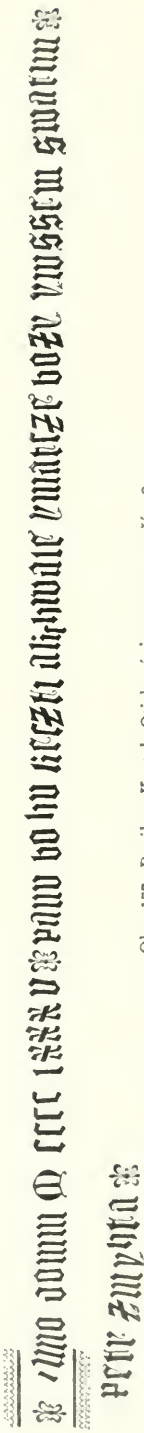

Obr. 177. Perálec. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

Pěšice.

»Na valech« sluje hradiště na prostředním vrchu; na ostrožně vysoké obepíná val s příkopem zevním v délce 60 kroků větší hradiště; 160 kroků dále obepíná parallelný val s příkopem bývalé předhradí. V Památkách III. 367. uvedeno pod titulem hradby u Domanic.

»Na hradisku« sluje v obci za hospodou na ostrožně tvrzka hlubokým příkopem oddělená, v které zbytky zdiva na maltu.

Popovec.

Z tvrze (viz u Sedláčka l. c. I., 112.) nepatrné zbytky polokruhem zakončených valů v délce i šířce 80 *m* — na východ od vesnice.

Na dřevěné zvonici na návsí zvonek, 0·23 *m* vys. a šir., s uchy hladkými a vavřínovým věncem kolem koruny. Pod ním:

☞ IOANNES · MERFORT · PRÆPOSITVS · DOMINII · EX · VOTO ·

Na plášti:

K CTI
A CHWALI
BOŽI.

CLÜCK
AUF.

a reliefy sv. Jana a P. Marie. Kolem dolního okraje: ☞ SUB · REGIMINE · DOMINÆ · WALBURGÆ · COMITISSÆ · A · SINZENDORF · BRUNÆ · MDCCCXXIII.

Proseč.

Sommer V. 233—4., Pam. IX. 750, Čas. Musea Č. 1863., 330., E. Musil-Daňkovský l. c. 59.-60., Pamětní kniha na faře od r. 1836., Rkp. sbírka topogr. v arch. Musea král. čes. Heslo: Nový Hrad.

Městečko (již v 14. stol.) vyhořelo 1400. (?) a 1868. skoro úplně. Na obecním úřadě městské pečetidlo železné, okrouhlé, výraz 0·028 *m* v průměru. Kolem městského znaku (1720. uděleného) opis: SIGILLVM DES STATTL PROSETSCH. XVIII. století.

KOSTEL SV. MIKULÁŠE (farní), připomínaný již r. 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému, po r. 1620. stal se filialním k Novým Hradům; r. 1677. měl stříbrný kalich, mosaznou monstranci, tři měděné svícny, 6 cínových a 5 zvonů. Poslední oprava 1890.

Jednoduchá, orientovaná budova jednolodní z lámaného kamene, ranně gotická, z konce XIII. století. (Obr. čís. 178.)

Kněžiště, 5·30 *m* dl., 4 *m* šir., ukončené pěti stranami pravidelného osmiúhelníka, bez opěráků, s úzkými třemi okny (2·60 *m* vys., 0·75 *m* šir.), hrotitými; klenbový závěr o šesti žebrech pískovcových (profil na obr. čís. 179.) u stěny zahrocených, svorník kulatý, hladký. Na jihu moderní vchod do sakristie v XVII. stol. přistavěné.

Triumfalní oblouk 0·68 *m* silný — sokl 0·95 *m* vys., sešikmený — nad 3·90 *m* mírně lomený, bez profilu.

Loď obdélná (v XVII. stol. prodloužená o třetinu délky) 16·80 *m* dl., 7·75 *m* šir., plochým stropem tabulovým krytá, stěny s malovanou architekturou. Pět oken stlačeným segmentem zaklenutých, portál západní barokní, severní původní, gotický s lomeným obloukem, 1·90 *m* vys., 1 *m*

šir., o soklu 0·60 *m* vys.; ostění profilováno pravoúhlým ústupkem, hrubým oblounem a hlubokým žlábkem (obr. čís. 179.). Kruchta dřevěná na sloupech.

Zevnějšek prostý, stěny hladce omítnuty a lisenovány, před vchody dřevěné předsíňky. Šindelová valba s vikýři a sanktusem.

Západní průčelí s dvěma, diagonalně postavenými, hmotnými opěráky na rozích; nad vchodem (částečně předsíňkou zakryta) hrubá ozdoba štuková ze XVII. století: na pilastrech římsa s dvěma úseky štítového segmentu, uprostřed piniová šiška na točeném sloupku a dva hrozny po stranách. Nad vchodem okno a postranní výklenky s mušlovitými konchami; okapní římsa nese volutový štít pilastry dělený.

Zařízení většinou moderní. Kazatelna empirová, na postranním oltáři z konce XVIII. stol. dřevěná Pietà ze XVII. stol., 1·20 *m* vys.,

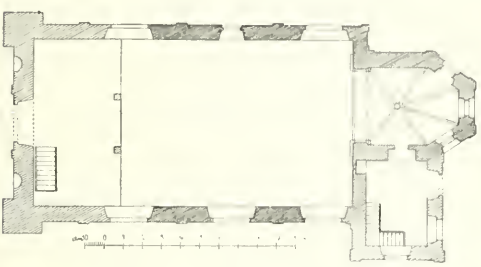

Obr. 178. Proseč. Půdorys kostela.

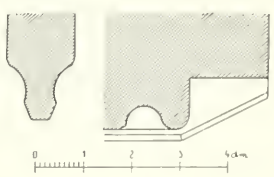

Obr. 179. Proseč. Kostel. Profil žebra klenby v kněžišti a ostění portálu v lodi.

korpus varhan ozdoben řezbou rozvilin akanthových, křížová cesta z XVIII. stol. Na půdě bezcenná dřevěná křtitelnice, podoby kalicha, z r. 1765.

Svícny: dva gotické bronzové, ze XIV. století, 0·22 *m* vys.: noha šestiboká na třech spárech, nodus, stonek a miska šestihranné; ze středu ční trn. Dva cínové, 0·50 *m* vys., dva 0·53 *m* vys., rokokové, stvolů rýhovaných.

Zvony (ve zvláštní zvonici, místo dřevěné v letech čtyřicátých vystavěné):

1. Výška 1·08 *m*, průměr 1·10 *m*. Ucha ozdobena stuhovým ornamentem, na horní ploše stojaté akanthy, kolem koruny řada výplní ornamentovaných (motivy ovocné a listnaté z masky se rozvíjející), pod ní jednořádkový nápis:

CHWALTE PANA NA CIMBA(L)ICH DOBRZE ZNEGICICH CHWALTE HO NA CIMBALICH VTIESSENI WSSELIKI DVCH CHWAL HOSPODINA ZNIEM 1610.

Pod tím ovinut perlovec a řada visutých akanthů. Na plášti na jih ve věnci znak Trautsohnů a nápis:

WISOCE VROZENA PANY PANY ZVZANNA
WERONIKA TRAVTSOHNOWA HRABINKA Z
FOLKNSSTEINA ROZENA Z MEGGAV A NA
KRAICZING SWOBODNA PANY NA SSPRECH
ENSSTEINIE A SSROFENSSTEINIE PANI NA
KAGY LAA MATRAGY A NOWICH HRA
DECH 1610.

Na sever opět znak a nápis:

WISOCZE VROZENY PAN PAN PAWEL SIXT TRAVTH
SOHN HRABIE Z FOLKNSSTEINA SWOBODNY PAN NA
SSPRECHENSSTEINIE A SSROFENSSTEINIE PAN NA
KAGY LAA MOTRAGI A NOWICH HRADECH DIEDI
CZNI MARSSALCKH KNIEZECZIHO HRABSTWI W
TIROLV GEHO MILOSTY CZISARZE RZIMSKEHO TEY
NA RADDA A KO MORNICK TAKE
KRALE VHERSKE Znak. HO TEYNA RA
DA A NISSY ZE MIE RAKAVSKE
STATHAL TEREM.

Dolní okraj lemuje nepodařený ornament rostlinný v pásce. Dle stejné úpravy a výzdoby lze toto dílo přiřknouti zvonaři, jenž slil zvon čís. 1. v Nových Hradech.

2. Výška 0·73 *m*, průměr 0·75 *m*. Ucha s maskami oděnců, kolem koruny nápis: ☞ GOSS MICH IGNATIVS DRACK IN KONIGGRATZ 1785., pod tím střídají se akanthy a andílci. Na plášti na jih relief sv. Mikuláše, na sever krucifixu a P. Marie, na západ:

☞ ZA PANOWANI
GEGICH HRABIECY MILOSTI
P. P.
IANA ANTONINA
HRABIETE Z HARBUWAL
A Z CHAMARE
P T
PANA NA NOWYCH HRADECH
A POTSSTEGNIE.

na východ:

☞ PRZELITY GEST TENTO ZWON
ZE STAREHO KTERY PRZED
TIMTO 272 LETA TRWAGE
PUKNUL S NAKLADEM CHRA
MU PANIE PROSECKEHO ROKU 1785.

3. Nový, z r. 1862.

4. Sanktusník nepřístupný. Dle pamětní knihy má nápis: VERBVM DOMINI MANET IN ÆTERNUM.

5. Umíráček, bez nápisu.

FARA s šindelovou mansardou, z r. 1754.

SOUSOŠÍ NEJSV. TROJICE uprostřed náměstí, pískovcové, 6 *m* vys., postaveno nákladem hraběte Jana Chamaré r. 1751. Stojí na trojbokém hranolu s nejapnou jonskou hlavicí.

(Prosetín) Prasetín.

V katastru Prasetínském, mezi Cejřovem a Leštinkou, na výšině v selském lese poloha »Na hradišti«, kdež polokruhový val 285 kroků obepíná plošinu 38 kroků v průměru a je hlubokým příkopem od ní oddělen.

Rabouň.

Pam. arch. III. 367. Viz literaturu u hesla: Rychmburk.

Na ostrožně val na 800 kroků dlouhý obepíná vesnici a asi 100 jiter pole před valem příkop.

Radhošť.

Pam. arch. IX. 747., Method 1882. 110., Schaller XI. 79., Sommer V. 109.—110., Rkp. sb. topograf. v arch. Musea král. čes. Heslo: Chroustovice. Na faře pamětní knihy od r. 1807. a 1855. (Matriky od 1787.)

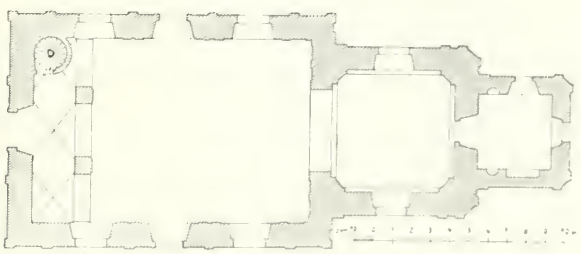

Obr. 180. Radhošť. Půdorys kostela.

KOSTEL SV. JIŘÍ MUČEDLNÍKA (farní) již 1350. byl farním, r. 1677. byl filialní do Chroustovic a měl kalich stříbrný a 3 zvony. Roku 1772.—3. přestavěn úplně nákladem 6980 zl. (Starý dle pamětní knihy byl stejný s Jenčovickým, tedy gotický.). Zařízení vnitřku částečně péčí kněžny Terezie Math. Amalie z Thurn-Taxisů. Poslední opravy r. 1890. a 1901.

Barokní prostá budova, orientovaná, jednolodní; stojí na malém návrší. Hladké, omítnuté stěny rozděleny pilastry, jež i rohy obstupují, s římsovými hlavicemi; okna a dvéře prostě orámovány.

Západní průčelí ukončeno štítem s nikou uprostřed, lemovaným prohnutou a oblomovanou římsou. Sedlová střecha šindelová, malý sanktus. Na východě stojí kostnice, pokrytá vlašskou čepicí.

Obr. 181. Radhošť. Kuppa a část stonku kalicha z r. 1547.

Kněžiště pravoúhlé, 6·48 *m* do čtverce, s dvěma okny, sklenuté plackou, jejíž cípy sbíhají na koutní pilastry; oblouk triumfální polokruhový.

Loď 14·30 *m* dl., 9·50 *m* šir., s dvěma páry oken a třemi vchody (severní má dřevěnou předsíňku); strop plochý s maltovým zrcadlem, nad okny vyzděny dekorativní lunetty a pásy, sbíhající na podvojné pilastry s vysokým kládím a římsou. Kruchta zděná na třech obloucích, s poprsnicí pilastry rozčleněnou; podkruchtí sklenuto křížově bez žeber. Sakristie přistavěna ke kněžišti na východě. (Viz půdorys na obr. čís. 180.)

Zařízení současné:

Hlavní oltář v Praze zhotoven 1778. (za 650 zl. i s kazatelnou); má barokní, ravkovitou mensu zděnou, tabernakl s postranními vchody (na nich sošky sv. Petra a Pavla) a obraz — nový — na stěně v hmotném rámu anděly neseném. (Opraven 1822. od *Ignáce Velze* z Litomyšle).

Postranní oltáře prosté nástěnné architektury, zhotoveny 1781. od řezbáře *Jos. Procházky* v Chrudimi za 200 zl. Obrazy: sv. Petra a sv. Maří Magdaleny maloval *Josef Nivelt* z Vys. Mýta za 25 zl. (Opraveny r. 1827., nahraženy novými 1901.)

Kazatelna z r. 1778. (oprav. 1827.), varhany částečně přestavěny r. 1821. od *Jana Josefa* z Kutné Hory za 200 zl., zábradlí v kněžišti dubové, s vyřezávanými výplněmi, hrubé.

Kalich 0·235 *m* vys., dle pamětní knihy z r. 1547. Noha a nodus z r. 1809., na odňaté noze byl prý onen letopočet. Původní jest část šestibokého stonku nad nodem, obepjatá římsičkou a pokrytá na stranách písmeny: PETRVS. Kupppa 0·095 *m* v průměru, stříbrná, pozlacená, s mírně prohnutým retem; pláštík ji objímající tvořen jemně prolamovanou kružbou (podoby srdcí) z renaissančně stylisovaných větévek. Kraj jeho otočen torem (z drátů stočeným) a věncem litých lilií. Překrásná a technicky dokonalá práce. (Viz obr. čís. 181.)

Monstrance 0·55 *m* vys., měděná, zlacená a stříbřená, sluncového tvaru. Hrubá práce poč. XIX. stol.

Křtitelnice cínová, 1 *m* vys.: kotlík s dvěma lvími hlavami, kruhy a letopočtem 1787., na třech volutových nohách; na víku kříž.

Svícny cínové, trojnohé, z konce XVII. stol.: šest 0·45 *m* vys., dva 0·375 *m*, podobné.

Zvony (ve zvláštní dřevěné zvonici s širokým spodkem a stanovou střechou):

1. Výška 1·10 *m*, průměr 1·12 *m*, 20 centů. Na uchách po krajích stočené provazce, uprostřed vinc se kolem tyče větvice; kolem koruny opakují se reliefy postav (0·06 *m* vys.) v polokruhových arkadách: král, anděl, voják, bohyně (?), pod touto řadou opakují se ornamentované výplně (ovoce a rostliny s maskaronem uprostřed). Na plášti na jih nápis v pravoúhlém orámování (0·50 × 0·18 *m*), olemovaném liliemi a palmettami; v rozích stylisované větévky nesou postavy andílků, po stranách Aron a Mojžíš:

LETHA PANIE MDLXXXII SLYT GES$_T$
ZWON TENTO KE CTI A K CHVALE
BVOZI OD MISTRA ELYASSE STODO
LY W HRADCY NAD LABEM AMEN.

2. Výška 0·80 *m*, průměr 0·87 m, 15 centů. Ucha s pletencem, kolem koruny jednořádkový nápis: leta ⁊ bozyho + tysyczyho ⁊ petysteho + desatyho + tento zwon ⁊ vdelan (lístek) tu sobotu ⁊ po swaty ⁊ (Viz faksimile na obr. čís. 182.)

Na plášti na sever relief P. Marie (0·10 *m* vys.), na dolním okraji silný obloun.

3. Sanktusník nepřístupný, bez nápisu.

Na hřbitově kříž železný, 1·40 *m* vys.; ozdoby listových motivů vytepány z prutů čtyřhranného profilu. Z 2. polovice XVIII. stol.

Obr. 182. Radhošť. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

Na faře: Stříbrné hodinky, pozlacené, 0·12 *m* vys., na třech rocaillových nohách emailovaných; zasazeny v rocaillovém rámku, zadní strana ciselována a posázena rubíny a tyrkysy. Konec XVIII. stol.

Obraz (v barokovém sále Jan Nepomucký před Václavem IV.) technikou filigranovou z papíru, atlasu, hedvábí a skla provedený. První polovice XVIII. stol.

TVRZ (viz u Sedláčka l. c. I., 111.) připomíná se již 1226. Zanikla v XV. století a nový dům s dvorcem — snad nynější dvůr — vystavěn kolem 1550. a připomínán ještě 1661.

Rychmburk.

Pam. I. 162.—7., B. Grueber: Die Kunst des Mittelalters in Böhmen. IV. 83., F. A. Heber: Böhmens Burgen etc. I. 188.—201., IV. 160.—1., Meissner: Historisch-malerische Darstellungen aus Böhmen. (1798.), 157.—63., Schaller XI., 175., Sommer V., 235.—43., A. Sedláček: Hrady a zámky I. 75.—92., F. B. Mikovec: Mal.-hist. Skizzen aus Böhmen, 412., Rkp. sb. topograf. v archivu Musea král. čes. Heslo: Richemburk, E. Musil-Daňkovský: Z Chrudimska (1892.), 40.—51., Čas. čes. Musea 1845, 61., Světozor 1881., 178., 1882., 365. Zlatá Praha 1885., 232. sq., IV., 808. (ill.), Posel z Vých. Čech 1874., čís. 1.—3., 6.—8., Jitřenka XV., 17., Hist. rozhledy I. Na faře pamětní knihy od r. 1783. a 1844. (s ill.), na obecním úřadě pamětní kniha od poč. XIX. stol. Zámecký archiv (částečně koupen 1898. pro čes. Museum. — Věst. československ. musejí a spol. archeolog. III. 77. sq.).

Rytiny ze sbírky F. K. Wolfa (Prag 1807): 1. Pucherny z r. 1797. dle J. Venuto. 2. W. Bergera z r. 1806. dle Malovce.

ZÁMEK, bývalý hrad, stojí na východním konci městečka. Založen byl koncem XIII. neb počátkem XIV. stol.; tehdy jmenuje se Tas z Rychmburka. Od 2. polovice XIV. stol. vládli zde páni z Pardubic, zejména znám jest Smil Flaška (1387.—1403.). Roku 1425. dobyt byl hrad Sirotky a na čas opanován. Po soudech s dědici Flašků obdržel hrad kolem 1456. Jan Pardus z Horky a Vratkova, jehož potomci a příbuzní vládli zde do počátku XVI. století. Po nich zdědili sídlo Valdštejnové; v ten čas asi byl hrad přestavěn a vyzdoben. (1552. na náhrobku zván: nova.) Roku 1558. přechází hrad s předhradím a pivovarem do rukou Berků a zůstává jich majetkem do r. 1714. Roku 1718. koupil jej Václav Norbert Oktavian ze Vchynic. Již poslední Berkové a zejména Kinští málo na hradě bydlili; pro úředníky zřídili domy v předhradí. Hrad pustl, zejména když střechy setlely. Teprve v letech 1793.—8. opravena nákladem Filippa Kinského patra, kaple ve věži a moderně vypravené místnosti opatřeny nábytkem. Od r. 1823. přešel hrad v majetek rodu Thurn-Taxisů.

Hrad skládá se z vlastní budovy a předhradí, koncem XV. neb začátkem XVI. stol. založeného, — východní to části nynějšího městečka. (Část západní s kostelem vznikla až v XVIII. století.)

Hradby, z lomového kamene v síle 2 *m* zbudované, vinou se kolem předhradí ve formě lichoběžníka; zachovány jsou v půdoryse úplně, částečně i zdivo samo (obr. čís. 183.), na severní straně cihlovým cimbuřím opatřené a střílnami ve vzdálenosti 1·50 *m* prolomené. (obr. čís. 184.) Zpevněny jsou čtyřmi kulatými baštami v rozích, o průměru 13—13·50 *m*:

Obr. 163 Rychmburk. Půdorys hradu s předhradím. 1—4. Bašty, B¹ — Brány, I—IV. Místnosti v pivovaře a lihovaru se zachovanými klenbami.

bašta v rohu severozáp. (na obr. 183. čís. 1.) rozšířena moderním přístavkem kovárny (jinak nejzachovalejší, s úzkými střílnami); druhá (čís. 2.) zachována jen v půdoryse; třetí v rohu jihovýchod. (čís. 3.) má přistavěné schodiště a vnitřek jinak členěn (ve vížce na střeše zvonek hladký, bez nápisu); čtvrtá (čís. 4.) jest massivní a opřena pěti opěráky. Stopy dvou bran: jedna (B I.) vedla na západní straně z předhradí (3·20 *m* šir.), druhá (B II.) na východ k příkopu zámeckému — obě s úpravou XVIII. stol.; na třetí (u budovy lesního úřadu) upomíná již jen název »V bráně«. (B III.)

Disposice předhradí dosud mnoho nezměněna: kolem nepravidelného náměstí stojí nízké domky a budovy panské. V nich zachovány některé místnosti s valenou klenbou: v pivovaře v západním traktu

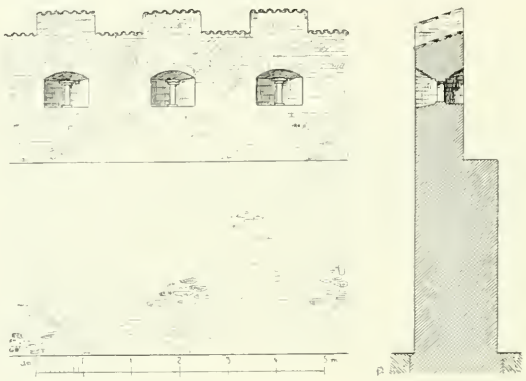

Obr. 184. Rychmburk. Hradby předhradí a řez příčný střílnou.

v předu místnost (I.) valeně s výseči sklenutá s renaissančním portálkem, za ní sál (27 *m* dl., 7 *m* šir.) s klenbou na kulatých sloupech. (II.) Dobu této stavby určuje nápis na pískovcovém nadpraží, nedaleko zazděném (1·85 × 0·25 *m*), s korunovaným znakem Berků uprostřed:

FRANTISSEK	znak.	ANTONIN
HRABIE 16		86 BERKA. ~

Asi současná jest síň (III.) v lihovaru (12·30 *m* dl., 9 *m* šir.), zaklenutá valeně na pásy nesené sloupy a polosloupy toskanskými; poněkud pozdější (z XVIII. stol.) síň vedlejší (bývalá konírna) 18 *m* dl., 15 *m* šir., s klenbou na pilířích hranolových s římsami. (IV.)

Zámek stojí na rulovém ostrohu, jenž na třech stranách srázně dolů spadá a na západě souvisí s rovinou, kde rozkládá se předhradí.

Příkop ve skále vytesaný, jenž zámek od předhradí odděloval, proměněn nyní v zahradu a přepnut kamenným mostem 33·50 *m* dl., s plnou balustradou pískovcovou. Vlastní budovu zámku tvoří tři křídla a polokřídlo, kolem čtyrhranného dvora (v jehož západním koutě stojí věž) rozložená. Křídla jsou dvojpatrové budovy, částečně omítnuté, zbudované

z lámaného kamene vrstveného a kryté moderními valbami břidlicovými, se zajímavými barokními komíny.

Zevnější strana západního křídla, 34·50 *m* dl., zmodernisována; velká okna v různých úrovních. (obr. čís. 185.) Z mostu vchází se portálem polokruhovým, ploše profilovaným (3 *m* šir.) do průjezdu, křížově s ostrými hranami klenutého.

Severní křídlo na zevnější straně (49 *m* dl.), poněkud lomené v půdoryse, má v přízemí úzké střílny, v prvním patře úzká okna pravoúhlá, různé velikosti, s pozdně gotickým ostěním a římsami — na dvou

Obr. 185. Rychmburk. Zámek. Pohled na křídlo západní a severní.

původní mříže z prutů kulatého profilu, diagonalně prostrkávaných — v druhém patře okna moderní, jen na východním konci stopy gotického arkýře: pod zazděným vchodem pískovcové krákorce z 3—5 břeven na sebe položených a přečnívajících. (obr. čís. 185.)

Uprostřed východního křídla (28·50 *m* dl.) vystupuje přístavek — původně snad obranná věž — o 2·50 *m* z líce, s moderními okny. Přízemí křídla bez oken, vchod 2·16 *m* vys. (ve větším otvoru 2 *m* širokém, s líhou kamennou na mříž) zazděn. V prvním patře na sever okno s ostěním a mříží, podobnými oněm na křídle severním, na jih dvě okna dvojdílná, jejichž profilující články se prostupují (pod levým malé okénko).

Strana jižní 40·80 *m* dl., na hmotné podezdívce stojící, členěna čelem západního křídla (ve všech patrech zmodernisovaným) a východního; jež má v prvním patře troj- a dvojdílné okno gotické (částečně zazděná)

a nad druhým — moderním — patrem zbytky vyžlabené gotické římsy a krákorec ukončující zaoblený roh. Část mezi čely obou křídel zastavena hradbou a přízemní budovou 11·50 *m* dl., o 2·50 m z líce vystupující, opřenou v podezdívce dvěma opěráky. Široké, pravoúhlé okno gotické ve středu zazděno. (Obr. čís. 186.)

Nádvoří dosti těsné, do čtverhranu (23·50 × 18·20 *m*) obklopeno křídly; v západním koutě stojí věž, nejstarší část hradu, ze XIV. století. Jest zbudována na průměru 9·50 *m* z lomového kamene a vysoká 30 *m*,

Obr. 186. Rychmburk. Zámek. Pohled na část předhradí s 3. baštou a jižní stranu zámku.

o pěti patrech. (Původně ještě vyšší, ale pro chatrnost zdiva snesena o několik metrů.) Okna zvětšena; krytá plechovým kuželem.*)

Přízemí zasypáno, v prvním patře sklenutá komora: v druhém patře kaple sv. Kříže (založením ze XVII. stol., v letech 1737.—53. farní pro městečko, 1802. obnovena) s dvěma okny, klenutá pětidílnou klenbou bez žeber. K opravě zámku a kaple vztahuje se chronogramm, napsaný nad vchodem:

CoMes
phILIppVs kInsky De ChInItz et
tettaV sVa eXrVIna restaVraVIt.

*) Pro silnou vrstvu omítky, na níž zbytky rustiky ze XVI. stol., nedá se na ten čas zjistiti, je-li vázána s přiléhajícími budovami.

Zařízení empirové z r. 1802.: oltář s vysokým křížem na tabernaklu a čtyřmi, slušně ze dřeva řezanými svícny a lavice.

Kasule 0·92 *m* dl., 0·66 *m* šir. (obr. čís. 187.): na brokatu — zelené hedvábí s rozhozenými květy zvonků — našit na straně dorsalní střední pás, 0·20 *m* šir., s ornamentem motivů květinových, vyšitým barevným hedvábím a stříbrem; dole nápis: AHBZDAZL · LAHBBM, korunovaný znak Berků a letop. 1694. Na pektoralní straně stejnou technikou vyšit květinový feston. K tomu velum.

Ve třetím a čtvrtém patře církevní museum předmětů z patronátních kostelů sem svezených: Radhoště, Chroustovic, Chlumku, Lůže, Štěpánova, Skutče, Lažan, Perálce atd. Předměty neladně uloženy a skoro zkáze vydány. Zbytky oltářů (obrazy, rámy obrazů, sošky, vasy) předměty uměleckého průmyslu (svícny, zvonky, kaditelnice a loďky, paramenta) atd. vesměs méně cenné věci z XVIII. stol.

Obr. 187. Rychmburk. Zámek. Kasule z r. 1694.

Do pátého patra, jež otevřeno deseti pravoúhlými okénky, vede 38 schodů v síle zdi; místnost beze stropu osmiboká, kolem ní v síle zdi obíhá ochoz se sedmi otvory (v jednom vyzděn krb) — snad sídlo hlásného.

Nádvorní strana severního křídla (obr. čís. 188.) omítnutá, zachovala nejvíce podobu s počátku XVI. stol. Ve výši prvního patra pavlač, nesená čtyřmi polokruhovými oblouky nestejně širokými (nyní částečně zazděny), na třech hranolových pilířích. Na poprsnici pavlače — 1·10 *m* vysoké — plastický znak Valdštýnský z pískovce. (Ill. viz u Sedláčka l. c. I. 84.) Chodba pod pavlačí sklenuta valeně a dva portálky pravoúhlé, s plochým profilem, vedou odtud do přízemí křídla (nyní dřevníky), jiný do sklepa.

Z pavlače vedou do prvního patra tři portálky a široké okno. Dva portálky (druhý zazděn a se znakem Valdštýnským v nadpraží, 0·45 *m* vys.) s pravoúhlým ostěním, stejně profilovaným oblouny, do rohu vstaveným sloupkem s válcovou patkou a stočeným torem, v rozích se prostupujícími, vedou do archivu dominikalního s valenou klenbou a kamennými lavicemi ve špaletách oken. V archivu uloženy listiny a knihy správy panství od 18. stol., některé v pěkných, kožených vazbách, plány obcí a budov celé državy Thurn-Taxisů v Čechách z konce 18. a zač. 19. stol. a právo rychtářské obce Lešan.

Třetí portálek, bohatěji než ostatní profilovaný (profil viz na obr. čís. 189.), s původními dveřmi železnými a okno (1·92 × 1·50 *m*) troj-

dílné, dělené kamennými, profilovanými pruty a opatřené mříží z kulatých prutů se prostupujících — uvnitř ve špaletě kamenné lavice — vedou do sálu, v jehož západním koutě vyzděn kruhový prostor,*) osvětlený malým okénkem u podlahy, s portálem, zaklenutým segmenty, na oslí oblouk upomínajícími; jeho široké ostění ostře profilováno články v rozích prostouplými. (obr. čís. 190.)

V druhém patře tři okna — čtvrté moderní — nepravidelně umístěná, s římsami a ostěním profilovaným jako na straně zevnější. Do východního

Obr. 188. Rychmburk. Zámek. Nádvoří. (Severní strana.)

koutu dvora vsunuto schodiště; jeho původní tři okénka profilovaná z části zazděna, ostatní jakož i celé vrchní patro a přístavek v předu moderní.

Nádvorní průčelí ostatních křídel i vnitřek zmodernisovány. Hlubokých sklepů použito za lednice, v přízemí vesměs barokně klenuté místnosti; jediná gotická zachována ve východním křídle (nyní dřevník), 11 *m* dl., 10 *m* šir., 2·50 *m* vys. sklenutá čtyřmi kříži. Mohutná pískovcová žebra, 0·19 *m* šir., prostého profilu U, sbíhají uprostřed na osmiboký pilíř, na stěnách na jehlancovité konsoly s hranolovým plinthem; svorníky kulaté, hladké. V patrech řada pokojů, některé (v západním křídle) opatřeny zvětšelým již empirovým nábytkem, rytinami a portraity Filippa Kinského; v ostatních byty úředníků.

*) Viz: Lumír II. (1852.), 691., Rod. kronika, 1863., 190., Čes. Východ, 1896. č. 15.

KOSTEL P. MARIE (farní) v jižní části městečka. Vystavěn 1752.—3. nákladem Frant. Jos. Kinského (21. srpna r. 1753. vyzdvižen sanktus). Vedle postavena dřevěná zvonice, do níž 1808. převezeny zvony z kostela Janovičského (viz str. 44.). Roku 1816 sbourána dřevěná zvonice a přistavěna na západní průčelí zděná dle chronogrammu na mramorové desce nad portálem:

S NÁKLADEM GEGICH OSWICENOSTI
P. P. FILIPPA HRABĚTE KINSKIHO.

Poslední oprava 1894.

Orientovaná, jednolodní stavba bez slohu. Kněžiště pravoúhlé, 7 *m* dlouhé, 5·60 *m* široké, s dvěma okny a sakristií na východě přistavěnou, loď obdélná, 18·20 *m* dlouhá, 9·40 *m* široká, s třemi páry oken a dvěma vchody (jižní s předsíní). Strop plochý s bezcennými freskami:

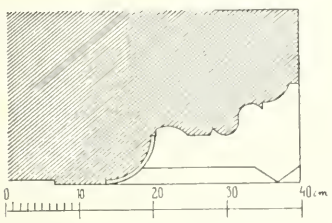

Obr. 189. Rychmburk. Zámek. Profil ostění portálku.

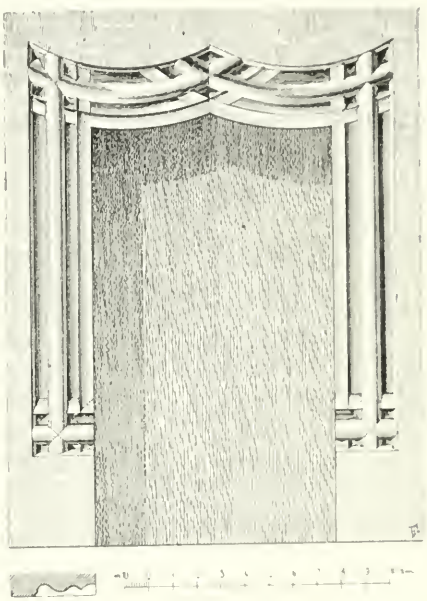

Obr. 190. Rychmburk. Zámek. Portálek.

v kněžišti sv. Trojice, v lodi večeře Páně a čtyři výjevy ze starého zákona Zvenčí jednoduchá, lisenovaná omítka. Na západě věž, čtyřboký hranol s pískovcovými nárožníky, dělený římsou. Přízemí, sklenuté plackou, otvírá se ven a do lodi. V patře čtyři široká okna. Na kostele valba, na věži cibule břidlicová s lucernou.

Hřbitov obklíčen zdí, v níž na východě kostnice a v rozích čtyři kaple s bezcennými freskami evangelistů.

Hlavní oltář bezcenný, postranní (jeden s novým obrazem, druhý s obrazem 14 pomocníků) mají zděné mensy rokokové a bohatě řezané rocaillové rámy. Kazatelna rokoková obyčejných motivů, dvě zpovědnice třídílné, varhany z r. 1808., barokní soška P. Marie na Božím hrobě — bez ceny.

Křtitelnice: železný kotlík na třech nohách, na dřevěném víku sv. Jan Křtitel.

Obrazy: Kristus na kříži, z poč. XVIII. stol.; čtyři velké obrazy svatých a světic, malované r. 1756. od *Jana Kubáta* (nákladem purkrabí Thad. Krále); dva malé, s výjevy ze života Ježíšova — vše na plátně.

Monstrance, 0·535 *m* vys., stříbrná, zlacená, darovaná vrchností r. 1797. Sluncového tvaru, s baňatou nohou a třemi kartušovými rámečky kolem středu.

Ciborium 0·35 *m* vys. (asi s monstrancí současné), s novou nohou; kuppa z pozlacené mědi, s pláštíkem ze stuhového ornamentu.

Pacifikal podoby kříže, 0·30 *m* vys., z r. 1806.

Svícny cínové: pět 0·56 *m*, jeden 0·385 *m* vys., z poč. XVIII. stol.; jeden 0·42 *m* vys., z XVIII. stol., pět 0·57 *m* vys., s vrtulovými stvoly, z r. 1806.

Tři rokokové kasule a dvě dalmatiky (barvy bílé, modré a červené), bohatě hedvábím vyšívané, z r. 1753.

Zvony: 1. Výška 0·83 *m*, průměr 0·92 *m*. Na uchách tulipány (?), na horní ploše stojaté akanthy, kolem koruny opakují se destičky reliefů výjevů ze života loveckého, pod nimi nápis:

PROKRZIKVYTE HOSPODINV WSSICZKNI OBYWATELE ZEMIE SLVZTE HOSPODINV S WESELIM GOT ALEIN ZAL DIE EHR MI C

Pod nápisem perlovec a ovocné festony. Na plášti na sever nápis:

Letha 1600 tento Zwon Slit gest k vzti a chwale panu Bohu a swatemu Wacžlawu za drzeny panstwi Rychmburskeho Gegi milosti Prozene pa:
ni pani Markyty Berkowe Trzkowny z Lippy pozustale wdowy po dobre
a Slawne Geho milosti pamieti Prozenem Panu panu Wacžlawowi Weystarssym Berkowi z Dube a z lippeho Panu na Rychmburze budil
zowie a Osowym Weywyzssym komorniku kralowstwi
Czieskeho a Pana pana Lwa Buryana euzebiusa Berky
z Dube a z lippeho syna Gich milosti na ten czas leta nem
a gierzyho kterehozto letha swrchu psany Pan Pan
Wacžlaw Weystarssy Berka X dne mesyze czierwen
ze zivot swug dokonal.

Vedle znaky Trčků a Berků, pěkně modelované. Na jih letop. 1600 a relief: Kalvarie. (Rybička l. c. 75.)

2. Výška 0·63 *m*, průměr 0·64 *m*. Ucha s pletencem, plášť hladký; kolem koruny nápis pěknou kadeřavou majuskulí (dělítkem zvonek): (viz faksimile na obr. čís. 191.): O REX ♙ GLORIE VENI NOBIS CVM PACE MARIA ♙. XIV. století.

Obr. 191. Rychmburk. Kostel P. Marie. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

3. Výška 0·45 *m*, průměr 0·46 *m*. Ucha i plášť hladké; kolem koruny nápis tvarem současný s předešlým (viz faksimile na obr. čís. 192.):

O REX ✣ GLORIE ✣ VEUE ✣ CVM PACE ✣. XIV. století.

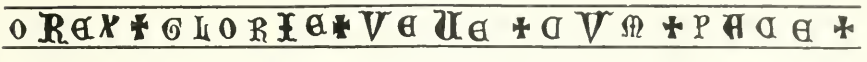

Obr. 192. Rychmburk. Kostel P. Marie. Otisk nápisu na zvonu čís. 3.

4. Sanktusník nepřístupný. (Dle pamětní knihy slit roku 1753. a má reliefy P. Marie a sv. Donata.)

Náhrobní kameny z opuky a pískovce (pět v lodi, osm na hřbitově) z konce XVIII. a začátku XIX. století, rozbité, s nápisy částečně vyšlapanými:

1. Z r. 1755.

2. 1·80 *m* dl., 0·90 *m* šir., s nápisem:

VSNVL W PANV DIE 5 · MA
RTY PAN IOANES SHEII PAWEL
(B)EGWALY SLADEK RYCHMBVR :
SKY WIEKV SWEHO MAGI :
CI XXXVII LET DEG MV PAN
BVH LECHKE ODPOCZIWA
NI A SLAWNEHO Z MRTWICH
WSKRZISENI ·
L : P : 1758.

3. Z r. 1760.

4. Náhrobek ředitele Krále z r. 1783. atd.

PANSKÝ DVŮR naproti kostelu, vystavěný od Václava Berky r. 1584.—6.; vyhořel 1681., opraven od Frant. Antonína Berky a znovu upraven od Filippa Kinského koncem XVIII. století.

Zachována disposice budov a zahrady. Hlavní brána s rokokovou úpravou: ve středním klenáku znak Berků, nad ním v korunované kartuši znak Kinských. Po stranách brány zapuštěny pískovcové desky 1·20 *m* vys., se znaky pánů z Dubé a Lípy v oválovém věnci vavřínovém, jehož stuhy se v rozích ladně rozvinují; pod znaky v ellipsovitých kartuších nápisy značně vytřelé (vyobr. viz u Sedláčka l. c. I., 77.):

Mar(k)gta Berkowa z Mezerzic
ze a z lippy Manzielka geho (Miloſti)
wacžllawa Berky Z. D · Z. I . . . . .

Wacžlaw Berka z Dubu a Lip
peho a na Rychmburcze a geho (?)
cžiſarze cžimſkeo radda a dal to
to dilo Dielaty : Letha P : 1584.

Na vnitřní straně zdi vedle brány zazděna deska pískovcová (3·80×1 *m*) s nápisem:

WENCESLAVS BERKA EREXIT
FRANCISCVS ANTONIVS COMES BERKA
PLEBIS NEQVITIA SPONTE INCENSVM
REÆDIFICARI FECIT.
MDCLXXXI.

Na budově ve východní části dvora stopy rustiky a deska se znakem Berků v oválné kartuši a věnci; pod ním nápis:

WACZLAW
BERKA · 1586.

V zahradě (na severní straně dvora) jevící dosud francouzský způsob stříhaného parku zbytky skleníků a letního divadla rokokové úpravy. V západním koutě stojí monopteros: na šesti toskanských sloupech — do třetiny kanellovaných — dřevěná kopule, plechem krytá, o průměru 5·28 *m*. Uprostřed na hranolu empirové úpravy slušné poprsí (celek 2·40 *m* vys.). Na podstavci na mramorové desce znak Kinských s opisem na stuze: PRO FIDE REGE ET LEGE a nápis:

Illustris/simo Znak. *D. D. Philippo*
Comiti *Kinsky,*
de Chinitz, et Tettau, C. R. Apost.
Majestatis intimo Consiliario et
actuali Camerario, Reg. Polon. Ordinis
Albae Aquilae, et S. Stanislai Mag-
nae Crucis Equiti, Domino in
Bürgstein, Richenburg, Chranstowitz,
Matzen, et Angern ec.
Gratum Dominium Richenburgense posuit.
Anno MDCCCXVIII.

KAPLE SV. JANA NEPOMUCKÉHO v »Klokočově«, čtvercová, valeně klenutá s výseči. Na oltáříku slušný obraz sv. Jana na dřevě. 1. polovice XVIII. stol.

KAPLE SV. JOSEFA u silnice k Lažanům. Obdélná, s volutovým štítkem; valená klenba na pilastrech. Architektura oltářní malovaná. O něco mladší než předešlá.

SOCHA SV. THADEÁŠE na náměstí, 4 *m* vys., z pískovce; na trojbokém podstavci nápisy (na jih):

OBRAZ TENTO
SV. THADEASSE
BRATRANCE KRISTA PANA
WE WSSEM GEST
POMOCNA SSE

GISTA W KRZIZI OBRANA
ORODVG ZA NAS V BOHA
BRATRANCE KRISTAPANA
SKRZE PROTIVENSTVI MNOHE
CNOSTI A NEBE BRANA. (= 1723.)

(na sever:)

VZDRAWIL KRALE
SIRSKEHO
AKRALE BABILONSKEHO
60000 LIDV POKRZTIL
I CELE KRALOWSTWI
GEHO
SKRZ WIRV KRISTV
PRZIPOGIL·

(na západ)

KRZIZEM SWATIM
HADVM MOC WZAL
POHANSKE MODLI
DABLV ZRVSSIL
TOMV KAZDI SWIEDEC
TWIDAL
KDO GEHO MILOST
ZKVSIL·

Socha slušná. Na soklu letopočty; 1722, 1842, 1868.

SOUSOŠÍ u silnice ke Krouné: po stranách krucifixu (5·50 *m* vys. sochy sv. Jana Evangelisty a Jana Nepom. Na hranolových podstavcích v rocaillových kartuších české nápisy, nad nimi latinské (na sochách nečitelné): (na kříži)

Ecce
QVantos pro MIsero
sIt peCCatore DoLores
PaſsVs.
STVG
a patrz Co
trpěl a gak
VMrzeL
pro nas bIDne
SpaSIteL. (= 1737.)

Na pravé soše:

OtCze
naſs kDa bVDe
poſLeDnI bog

naſs ſtVą prȷI
nas a o=
Chran
nas.

Na levé soše:

Obrano
CȷtI a gMena Do
brcho ȷaſtIn naſ a
Chran naſ Wſȷe
ho ȷLeho.

Na obecním úřadě městské pečetidlo, měděné, oválové, delší osa výrazu 0·027 *m*. Ve středu hrad s věžemi, cibulemi krytými (Rychmburk?), opis: PECET · RICHTI · PREDHRADSKI. Držadlo liliovitě vykrojeno. Dle Schallera z r. 1539., dle úpravy spíše však lze souditi na r. 1589. neb 1639.

Řepníky.

Sommer V. 88., Pam. arch. IX. 750.

KOSTEL SV. VAVŘINCE (farní) připomínán již r. 1350. jako farní; r. 1677. byl filialní a měl stříbrný kalich a 3 zvony. V letech 1782.—3. původní sbourán a vystavěn nový.

Konventionelní budova barokní, jednolodní, orientovaná. Stěny zvenčí lisenovány, kryt šindelový se sanktusem. Západní průčelí ve zdivu třikrát ustupuje, v risalitovém středu šnekové schodiště, nad ním štít trojhranný.

Kněžiště polokruhem zakončeno, s dvěma širokými okny; na jihu přistavěna klenutá sakristie. Loď podélná s vyplněnými kouty; dva páry oken a vchod s moderní předsíní. Loď na kněžiště připojena bez triumfalního oblouku, celý prostor kryt plochým stropem. Na západě dřevěná kruchta. Stěny hladké.

Hlavní oltář barokní, sloupový, korinthského řádu s novým obrazem, nad ním sochy Mojžíše a sv. Trojice. Kazatelna rokoková, bezcenná. V lodi barokní sochy Ježíše a P. Marie v životní velikosti.

V předsíni zazděna románská křtitelnice z pískovce, kalichovitá. Celek 0·70 *m* vys., průměr 0·84 *m*, otvor 0·36 *m* hluboký. Okraj sešikmen, na plášti podkovovitá arkatura a pás tříhranných zubů; na spodku soustředné pásy. (Obr. čís. 193.)

Zvony (ve zvláštní dřevěné zvonici na kamenné podezdívce):

1. Výška 1 *m*, průměr 1·03 *m*. Ucha pletená s perlovci po stranách. Plášť hladký, jen na východ plaquetta: Kalvarie (0·11×0·07 *m*) ve vysokém

reliefu. Kolem koruny nápis (dělítkem jsou kříže a nezřetelné otisky mincí) dvojřádkový: leta ○ panye + M : d : l : m — tento + gest : zvvon : ke cty + chwale + panu ○ bohu : vdyelan + dorzepnyk ○ k svatemu ○ vavrzyncy ○ slovo ○ panie ○ zvstav A ○ Az navyeky : ya; M; kon ○

(Viz faksimile na obr. čís. 194.)

2. Výška i průměr 0·80 *m*. Ucha zdobena řadou srdcí, po stranách tory. Kolem koruny dvojřádkový nápis (viz faksimile na obr. čís. 195.):

⁑ anno ⁑ domini ⁑ millesimo ⁑ qvingentesimo ⁑ sexto ⁑ post ⁑ epiphaniam ⁑ domini ⁑ hec campana ⁑ ⁑ ioannes ⁑ cantarista ⁑ fecit ⁑

Na plášti na východ relief sv. Jana, 0·14 *m* vys.

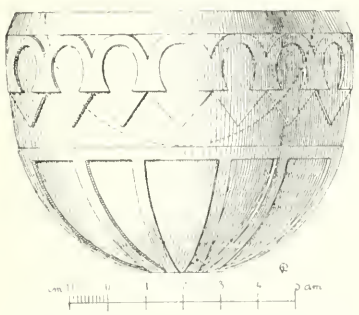

Obr. 193. Řepníky. Kostel. Románská křtitelnice.

3. Výška 0·50 *m*, průměr 0·48 *m*. Hladká ucha vyžlabena. Korunu ovíjí pás vavřínový a nápis: ⊕ HONORI B V MARIÆ VIRGINI DEDICATA, pod tím pásek ornamentu. Na plášti reliefy, rozdělené hlavami andílků: Panny Marie staršího typu (na zeměkouli, s lilií v ruce), po stranách I P, sv. Anny, sv. Vavřince (?) a jiného světce. Kolem dolního okraje nápis nad prolamovanou stuhou: REFVSA FVI SVB NORBERTO IOANNE VMLAVFF : ABBATE GRADICENSI · (= 1679.) Snad práce Jana Pricqueye.

4. Sanktusník nepřístupný.

Před kostelem KRUCIFIX pískovcový, po stranách plačící andělé (vys. 5 *m*). Řemeslná práce, vzadu poznamenaná:

Tento Křjz S · gest
wystawen Ku poete

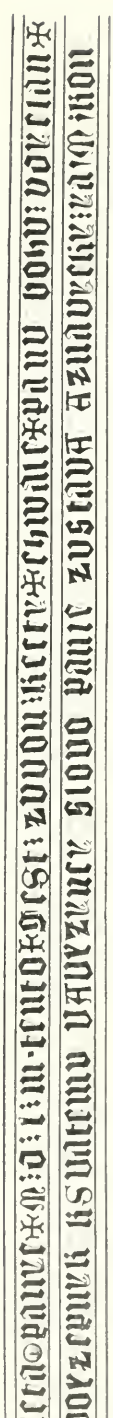

Obr. 194. Řepníky. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 1.

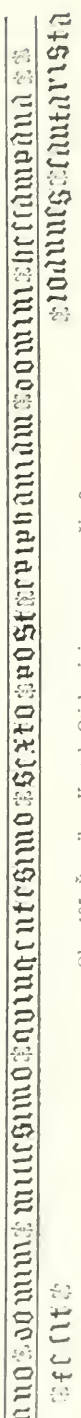

Obr. 195. Řepníky. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

naKlade Božjm po
čestne obce řepnicKe
Anno 1823
Od Jana Wýcha
Mistra Kamenickeho z Pod „
ctegna.

O blízké TVRZI Pušicích (zaniklé) viz u A. Sedláčka l. c. I. 112.

Skořenice. (Skorenice.)

J. Krška l. c., 135.—8., J. L. Barvíř l. c., 143.—5., Method 1883., 92., Pam. arch. II. 353.—4., IX. 843., Sommer V., 138., Topograf. sb. rkp. v archivu Musea král. českého. Heslo: Choceň. Na faře pamětní kniha od r. 1857.

KOSTEL SV. MAŘI MAGDALENY (farní) připomínán jako farní ve XIV. stol. Roku 1677. byl filialní do Chocně, měl dva stříbrné kalichy a 3 zvony. Opraven 1689. Roku 1866. sbořen a vystavěna nynější monstrosní stavba románská.

Dle obrazu na děkanství v Chocni (u Barvíře ill. na str. 144.) byla to stavba gotická z XIII. století, s kněžištěm čtvercovým a podélnou lodí. Strop byl plochý, úprava oken barokní; střecha šindelová se sanktusem. V kněžišti sanktuarium, nad sakristií oratoř. Na hřbitově kostnice se znakem pánů z Říčan a dřevěná zvonice. Positiv na kruchtě byl z r. 1757.

Z vnitřní výzdoby zachovány některé zbytky na půdě kostela: oltář z r. 1662.; kazatelna asi současná; soška sv. Vojtěcha, 0·70 *m* vys.; 12 obrazů apoštolů, P. Marie a sv. Josefa (1·06×0·90 *m*) na dubovém dřevě, z roku 1698., nákladem jednotlivých osadníků malované (byly zavěšeny na poprsnici kruchty); obraz na plátně z r. 1689.: Vzkříšení Páně z mrtvých (1·45×1·10 *m*), bezcenný a čtyři velké barokní obrazy světců.

Epitafium na dřevě temperou malované, značně poškozené (1·30×1 *m*): v pozadí renaissanční architektura, v předu pod křížem otec, matka a dcera v černých pláštích, po stranách dva andělé; u nohou otce znak (nůžky). Pod obrazem v podélné kartuši nápis:

Letha Panie 1606 Ja Adam Kulka Boruhradeczky To „
to EPITHAPHIVM Nakladem swym Na pamatku budaucy Tohoto chra͡o:
Božiho udielati sem dal gsauc toho czasu Sausedem Wewsy Koldinie.
Adam.
. . . . . Kateržina.
. . . . . Anna dcera Vmřela Letha 1600.
KIMHF Chocensky. ten poudieli po sw. Pawle Na wiru obraceny.
IMHChO: (Obr. čís. 196.)

V kostele: Kalich 0·247 *m* vys. Noha nová, kuppa stříbrná, zlacená, 0·08 *m* v průměru, pokryta prolamovaným pláštíkem z palmových listů kolem hlaviček andělských. Konec XVII. stol.

Barokní soška P. Marie, z konce XVII. stol., 0·715 *m* vys.

Obr. 196. Skořenice. Kostel. Epitafium z r. 1606.

Zvony: 1. Výška 1·05 *m*, průměr 1·12 *m*. Na uchách stočený provazec a perlovec, kolem koruny nápis dvojřádkový (viz faksimile na obr. čís. 197.):

letha · panie ⁝ l · l · l ⁝ ix tento get — zwon · aecty a k chwale panu · bohu · a k Swate · pknnie · marzy · ma · | gdalenie ⁝

Na plášti plaquetta: krucifix (0·11×0·07 *m*).

2. Výška 0·78 *m*, průměr 0·85 *m*. Ucha s drobným ornamentem, kolem koruny nápis minuskulní dvojřádkový:

tento zwon udielan gest ke cti chwale panu bohu Mystr gyrzyk
z Meg 1565
t A ⁓ (Rybička l. c. 63.)

3. Výška i průměr 0·80 *m*. Na uchách větévky, plášť hladký, kolem koruny dvojřádkový minuskulní nápis:

anno domini milezimo CCCC nonagesimo septimo her campana conflata est ad honorem ȝ gloriam dei omnipotenis (!) maria pro villa scorenicensi ⁊
(Viz faksimile na obr. čís. 198.)

4. Sanktusník. Výška 0·25 *m*, průměr 0·29 *m*. Kolem koruny ovinuta stuha, pod ní nápis: SIT NOMEN DOMINI BENE DICTVM ANNO 1717.

Obr. 199. Skořenice. Kostel. Náhrobek čís. 1.

Na plášti nezřetelné reliefy: sv. Vojtěcha, Jana Nepomuckého, Barbory (?) a P. Marie.

Náhrobky pískovcové, pod kruchtou zazděné: 1. Vysoký 1·35 *m* šir. 0·70 *m*. Uprostřed znak pánů z Říčan — trojlist; opis na ovrubě: Leta Panie · 1 · 5 · 7 · z · | w pondieli przed Bożim wstaupenijm umrzel · | Vrozeny pan gan die : | trzich ȝ rziczan a na holdinie a tuto gest pochowan · | a pokračuje nad znakem: racz se Smilowati | pan Buh nad ge : | ho Dussy. (Obr. čís. 199.)

2. Výška 1·25 *m*, průměr 0·60 *m*. Kolem znaku opis hrubě tesaný, značně vyšlapaný: LETA

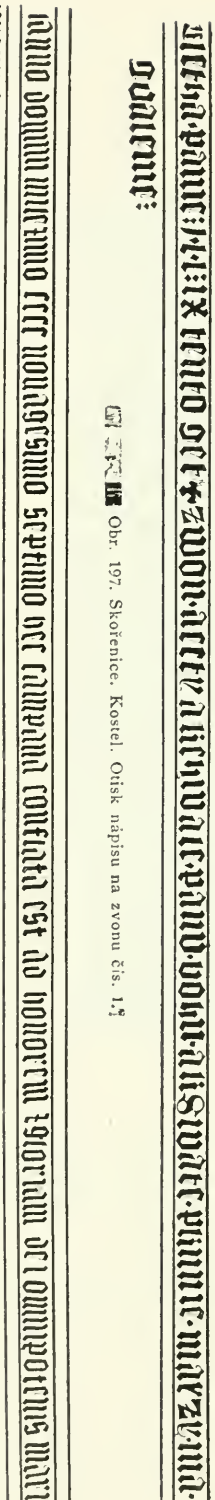

Obr. 197. Skořenice. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 1.

Obr. 198. Skořenice. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 3.

MV(3)6 | ANTON . . . . | przed S : | w pondieli | (umrzela) PA . . . . . AM | AGDALENA : | RICIAN.

KŘÍŽ pískovcový na toskanském sloupu, na návsí; na hranolovém podstavci nápisy:

(Záp.)	(jih)	(sever)	(vých.)
ZASTAW	DVSTOGNE	NOWO	ROKV
SE KRZESTIANE	WELEBNEHO	HRADSK	1784.
A POCTI ZNAMENI	PASTYRZE	YHO NAKLA	
WYKAVPNI	PP WACLAWA	DEM POCEST	
SWEHO NA	HAVGWITZE	NE OBCE SKO	
TOMTO SKRZIZI	Z BISKVPITZ	RENSKE WY	
POD SPRAWAV	ZA RYCHTAR	ZDWYZEN	
	ZSTWI WA	GEST.	
	CLAWA		

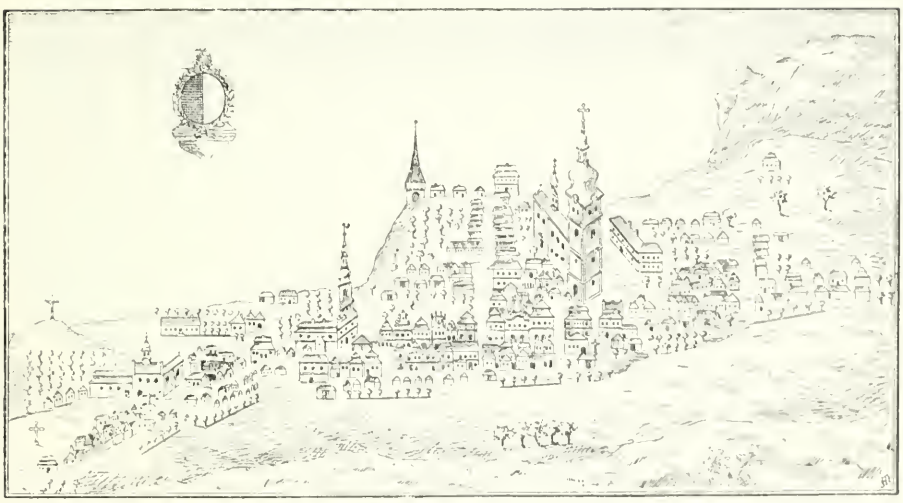

Obr. 200. Skuteč. Pohled na město od severu z r. 1812.

Skuteč.

B. Paprocký: Diadochus. (1602.) V., Město Skuteč. (Zvl. otisk z Pam. arch. 1901.) Karel Zástěra: Skuteč a okolí. (1898.), Schaller XI. 179 sq., Sommer V. 245.—6., Zlatá Praha IV., 808., E. Musil-Daňkovský: Z Chrudimska (1892.), 71.—4., Rkp. sbírka topograf. v archivu Musea král. českého. Heslo: Richenburk. Opis I. dílu: Monografie Skutče od V. Svobody u K. Zástěry, Listiny B. V. Konečného (†) v majetku Al. Konečného, Jitřenka 1898., 362.—4., 1899. 28.—9., 363. sq., Škola a život 1876., Posel z Vých. Čech 1873., čís. 17.—20., 1874. čís. 12.—14., Chrud. Noviny 1884., čís. 45.; na faře: Pamětní knihy od r. 1699., 1750., 1853., na úřadě městském od 1793.—1840., pamětní kniha »chudého špitálu«.

Nejstarší prospekt z r. 1812. od severu kreslený (viz obr. čis. 200.). (Měditytina na městském úřadě.)

Roku 1289. připomíná se Skuteč jako město královské; později stalo se municipalním k panství Rychmburskému. Na bývalé ohražení upomínají již jen názvy: ve fortně — mezi kostelem špitalským a školou —, ve šraňku — jižní část města. Starobylý ráz zničen požáry, zejména r. 1848. a 1862.

KOSTEL NANEBEVZETÍ P. MARIE (děkanský). (Viz: Pam. arch. I. 169.—70., III. 138., VIII. 146., IX. 422., 751. Oest.-ung. Monarchie. Böhmen, II., 250.) Připomínán poprvé r. 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému, r. 1656. povýšen na děkanský. Vyhořel kolem r. 1550., kdy znovu sklenuta

Obr. 201. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. (Pohled od jihovýchodu.)

loď. Začátkem XVIII. století nové vnitřní zařízení, v letech 1756.—66. kostel nákladem 4115 zl. opraven (zejména věž*). Nový kryt r. 1784., r. 1790. vystavěny schody od náměstí. Roku 1848. vyhořel kostel, 1849. bleskem poškozena věž, načež povystavěna o čtvrté patro s šindelovou střechou (1850.—52.). Poslední restaurace r. 1896. provedena *Fr. Schmoranzem*; na věž dána slohová stanová střecha.

Gotická budova orientovaná, jednolodní, s věží v západním průčelí, z první polovice XIV. století; stojí na nejvyšším místě města uprostřed bývalého hřbitova (do r. 1815.). Zdivo: lomová opuka, detaily a římsy z pískovce. (Obr. čís. 201. a čís. 202.)

*) V pamětní knize chybně praví se, že tehdy vystavěna věž od základů.

Od západu vedou ke kostelu schody, ukončené branou se sochami sv. Floriana a Václava.

Kněžiště, polygonem ukončené, opřeno na rozích pěti opěráky 0·70 *m* šir. (o soklu 0·60 *m* vys., sešikmeném, a dvou ústupcích), nahoře skosenými. Pod okny probíhá kolem římsa ve výši 3·35 *m*, zpod vyžlabená. Na severní straně přiléhá sakristie s barokním pravoúhlým vchodem; na východě prolomeno okénko, 1·20 *m* vys., 0·30 *m* šir., s vytlučenou jednoduchou kružbou nosů.

Loď obdélná, s úpravou ze XVI. století: okna dole okrouhlá, nad nimi goticky lomená. K jižnímu portálu, z něhož zachoval se zbytek pův. pětistranného soklu a na něm čtyři patky sloupků ostění (moderní

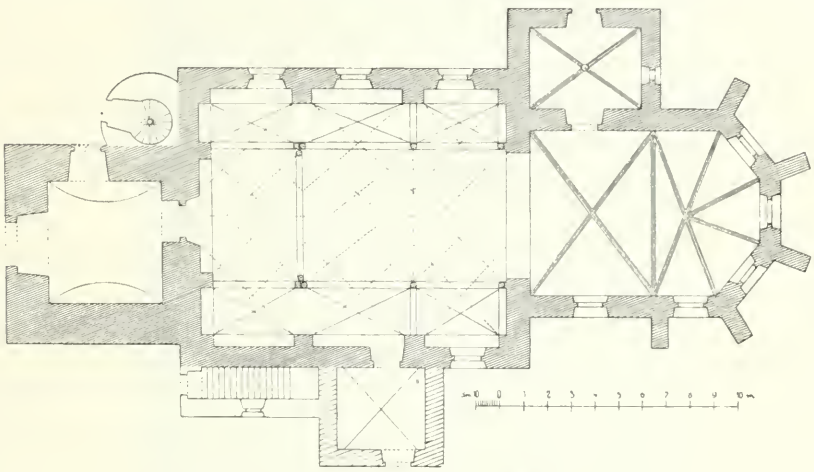

Obr. 202. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Půdorys

menší portál pošinut v levo), přistavěna zděná předsíňka. V přízemí jejím křížově bez žeber sklenutá kobka (3·60 *m* šir., 3·20 *m* dl.), v patře komora s třemi okny, k níž vede od západu novější schodiště. Průčelí o jednom ústupku členěno nad římsou dvěma pilastry; pravoúhlý portálek z poslední periody gotiky, 1·84 *m* vys, 0·96 *m* šir., profilován na ostění žlábkem a oblounem; v rohu šikmy stojí sloupek s vřetenovou patkou a protíná se v nadpraží s realisticky tesanými pruty se suky (obr čís. 203).

Kostel pokryt moderní valbou břidlicovou se sanktusem.

V západním průčelí z osy stojí hranolová věž (na čtverci o straně 8·50 *m*), se soklem 1·60 *m* vys. dělená třemi římsami — jež i ústupky zdiva vyznačují — vespod vyžlabenými. Pískovcové nárožníky nyní omítnuty. V prvním a druhém patře na západ a jih (na sever zazděna) okénka pravoúhlá, sešikmená na hraně, 0·65 *m* vys., 0·23 *m* šir. V široké špaletě uvnitř kamenná sedátka. V třetím patře na jih, západ a sever okna lomeně zaklenutá s vylámanými kružbami, 2·70 *m* vys., 1·05 *m* šir., v archi-

voltě vyžlabená; na východ menší pravoúhlé z osy pošinuté. Čtvrté patro, místo dřevěného vystavěné moderně goticky, s podvojnými okny. Střecha stanová, břidlicová, s vikýři a bání.

Do zdiva zazděny konsoly a svorníky, asi z klenby v lodi spadlé: 1. svorník s vytesaným beránkem (obr. čís. 204.); 2. hlavice listovím obepjatá, na sloupku; 3. konsola s mužskou maskou; 4. konsola, poprsí ženy; 5. jehlancová konsola s postavou zvířecí; 6. svorník s ozdobou dubového listoví; 7. hlavice sloupku; 8. konsola, maska bradatého muže; 9. konsola (půlválec) s otlučenou ozdobou.

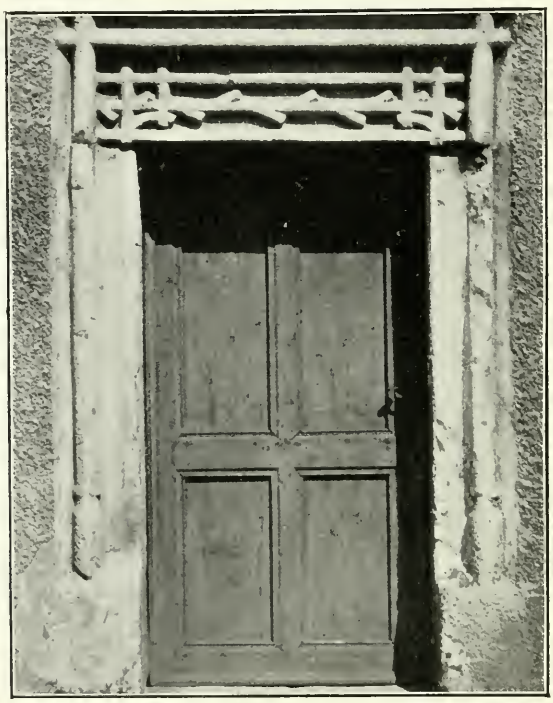

Obr. 203. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Portálek předsíně jižní lodi.

Moderní portál proražen na západě; původní (na straně severní) do polovice zazděn a do kouta vedle něho vstaveno šnekové schodiště. Hrotité ostění, 3 *m* vys., 1·20 *m* šir., profilováno silným oblounem mezi dvěma hruškovitými články, jež děleny oblouny štíhlejšími — vše na soklových patkách (obr. čís. 205.). Krajní archivolta jest vysazena a spočívá na konsolkách listovím obepjatých; jest posázena kraby a korunována kytkou.

Přízemí věže kryto plochým stropem; v kobce západní portál do lodi, 3·23 *m* vys., 1·38 *m* šir., s čtyřstranným soklem; ostění profilováno hlubokými třemi žlábky, dělícími oblouny na šikmách (obr. čís. 205.). Dvéře mají původní liliovité gotické závěsy.

Portálem západním vstupujeme do vnitřku kostela. (Půdorys na obr. čís. 202.)

Kněžiště ukončeno pěti stranami pravidelného osmiúhelníka (strana 2·80 *m*), dl. 10·60 *m*, šir. 6·90 *m*. Osvětleno čtyřmi okny lomeně sklenutými

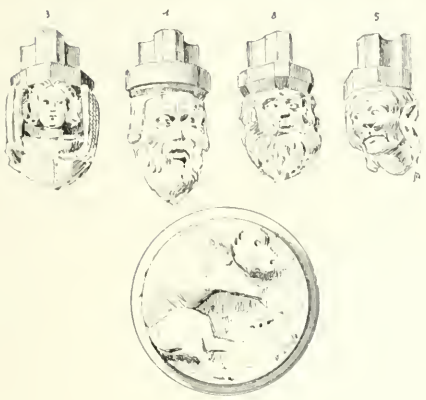

Obr. 204. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Konsoly klenby v kněžišti (3. 1. 8. 5.) a svorník zazděný ve věži.

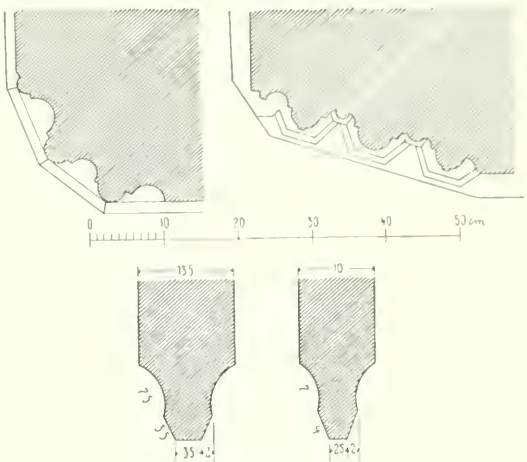

Obr. 205. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Profily: 1. ostění západ. portálu, 2. ostění zazděného portálu ve věži, 3. žebra klenby v sakristii, 4. žebra klenby v kněžišti

a vyšpaletovanými, 5·80 *m* vys., 1·05 *m* šir., s vylámanými kružbami, v pátém zazděném (v průčelí východním) upraveno okrouhlé barokní. Klenba, 10·30 *m* vys, skládá se z polygonalního závěru o šesti žebrech a z křížového travée s kulatými, hladkými svorníky. Žebra hruškovitého profilu

Obr. 206. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Konsoly klenby v kněžišti. (7., 4., 2.)

(obr. čís. 205.) sbíhají ve výši 4 *m* (nad nynější dlažbou) na konsoly s pětistrannými plinthy a ozdobené tesanými maskami a poprsími: 1. (v levém koutě u oblouku triumfalního) mužská vousatá hlava, na konsole dva prsténce; 2. poprsí anděla se stylisovanými vlasy, ruce roztaženy; 3. ženské poprsí s dlouhými vlasy; 4. podobné poprsí mužské; 5. hrubá

tvář mužská, tlustých pysků; 6. poprsí ženské; 7. poprsí muže, dlouhých vlasů, se štítem v rukou; 8. hrubá maska mužská vousatá (obr. čís. 204. a 206.)

V jižní zdi sedile, 2·32 *m* vys., 1·62 *m* šir., 0·30 *m* hluboké, segmentem zaklenuté. Orámování profilováno žlábky a oblounem; lichá kružba z trojlistů a půlnosů vkomponována do velkého trojlistu (obr. čís. 207.). Vedle výklenek čtvercový (0·30 *m*), s lichou kružbou nosů. V severní zdi výklenek sanktuarní, 0·60 *m* vys., 0·50 *m* šir., 0·32 *m* hluboký; po-

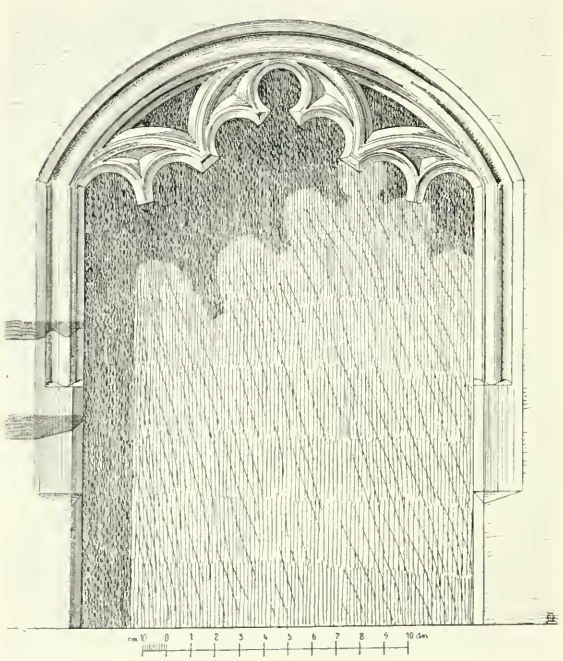

Obr. 207. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Sedile v kněžišti.

stranní pilířky s fiálami osekány při poslední restauraci, zbyla jen původní mříž z plochých prutů křížem kladených, v jichž mezerách vysekány čtyřlisté kružby. Na vnitřní straně původní zámek.

Vedle sanktuaria vede portálek lomeně klenutý, ploše renaissančně profilovaný, 2 *m* vys., 1 *m* šir. (na dveřích liliovitě zakončené závěsy gotické a zámek, obr. čís. 208.), do sakristie (4·60 *m* dl., 3·35 *m* šir.); sklenuta jest křížem o hladkém svorníku a žebrech hruškovitého profilu (baňatějšího než v kněžišti, obr. čís. 205.), sbíhajících ve výši 1·60 *m* na jehlanovité konsoly s dvěma prsteny a plinthem.

Oblouk triumfalní 0·70 *m* široký, lomený nad 5·20 *m*; do lodi hrana otupena.

Moderní polychromie zakrývá fresky ze zač. XV. století, r. 1872. pod biblickými nápisy ze XVI. stol. objevené. Dle zprávy v Pam. archeol. IX.

422.—4. představovaly: nad sanktuariem Ukřižovaný s probodenými údy, u nohou anděl s kalichem a hostií; nad vchodem do sakristie v červeném orámování na půdě oranžové 12 apoštolů s attributy a jmény gotickou minuskulí, roucha jich červená a zelená, sv. Jan drží knihu, nad níž orel s roztaženými křídly, sv. Pavel čte v knize fratrum ſum minimus. Ve vítězném oblouku na pravo stařec sedící káře tři dcery; na jižní stěně kněžiště na zelené půdě lože s umírajícím: u hlav stojí osoba shýbnutá, u nohou kněz, za nímž anděl na vahách váží lidskou postavu s kalichem a ďáblíka (ďáblík lehčí); v pozadí stojí ďábel. Snad allegorie Spravedlnosti. Nad tímto výjevem (mezi prvním a druhým oknem) postava s korunou drahokamy posázenou na hlavě, v levici jeden, v pravici čtyři šípy; přes spodní rudé roucho, po kolena sáhající, plášť hranostajem vroubený; u nohou v pravo znak Rožmberský, v levo Malocovský. V sedile postava krále Davida s harfou.

Loď 12·80 *m* dl., 10·80 *m* šir., o něco vyšší kněžiště. Překlenuta jest cihlovou klenbou valenou, nesenou nástěnnými pilíři s římsovitými hla-

Obr. 208. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Zámek a závěsy gotické na dveřích do sakristie.

vicemi a prostoupenou nad třemi páry hrotitých oken (zkrácených) výseči. Dekorační, štuková žebra profilu půlkruhového tvoří soustavu kosočtverců a lichoběžníků. (Nová polychromie kryje znaky pánů Berků a nápis o povýšení kostela na děkanský.)

Kolem tří stran lodě obíhají empory nesené šesti sloupy (v rozích dvěma združenými) toskanskými, na něž sklenuto sedm křížových kleneb, jichž hrany jsou ostře vyznačeny. Stěny do přízemí (pod emporami) prolomeny čtyřmi kulatými okny. Poprsnice empor jsou zděné, pilastry členěné. Tato úprava lodě podniknuta kolem roku 1550., kdy klenutí při požáru se sřítilo. Na pravou emporu (literatskou kruchtu) vede z komory (předsíňky) portálek mírným segmentem sklenutý, pískovcový, jehož dvéře mají gotické závěsy; na střední (hudební kůr) vede portálek ze šnekového schodiště, na dveřích visí kruh gotický s vysekanými kružbami jeptišek a ovrubou lilií, vynikající z čtyřlisté rosetty, z XV. stol.

Vnitřní zařízení — tuctový barok — pořízeno kolem 1700., nákladem hlavně děkana Matheida ze Závětic (1699.—1736.).

Hlavní oltář moderně gotický. Z původního zbyl obraz na stěně anděly nesený — zmenšená kopie *Brandlova* obrazu na hlavním oltáři děkanského chrámu ve Vys. Mýtě, nikterak originalu, zejména v koloritu nedostihující — nad ním sousoší sv. Trojice. Po stranách oltáře sochy

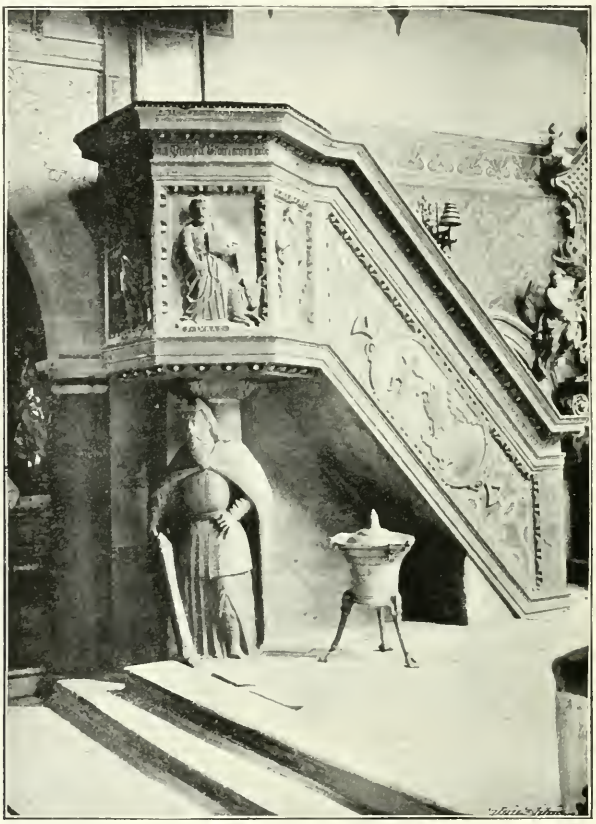

Obr. 209. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Kazatelna a křtitelnice.

sv. Petra a Pavla v životní velikosti. (Zbytky oltáře v církevním museu zámku Rychmburského.) (Viz: Osvěta Lidu, 1901., čís. 17.)

Postranní oltáře: 1. P. Marie (původní z r. 1737., nynější zřízen r. 1761. od Johanky z Rousínova) se starším obrazem Madonny s nasazenými tepanými korunkami, ze XVII. stol.

2. sv. Jana Nepomuckého, stejný s předešlým, zřízen nákl. Johanky z Rousínova r. 1769.

3. sv. Anny a 4. sv. Františka Serafinského, nákladem občanů r. 1729. zřízené, se slušnými obrazy a rámy z řezaných akanthů, stuh a festonů. Po stranách sošky sv. Vojtěcha, Jana Nep., Prokopa a Františka.

Varhany (nákladem Matheida) s dvojdílným korpusem, ozdobeným řezbou akanthů a festony, bílými a zlacenými.

Kazatelna pískovcová, renaissanční, z 2. polovice XVI. století, asi 4 *m* vysoká. (Viz: Památky Východočeské. [Chrudim, 1900.] Tab. XIII., obr. 7.) Na hrubě tesané soše Mojžíše v spodním přepásaném rouchu a plášti, s deskami v pravici — spodek sochy utopen v nové, zvýšené dlažbě — spočívá sloupek

Obr. 210. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Monstrance z r. 1767.

(plinthus zdoben hlavami andílků) nesoucí čtyřboké řečniště, k němuž vede těžké schodiště — obě ořímsované. Ve výplních poprsnice řečniště sošky evangelistů s podpisy, slušných výrazů v tváři, proporcí těl však pochybených; na schodnici v oválové kartuši v polovičním reliefu výjev obrácení Šavla. Plochy výplní orámovány vaječníkem a pokryty plochým ornamentem geometrickým. Ve vlysu pod římsou nápis ozdobnou minuskulí: DEVTERO: 18 · I Rzekl Buh | k Mogzissowj Proroka gim wzbudim z Prostředk Bratři gegich podo | bneho tobě a wlozim Slowa ma w | Usta a bud (na schodnici): et mluwiti k nim wssecko což mu prikazi Kdož by pak nechtel lisseti Slow geho kterez mluwiti bude we gmenu mem Pak bu | du mstitel.

Stříška moderní. (Obr. čís. 209.)

Lavice dubové, s vykládanými a pilastry dělenými čely, dvě rokokové zpovědnice.

Náčiní kostelního bylo vždy hojně: Roku 1580. dává písař Jiří 1 kopu na čes. gradual, r. 1604. vypočítává inventář: na kůru pergam. antifonář, lat. gradual, 2 pergam. žaltáře, 2 české gradualy a české roráty, r. 1677. připomíná se monstrance stříbrná, dva stříbrné kalichy, cínová křtitelnice a 4 zvony, r. 1696. vypočítává inventář mimo to: ciborium stříbrné pozlacené, třetí kalich, stříbrná ampule na oleje, stříbrný pacifikal, dva pluvialy, 11 kasulí a 4 missály, 1738. ještě 11 plátěných obrazů. R. 1766. ukradeno ciborium, stříbrný kalich a lunula; r. 1810. skonfiskovány tři kalichy s patenami, jednomu odňata noha stříbrná, dvě konvice a stříbrná kaditelnice; monstrance vyplacena.

Obr. 212. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Otisk nápisu na křtitelnici.

1. Monstrance stříbrná, pozlacená, 0·68 *m* vys., 0·30 *m* šir., sluncového tvaru. Na noze barokně zprohýbané tepané kartuše s růžemi a klasy, nodus vasovitý s podobnou ozdobou, kartušový rámeček na paprscích nesou dva andělé; po stranách nasazeny klasy a růže, dole holubice, shora Bůh otec v oblacích na zeměkouli. Na spodu nohy nápis: A • 1767 : OD MNESTA SKVCZE ZGEDNANA : 1810 DNE 4. MAGE W KRALO=HRADZI : OSVOBOZENA: (Obr. čís. 210.)

Obr. 211. Skuteč. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Kalich.

2. Monstrance stříbrná, pozlacená, 0·50 *m* vys., sluncová, ze začátku XIX. stol. Noha tepaná, střed v dvojitém rámku kartušovém, po stranách andělé, dole holubice, nahoře Bůh otec a koruna. Hojnost nepravých drahokamů.

Kalich barokní, z první polovice XVIII. stol., dar děkana Matheida. Noha z r. 1810., kuppa stříbrná, pozlacená, 0·095 *m* v průměru, s tepaným pláštíkem: v dekoru ovocných festonů tři medaillony s reliefy sv. Dominika, Tomáše a Jana Nepom. (Obr. čís. 211.)

Ciborium z r. 1767., s víčkem 0·37 *m* vys., mosazné, pozlacené. Noha s tepanými prázdnými kartušemi, kuppa pokryta pláštíkem z kartuší, ovocem vyplněných; na noze nepravé drahokamy.

1. Pacifikal sluncový, 0·33 *m* vys., z XVIII. stol. Noha empirová, nodus vasovitý, na paprscích barokní kartuš, kolem ostatků ornament z filigranu.

2. Pacifikal, kříž 0·33 *m* vys., s podloženými paprsky. XVIII. stol.

K ř t i t e l n i c e cínová, 0·67 *m* vys., z r. 1518. (Viz na obr. čís. 209.) Kotlík, měřící 0·46 *m* v průměru, na třech spárech nahoře v poprsí mužská s rukama skříženýma vybíhajících; kolem horního okraje připájeny tři hlavičky s helmami a vyryt nápis: ⁝ letha (větévka) bozyho (kůň) tysyczyho (kůň) pyetysteho (prolamovaná stuha) osmnaczte · (viz faksimile na obr. čís. 212.). Na nohách dvě konvářské značky:

S v r š e k s t o j a n u na svíčky, 0·75 *m* vys., z poč. XVIII. století.

S v í c n y cínové, trojnohé: čtyři 0·52 *m* vys, barokní, na volutových nožkách, hladké; šest podobných, 0·63 *m* vys.; rokokových šest 0·53 *m* vys. podobné dva 0·48 *m*, dva 0·40 *m*, dva 0·47 *m* vys., z r. 1774.

K r o p e n k a (u jižního vchodu do lodi) z bílého mramoru, renaissanční, 0·37 *m* v průměru, miskovitá, s třemi hlavami andílků na obvodu.

V kobce věžní o b r a z y barokní na plátně: sv. Václava a Víta, ze XVII. stol. (zkažené přemalováním r. 1855.), P. Marie, z poč. XVIII. stol., v pěkném rámu.

C e c h o v n í p r a p o r y z konce XVIII. a začátku XIX. století, s kovanými a tepanými rameny, látku držícími.

Z v o n y: 1. Výška 1·14 *m*, průměr 1·16 *m*. Na uchách větévka, kol tyče ovinutá; kolem koruny trojřádkový nápis:

LETA ⁝ PANIE ⁝ M ⁝ D ⁝ LVIII ⁝ TENTO ⁝ ZWON ⁝ SLYT ⁝ GEST ⁝ KE CZTI ⁝ A K CHWALE ⁝ PANV ⁝ BOHV ⁝ Z PORVCZE ⁝
⁝ NI ⁝ NAN ⁝ YANA ⁝ TOBKOWA ⁝ ZGEDNAN ⁝ A PORVCZNIKV ⁝ WACZLAWA ⁝ TVLARZE ⁝ YANA PETRACZKA ⁝
⁝ WACZLAWA ⁝ HVSAKA ⁝ ONDRZEGE ⁝ HAIKA ⁝

Pod tím řada visutých palmett. Na plášti k jihu relief sv. Václava.

2. Výška 1·02 *m*, průměr 1·04 *m*. Ucha jako u zvonu předešlého, plášť hladký, kolem koruny nápis dvojřádkový:

LETA ⁝ PANIE ⁝ M ⁝ D ⁝ L ⁝ VI ⁝ TENTO ⁝ ZWON ⁝ SLIT ⁝ KE CTI ⁝ A K CHWALE ⁝ PANV ⁝ BOHV ⁝ WSSE ⁝
MOHVCZIMV ⁝ SKRZE ⁝ MISTRA ⁝ WACZLAWA ⁝ KONWARZE ⁝ W MIESTIE ⁝ HRADCZY ⁝ NADLA ⁝

Pod tím řada visutých palmett. Dle stejné úpravy lil i první zvon *Václav Konvář*. (Rybička l. c. 55.)

3. Výška 0·82 *m*, průměr 0·85 *m*. Ucha s pletencem, hrubý nápis kolem koruny:

LETA — PANE + TENTO · ZWON · GEST · SLIT · ODE MNE · MARTINA · EXNARA · ZWONARE · | 1628 W KRALOWEM · HRADCI · NAD · LABEM ·

Pod tím akanthy visuté; na plášti: + IHS KI · HL (Rybička l. c. 56.)

Obr. 213. Skuteč. Kostel Božího Těla. (Pohled od jihu.)

4. Sanktusník. Výška 0·38 *m*, průměr 0·39 *m*. Ucha vroubkována, nápis kolem koruny: TENTO · ZWON · GEST · SLIT · OD · MARTINA · EXNARA | LETHA 1·6·2·7: · SPS W KRALOWI · HRADCI · NAD · LABEM ·

Na plášti monogramm IHS a medaillon s krucifixem, na druhé straně medaillon: z mrtvých vstání. (Rybička l. c. 56.)

5. Umíráček 0·26 *m* vys., 0·28 *m* v průměru, hladký, bez nápisu.

Náhrobky: 1. v kněžišti v dlažbě, opukový, 1·80 *m* dl., 0·86 *m* šir. Znak v plochém reliefu, nápis částečně vyšlapaný — doplněn dle pamětní knihy:

ANNO MDCCLXXXII DIE XXIII
FEBRVARII OBIIT IN DOMINO
REVERENDISSIMVS PERILLVSTRIS
DOMINVS AC AMPLISSIMUS DCM
DOM JOANNES FELIX CHVCHELS
KY DE NESTAGAWA CANONICVS
. . . CAPELLÆ AD OMNES SAN
CTOS IN CASTRO PRAGENSI SKVT
CENSIVM DECANVS PER XX
XIII ANNOS ET PER PARTEM
DISTRICTVS CHRVDIMENSIS AR
CHIEPISCOPALIS VICARIVS TRACT
. . . M ÆTATIS SVÆ LXXIII REQVIES
CAT IN PACE.

Dva vyšlapané v kněžišti; některé náhrobky obráceně položeny před kostelem.

DĚKANSTVÍ, jednopatrová budova, vystavěná v ranním baroku od děkana Matheida ze Závětic. Přízemí klenuto křížově bez žeber, v prvním patře archiv (listiny od XVII. stol. Viz: Chrud. Listy, 1893., č. 20. a Čas spol. přát. star. čes. VIII. 130 sq.) a sbírka portraitův (na plátně) farářů a děkanů od roku 1650. Průčelí lisenované, portál ploše orámován, s úseky štítové římsy segmentové. Brána dvora současná, ozdobená sochami P. Marie a sv. Vavřince.

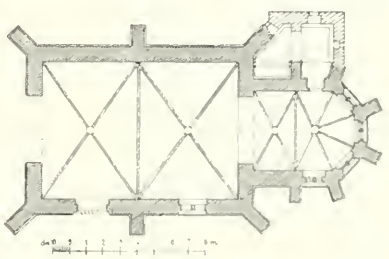

Obr. 214. Skuteč. Kostel Božího Těla. Půdorys.

KOSTEL BOŽÍHO TĚLA (Špitalní) v severní části města, obrácený jižní stranou do ulice. (Viz: Mitth. C. C. 1865. LXXIV., Oesterreichisch-ungarische Monarchie. Böhmen II. [1896.], 256—8.) Založen byl r. 1387. od Jana Smila Flašky z Rychmburka, jemuž se smlouvou ze dne 7. března 1391. zavázali měšťané pražští *Pešek* a *Jan Lútkové*, že jej vystaví za 48 kop pražských grošů.*) (Ottův Slov. Naučný XVI., 479.) Dle zabíleného chronogramu v kněžišti (Zemské Museum) byl opraven r. 1812. a dáno nové zařízení. Roku 1862. poškozen poněkud požárem (shořela střecha) a opraven *F. Schmoranzem* v letech 1865.—6.

Jednolodní, orientovaná, gotická budova tato jest velmi zajímavá přesným provedením práce kamennické a souladností svého interieuru. Zdivo — lomová opuka; lícní strany opěráků, římsy soklu a ústupků,

*) Smlouva vložena do: Liber memorabilium civitatis Pragensis ab anno 1387., fol. 49. — dle farní knihy pamětní, fol. 200. — Neuwirth, Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen I. 598. podává úplný otisk.

ostění a detaily z pískovce. Sokl 0·80 *m* vys. obíhá kolem celé stavby, jen na západě část osekána. (Pohled na obr. čís. 213., půdorys na obr. čís. 214.)

Kněžiště (6·90 *m* dl., 4·60 *m* šir.), ukončené pěti stranami pravidelného osmiúhelníka — strana 1·90 *m* dl. —, má na rozích šest opěráků 0·60 *m* šir., s jedním ústupkem a kosinou. Pět oken (průčelní částečně

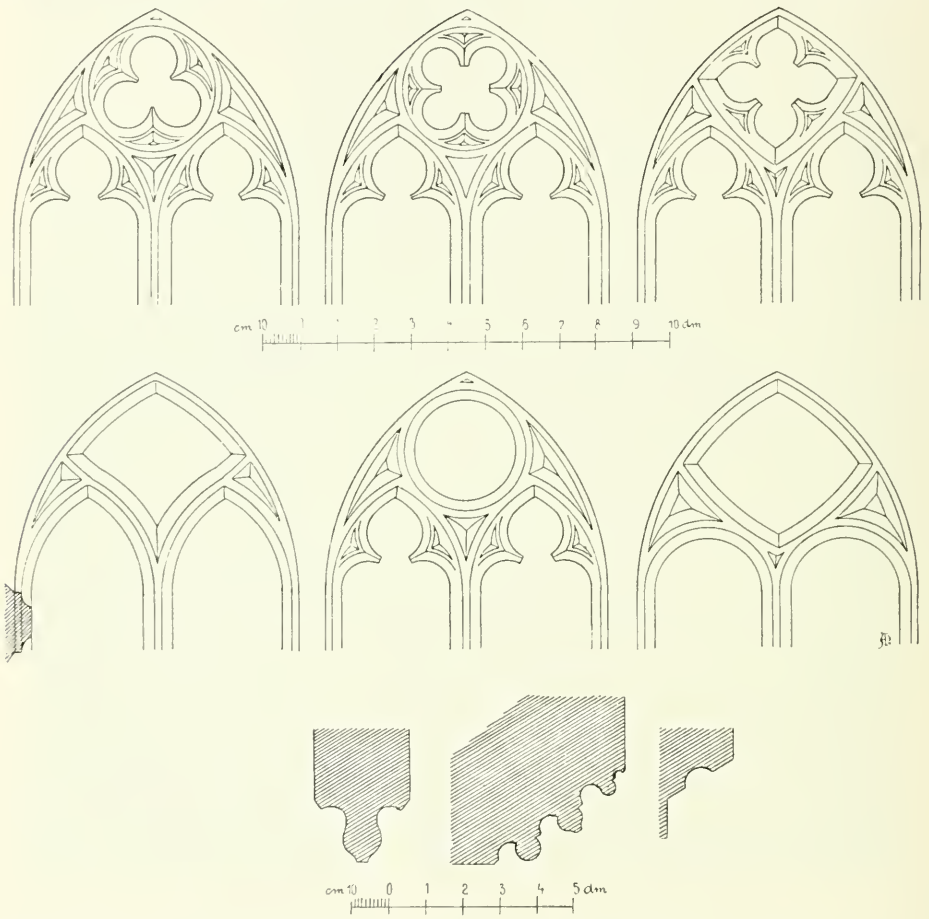

Obr. 215. Skuteč. Kostel Božího Těla. Kružby v oknech. Profily: *1.* žebra klenby v kněžišti a lodi, *2.* ostění portálu v lodi, *3.* římsy mensy oltářní.

zazděno) 4·50 *m* vys., 0·65 *m* šir., dvojdílných a vyšpaletovaných; ostění jich vyžlabeno, kružby geometrických tvarů nad dvěma nosy: kruh, čtyřlist různě postavený a čtyřúhelník ze segmentů sestrojený (obr. čís. 215.). Klenba kněžiště 9·40 *m* vys. skládá se z polygonního závěru a křížového travée. Pískovcová žebra profilu hruškovitého (obr. čís. 215.) sbíhají na konsoly — čtyřboké jehlany; kulaté svorníky ozdobeny prázdnými štítky, na závěrovém po straně vytesáno (asi v XVII. století): L. 968. (Vztahuje se asi na kapli, jež prý zde stávala před založením kostela.)

Sanktuarium (celek 0·90 *m* vys., 0·76 *m* šir.): dva sloupky s panelem gotických nosů, kytkou ukončené, spojeny jsou tupým obloukem s podobnou kytkou; výklenek olemován šikmou římsou a uzavřen mříží z plochých prutů křížem kladených (obr. čís. 216.). Naproti výklenek 0·23×0·20 *m*, vedle sedile 1·50 *m* vys., 1·17 *m* šir., 0·24 *m* hluboké, segmentem klenuté, s prostou lavicí kamennou, bez profilace.

Na severu přiléhá ke kněžišti sakristie, v XVII. stol. přistavěná, valeně klenutá, o třech oknech.

Triumfální oblouk hrotitý, nad šířkou 3·90 *m*, 0·80 *m* silný, na obě strany sešikmený.

Loď 11·50 *m* dl., 8·15 *m* šir., opřena na rozích a uprostřed podélných stran opěráky (celkem šest, nárožní diagonalně postaveny) 0·85 *m* šir. Do vnitřku vstupuje se portálkem na jihu (druhý vchod — na západě — moderní), 2·40 *m* vys., 1·37 *m* šir., tupě zaklenutým, o třístranném soklu, jehož archivolta profilována hruškou, dvěma oblouny a čtyřmi žlábky (obr. čís. 215.). Loď osvětlují dvě okna lomená na jihu (na obraze z r. 1812. chybně tři; pro omítku na obou stranách severní zdi nelze zjistiti, jsou-li i zde okna), dvojdílná, vyšpaletovaná, s kružbou troj- a čtyřlistu nad dvojnosy: první 4·30 *m* vys, 0·90 *m* šir., druhé 3·30 *m* vys., 0·95 *m* šir. (obr. čís. 215.) Klenbu, stejně vysokou s kněžištěm, tvoří dva kříže; žebra a konsoly jako v kněžišti, svorníky kulaté, s otvory. Na západě v XVII. stol. vystavěna na dvou pilířích kruchta se zděnou poprsnicí, ve středu vypjatou.

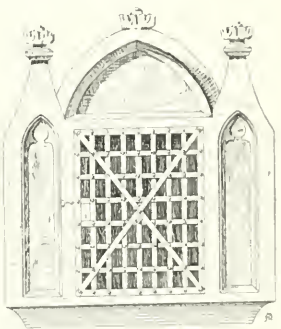

Obr. 216. Skuteč. Kostel Božího Těla. Sanktuarium.

Stěny omítnuty, kostel kryt valbou břidlicovou s plechovým sanktusem.

Tři oltáře empirové z roku 1812., bezcenné (nad hlavním obraz adorace Božího těla, z XVIII. stol., nad postranním obraz 14. pomocníků), mají gotické mensy z pískovce: hlavní 1·30 *m* vys., 1·90 *m* dl., 1 *m* šir., s pěkně profilovanou římsou a soklem (obr. čís. 215.), postranní jednodušší 1·20 *m* vys., 1·70 *m* dl., 0·88 *m* šir.

Renaissanční archa zavírací, dvojkřídlá, z lípového dřeva. (Viz: Časopis společ. přátel starožit. čes v Praze, IV.) Celek 1·75 *m* vys., svrchu nástavec nejapnými listy ve voluty zatočenými vroubený. Ve středu (0·97×0·70 *m*) Narození Páně: Ježíšek v proutěném koši, nad ním P. Maria a sv. Josef s rukama sepjatýma; pastýři na dudy hudoucí přicházejí Ježíše shlédnouti, nade vším dva andílkové v oblacích, v pozadí krajinka. V nástavci Ukřižování (tradičně malováno), na křídlech — vnitřních stranách — v pravo sv. Šimon, v levo Jan Evangelista (0·97×0·32 *m*). Vše malováno temperou dosti zběžně. Na predelle znak cechu malířského ve věnci a nápis:

Letha Panie 1596 Tuto Archu geſt wymalowal
Na ſwug Groſs Jan Wiču Skuteřku Swobodneho

Vměnij Malirzſkeho Na pamatku gi odewzdal pro ozdobu tohoto chramu ke cztij a k chwale Boha wſſemohucyho a geſt Poſtawena na den Swaty Panny Markety: —

Snad po stranách této archy stály dvě sošky andělů (jednomu křídla uražena) z lípového dřeva, 0·78 *m* vys., na osmihranných podstavcích, jež zavěšeny jsou na kruchtě. (Obr. čís. 218.)

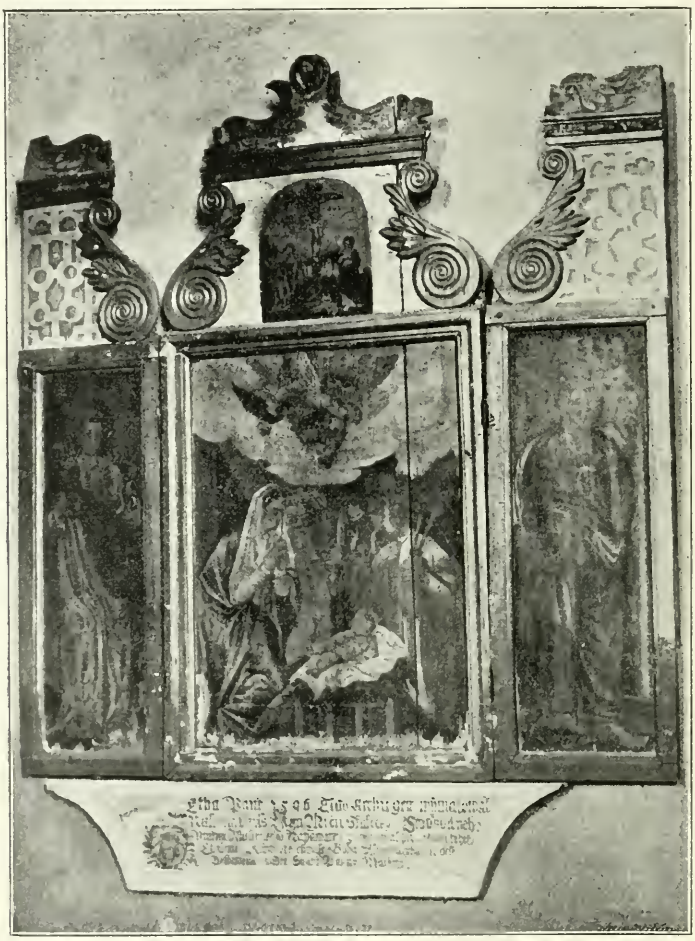

Obr. 217. Skuteč. Kostel Božího Těla. Archa dvojkřídlá z r. 1596.

Varhany s chudou řezbou, 6 svícnů barokních, cínových, z XVIII. stol., 0·41 *m* vys., železný stojan na svíčky, 1 *m* vys., pískovcová kropenka u jižního vchodu, ze XVII. stol. Barokní obrazy světců, Ukřižování, dva pendanty Zvěstování P. Marie — vše bezcenná plátna z XVIII. stol.

Zvonky ve vížce: 1. Výška 0·49 *m*, průměr 0·45 *m*. Ucha a plášť hladké, kolem koruny: ⁑ anno ⁑ dm̃ ⁑ m° ⁑ cccc° ⁑ lx° ⁑ panv ⁑ boh ⁑ ke cztı ⁑ petr ⁑ ȥ myta ⁑ (Viz faksimile na obr. čís. 219.)

2. Výška 0·235 *m*, průměr 0·28 *m*. Kolem koruny: ☛ FRANCZ WANIEK ZWONAR W SLAUPNICY. Na plášti krucifix, sv. Jan Nepom., kolem dolního okraje : A : D : 1818

Náhrobky: 1. U vchodu do sakristie, z bílého mramoru, 2·48 *m* vys., 1·05 *m* šir. V polovičním reliefu vytesána postava paní v rouchu řasnatém a kápí, s modlitební knihou v ruce; u nohou znak, nad ním krucifix. V horní třetině nápis v pravoúhlé kartuši:

Letha 1598 w Sobotu po Nedielu
IVBILATE ginak 18 dne Mieſyce dub
na Vſnula w panu bohu na Zamku Ry
chmburcze Vrozena Panu Pany Johanka

Obr. 218. Skuteč. Kostel Božího těla. Sochy andělů. (XVI. stol.)

z Borowſka Rozena Trczkowna z Lipy
A tuto pochowana Lezy Pan buh racz duſſ
u giegy Miloſtiw byti.

(Obr. čís. 220.)

2. Pískovcový, 2·35 *m* dl., 1·32 *m* šir., naproti předešlému. Na okraji opis: LETHA PANIE · 1593 · DNE · | MIESICZE · SRPNA · ZIWOT · SWVG · DOKONALA · | A W MILIM · PANV · BVOHV · | VSNVLA · VROZENA · PANI · P · MARIGE · MA : | a pokračuje v kartuši nad znakem:

GDALENA ·
MEZERZICZKA ·
Z LOMNICZE ·

Obr. 219. Skuteč. Kostel Božího těla. Otisk nápisu na zvonu čís. 1.

GEGIZTO · TIELO
· TVTO · ODPO=
CZIWA ·

3. Pískovcový, 2·04 *m* dl., 0·97 *m* šir., v lodi. Dole pěkně tesaný znak, na okraji: Letha Panie · 1598 · w Panu | Po Nowem Letie Vmula w Milym Panu Bohu Prozena | Pany Anna zegdwiczow | na z Zegdwicz. A tuto Pochowana Lezy Z C, v kartuši nad znakem:

Pan buh racz
dussy gegy My
lostiw Byty
a weselehо wz
krisseni Popři
ti. Amen.

Obr. 220. Skuteč. Kostel Božího těla. Náhrobek čís. 1.

ŠPITÁL MĚSTSKÝ, skrovné stavení, na západní stranu kostela špitalního přiléhající, o jednom poschodí. Stával již před r. 1391.; 1566. byl nadán. Dle obrazu z r. 1812. (viz obr. čís. 200.) byl přízemní s mansardou, r. 1815. přestavěn úplně dle nápisu (pod městským znakem) nad vchodem:

Leta Paně 1815
Gest tento Spital na
swůg wlastnj naklad
od gruntu přestawen.

ŠPITÁL PANSKÝ roku 1749. u děkanského kostela nákladem Štěpána Kinského vystavěný ze dřeva.

Podsíně domů na náměstí po požáru 1862. zazděny; většina domů má barokně sklenuté průjezdy a přízemní místnosti. Barokní štíty a mansardy (ještě na obr. čís. 200.) rovněž sneseny, starší façady mají jen domy čís. 137., 347. (s balkonem), 142., 378.; čís. 395. má u vchodu sošku sv. Jana Nep. na nevkusném podstavci.

RADNICE stará opravena r. 1657. a 1677., sbourána 1849. (nyní okresní soud); na obecním úřadě archiv městský, skrovný, částečně srovnaný podpl. Karlem Zástěrou: obsahuje listiny od XVII. stol., z knih nejstarší od r. 1457. (Archiv byl nově srovnán r. 1794., ale nedbalostí zničen a roznešen.) Něco listin odevzdala sem knížecí správa z Rychmburku r. 1895., knihy gruntovní (od 16. stol.) odevzdány do Chrudimi. (Viz: Jitřenka VII., 423., Chrud. Noviny, 1892., č. 5.—8.) Několik knih a listin v majetku občanů.

Na měst. úřadě: několik lavic dubových, s vyřezávaným nadhlavím, z XVIII. stol. Městská pečetidla: 1. Okrouhlé, stříbrné, výraz 0·024 *m* v průměru. Kolem znaku (hradby kvádrové s cimbuřím, nad nimiž dvě

dvojpatrové věže s cibulemi) opis: SIGILLVM · IVDICIS · CIVITATIS · SKVCIE :, po stranách 15 — 73. Držadlo ze dvou volut, s řetízkem.

2. Stříbrné, výraz 0·03 *m* v průměru; držadlo jako u předešlého. Kolem znaku městského opis: + PECZET : MIESTA : SKVCZIE :· Konec XVI. stol.

3. Okrouhlé, stříbrné, výraz 0·045 *m* široký. Na držadle vyryty lilie a listy akanthové. Kolem znaku opis ve věnci: ✪ · MDXCVII · PECZET · WIETCZI · MIESTA · SKVTCZE · , nad tím 1597.

Pečetidla z r. 1777. a 1807., jichž otisk nalézá se v archivu Musea král. českého (odd. F.), ztracena.

Pečetidla cechovní a truhlice (u předsedů cechův): 1. Cechu řeznického, stříbrné, výraz 0·034 *m* v průměru. Kolem emblemu nápis: PECET · CEHV : REZNICKEHO · MESTA · SKVTCLETA · 1662.

2. Cechu kolářského, cínové, osmihranné, 0·037×0·031 *m*. Z opisu čitelno jen: PEC : CECHV · Na plášti: 1660. Truhlice z roku 1822., s listinami od r. 1600.

3. Cechu kovářského, cínové, výraz 0·04 *m* v průměru; kolem emblemu: PECZT ✿ RZEMES ✿ KOWA · XVII. stol.

4. Cechu krejčovského, mosazné, výraz 0·04 *m* v průměru; držadlo vykrojované. Kolem emblemu v korunované kartuši opis: + PECZET · POCTIWEHO · CECHV · KREICZOVSKEHO · MIS : SKVCZE, nad ním: 1·7·3·7·

Kamenné obložení PORTÁLU »na katovně«, ze XVII. stol. (ill. viz u Sedláčka l. c. II., 87.) a pamětní deska pískovcová, s nápisem o poslední popravě z r. 1717. — již odstraněny.

STATUE P. MARIE (Jitřenka XVI., 314.—315.) na náměstí, pískovcová: na hmotném podstavci čtyřbokém se skulacenými rohy stojí dva hranoly v podobě kříže se protínající; na rozích sochy sv. Václava, Josefa, Floriana a Ludmily, ve středu ční komolý jehlan otočený keři révovými s ovocem a hlavami andílků, nahoře socha P. Marie (na zeměkouli stojící) prostřední práce. Na podstavci v reliefu vasy a znak městský, k severu nápis:

Nakladem
Spolecneho
Mnesstianstwa
Roku 1820.

Obnoveno 1897.*)

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO, pískovcová, 1·50 *m* vys., z r. 1747., na novém podstavci z r. 1880. (Jitřenka, XVIII., 189.)

*) Již roku 1765. obec koupila 12 velkých a několik menších soch a pláteníci darovali sloup, v Praze zhotovený; pro nedostatek peněz sestavil však statui teprve r. 1815. sochař *Vít Čermák* z Chrasti.

Obr. 223. Slatina. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

SOCHA SV. ANTONÍNA PADUANS. před kostelem špitalským, z pískovce, 3 *m* vys., s nápisem: LETA PANĚ 1815.

SLOUP HANBY (pranýř) z pískovce, 2 *m* vys., dříve na náměstí, nyní v domě čís. 491.

O TVRZI Humperky z XIII. století, úplně zaniklé (návrší v pravo na obr. čís. 200.), viz u Sedláčka l. c. I. 92.—93.

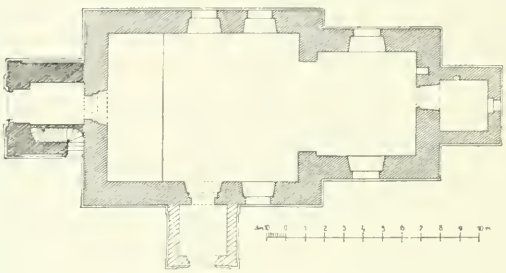

Obr. 221. Slatina. Půdorys kostela.

Slatina.

Pam. arch. II. 355., IX. 895., Sommer V. 139., J. Krška l. c., 142.—3., J. L. Barvíř l. c. 142. Viz i literaturu u hesla: Vys. Mýto.

Kamenný mlat, chovaný pod žlabem, dnes v museu Vysokomýtském. V poloze »tvrzník« řečené na okraji bývalého rybníka rozrušené tvrziště.

KOSTEL SV. PETRA A PAVLA (filialní) připomínán 1349. jako farní osady Plotiště, nyní zaniklé. Věž vystavěna 1876., oprava větší r. 1898.

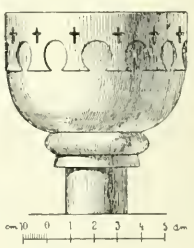

Obr. 222. Slatina. Kostel. Románská křtitelnice. (Dle výměrů prof. Vrat. Votrubce.)

Románská budova z XII. stol., jednolodní, orientovaná, z lámané opuky. Přestavbami a úpravou ztratila svůj ráz podrževši jen půdorys (obr. čís. 221.). Pravoúhlé kněžiště, skoro kvadratické — 5·05 *m* dl., 5·20 *m* šir. —, s přistavěnou sakristií na východě, loď 9·85 *m* dl., 7·28 *m* široká, s předsíňkou a moderní věží na západě. Triumfalní oblouk zrušen; byl asi 0·96 *m* silný a 4·62 *m* široký. Zdivo průměrně 1·15 *m* silné. Stěny hladce omítnuty, stropy ploché, okna i vchod na původních místech, ale zvětšené.

Hlavní oltář nový, z postranních zbyly bezcenné dřevěné predelly s obrazy P. Marie a sv. Anny a zděné tumby. Kazatelna z počátku XIX. stol., s reliefy evangelistů, var-

hany s chudou řezbou akanthů, obraz Salvatora v rokokovém rámci. V sakristii intarsovaná skříň kredenční.

V nové márnici bývalý hlavní oltář, z konce XVII. stol., s bezcenným obrazem proměnění Páně. Kládí na sloupcích korinthských, po stranách visuté řezby krabatin (jimiž i ostatní plochy pokryty) kolem bezcenných sošek sv. Petra a Pavla, 0·90 *m* vys. Celek 3 *m* vys., černě polychromován, ozdoby bílé a zlacené.

Křtitelnice románská (nyní v Chocni), z pískovce tesaná, tvaru kalicha, na úzkém sloupku s prsténcem a šikmým oblounem, 0·85 *m* vys. Číše, 0·76 *m* v průměru, s otvorem 0·30 *m* hlubokým, ozdobena řadou podkovovitých arkad a latinských křížů. (Obr. čís. 222.)

Zvony: 1. Výška 1·03 *m*, průměr 1·10 *m*. Ucha hladká, kolem koruny mezi pásem rocaillů a ovocných festonů s andilčími hlavami nápis: ☛ TENTO ZVON PRELITI BIL KE CTI A CHWALE BOZI · S : S : APOSSTOLVW PETRA A PAWLA · NAKLADEM CELI OBCE SLATINSKE a pokračuje kolem dolního okraje: ☛ POD SRAVAV TOMASSE MARCIKA RICHTARE OD FRANCE WANKA ZWONARE V SLAVPNICY 1814. Na plášti reliefy: kříž, sv. Petr a Pavel na pravoúhlých náplních s festonem a hlavou andílka. (Rybička l. c. 69.)

2. Výška 0·88 *m*, průměr 0·94 *m*. Ucha s pletencem a perlovci, plášť hladký, kolem koruny jednořádkový nápis (viz faksimile na obr. čís. 223.): leta + o narozeni + sina + boziho + tiscyho + pietiho + xxxviii + k swaty + petru : Na dřevěné hlavě 16 — 99.

3. V lucerně. Výška i půměr 0·46 *m*. Ucha hladká, nápis kolem koruny pod ornamentalním páskem: ☛ S : MARIA ORA PRO NOBIS. Na plášti relief sv. Jana Nep. a P. Marie, kolem dolního okraje:

☛ FRANC WANIECK ZWONAR V SLAVPNICY 1814.

(Rybička l. c. 69.)

4. Sanktusník. Výška 0·26 *m*, průměr 0·275 *m*. Ucha hladká, kolem koruny: IOHANNES HENN A° · 1760., pod tím řada okřídlených hlaviček; na plášti relief sv. Václava a P. Marie.

O TVRZI, počátkem stol. XVI. již spustlé, viz u Sedláčka l. c. II., 255.

Sruby.

Pam. II. 354.—5., IX. 752., Method 1883., 92., Schaller XI. 88., Somer V. 138., J. Krška, l. c., 140.—2., J. L. Barvíř l. c., 140.—2., Rkp. sb. topogr. v archivu Musea král. čes. Heslo: Choceň. Pamětní kniha fary Újezdské.

KOSTEL NANEBEVSTOUPENÍ PÁNĚ (filialní) není připomínán 1350. v seznamu far dekanatu Vysokomýtského; r. 1677. byl filialní do Chocně a měl kalich stříbrný a 4 zvony.

Obr. 226. Sruby. Kostel. Otisk nápisu na sankusniku.

Obr. 225. Sruby. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

Původní gotická stavba šindelem krytá, s věží podsebitím dřevěným opatřenou (v kněžišti bylo sanktuarium), opravena roku 1870., ale již r. 1877.—8. sbořena a do nové stavby pojaty jen podélné zdi lodě.

Tři oltáře (hlavní z r. 1696.) a kazatelna odvezeny do nedalekého dvora Srubského; dle zbytků na půdě — rám obrazu a spodek kazatelny — byly to slušné práce barokní z konce XVII. století. V lodi visí obraz P. Marie a sv. Vavřince (na plátně) z téže doby. Kohout plechový z věže u p. Šedy ve vsi.

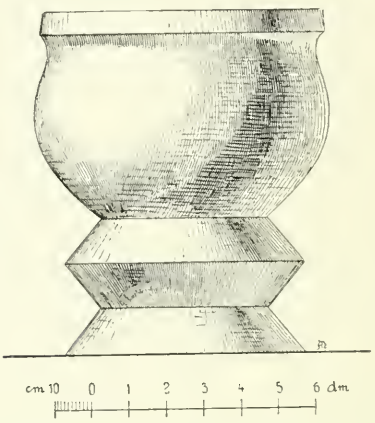

Obr. 224. Sruby. Kostel. Gotická křtitelnice.

Křtitelnice gotická, z pískovce, 0·95 *m* vys. Spodek nohy utopen v nové dlažbě, noha skládá se ze dvou komolých jehlanů, kotel 0·78 *m* v průměru, podoby kalicha. Osekáním při opravě ostré hrany poněkud zaokrouhleny. (Obr. čís. 224.)

Zvony: 1. Výška 1·23 *m*, průměr 1·38 *m*, 38 centů. Ucha i plášť hladké. Kolem koruny trojřádkový nápis (ozdobná písmena poněkud rozházena):

TAKB VH ✠ MILOWAL SWIET ZIE · SYNA SWEHO ✠ GEDNOROZENEHO · DAL NA SWIET ✠ ABY · KAZDY KDOZ WIERZY · W NIEHO ✠ NEZAHY ✠

· NVL ALE MIEL ZIWOT ⁑ WYECZNY ⁑ SLYT · GEST TENTO ZWON ⁑ KE CTI A K CHWALE BOZI · od · M · ELYASSE · W HRADCY NAD LABEM · ⁑

⁑ leta Pane · M · D · Lxxxv.

Pod druhou řádkou pás hrubě odlitých akanthů. (Rybička l. c. 56.)

2. Výška 1 *m*, průměr 1·05 *m*, 15 centů. Ucha pletená, s perlovcem. Kolem koruny dvojřádkový nápis ozdobnou minuskulí (viz faksimile na obr. čís. 225.):

:·: letha + bozyho + tisyczeho * pietistcho xxxx° * m° tento * zwon * gest * vdielAn * ke czti * A k ch

wale * panu * bohu * a swatemu * waczlawu * do srubu.

Na plášti na jih plaquetta obdélná (0·11×0·08 *m*): Kalvarie, pod ní v medaillonu relief sv. Václava v brnění (u pravé nohy W, výše w). Na dřevěné hlavě: leta Pane | dne 2. zaři 1795.

3. Přelit 1894. od *A. Dicpolda* v Praze ze staršího, který měl plášť hladký, ucha zdobena perlovcem a kolem koruny nápis (mnohá písmena obrácena): anno ⁑ domini ⁑ m° ⁑ cccc ⁑ lxi ⁑ panu bohu ⁑ ke czty ⁑ y w syem ⁑ swatym ⁑ petr ⁊ myta ⁑⁑⁑ (Rybička l. c. 62.)

4. Sanktusník. Výška i průměr 0·40 *m*, 2 centy. Tvar velice štíhlý. Ucha pletená, plášť hladký, kolem koruny nápis (dělítko jest pěticípá rosetta): anno ✪ domyny ✪ mylezymo ✪ kvadragenlezimo ✪ kvazt ✪. (Faksimile na obr. čís. 226.)

Šnakov.

O tvrzi, jež připomíná se již r. 1562. jako sbořená, viz u A. Sedláčka I., 232. a příslušné zmínky u Jirečka a Šembery l. c.

Štěnec.

O tvrzi, založené ve XIV. stol., spustlé, viz u A. Sedláčka l. c. I., 114.

Štěpánov.

Pam. arch. I. 172., IX. 751., Schaller XI. 180., Sommer V. 246., E. Musil-Daňkovský l. c., 79.—80. Pamětní kniha na děkanství ve Skutči.

KOSTEL SV. MATOUŠE APOŠTOLA (filialní); poprvé zmínka děje se o něm k r. 1350.; roku 1677. byl filialní ke Skutči a měl 3 zvony. Roku 1785.—86. přistavěna věž na západní průčelí nákladem 1044 zl., sakristie nově sklenuta 1798., věž znovu pokryta 1881.

Prostá budova gotická, jednolodní, orientovaná, ze XIV.—XV. stol., uprostřed hřbitova. (Pohled viz na obr. čís. 227., půdorys na obr. čís. 228.)

Kněžiště 7·70 *m* dl., 5·35 *m* šir., ukončené pěti stranami osmiúhelníka pravidelného, s pěti opěráky (do dvou třetin výšky) na rozích a třemi okny. Triumfální oblouk 0·75 *m* silný, hrotitý, nad šířkou 4·1 *m*.

Obr. 227. Štěpánov. Pohled na kostel od jihovýchodu.

Sanktuarium (celek 1·35 *m* vys., 0·80 *m* šir.) s pravoúhlým výklenkem (0·70×0·40 *m*), jehož orámování ukončeno hrotitým obloukem a hrubou ozdobou zubatou; nad výklenkem obrácený štítek s klíči petrskými. (Obr. čís. 229.)

Vchod pravoúhlý s vyplněnými kouty (z XVI. stol.), 1·78 *m* vys., 0·76 *m* šir., na pískovcovém ostění oblým prutem a žlábkem profilovaný (na dveřích gotický zámek, závěsy a vyřezaný znak Berků), vede do sakristie barokně klenuté, 3·54 *m* dl., 2·95 *m* šir., s dvěma okny; východní jest původní gotické, střílnovité, 1 *m* vys., 0·30 *m* šir.

Loď prodloužená, 17·95 *m* dl., 6·90 *m* šir. s třemi páry oken rozšířených a vchodem na jihu. Kruchta dřevěná na dvou sloupech.

Vnitřek prostý, stěny omítnuty hladce, na nich několik lisen; stropy ploché. Zvenčí stěny lisenovány, okna ploše orámována, štít na

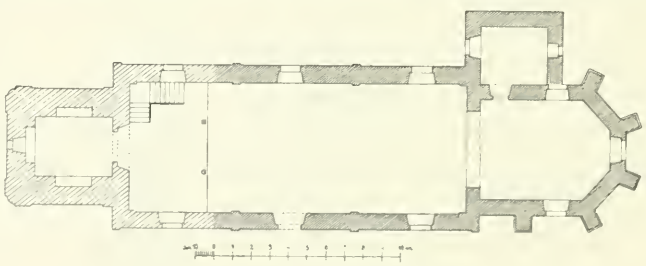

Obr. 228. Štěpánov. Půdorys kostela.

západě zachován pod přistavěnou věží. Valba tašková, věž pokryta šindelovou vlaškou čepicí s lucernou.

Hlavní oltář z XVIII. stol. má mensu pískovcovou 1·30 *m* vys., 1·90 *m* dl., 1·32 *m* šir. Po stranách nového obrazu visuté řezby stuhové a akanthové a sochy sv. Jana Nepom. a Bartoloměje; v nástavci obraz Salvatora v řezbě akanthů.

Postranní oltáře nové, zbytky oltáře z r. 1652., s obrazem sv. Matouše, v kobce věžní. Kazatelna — barokní zděná ambona — čtyřstranná. Lavice prosté, zhotovené r. 1799. Svícny cínové, barokní, z konce XVII. stol.: dva 0·325 *m*, dva 0·37 *m* vys. Zvonek u sakristie poznamenán na hlavě: WH.

Zvony: (Úprava dřevěných hlav z r. 1763.) 1. Výška 1·04 *m*, průměr 1 *m*. Ucha — masky oděnců s dlouhými krky z kulatého středu vyrůstající; kolem koruny pás rocaillů, pod ním nápis: ☞ GOSS MICH IGNATIVS DRACK IN KÖNIGGRATZ 1784.

Na plášti pás, ovroubený velkými listy akanthů, s nápisy: (k záp.)

LETA PANIE MDLXXX SLIT GEST ZWON TENTO KE CTI A CHWALE BOŽI OD ELIASSE STODOLI W HRADCY NADLABEM NAKLADEM GANA TELAKA S MARTAV MANZELKAV SWAV.

(na východ)

POTOM ALE ZNOWA PRZELITY GEST BYL TEZ W HRADCY KRALOWNY NAD LABEM W ROKV MDCCLXXXIV OD HINKA DRACKA.

Obr. 229. Štěpánov. Kostel. Sanktuarium.

Pod nápisy reliefy: sv. Jana Nepom., krucifixu, sv. Floriana a nějaké světice. Přelití stálo 240 zl. (Rybička l. c. 57. uvádí chybně rok 1790.)

2. Výška 0·65 *m*, průměr 0·71 *m*. Na uchách větévky, plášť hladký. Kolem koruny nápis:

LETA ✠ PANIE ✠ M ✠ D ✠ L ✠ VI ✠ TENTO ✠ ZWON ✠ SLIT ✠ W MIESTIE ✠ HRADC ✠, pod ním řada palmett. (Dle Rybičky l. c. 55. slit byl od *M. Václava* konváře.)

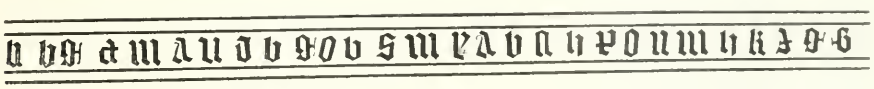

Obr. 230. Štěpánov. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 3.

3. Výška 0·42 *m*, průměr 0·48 *m*. Ucha a plášť hladké, kolem koruny změtený nápis minuskulní bez dělítek. (Viz faksimile na obr. čís. 230.)

4. Na půdě. Výška 0·36 *m*, průměr 0·34 *m*. Ucha — dvě ulomena — a plášť hladké. Minuskulní nápis pomíšených písmen, dělený křížky a ležatými liliemi. (Viz faksimile na obr. čís. 231.) Oba zvony z XV. stol.

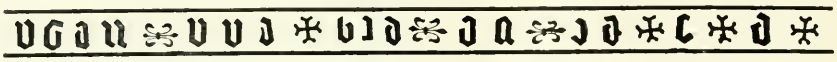

Obr. 231. Štěpánov. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 4.

Severně od obce stopy TVRZE, zvané »Hanusovy zámky«, o níž viz u A. Sedláčka l. c. I. 93., s ill. na str. 89.

Střemošice.

STATUE SV. TROJICE, zvaná »Poklona«, z první polovice XVIII. stol.: trojboký hranol (strana 2 *m*) asi 8 *m* vysoký. Rohy zaobleny, stěny dekorovány pilastry, pískovcovým soklem a římsami. Na rozích stojí sošky andělů, uprostřed boží oko na trojstranném podstavci. (Obr. čís. 232.)

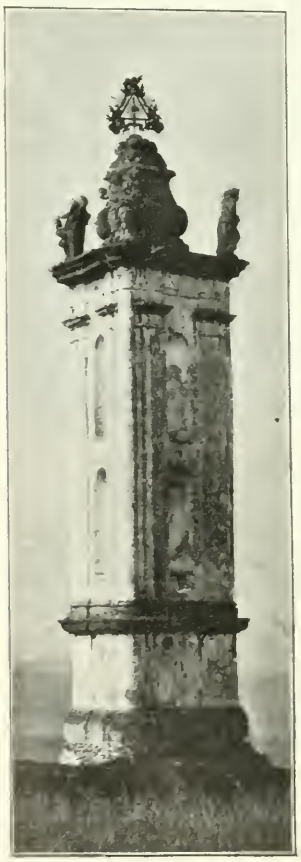

Obr. 232. Střemošice. Statue sv. Trojice. (Před opravou.)

SOCHA SV. MICHALA archanděla, pískovcová, 4 *m* vys. Světec v antickém kroji vojenském kopím poráží ďábla. Dvojnásobný chronogramm na přední straně souměrného podstavce:

DVM
AVREA PLANE
INTER
AVSTRIÆ BO
RVSSIÆ AC SA
XONIÆ PAR
TES PAX
STABILITA
ESSET:
VENERATIONI
DIVO VTELARI
MICHAELI
EXT VXERAT
P·A L·R·C·

Vzadu:

A. D. 1746.
RENOVATA
1852. 1890.

V domě čís. 4. několik štukových stropů a nástěnných maleb (vásy a zahradní architektury v kartuších), zbytky panského DVORA z XVIII. století.

Tisová.

Sommer V. 195.

KAPLE SV. VOJTĚCHA vystavěna nákladem obce v letech 1754.—55. (Opravena 1895.) V půdorysu obdélník se skulacenými rohy, k němuž na obou stranách přistupují dva čtverce, na východě ještě šestiboká sakristie. Okna svrchu třísegmentová, střecha plechová se sanktusem. Západní průčelí s nevkusným štítem, po stranách nakupeny pilastry barokně jonské; nad vchodem monogramm IHS a oválové okno. Stěny uvnitř mají na nároží pilastry, strop plochý.

Zařízení bezcenné, částečně moderní.

Zvonky: 1. Výška i průměr 0·44 *m*. Ucha hladká, kolem koruny nápis: SANCTE ADALBERTE ORA PRO NOBIS 1754. Pod ním řídké cípaté ornamenty s hlavou andílčí; na plášti relief sv. Vojtěcha (poprsí).

2. Výška 0·30 *m*, průměr 0·35 *m*. Kolem koruny řada rocaillů a nápis: GEGOSSEN VON C · ST · IN BRINN 1798. Na plášti na východ nezřetelná plaquetta, na záp. Kalvarie.

3. Výška 0·21 *m*, průměr 0·25 *m*; z konce XVIII. stol. Bez nápisu; na plášti relief sv. Jana Nepom.

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO pískovcová, bez ceny, 3·50 *m* vys. Na podstavci:

K nabožnemu Vctění Swatcho
Jana Patrona swcho wizdwih
tuto Statug Jan Padiour
Leta Panie 1806.

Tynisko.

Otvrzi, v XV. stol. připomínané, viz u A. Sedláčka l. c. I., 233.

Uhersko.

Schaller XI. 78.—9., Sommer V. 110.—1., F. A. Heber l. c. III., 226., Pam. arch. IX. 747., Method 1882. 99.—100., Sedláček l. c. I. 110.—1., Rkp. sbírka topogr. v archivu Musea král. čes. Heslo: Chroustovice. Na faře pamětní kniha od r. 1836.

KOSTEL NANEBEVZETÍ P. MARIE (farní) připomenut 1350. jako farní (Uhersk, Hubersek); r. 1677. byl filialní do Rovně, měl kalich stříbrný, zvon starý a dva nové, slité v Kyšperku. Stará stavba sbořena a nahražena nynější 1704. nákladem hrab. Leopolda Kolovrata.

Barokní, orientovaná, jednolodní budova. Stěny omítnuty a lisenovány, okna ploše orámována, nad vchody segmentové římsy; valba tašková s vikýři a plechovým sanktusem.

Věž, stojící v západním průčelí a částečně do lodi vstavená, jest římsou dělena a plechovou cibulí s lucernou kryta. Přízemí ven a do lodě otevřené sklenuto křížově bez žeber, v patrech okna široká, pravoúhlá a čtyřsegmentová.

Kněžiště, 7·80 *m* dl., 6·20 *m* šir., zakončené třemi boky, sklenuto valeně s lunettami nad okny a osvětleno dvěma okny nízkým segmentem zaklenutými. Po stranách přiléhají sakristie s pravoúhlým vchodem a oratoř otevřená širokým obloukem — místnosti pravoúhlé, valeně klenuté.

Loď 16·60 *m* dl., 9·25 *m* šir., s třemi páry oken a dvěma vchody; na západě kruchta zděná, nesená třemi klenbami křížovými bez žeber, na dvou pilířích hranolových. Strop vyšší než v kněžišti, nízko valený. Stěny a strop zdobeny obhroublou štukovou výzdobou: v kněžišti hrany klenby provázeny pásy, ve středu oblamovaný těžký rám; nad triumfalním obloukem těžký rám kartušový s monogrammem IHS a letopočtem 17 ♡ 04; podobně v okenních špaletách úzké perlovce a lištny.

Na dveřích slušně tepané štítky a zámky. Zařízení většinou moderní; z původního: lavice lištnovaná, třídílná zpovědnice za hlavním oltářem, obraz na plátně: nanebevzetí P. Marie (z hlavního oltáře), šest svícnů 0·68 *m* vys., s nevkusnými vydutinami na plochách nohy — vše bez velké ceny, z počátku XVIII. stol.

Pacifikal rokokový, 0·26 *m* vys., křtitelnice cínová na třech nohách dole v kopyta vybíhajících, 1·07 *m* vys. Na kotlíku dvě lví hlavy s kruhy v tlamách a nápis: ≡ P · F · R ≡, na víku krucifix.

178Z.

Zvony: 1. Výška 1·04 *m*, průměr 1·16 *m*. Na uchách masky satyrů, kolem koruny střídá se v ornamentovém pásu karyatida, sluka a čáp, pod tím široký cípatý ornament. Na plášti na východ výborně modelovaný relief P. Marie (v póse přehnaný) 0·20 *m* vys. a nápis: IOANN BAB · TA MELAC ME · FECIT BRUNÆ, na západ:

☛ ILL^{MUS} AC EXCELL^{MUS} DNUS DNUS NORBERTUS
LEOPOLDUS LIEBSTEINSKY S : R : I : COMES
A KOLLOWRAT HÆREDITARIUS DOMINUS
IN REICHENAU TSCHERNIKOVITZ BOROHRADEK
CHRAUSTOVITZ PRŽESTAWELK LÖSCH
GEYERSBERG ET VHERSKO

Znak.

NEC NON PIGNORATITIUS DOMINUS IN
KARLSTEIN ET MILIN SAC : CÆS : REGIÆQUE
MAIESTATIS CUBICULARIUS ET ACTUALIS
INTIMUS CONSILIARIUS

na sever relief sv. Jana Nepomuckého, na jih sv. Norberta. Kolem dolního okraje:

☛ FUSA SUM IN HONOREM BEATISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ IN COELOS ASSUMPTÆ S^{TI} NORBERTI ET S^{TI} IOANNIS NEPOMUCENI ANNO MDCCIV.

2. Výška 0·90 *m*, průměr 0·95 *m*. Ucha hladká, kolem koruny nápis mezi dvěma pásy plochého ornamentu stuhového s vkládanými hlavičkami andílků: FRIDRICVS SCHÖN FELT · HAT MICH GEKOSSEN IN DER ALT STATT PRAG · ANNO 1684. Na plášti na východ relief P. Marie na půlměsíci v oválné svatozáři, pod ním:

MATKO MILOSRDENSTWI
ORODVG ZA NAS ·—·

na západ krucifix.

3. Sanktusník. Výška i průměr 0·46 *m*. Ucha hladká, kolem koruny mezi dvěma pásky rokokového ornamentu: + SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM ANNO 1727. Na plášti relief sv. Jana Nepom., Mikuláše, Václava a Víta (?).

Náhrobky: 1. (v lodi) pískovcový, 1·54 *m* dl., 0·76 *m* šir. Postava dívky v šatě splývajícím, s vlasy souměrně kolem hlavy rozloženými a okružím; ruce sepjaty, u levé nohy znak v kartuši. Z opisu lze čísti: .... ne 1623 · 6 dne M. Prosynce | Vmřela Vrozena Pana Pana Markyta dcz(era) ... Vrozeneho Pana | ..... | ... Pan Buh ...

2. (na hřbitově) pískovcový fragment, 0·70 *m* šir. Dole vytesán znak s bohatými fafrnochy, nad ním deska s citatem z Joba, 3., nejvýše (prý) byl vytesán jezdec v brnění. Z opisu zachováno: ..... P. Mikulas^{e} Witanowsky° | z Wlczkowicz na Czepřowiczych a Niho(ssowicich) .... (Zemřel kolem r. 1621.)

DVŮR knížete Thurn-Taxise. Budovy seskupeny kolem obdélného dvora. Obytné stavení má na jih prostou façadu s trojhranným štítem, na rozích bossage a ve středu plastický znak Kinských. 2. pol. XVIII. stol.

Bývalá TVRZ, připomínaná již počátkem XIV. století, zanikla beze stopy; na tvrzišti postavena r. 1770. myslivna. Viz o tom u A. Sedláčka l. c. I., 110.—11.

THEREZIENLUST (Neulust) na sever od Uherska, letohrádek, vystavěný od hrab. Filippa Kinského r. 1790., prý dle plánu, jejž navrhla jeho sestra Marie Terezie, ovdovělá Poniatowská.

Ve středu parku, zdí otočeném, s dvěma branami (kdysi ve slohu francouzském zřízeném), stojí osmihranná, jednopatrová stavba, krytá šindelovou, osmibokou, stanovou mansardou. Stěny lisenovány, na komínech čabrakovité ozdoby. Na straně východní v patře balkon, k němuž vede točité schodiště s jednoduchou mříží. V přízemí pokoj o osmi vchodech, s plochým stropem, na němž zašlé malby festonů a dekorativních rámů, a malým krbem; v patře podobný sál se sedmi okny a vchodem na balkon, klenutý prkennou nízkou kupolí (průměr 7·55 *m*). Na stěnách fantastické stromy, v kopuli řada vas, nad krbem festony. Sedm stolic a dvě pohovky, empirové, potažené rudou kožíí, bíle a zeleně natřené.

Po straně přiléhá kuchyň — přízemní křídlo obdélné, se dvěma pokoji.

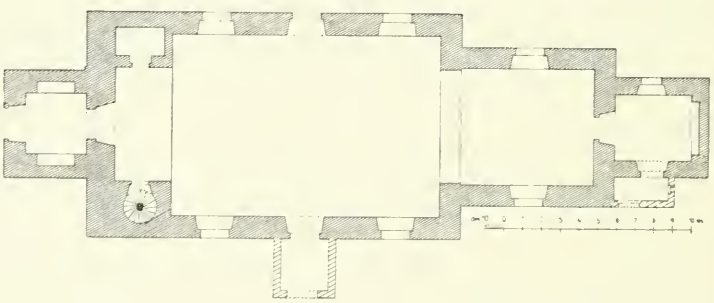

Obr. 233. Újezd. Půdorys kostela.

Újezd.

J. Krška l. c. 143.–6., J. L. Barvíř l. c. 137.—40., Pam. arch. II. 354., IX. 752., Sommer V. 138, Rkp. sb. topogr. v arch. Musea král. čes. Heslo: Choceň. Pamětní kniha od r. 1843. na faře.

KOSTEL SV. VÍTA MUČEDLNÍKA (farní) připomínán jest již r. 1349. jako farní. Shořel 1676. (23. srpna) s věží a třemi zvony na zvonici; ze zařízení zachráněny jen: kalich stříbrný, tři kasule a farní budova. Na to opraven (dle visitační zprávy byl ještě 1677. v ssutinách) a spojen dřevěnou chodbou krytou s farou. Podruhé vyhořel 1738. (2. června) se zvony sv. Víta, Václava, Michala a Vojtěcha a přestavěn střízlivě 1748. (věž 1751.). Poslední oprava 1900.

Bezslohová, orientovaná budova na malém návrší u silnice. (Půdorys na obr. čís. 233.) Kněžiště pravoúhlé 7·10 *m* dl., 6·08 *m* šir., s dvěma

okny (na východě přistavěna sakristie), oblouk triumfální polokruhový. Loď pravoúhlá, 14·30 *m* dl., 9·50 *m* šir., má tři páry oken a tři vchody, jižní s předsíňkou. Stropy ploché, kruchta dřevěná. Na západě přiléhá věž třípatrová; přízemí sklenuto. Stěny ploché, široká okna orámovaná, kryt břidlicový s plechovým sanktusem. Na dveřích slušně tepané štítky.

Na nových oltářích původní řezané rámy barokní. Kazatelna rokoková, primitivní, soška Panny Marie v rokokové skříncе, dřevěná křtitelnice 1·60 *m* vys., kopie cínové, trojnohé. V sakristii dyhovaná kredenční skříň.

Kalichy: 1. 0·25 *m* vysoký. Noha nová, kuppa stříbrná, zlacená, 0·085 *m* v průměru, s tepaným, prolamovaným pláštíkem. Konec XVII. stol.

2. 0·24 *m* vysoký. Noha i nodus rýhovány podélně, hladká kuppa 0·095 *m* v průměru. XVIII. stol.

Čtyři hladké svícny barokní 0·50 *m* vys., dva rokokové 0·50 *m* vys. Na půdě socha sv. Pavla z dubového dřeva, 1 *m* vys., silně sešlá, ze zač. XVIII. stol. (snad z oltáře).

Zvony: 1. Přelit 1885. od *A. Diepolda* v Praze. (Původní slit 1744. od *Jana Zejdy* z Vraclavi. Rybička l. c. 63.)

2. Přelit r. 1846. od *K. Bellmanna* v Praze. (Původní slit rovněž od *J. Zejdy* roku 1744. Zemský archiv.)

3. Přelit r. 1851 v Hradci Králové.

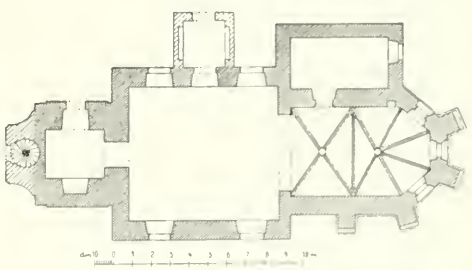

Obr. 234. Voletice. Půdorys kostela.

4. Sanktusník, 0·165 *m* vys., 0·215 *m* v průměru, hladký, bez nápisu.

O TVRZI Postolově, zaniklé v XVII. století, viz u A. Sedláčka l. c. II., 255.—56.

Vinary.

V polích nalezeny dva kamenné mlaty, z nichž jeden durynského typu, pak kamenná sekyrka. (Museum ve Vysokém Mýtě.)

Voletice.

Pam. IX. 751., Jitřenka XVI. 58 sq., Rukop. sb. v arch. Musea král. českého. Heslo: Chroustovice. Pamětní kniha na faře v Lůži.

KOSTEL SV. JIŘÍ (filialní) připomínán jest r. 1350 jako farní; roku 1677. byl filialní do Lůže, měl kalich stříbrný, měděnou monstranci a 3 zvony. Dle pamětní knihy lůžské byl před r. 1629. opraven, asi 1626.

(z té doby pochází též část zařízení). Poslední úprava jest z konce XVIII. století, oprava 1899.

Prostá budova gotická, jednolodní, orientovaná, ze XIV. století. (Půdorys na obr. čís. 234.)

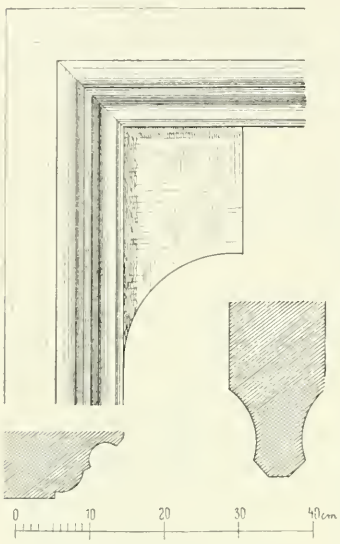

Obr. 235. Voletice. Kostel. Portálek do sakristie a jeho profil, profil žebra klenby v kněžišti.

Kněžiště, 7·40 *m* dl., 4·90 *m* šir., ukončeno jest pěti stranami pravidelného osmiúhelníka (strana 2·05 *m*). Na rozích pět opěráků, 1·05 *m* šir., o jednom ústupku a kosině; sokl shora vyžlabený, 1·10 *m* vys. Tři okna 2 *m* vys., 0·70 *m* šir., s lomeným obloukem. Klenba skládá se z polygonního závěru a křížového travée. Žebra pískovcová (profil na obr. čís. 235.) protínají se v hladkém, kulatém svorníku a nesena jsou ve výši 2·85 *m* od podlahy konsolami: 1. (v koutě levém u triumfalního oblouku) a 8. pětiboký hranol jehlanem ukončený; 2. na jehlanu pětibokém s panelem nosů profilovaný plinthus; 3.—6. oblý plinthus, vyžlabený prstenec a komolý oblý jehlan; 7. harpyje (?) (obr. čís. 236.). V severní zdi výklenek pravoúhlý, s pískovcovým ostěním (0·65×0·43 *m*), naproti barokní, absidovitý výklenek.

Portálek do sakristie (na severu přistavěné, valeně klenuté) pravoúhlý, s vyplněnými kouty, 1·86 *m* vys., 0·81 *m* šir.; pískovcové opažení profilováno plochým oblounem a hlubším žlábkem s ostrými hranami (obr. čís. 235.); na dveřích gotické závěsy: z hlavního prutu liliovitě ukončeného vycházejí čtyři výhony liliovité.

Triumfalní oblouk lomený, 0·65 *m* silný, nad 4·18 *m* rozepjatý.

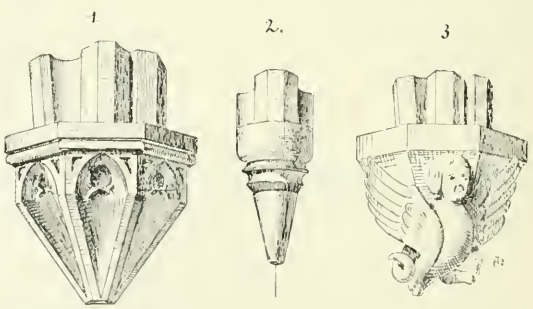

Obr. 236. Voletice. Kostel. Konsoly klenby v kněžišti. (2., 1., 7.)

Loď 8·15 *m* dl., 7·40 *m* šir., s dvěma páry oken barokně segmenty vykrojených, krytá plochým stropem (kassettovaný strop renaissanční sňat při barokní opravě). Stěny hladké, po stranách oblouku triumfalního bezcenné malby barokní: Panna Maria a andělé. Kruchta dřevěná na sloupech, hrubě na poprsnici pomalovaná, strop v podkruchtí tabulový, prostý.

Věž na západě k lodi přiléhající (strana 5·60 *m* dl.), ve zdivu — 1·30 *m* silném — gotická, s barokní úpravou: na rozích liseny, okna volu-

tově orámována, hlavní římsa oblamovaná, nad přistavěným šnekovým schodištěm na západě nízký, trojhranný štítek. Střecha cibulovitá s lucernou. Přízemí (s plochým stropem povalovým) otevřeno do lodi obloukem, na sever portálkem.

Zvenčí stěny budovy hladké, před vchodem do lodě barokní předsíňka; střecha šindelová se sanktusem.

Hlavní oltář s novým obrazem, z druhé polovice XVII. století. Mensa pískovcová 1·80 *m* dl., 1·23 *m* vys. Na dvou korinthských sloupech oblomované kládí s úseky říms, vše s námětky řezeb akanthů a lišten. Po stranách sochy sv. Jana a Václava a visuté vinutiny.

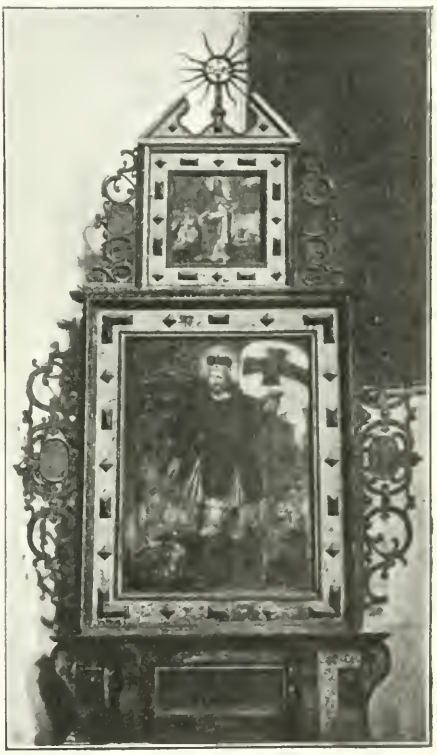

Ob. 237. Voletice. Kostel. Postranní oltář sv. Floriána a Vojtěcha.

Postranní oltáře stejné, z počátku XVII. století. Prosté dřevěné mensy, barokní antipendia na plátně, hrubá. Rám obrazu, nesený volutovými konsolami, má kartušovitě vyřezávané okraje v podobě geometrických ornamentů a stuh kolem oválových medaillonů a kolem nástavce s menším obrazem. Na levém oltáři obraz sv. Floriana (v nástavci sv. Vojtěch) — obr. čís. 237. —, na pravém sv. Dominika s monstrancí a soškou P. Marie (v nástavci umučení sv. Šebastiana). Malovány jsou na dřevě temperou.

Kazatelna na kanellovaném sloupku, řečniště čtyřboké s nárožními pilastry, façettovanými ozdobami a nevkusnými vinutinami. Stříška moderní, nový nátěr nevhodný.

Zpovědnice lištnovaná, z 2. polovice XVII. stol. (přenesená sem z kostela farního v Lůži).

Archa zavírací, dvojkřídlá, 1·70 *m* vys., 1·40 *m* šir. (obr. čís. 238.) Ve středu obraz na plátně (snad později sem zasazený) olejovými barvami: sv. Jiří v rytířském brnění a vlajícím rudém plášti, na bílém koni, poráží draka v údolí, nad nímž na skále hradní architektura s věžemi a kupolí; na pravo čeká kněžna s beránkem. Na vnitřních stranách křídel v pravo sv. Václav v brnění a s praporcem, na levo sv. Vít s kohoutem, v bílém plášti — v celých postavách, na šedé půdě; na vnějších stranách v pravo: korunování Krista trním a kladení do hrobu, v levo: Zjevení se Krista v zahradě Gettsemanské a bičování u sloupu (holomci v španělském kroji). Vše

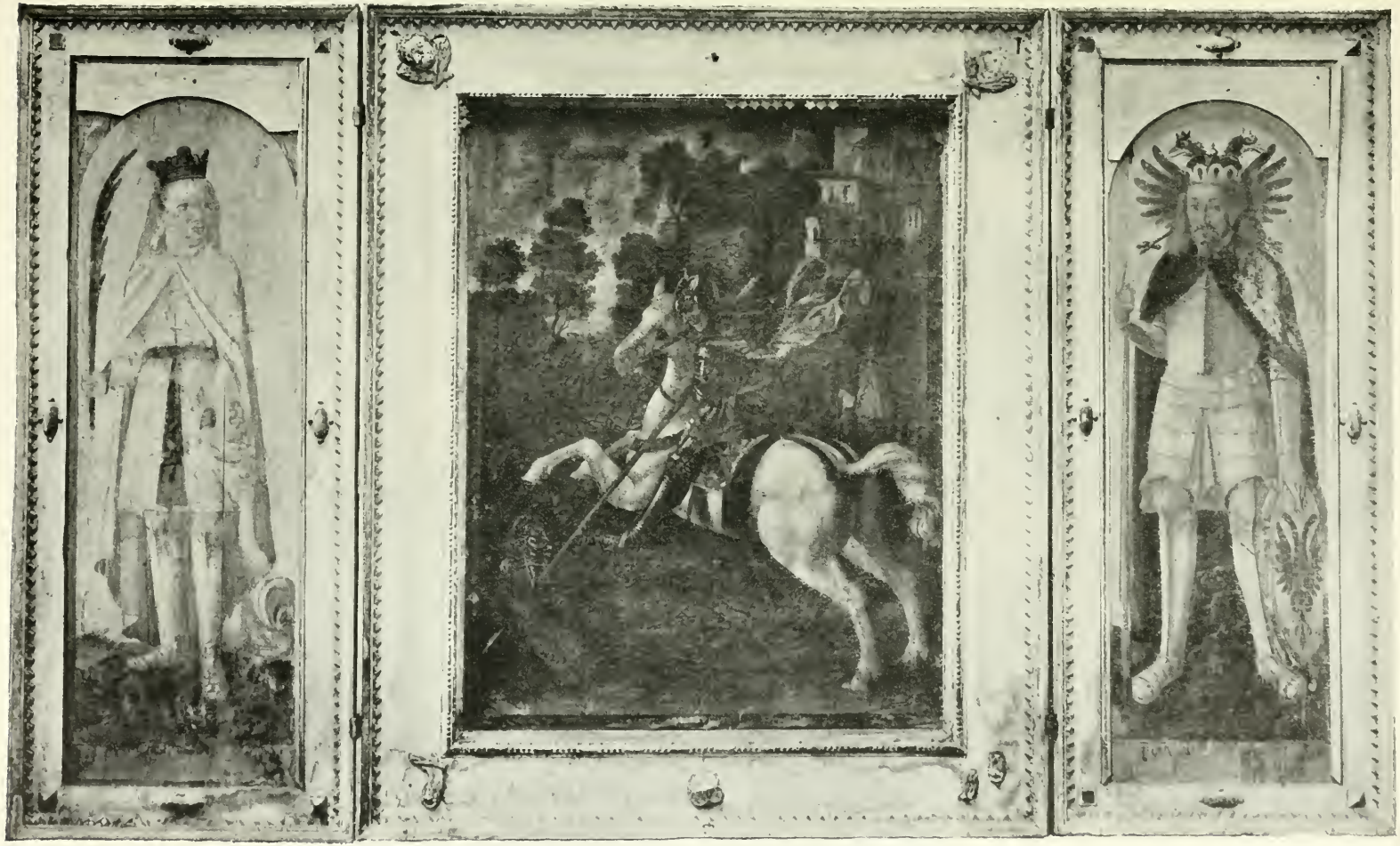

Obr. 238. Voletice. Kostel. Archa z konce XVI. století.

provedeno temperou, ale sešlé tak, že někde zůstaly jen kontury. Rám bílý s andilčími hlavičkami v rozích, perlovcem, oválovými medaillony a zubořezem ozdobený. Po stranách dvě bezcenné, mladší sochy andělů (1·60 *m* vys.). V lodi visí tabulový obraz (1·36×0·86 *m*) dobře udržený, malovaný temperou na křídovém podkladě; snad byl původně ve středu archy zasazen, neboť rozměry se shodují. Představuje z mrtvých vstání Krista a zděšený útěk zbrojnošů; v pozadí krajina. Komposice výtečná, podobně výraz tváří ulekaných zbrojnošů, kresba trpí někde nepoměry. Konec XVI. stol. (Obr. čís. 239.)

V sakristii po stranách krucifixu obrazy sv. Jana a Panny Marie na dřevě (asi dle kontur z tabulového obrazu vyřezané), ze XVI. stol.

Obrazy barokní, bezcenné, na plátně: sv. Aquilina a Hilaria z roku 1736., sv. Jana (nákladem obce Pěšic), Krucifixu, P. Marie, sv. Voršily a Starosty. Dva obrázky (P. Marie a Ježíše), z poč. XVIII. století, na postranních oltářích.

Obr. 239. Voletice. Kostel. Tabulový obraz z konce XVI. století.

Několik plátěnných výplní z bývalého stropu v lodi:

1. se znakem Slavatů (čtverec o straně 1·70 *m*) a opisem: ILLVS · D · D · GVLIEL · SLAVAT · S · R · IMP · COMIT · DE CHLVMEK KOSSVMBERG · DOM · IN KOSSVMB · NOWDOMO · STRAZ · TELCZ · NEO BISTRICZIO · ET · MELNIK · SAC · CES · M · F · F · R · II · INTIM · CONS · REG · BOEM · SVP · CAM · ARMA.

2. s nápisem: ANO · DOMINI · 1626 · MICHÆL · SSTODLAR · TELCENCIS · HOC · TEMPORE · CAPIT · KOSSVMBERG · INSIGNIA. SAC: CÆS: MAYES : FERDIN : II. COLLEG : PRAGEN : S : ANTON · PATAN : ORDIN : MINOR : CONWENT · S : FRANCISCI ·

3. a 4. Dvě výplně se znaky Salmů a Šternberků v ozdobných kartuších, s nápisy porušenými.

Rokokové cínové svícny: šest 0·51 *m*, dva 0·27 *m* vys.

Zvony: (Na dubové stolici letop. 1725.) 1. Výška 0·93 *m*, průměr 0·97 *m*. Na uchách po krajích pletence perlovce, plášť hladký, kolem koruny: an x nativi x m x my x ke cti x a k chwale x bozie x tento x zwon x slit x gest x leta x patnactisteho x dwamezcetmeho x (Obr. čís. 240.)

Na hlavě: WWH 1611, na kování kovářská značka:

2. Výška 0·66 *m*, průměr 0·72 *m*. Ucha hladká, kolem koruny dvojřádkový nápis (rozdělený pásem visutých akanthů): ✠ ZA CZASV WE PANA IANA ONDRZEGE FLEISCHMANA FARARZE LVZSKEHO ✠ SLIT GSEM OD IANA ZEIDI WYSOKIM MEGTIE 1747 K OBCZI WOLETYCKE TEZ ZADVSSY. Na plášti relief krucifixu a sv. Jana Křtitele.

3. Umíráček nový.

4. Sanktusník, 0·15 *m* vys, 0·17 *m* v průměru, hladký, bez nápisu.

Náhrobek pískovcový, 1·80 *m* dl., 0·86 *m* šir., s vyšlapaným nápisem; v dolní polovici štít s helmou a fafrnochy. Začátek XVII. stol. (Zapuštěn v dlažbě lodi.)

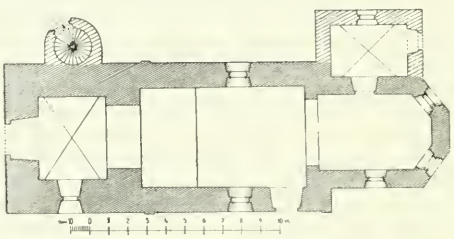

Obr. 241. Vračovice. Půdorys kostela.

Vračovice.

Sommer V. 195.

KOSTEL SV. JANA KŘTITELE (filialní) jmenuje se již 1350. jako farní k biskupství litomyšlskému. Dle nápisu nad vchodem lodě byl opraven 1692. (z té doby oltář postranní). Poslední oprava (1882.—83.) změnila v mnohém původní vzhled: zdivo zvýšeno, okna zvětšena, dřevěné podsebití věže nahrazeno zděným patrem, vížka schodová, osmiboká, původně na jihu, nahrazena zděnou na severu. Tvar střech rovněž změněn a sanktus odstraněn.*) Původní poměr výšek lodě a kněžiště nepodařilo se již zjistiti.

Románská stavba jednolodní, orientovaná, s polygonalním zakončením bez opěráků, z konce XII. století. Zdivo — lomová opuka, velice hmotné, v lodi 1·40 *m*, ve věži 1·85 *m* silné. (Půdorys na obr. čís. 241.)

*) Dle sdělení p. Václava Andrle z Orlova.

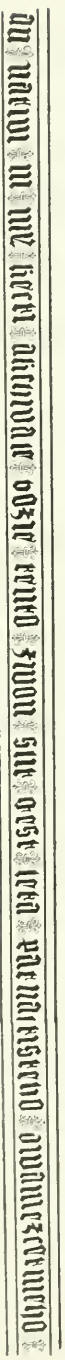

Obr. 240. Voletice. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 1.

Kněžiště 6·60 *m* dl., 4 *m* šir., třemi stranami pětiúhelníka zakončené, má tři okna polokruhem sklenutá, značně zvětšená; na severu přilehlá sakristie zmodernisována. Triumfalní oblouk polokruhový, 3·53 *m* šir., 0·67 *m* silný, zvýšený s ostatním zdivem.

Loď pravoúhlá 8·80 *m* dl., 5·50 *m* šir., k západu súžená, se dvěma rovněž zvětšenými okny a portálem na jihu s pravoúhlým obložením pískovcovým, posetým čtyřlistými rosettami, s letop. ·1·6·9·2· v nadpraží (obr. čís. 242.). Stěny hladce omítnuty, stropy ploché. Kruchta moderní.

Na západě k lodi přiléhá věž na čtverci zbudovaná (strana 7·40 *m* dl.), ve zdivu do dělící římsy původní. Přízemí s vchodem (podobným jako v lodi) na západě, otevřené do lodi polokruhovým obloukem, sklenuto křížově bez žeber, okno moderní; první patro, rovněž sklenuté, má na západ, sever a jih okénka silně vyšpaletovaná, polokruhová; svrchní patro moderní.

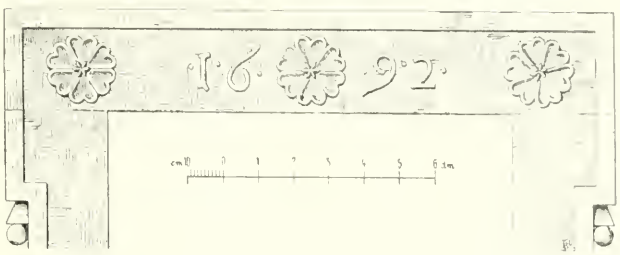

Obr. 242. Vračovice. Kostel. Nadpraží portálku v lodi.

Zvenčí stěny hladce omítnuty, pod okapní římsou táhne se kolem vlys obloučkovy z malty, střecha břidlicová.

Hlavní oltář s novým obrazem; šablonovitá nástěnná architektura, po stranách slušné sošky sv. Alžběty a Zachariáše. XVIII. stol.

Postranní oltář sv. Josefa, zajímavý, z konce XVII. století; po stranách obrazu (v koloritu přehnaného) sošky sv. Václava a Ludmily.

Kazatelna válcovitá, rokoková, s monogrammem IHS na poprsnici.

Čtyři svícny rokokové, 0·57 *m* vys., dva 0·485 *m* vys.

Obrazy na plátně: sv. Florian, Jan Křtitel (bývalý oltářní), Jan Nep., Kalvarie, andělé atd., bezcenné, z XVIII. stol.

Zvony: 1. Výška 1·10 *m*, průměr 1·20 *m*. Ucha hladká, kolem koruny opakují se reliefy nezřetelných výjevů z antické mythologie, pod tím nápis: ✠ LETHA PANIE MDLXXXVIII · SLYT GEST · ZWON TENTO KE CTI · A K CHWALE BVOZI · ODE MNE · MISTRA — ELYASSE ZWONARZE W HRADCY KRALOWY · NAD LABEM ✠ (ostatek pásku vyplněn reliefem honby). Pod nápisem řada lilií hrubě stylisovaných.

2. Výška i průměr 0·90 *m*. Ucha s pletencem, kolem koruny dvojřádkový nápis: ✢ Anno ✢ domini ✢ mileno ✢ cccco ✢ xxxo mo ke cti ✢ a k chwale ✢ panu ✢ bohu
a swatymu panu.

(Viz faksimile na obr. čís. 243.)

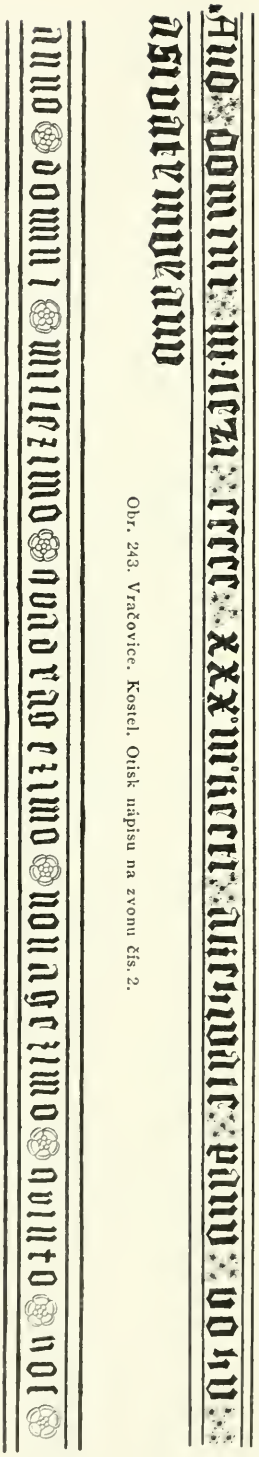

Obr. 243. Vračovice. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

Obr. 244. Vračovice. Kostel. Otisk nápisu na zvonu čís. 3.

Na plášti relief sv. Jana (0·09 *m* vys.).

3. Výška 0·60 *m*, průměr 0·64 *m*. Ucha s pletencem, kolem koruny nápis (dělítko pěticípá rosetta): ✪ anno ✪ domini ✪ millesimo ✪ quadragesimo ✪ nonagesimo ✪ quinto ✪ hor ✪ (faksimile na obr. čís. 244.). Na plášti k severu reliefy (nezřetelné) dvou světců, na jih P. Marie.

4. Hladký, bez nápisu, 0·13 *m* vys., 0·15 *m* v průměru.

O TVRZI ve Vratišovicích (řečené Orlov), již r. 1543. zpustlé, viz u A. Sedláčka l. c. I., 28.

Vratislav. (Vraclav.)

Pam. II. 28.—9., III. 367., IX. 747., Schaller XI. 83., Sommer V. 125.—6., Květy 1840. XII. 255., Chrud. Noviny 1885., 33.—4., Posel z Vých. Čech 1880., č. 10., A. Rybička: O čes. zvonařství, 62.—3., Rkp. sbírka topogr. v arch. Musea král. čes. Heslo: Vysoké Mýto. Pamětní kniha na faře. Viz též literaturu u hesla: Vys. Mýto (zejména A. Šembera l. c. 61.—6.).

VES, někdejší předhradí, již v XI. století s kostelem sv. Václava zde stávající, patřila před válkami husitskými k Vys. Mýtu.

Na ostrožně mezi vesnicí a sv. Mikulášem h r a d i š t ě s valem v prostřed nejvyšším v délce 90 kroků. (Památky III. 336., Kalina 149.)

HRAD poprvé připomenut roku 1086. v darovací listině kláštera opatovského. Kosmas zove jej castrum neb urbs a vypravuje k roku 1108. o povraždění Vršovců na tomto hradě. Roku 1207. jmenován jest Theobald, 1226. Byčen jako župani a Janek jako cúdař. Koncem XIII. stol. hrad již se rozpadl; Dalemilovi (poč. stol. XIV.) známo jest již jen hradiště. V městských knihách Vysokého Mýta mluví se o hradišti ještě v XVI. stol. a ještě počátkem stol. XVIII. V. Čapek a koncem století J. Schaller mluví o zříceništi. Dnes násep i zdivo rozebráno úplně. (Viz vedle literatury všeobecné ještě: A. Sedláček l. c. I., K. Křemen: Dějiny rodu Vršovského. [Program gymn. ve Vys. Mýtě 1881.—1882., kde celá literatura další], Oesterreichisch-ungarische Monarchie. Böhmen. II., 320.)

H r a d stál na konci ostrohu spadajícího příkře na severní a jižní stranu do údolí mezi vesnicí Vratislav a poutnickým kostelem sv. Mi-

kuláše. Hradiště trojstranné otočeno bylo valem s příkopem (obvod asi 450 *m*), 100 *m* dlouhým; násep byl až 2 *m* vysoký.

KOSTEL NANEBEVZETÍ P. MARIE (farní) připomenut 1349. poprvé jako farní; r. 1628. stal se filialním do Chroustovic, později k Vys. Mýtu; od r. 1754. zase farní.

Roku 1618. rozšířen od Dobříkovského z Malejova. Roku 1654. vypočítává inventář: dva kalichy s patenami, kasuli a mšál, r. 1677. ještě cínovou křtitelnici a 4 zvony. Roku 1719. vyhořel i se zvonicí (zvony se rozlily) a upraven na nynější stav; r. 1737. věž znovu vyhořela. R. 1853. přenesen sem positiv od sv. Mikuláše, r. 1810. odvedeno vše stříbro do mincovny.

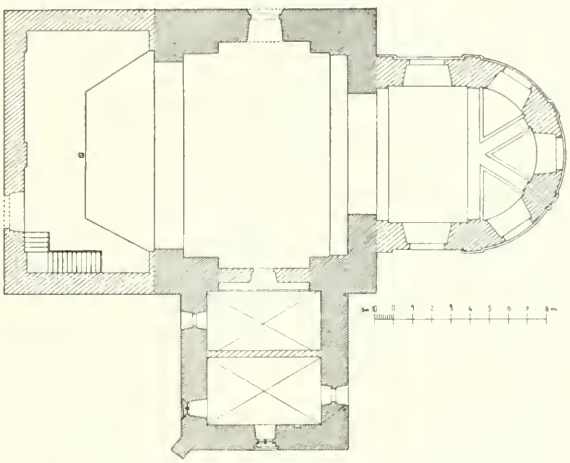

Obr. 245. Vratislav. Půdorys kostela Nanebevzetí P. Marie.

Původní gotická, jednolodní, orientovaná budova z lomové opuky, z 2. polovice XIII. století, pojata při přestavbě r. 1719. do nové budovy k severu obrácené a to tak, že kněžiště přepaženo a užito za kostnici a sakristii a původní loď pojata v novou. (Půdorys na obr. čís. 245.)

Kněžiště gotické části 7 *m* dl. a 5·90 *m* šir., hladkých stěn bez soklu; jižní roh opatřen opěrákem 0·80 *m* šir. bez ústupku, diagonalně stojícím, svrchu skoseným. Čtyři okna 2 *m* vys., 0·66 *m* šir., dvojdílná; ostění zachováno u dvou, podobně zbytky kružby, východní okno zachováno nejlépe, druhé na jihu úplně zmodernisováno. Ostění profilováno dvěma hlubokými žlábky a polohruškou, kružba skládá se z čtyřlistu ze segmentů nad dvěma nosy (obr. čís. 246). Klenba (6 *m* vys.) z opuky na výšku postavené skládá se ze dvou křížů bez žeber, s ostrými hranami; pískovcové koutní patky rozbity. Sanktuarium z jednoho kusu pískovce; výklenek polokruhový 0·43×0·30 *m*, 0·16 *m* hluboký. Oblouk triumfální 4·70 *m* široký, hrotitý, na hranách sešikmený (částečně nyní zazděn). (Řez na obr. čís. 247.)

Na východní stěně gotické fresky ze XIV. století, pod dvojí vrstvou vápennou a polychromovanou, na ostré omítce. Kolem okna architektury: věže s kuželovitými střechami a lomenice s liliovitým zakončením (stany?), uprostřed plameny (obr. čís. 248.); nad sanktuariem (v levo) dvě hlavy v plenách; v okenních špaletách obdélné výplně: ornamenty listové (šedé) a kružby (černé na rudém pozadí) jen v kontuře provedené. Celkem jsou fresky velice porušeny; jsou-li i jinde, nelze zjistiti pro vysoko nahromaděné kosti. (Obr. čís. 249.)

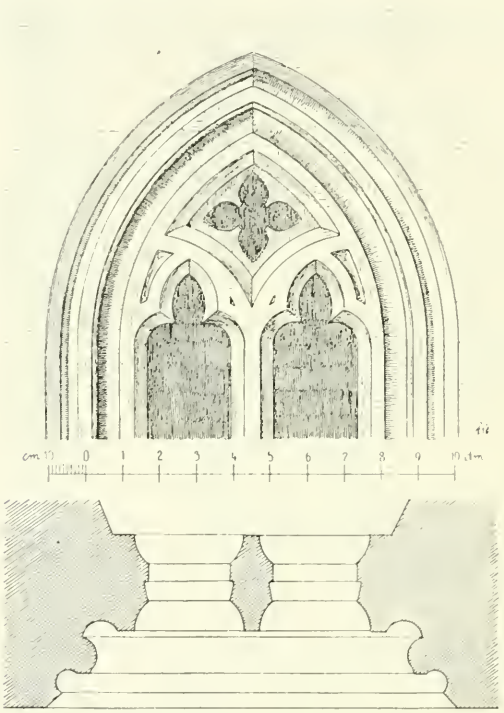

Obr. 246. Vratislav. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Kružba a profil ostění východního okna v původním kněžišti.

Stavba barokní z r. 1719. jest neúhledné stavení, se střízlivým štítem nad jižním průčelím, kryté taškovou valbou s plechovým sanktusem. Stěny omítnuty, několik pilastrů je člení, okna s plochými rámy.

Kněžiště 10 *m* dl., 7·20 *m* šir. zakončeno polokruhem a sklenuto valeně s výseči nad okny; pásy klenby sbíhají na římsovité hlavice pilastrů.

Oblouk triumfální polokruhový, 6·60 *m* šir., v náběhu ořímsován.

Loď podélná, 12 *m* šir. (délka gotické lodě), v gotické části valeně klenutá, v druhé plochým stropem krytá, s třemi okny. Kruchta původně na dvou zděných obloucích, nyní na jednom.

Zařízení z části moderně gotické. Hlavní oltář P. Marie nástěnné architektury, s bezcenným obrazem v rocaillovém rámu; po stranách sošky sv. Vojtěcha a Prokopa.

Postranní oltáře: sv. Václava, přenesený ze zrušeného kostela sv. Václava 1786. a sv. Anny, postavený 1669. nákladem děkana Vysoko-Mýtského Samuela Hattaše — odstraněny.

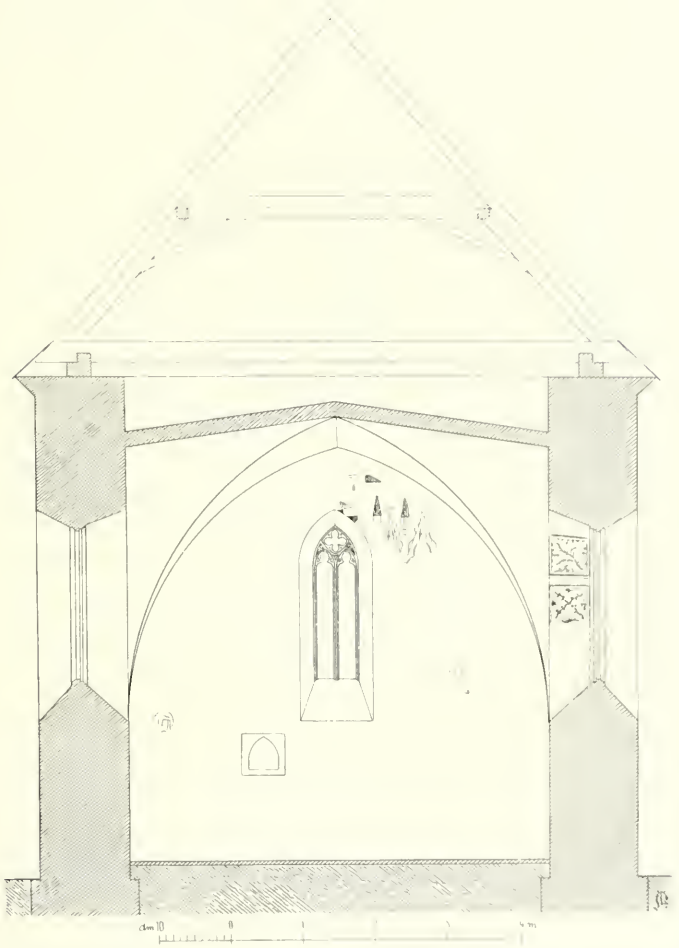

Obr. 247. Vratislav. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Řez příčný původním kněžištěm.
(Dle výměrů konservatora arch. Boh. Dvořáka.)

Křtitelnice cínová, 0·70 *m* vys. Kotel 0·515 *m* v průměru, na třech tenkých nohách, dole v spáry, nahoře v hrubé masky vybíhajících. Kolem obvodu dvě lví hlavy s kruhy (pozdější) a u horního okraje tři hlavičky v šišácích. Na plášti plaquetta: Kalvarie, na druhé straně stopy druhé plaquetty a relief P. Marie. Víko barokní. Nápis u horního i dolního okraje (faksimile na obr. čís. 250.): (rybky) odpowedel pan gezis nykodemowi

(růžice) gistie (list) zavierne (list) prawim tobie (růžice) nena | rodili || se || kto || z vody || a || z ducha || svateho || nemuze || vgiti || do ... lostvi || boziho (ruka).

Na nohách značky konvářovy: Počátek XVI. stol.

Svícny čtyři barokní, z konce XVII. stol., vykrojovaných ploch, 0·36 *m* vys. Zámek gotický a závěsy (0·80 *m* dl., větve vytepány v lilie, hlavní prut zdoben vyráženými vruby a kolečky) na hlavních dveřích. Obraz sv. Augustina (1·70×0·73 *m*), z XVIII. stol., bezcenný. Pod kruchtou vyšlapaný náhrobek.

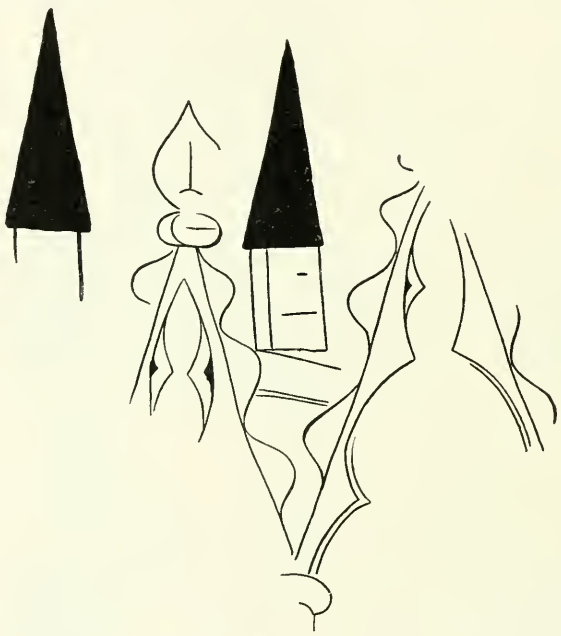

Obr. 248. Vratislav. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Fresky na východní stěně původního kněžiště.

Věž (zvonice), stojící jižně od kostela, jest dvojpatrová, o dvou ústupcích (úprava po požáru 1737.). Nad okapní římsou tři štítky, střecha šindelová.

Zvony: 1. Výška 1·20 *m*, průměr 1·28 *m*. Ucha s hrubým torem, kolem koruny nápis: ANNO DOMINI · MDCCXX DIE · 20 · NOVE : INSIMUL CUM DOMO DEI BEATÆ VIRGINIS : IN · COeLOS ASSUMPTÆ.

Pod tím široký pás stuhového a akanthového ornamentu ve dvou stočených torech. Na plášti k západu hrubý relief sv. Václava s podpisem:

ET SANCTI WENCESLAI BOeMIÆ PATRONI ·
POST FATALE INCENDIUM HUIUS PAGI WRATISLAVÆ ·
UNA CVM ECCLESIA BEATÆ VIRGINIS ASSUMPTÆ : QVI ·
26 OCTOBRIS · ANNO · MDCCXIX EXVSTVS EST ✕ : DENOVO
REFUA EST,

k východu relief P. Marie, pod ním:

CAMPANA HÆC IN HONOREM ET LAUDEM · DEI · BEATISSIMÆ IN COeLOS ASSUMPTÆ VIRGINIS · MAIRÆ,

na západě na obvodě: GOS MICH · EINRICKUS · LORCKE IN GLATZ ·I·S·F·

2. Výška 0·85 *m*, průměr 0·87 *m*. Ucha s ozdobou zubovitých článků, na plášti relief sv. Jakuba, 0·14 *m* vys., kolem koruny nápis jednořádkový (viz faksimile na obr. čís. 251.): wie meno + bvohzye x a matki + bvohzie x a swa eo + iakuba x tento + zwon amen x ian ⁓ x

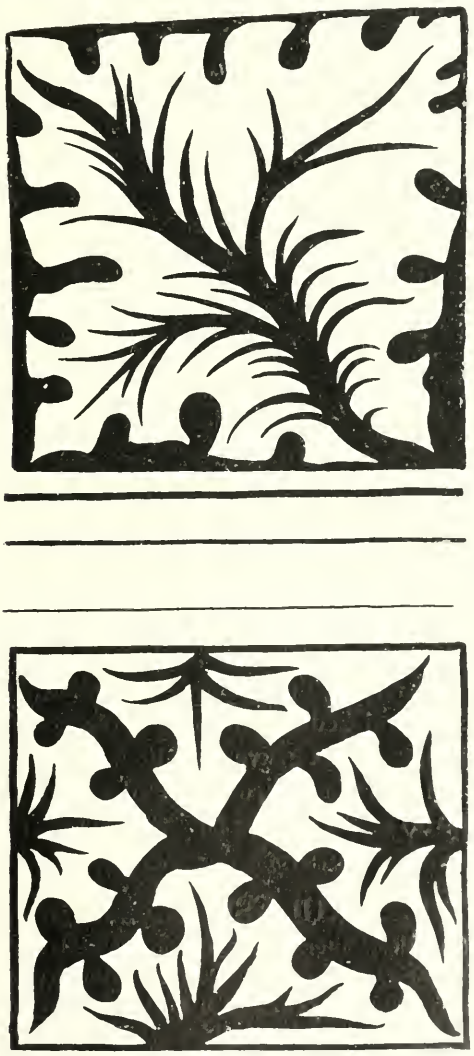

Obr. 249. Vratislav. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Fresky ve špaletě okna původního kněžiště.

Obr. 250. Vratislav. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Otisk nápisu na křtitelnici.

Obr. 251. Vratislav. Kostel Nanebevzetí P. Marie. Otisk nápisu na zvonu čís. 2.

3. Nový; přelit roku 1865. ze staršího, jenž měl nápis: KE CZTI A CHWALE BOZI A SW· WACZLAWA SLIT GEST NA WRACLAWI OD IANA ZEYDI 1743. (Rybička l. c. 63., Šembera l. c. 62.)

4. Sanktusník. Výška 0·25 *m*, průměr 0·30 *m*, kolem koruny hrubý barokní ornament, na plášti relief P. Marie, po stranách: 17—53.

KOSTEL SV. VÁCLAVA připomenut poprvé roku 1350., vypálen vojsky Matiáše Korvína 1470. R. 1649. vyčítá se v inventáři, co bylo schováno ve Vys. Mýtě přes válku: stříbrný kalich s patenou, pozlacený, druhý podobný (dán za kalich, z něhož 1625. udělána v Mýtě loďka a kaditelnice pro děkanský chrám), dvě kasule damaškové, rozynové a tělné barvy.

Roku 1666. opraven nákladem Samuela Hattaše, r. 1737. vyhořel i s věží (čtyři zvony se rozlily), na to r. 1743. opraven, ale již r. 1786. zrušen a koupen obcí za 500 zl. na sýpku; vyhořel ještě 1804., nyní upraven na hostinec.

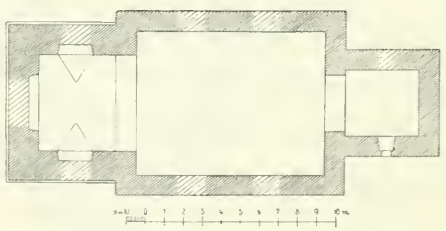

Obr. 252. Vratislav. Kostel sv. Václava. Půdorys.

Románská, orientovaná stavba z lámané opuky, do římsy okapní asi 6 *m* vys., s věží na západě, z konce XI. století. Zdivo původní bez detailů architektonických v lodi 1·14 *m*, ve věži 2 *m* silné, z vrstveného kamene nelícného. Budova rozdělena stropy a příčními zedmi, půdorys však lze ještě zjistiti (viz obr. čís. 252.): kněžiště kvadratické (strana 3·80 *m* dl.), oblouk triumfální polokruhový nad šířkou 3·50 *m*, vysoký 5·10 *m*, loď 9·50 *m* dl, 7·50 *m* šir., věž o straně 7·20 *m* dl. Okna pošinuta, některá rozšířena.

KOSTEL SV. MIKULÁŠE (poutní a filialní). (Vedle literatury všeobecné viz ještě literaturu uvedenou u hesla: Vys. Mýto a: A. Šembera l. c. 66.—9., H. Jireček l. c. 90.—2., Studnice sv Mikulasse u Vys. Myta od V. V. Čapka (1722., znovu 1731.), J. F. Částka z Sternsteinu: Čest a sláva Vysokomeytska tj. ..... lázně sv. Mikulasse 1739. [též německy], Kratičká zpráva lázně sv. Mikulasse od J. F. Devotyho [1830.].)

Původně zde stávající kaple vystavěna od faráře Vratslavského Mikuláše 1665. Roku 1685. rozšířena děkanem Vysokomýtským Samuelem Hattašem ze sebraných příspěvků a 1688. vysvěcena. Prelat Jan A Čapek daroval sem kalich a paramenta, Barbora Albrechtová stříbrnou sochu sv. Mikuláše r. 1718., L. Plaum obraz sv. Mikuláše r. 1719. s chronogrammem: DIVO NICOLAO | PATRONO SVO | IN HONOREM OB TVLIT | TERTIA IVLII | LEOPOLDVS PLAVM.

Kaple sbořena 1724. a téhož roku (17. června) položil hrabě Ant. J. z Bubna základní kámen ke kostelu. (Plány byly již dříve hotovy a vyloženy na děkanství ve Vys. Mýtě k prohlédnutí roku 1721.) Stavbu vedl měšťan na Novém Městě Pražském *Karel Antonín Canavalle* nákladem obce Mýtské 1724.—26. Roku 1726. upevnil *Matěj Podmela*, z Vys. Mýta tesař, báni na věž; vnitřní úprava pořízena v letech 1727.—30., kdy kostel vysvěcen. (Nedlouho potom vedle vystavěný dům lázeňský vyhořel 1879.) Kostel opravován 1768. (báň), 1823. (věž), 1882.—83. (vnitřek). Obraz kostela, od *Jos. Šembery* kreslený, z roku 1814. v museu městském ve Vys. Mýtě.

Obr. 253. Vratislav. Kostel sv. Mikuláše. Pohled na záp. průčelí.

Kostel, vestavěný do úžlabiny otevřené k západu v široké prostranství, jest jednolodní, orientovaná, barokní budova z lámané opuky. Před západním průčelím, jež působí pro nízké věže poněkud tísnivě, vedou dvojkřídlé schody o třech odděleních s pískovcovou balustradou (ztuženou hranoly s nasazenými kulemi) na terrassu nad vchodem ke kapli se studánkou.

Kaple 7 *m* dl., 4·45 *m* šir., 3·30 *m* vys., sklenuta valeně s výseči, stěny prolomeny výklenky a členěny pilastry. Bývalý oltář (z r. 1737.) s obrazem sv. Mikuláše odstraněn; kaple 1825. opravena.

Západní průčelí s dvěma věžemi, jež po hlavní římsu z líce zdi nevystupujíce souvisí úplně s ním, zprohýbáno v půdorysu, členěno těžkými pilastry a vodorovnými lisenami a nese těžkou hlavní římsu. Nad ní štít podobně zprohýbaný rozdělen pilastry nesoucími prohnutou římsu nad výklenkem; na stranách trojúhelníkové nástavce, vrchol tvoří trojhran ze segmentů. Ve středu průčelí portál a okno s lomenými římsami. Věže, kryté šindelovými stany, mají po stranách po oválovém a segmentovém okně, v části nad římsou pravoúhlá okna na všechny strany (obr. čís. 253.).

Celek tvoří obdélník (půdorys na obr. čís. 254.), z něhož vystupují mírně konvexní podélné strany lodě. Stěny hladce omítnuté s nárožními lisenami, postranní vchody dekorovány římsami. Na sever přistavěna sakristie, podobná (na jih) sbořena r. 1895. Okapní římsa, na zakulacených rozích oblomená, nese šindelovou střechu: na kněžišti sedlovou, na lodi vlašskou čepici.

Vnitřek působí vznosivě a světle; umírněná dekorace užívá jednoduchých motivů vyspělého baroku. (Viz podélný řez na obr. čís. 255.)

Loď skoro čtvercová s rohy zakulacenými 11·50 *m* dl., 11·15 *m* šir.; k ní připojují se polokruhovými oblouky (nad 5·85 *m* rozpjatými): na východě kněžiště 7·38 *m* dl., 7·35 *m* šir., na západě kruchta obdobných rozměrů, nesená křížovou klenbou bez žeber, s výseči nad postranními vchody, se zděnou balustradou ovály prolamovanou. Rohy a kouty

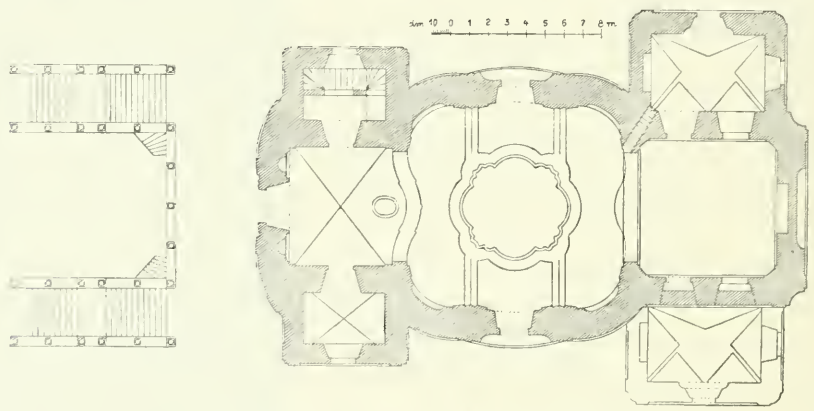

Obr. 254. Vratislav. Kostel sv. Mikuláše. Půdorys.

dekorovány pilastry s dorským kládím a oblamovanou římsou, jež obíhá kolem lodi a oblouků triumfalních, v kněžišti a kruchtě objevují se její úseky jen v koutech nad pilastry. Ve výplních rohů lodi niky s mušlovitými konchami a prohnutými římsami. Loď sklenuta dosti plochou kupolí s osmilaločným štukovým zrcadlem, 14·50 *m* vys., kněžiště a kruchta plackami s dekoračními pásy, jichž cípy sbíhají na koutní pilastry. Okna a dvéře zaklenuté polokruhem, segmentem i oválová dekorovány volutovými neb lomenými římsami s imitovaným středním klenákem; dvéře opatřeny slohovými závěsy, zámky, štítky a přituhami (kování ze dveří sbořené sakristie v městském museu ve Vysokém Mýtě).

Hlavní oltář, darovaný roku 1730. od Polenského děkana Haberlanda: tumba zděná, obraz (sv. Mikuláš anděly obklopen hledí do nebe na holubici) v širokém rámu festonovaném, bez signatury, připisován jest bez důvodů *P. J. Brandlovi;* jest sice v komposici slušný, ale přemalováním (1889.) utrpěl. Po stranách mensy vchody se sochami sv. otců.

Oltář sv. Mikuláše s obrazem na železném plechu malovaným (velmi sešlým), nad ním znaky Šternberské v kartuši, po stranách sochy sv. Jana Nepom. a sv. Františka. Pod obrazem v kartuši:

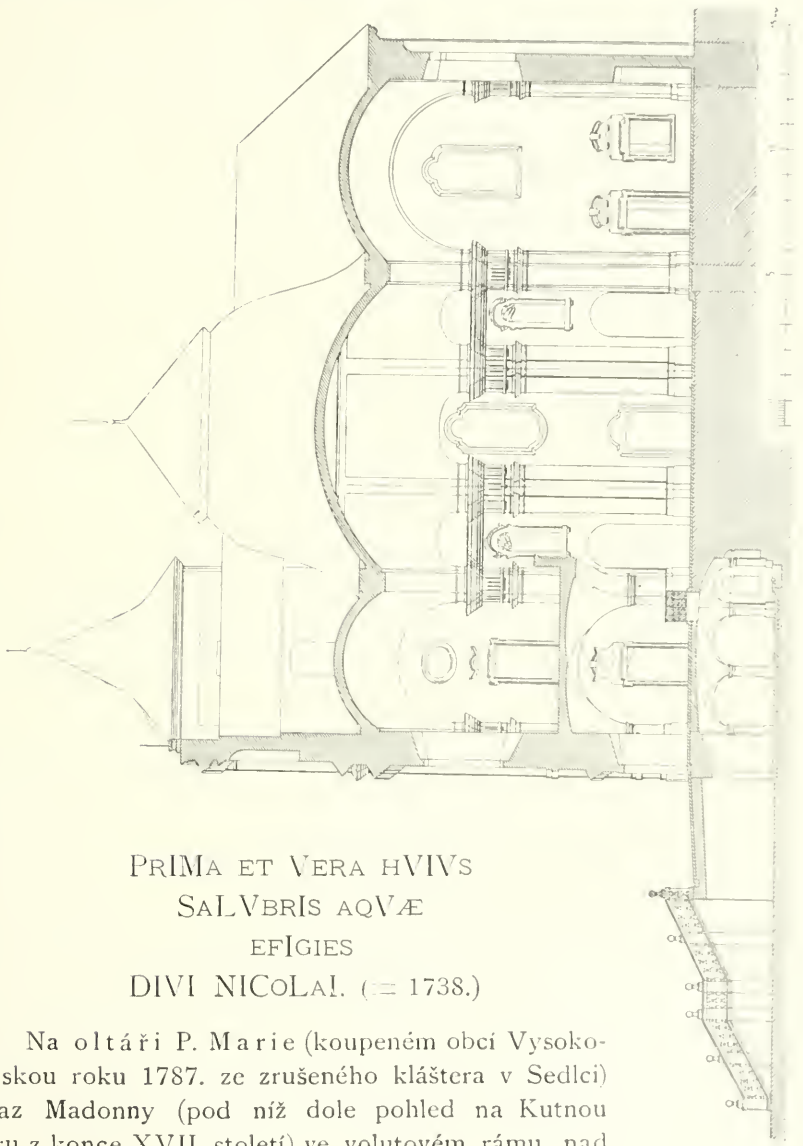

Obr. 255. Vratislav Kostel sv. Mikuláše. Podélný řez.

PRIMA ET VERA HVIVS
SALVBRIS AQVÆ
EFIGIES
DIVI NICOLAI. (= 1738.)

Na oltáři P. Marie (koupeném obcí Vysokomýtskou roku 1787. ze zrušeného kláštera v Sedlci) obraz Madonny (pod níž dole pohled na Kutnou Horu z konce XVII. století) ve volutovém rámu, nad ním monogramm MARIA v paprscích, dole v kartuši monogramm IHS, po stranách sochy sv. Petra a Pavla. Čtyři dřevěné, vkusně řezané svícny 0·65 *m* vys.

Kazatelna barokní, nesená andělem v oblacích, bezcenná.

Pacifikal 0·30 *m* vys., hrubé práce, mosazný, stříbřený, z počátku XVIII. stol.

Svícny cínové, barokní, z XVIII. stol.: dva 0·25 *m*, dva 0·58 *m* vys.

Stojan na svíčky, prostý, 1·50 *m* vysoký, současný se stavbou.

Jižně od kostela stojí dřevěná VÍŽKA, bývalá poustevna, vystavěná r. 1692. od Jiří Rambouska, terciara z Litomyšle; roku 1782. opuštěna.

Zvonek hladký, bez nápisu.

KŘÍŽ pískovcový na návsí. Na podstavci ve výklenku relief sv. Jana vzadu nápis:

Tento Křjž gest
Wistawenj ke cti
a dhwale Bożj s nakladem Poče
stne Obce Wrat:
slawske : Gana
Wudrunki Kitař:
Ignatz Wich
z Poztegna Pracowa.

V předu: 1818: 1868. 1896.

Zámrsk.

Pam. arch. IX. 748., Schaller XI. 84., Sommer V. 128.—31., A. Sedláček l. c. I 225.—29, F. A. Heber l. c. III. 226., Method 1882. 92., Oesterreichisch-ungarische Monarchie. Böhmen. II. 345., Rkp. sb. topogr. v archivu Musea král. českého. Heslo: Zámrsk. Na faře pamětní knihy od r. 1835. a z konce 18. stol. (Matriky od r. 1683.)

KOSTEL SV. MARTINA BISKUPA (farní) již 1350. jako farní uveden. (Sampritz.) Roku 1677. byl filialní do Vys. Mýta, měl stříbrný kalich a 3 zvony. Kněžiště opraveno 1750.—51.; roku 1781. sbořen starý kostel a vystavěn do r. 1782. nynější nákladem rytíře Jeníka Zásadského z Gemsdorfu.

Orientovaná, jednolodní, nevkusná budova rokoková. Stěny hladké, několik pilastrů s římsovitou hlavicí, otvory orámovány. Západní průčelí má rohy zaobleny, na stranách dva jonisující pilastry, štít volutami lemovaný a pilastry oživený na nízké attice s rokokovými vasami; pilastry vybíhají po stranách trojhranného vrcholu ve volutovou ozdobu. Portál (s moderní dřevěnou předsíňkou) má po stranách pískovcové pilastry s volutami jako na štítě; na pískovcovém obložení vytesány hrubě rocaille, v nich vine se páska s nápisem (částečně předsíňkou zakrytém): HÆC ÆDES DOMINI .... EST AO : DNI 178Z. Dvéře s řezbami rokokových motivů. Nad oknem ve středu průčelí tesané znaky rodu Gemsdorfů v ozdobných kartuších. Budova kryta taškovou valbou s plechovým sanktusem.

Kněžiště polokruhem zakončené, 9·60 *m* dl., 4·85 *m* šir. Po stranách přistavěna sakristie a Boží hrob, nad nimi panské oratoře (pravá s moderním

schodištěm, levá se šnekem), otevřené stlačenými segmenty. Oblouk triumfální polokruhový, lod' 13 *m* dl., 9·45 *m* šir., s vyplněnými kouty. Ploché stěny děleny pilastry, jež v lodi nakupeny jsou po třech. V kněžišti plochý strop se štukovým zrcadlem, v lodi čtyři placky. Kruchta, nesená dvěma sloupy s jonisující hlavicí a dvěma konsolami na stěnách, má zděnou poprsnici třikráte vydutou, ozdobenou bohatou, ale technicky slabou štukovou výzdobou rocaillů; na středním prohybu v kartuších erby rodu Gemsdorfů. (Půdorys na obr. čís. 256.)

Hlavní oltář rokokový: nad tabernaklem na stěně visí obraz anděly s emblemy biskupské moci nesený (na plátně), představující sv. Martina v antickém kroji, an podává kus roucha žebráku, nad nímž v otevřených oblacích andílkové. Slušná komposice, provedení slabé. Nad obrazem v kartuši: A M D G

Řezal *Josef Pacák* z Litomyšle roku 1781. za 208 zl.

Postranní oltáře, stejné nástěnné plochy, slabé zejména ve figuralní části. Řezal roku 1760. *Fr. Špička* z Vys. Mýta; obrazy tvrdého koloritu: sv. František (maloval *Leopold Felix* z Poličky) a P. Marie (v rohu Adam s Evou). Na obou oltářích rokokové reliquiáře s filigranovou ozdobou a sochy světců po stranách obrazu.

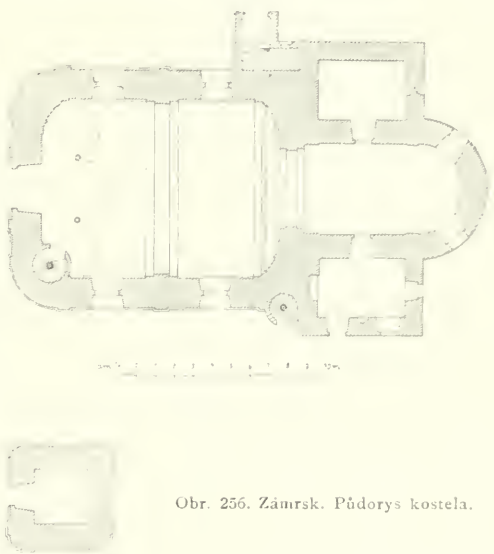

Obr. 256. Zámrsk. Půdorys kostela.

Kazatelna, zhotovená od *Jos. Pacáka* z Litomyšle roku 1753., válcová, s mušlovým ornamentem, vasami a znakem rodu z Gemsdorfu; na stříšce soška sv. Petra.

Varhany se slušnou řezbou a vasami. V sakristii prostá dubová skříň kredenční s intarsií.

Křtitelnice pískovcová, 0·96 *m* vys., kalichovitá. Noha — komolý jehlan — oddělena oblým prstencem; na plášti kotle, 0·70 *m* v průměru, čtyři kříže. Dřevěné víko barokní. (Obr. čís. 257.)

Monstrance sluncová, 0·75 *m* vysoká, empirová práce z plechu, bez ceny.

Kalich 0·245 *m* vys. Noha nová, kuppa barokní, zlacená, 0·085 *m* v průměru, obklopena pláštíkem z rozvilin kolem tří medaillonů.

Pacifikal rokokový, 0·30 *m* vysoký: na paprscích façettovaná skla, kol schránky ornament z filigranu.

Svícny barokní, z počátku XVIII. stol., dva 0·20 *m* vys ; rokokové z plechu: dva 0·445 *m*, dva 0·45 *m*, čtyři 0·54 *m*; devět empirových 0·60 *m* vys.

ZVONICE stojí volně, jižně od kostela. Čtyřboká, na rozích pilastry s jonisujícími hlavicemi, okapní římsa nad okny v patře prohnutá. Cibule s lucernou, šindelová, ke zdivu nepoměrně vyšší.

Zvony: 1. Výška i průměr 0·94 *m*. Ucha hladká, kolem koruny se opakuje řada reliefů: nalezení Mojžíše v koši, marnotratný syn domů se

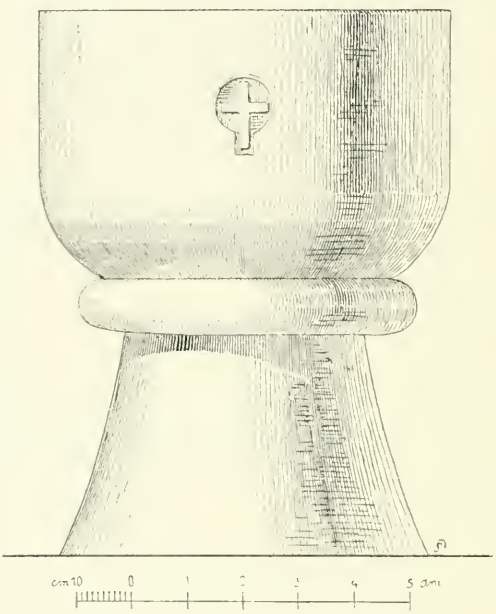

Obr. 257. Zámrsk. Kostel. Křtitelnice gotická.

vrací, Ježíš uzdravuje dceru Jairovu, Elyseus a medvědi. Pod tím perlovec a řada visutých akanthů. Na plášti k severu v obdélném rámu (0·48×0 23 *m*), po jehož stranách pěkně modellované hlavy andílčí, nápis:

leta 1596 Slowutny Brÿkcÿ Zwonarz z Cÿnperku —
w Nowem Mieſtie Prazſkem, Zwon tento vdielal ⁑
Panũm Oſadnim Koſtelũ panny Marie Matky Bozi
nad Lavzi do Stare° Mieſta Prazſke° ⁑ pro czeſt a ſla,
wũ pana Boha wſſemohucÿ°, Nakladem przednie pani
panÿ Woſtrowſkÿ wdowÿ, Sanſedÿ niekdy w teto Oſa=
die ⁑ Bez kake pomocÿ panũw Oſadnich tehoz koſtela ⁂
⁑ Z toho bũd panũ Bohũ wſeczka Chwala. ⁂

Vedle nápisu reliefy: k západu sv. Petra a Pavla 0·18 *m* vys., k jihu Kalvarie 0 35 *m*, k východu dvou biskupů 0·18 *m* vys.

Na dolním okraji pod reliefy otisky medaillí: 1. na reversu Amor a Venuše, na aversu nezřetelný; 2. po stranách nápisu:

KRYSTVS VMRZIEL ZA ✠
HRZYCHY NASSE ✠
WSTAL Z MRTWYCH PRO
OSPRAWEDLNIENI NASSE ✠

na aversu allegorie spravedlnosti, na reversu sv. Barbora; 3. nezřetelné postavy světců; 4. čtyři evangelisté s attributy.

(Zvon tento přenesen byl sem po zrušení kostela P. Marie na Louži v Praze.)

Obr. 258. Zámrsk. Kostel. Náhrobky čís. 1. a 2. (Dle náčrtku prof. A. Šaura.)

2. Výška i průměr 0·82 *m*. Ucha žlábkovaná, kolem koruny nápis dvojřádkový mezi pásky grottesk (rohy hojnosti, srdíčka atd.) a rostlinného ornamentu s festony:

✠ (rosetta) SLIT GEST ZWON TENTO ZA PANOWANI WIS: VROZ·P·P· IANA NORBERTA LYBSTEINSKIHO HRABIETE Z KOLLOWRATA NAKLADEM ZADVSSY CHRAMV PANIE (S·) MARTINA LETA PANIE 1716.

Pod nápisem guirlandy. Na plášti na sever relief sv. Martina, na vých Kalvarie, na jih sv. Františka, na západ ve vavřínovém medaillonu znak Kolovratů, vše na ornamentovaných podstavcích, oddělено hlavami andílků

V lucerně: 3. Výška 0·44 *m*, průměr 0·47 *m*. Na uchách masky, kolem koruny vavřínový věnec a nápis: GOSS MICH ANTON FRANZ SCHNEIDER INN KONIGGRTZ ANNO 1707.

Pod tím guirlandy; na plášti reliefy: krucifix a P. Maria.

4. Výška 0·20 *m*, průměr 0·25 *m*. Kolem koruny: ☞ FRANZ NOWAK · W · LITOMISSLI · Na plášti relief sv. Jana Nepomuckého a letopočet 1839.

5. Sanktusník nepřístupný.

Náhrobky v lodi: 1. 1·96 *m* dl., 1·03 *m* šir., pískovcový. V dolní polovici znak Lukaveckých, opis kolem a na desce ve svrchní části silně vyšlapaný: ..... CZASNE SMRTI · VROZENI · PAN · WACZLAW LVKAWS(K)I Z LVKAWCZE A | DOMANI(CZICH) ..... | HODINAV ..... | PAN BVH .... | A W POZE.... | SWIHS.... | (Obr. čís. 258).

2. 1·83 *m* dl., 1·11 *m* šir., z bílého mramoru. Znak Lukaveckých, opis částečně porušený:

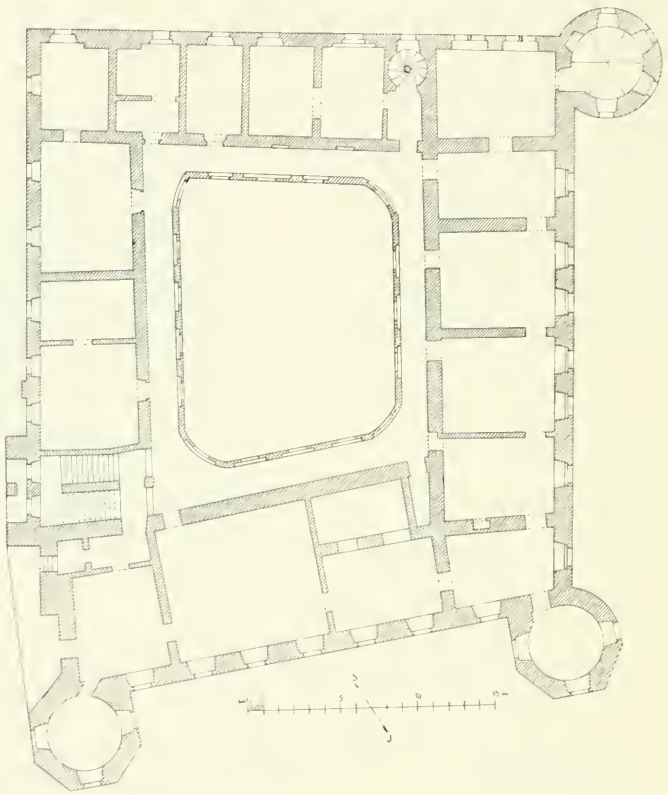

Obr. 259. Zámrsk. Půdorys zámku.

LETA TISICIHO S PIETISTEHO S SS | TIRZIDCATÉHO S PRIWNIHO S W VTERII S N(A DEN) | WSSECH · SWATIICH · VMREL | GEST · V(RO)ZENII · PA(N) · (GA)N · LVKAWSKII · Z LVKAWCE · A · NA | ZAMRSKV · (Obr. čís. 258.)

3. 1·86 *m* dl., 0·96 *m* šir., z pískovce. Znak rodu z Gemsendorfu, nad ním na dvou bossageovaných sloupech kládí nad středem prohnuté, pod tím kaple; nejvýše dva andělé drží korunu. Konec XVIII. stol.

ZÁMEK, bývalá tvrz. Starší dějiny neznámy, r. 1469. byla Uhry vypálena a obnovil ji Vaněk ze Zámrsku (připomínaný r. 1471.—1501.). Na čas dostala se tvrz rodu Slepotických ze Sulic, roku 1533. rodu Lukavských z Lukavce, r. 1613. prodána K. Kapounovi ze Svojkova, jemuž pro vzpouru vzata a prodána roku 1623. Albrechtu

Václavovi z Valdštejna a po mnohých držitelích koupil ji r. 1640. Alb. Liebštejnský z Kolovrat, v jichž rodě zůstala do r. 1772 Kolovratové tvrz asi rozšířili (k starší věži kulaté přistavěna v XVII. stol. budova s čtyřhranným dvorem). Z XVIII. stol. pochází výzdoba pručelí a úprava západního křídla. Po Gemsendorfech koupili zámek r. 1849. Gottlové.

Budova o čtyřech křídlech kolem lichoběžníkového dvora rozestavených; na třech rozích věže. (Půdorys na obr. čís. 259.) Jižní průčelí dvojpatrové, 29 *m* dl., o sedmi osách okenních; nad portálem prohnutá římsa, velký imittovaný klenák, okna s římsami lomenými neb prohnutými. Po stranách průčelí věže osmiboké, třípatrové, s bossagí, kryté mansardami břidlicovými. Ostatní křídla hladkých stěn, jednopatrová, římsy podokenní renaissančního tvaru, z malty napodobené. Střecha břidlicová, nad jižním průčelím vížka. Na severových. nároží okrouhlá věž (průměr 7 *m*) s malými okénky a kuželovitou střechou. (Dle odhadu z r. 1777. mělo jižní křídlo tři patra, ostatní křídla dvě, rondely měly dřevěné cibule. Zemský archiv.)

Dvůr lichoběžník — v nejširší části 18·50 *m* —, rohy zaobleny: v přízemí arkady na hranolových sloupech křížově sklenuty bez žeber na pásy (část má valenou klenbu z XVIII. stol.), loggie v patře zazděny a upraveny. Průjezd severní sklenut křížově se silně vyznačenými hranami a svorníkem z malty, jižní barokní. Úprava vnitřku moderní. Některé vchody s kamenným opažením barokním; v západním rohu prosté schodiště, ve východním šnek.

Rozsáhlá zahrada na západě.*)

SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO na návsí, 3 *m* vysoká. Na trojbokém podstavci nápisy: (východ)

AMORI
HONORIQVE TVO
HÆCÆDES EXST
RVCTA PIIS
IONNES SERVIS
FAMA SERVARI
BONA AC FIDE
VERA POSCEN
TIBVS
AVSPICE
ILLMA FAMILI
A KOLLOWRA
TIANA.

*) Chválí ji r. 1739. F. Částka v předmluvě své knihy o lázních Svatomikulášských, str. 22.

(sever) modlitba, (jih)

Kdoz
koliw techdij zde mij
mo půgde
na pomoc .... wolatij
Swateho at ne opo
mene.
dne 13. Julij leta
1727.

Kolem šestiboká pískovcová balustrada.

Zdislav.

Viz literaturu uvozenou u hesla: Košumberk.

»Na komárce« slove opevnění na ostrožně sestávající proti pláni z příkopu, valu, příkopu, pak kulaté vyvýšené plošiny 22 kroků v průměru a nižší plošiny na okraji ostrožny, kdež viděti stopy zdiva na maltu; úpad při západní straně slove »na hradiskách«, patrně jako název ze sousedního opevnění přenesený.

OPRAVY A DOPLŇKY.

Na str. 10. ř. 2. zdola vlož: Nápisy na zvonech zněly dle farní knihy Cerekvické:

1. tento zwon lit ke cti a k chwale panu bohu od pana zwonare v hradci leta panie mdlxii.
2. tento zwon lit od iana zwonare v mieste hradcy leta mdlviii.

Na str. 11. k heslu: Domanice vlož: (viz i heslo: Pěšice.).

Na str 24. ř. 10. z dola oprav místo saních: sanicích.

Na str. 59. ř. 11. z dola přidej: Die consignace stál ještě r. 1686, velmi sešlý. (Z archivu děkanského ve Skutči.)

Na str. 101. v textu pod obr. čís. 84. oprav místo: dům čís. 23.—25.; dům čís. 20.—28.

Na str. 112. v textu pod obr. čís. 97. oprav místo od Jos. Šembery: Jos. Šembery.

Na str. 115. omylem zakreslena na obr. čís. 101. kružba do závěrového okna a naopak vynechána kružba v okně posledního patra severní věže.

Na str. 146. ř. 15. shora vlož před měřítko 0·065 *m*: vys.

Na str. 160. ř. 1. shora oprav místo Ma: Na.

Na str. 167. v textu pod obr. čís. 174. přidej na konec čís.: 4.

Na str. 194. ř. 10. zdola vlož: R. 1670. pobili věž Jan Šárovský a V. Hromádko ze Skutče.

SEZNAM MÍST.

Běstovice 1.
Brandýs nad Orlicí 3.
Bučina 10.
Cejřov 11.
Dobříkov 11.
Domanice (viz i heslo: Pěšice, 11.
Domoradice 11.
Dorflík 12.
Hemže 12.
Hrady Nové 16.
Hrušová 26.
Choceň 26.
Chroustovice 33.
Janovičky 43.
Javorník 45.
Jelení Horní 45.
Jelení Dolní 53.
Jenšovice 51.
Jestřibec 57.
Jiří Svatý (Lhota Prostřední) 57.
Kamenice Pustá 59.
Kateřina Svatá 61.
Knířov 61.
Korunka Jelení—Nová Ves 65.
Košumberk 65.
Krouna 70.
Kůň Bílý 73.
Lažany 73.
Lhota Prostřední viz Sv. Jiří.
Lhota u Chroustovic 81.
Lozice 81.
Lůže 82.
Mostek 99.
Mýto Vysoké 100.—161.
Němčí 162.
Ostrov 162.
Otradov 162.
Perálec 165.
Pěšice (viz i heslo: Domanice) 169.
Popovec 170.
Proseč 170.
Prosetín (Prasetín) 173.
Rabouň 173.
Radhošť 173.
Rychmburk 176.
Řepníky 188
Skořenice 190.
Skuteč 193.—212.
Slatina 212.
Sruby 213.
Svařeň viz Domoradice.
Šnakov 215.
Štěnec 215.
Štěpánov 215.
Střemošice 218.
Tisová 219.
Tynisko 219.
Uhersko 220.
Újezd 222.
Ves Nová viz Korunka Jelení.
Vinary 223.
Voletice 223.
Vračovice 228.
Vratislav 230.
Zámrsk 240.
Zdislav 246.

JMÉNA UMĚLCŮ A ŘEMESLNÍKŮ.

Allio Donato, architekt 99.
Altmann Karel, malíř 17.
Andres Jan, malíř 17. 18.
Bacini Daniel, zvonař 49.
Bellmann Karel z Prahy, zvonař 64. 223.
Bergmann H., architekt 105.
Blažej z Litomyšle, stavitel 142.
Bouda Michal z Poděbrad, varhanář 27.
Brandel (Brandl) Petr Jan, malíř 4. 29. 46. 112. 132. 133. 200. 238.
Brykcí viz z Cimperka.
C. St. z Brna viz St. C.
Canawalle Karel Antonín z Nov. Města Pražs., stavitel 237.
z Cimperka Brykcí z Nov. Města Pražs., zvonař 242.
Čermák Vít z Chrasti, řezbář a sochař 55. 211.
Čiliák Alexius ze Žamberka, řezbář 46. 47. 132.
Dewoti z Hrochova Týnce, malíř 17.
Diepold Antonín z Prahy, zvonař 2. 140. 223.
Diepold J. z Prahy, zvonař 16.
Dolák Jan, tesař 16.
Donát, stavitel 43.
Donát z Hradce Králové, zvonař 136.
Drack Ignác z Hradce Králové, zvonař 172. 217.
Elyass z Hradce Králové viz Stodola.
Entlicher Vojtěch, malíř 31.
Exner (Exnar) Martin z Hradce Králové, zvonař 203. 204.
Fahrenschon Fr. D., malíř 24.
Farář Václav z Hradce Králové, zvonař 64.
Felix Leopold z Poličky, malíř 241.
Henn Jan z Prahy, zvonař 213.
Heřmanové otec a syn, řezbáři a kameníci 18.
Hromádko V. ze Skutče, tesař. (Viz Doplňky!)
Hüttel Ant. z Vys. Mýta, kreslíř 107.
Choceňský, malíř 44.
Chocenský K. J. M. H. F. malíř 190.
Ilenfelt František, zvonař 60.
Jakobetz Frant. z Jaroměře, zvonař 6. 30.
Jakub z Chrudimě, zvonař 56.
Jan (Joannes Cantarista), zvonař 189.
Jan konvář 235.
Jan zvonař z Hradce Králové 10., (viz i Doplňky.)
Janda Ant. z Nov. Hradu, řezbář 17.
Jedlička Frant. z Heřmanova Městce, stavitel 3.
Jiřík z Litomyšle, zvonař 72.
Jiřík (snad syn předešlého), zvonař 165. 169.
Jiřík z Vys. Mýta, zvonař 191.
Josef Jan z Kutné Hory, varhanář 174.
Kerner Frant. z Hradce Král., stavitel 111
Kinských dílna keramická v Chocni 157
Knauff Josef z Opavy, zvonař 137.
Košťák Václav, tesař 111.
Kubát Jan, malíř 184.
Kühner Jan Jiří z Prahy, zvonař 36.
Kühner Jan Václav z Prahy, zvonař 30. 140.
Lissiak (Lišák) Valentin z Nov. Města Pražs., zvonař 59.
Löw Mikuláš z Prahy, zvonař 78.
Lorcke Jindřich z Kladska, zvonař 235.
Lútkové Pešek a Jan z Prahy, stavitelé 205.
M. konvář 189.
Martin z Litomyšle, zvonař 58.
Matěj z Vys. Mýta (?), zvonař 2. 139.
Mayor (Major) Jan Jiří, malíř 4.
Melac (Málek?) Jan Kř. z Brna zvonař 220.

Mělnický Frant, sochař, z Wamberka 9.
Mělnický Karel, sochař, z Wamberka 9.
Mičů Jan ze Skutče, malíř 207.
Modestin z Chrudimě, hodinář 41.
Mocker Josef z Prahy, architekt 111.
Morazze Donato, polír 99.
Nivelt Josef z Vys. Mýta, malíř 174.
Noipaur (Neubauer) Jan, zvonař 168.
Novák Frant z Litomyšle, zvonař 243.
Pacák Antonín z Litomyšle, řezbář 17.
Pacák Jiří z Litomyšle, řezbář 241.
Paul Karel V. z Hradce Králové, zvonař 78.
Pekař Matěj z Vys. Mýta, kolář 156.
Petr z Vys. Mýta, zvonař 138. 169. 208. 209. 215.
Podhajský Frant. z Prahy, architekt 111.
Podmela Matěj z Vys. Mýta, tesař 237.
Polanský Frant ze Skutče, malíř 89.
Pricquey Jan z Klatov, zvonař 85. 86. 189.
Procházka Josef z Chrudimě, řezbář 174.
Prokop, zvonař 49.
Ptáček Ondřej z Kutné Hory, zvonař 135. 136.
Rossa Mikuláš, stavitel 29.
Šárovský Jan ze Skutče, tesař. (Viz Doplňky.)
Šauer Antonín z Vys. Mýta, malíř 100.
Schmoranz Frant. ze Slatiňan, architekt 104. 107. 111. 194. 205.
Schneider Antonín Fr. z Hradce Král., zvonař 49.
Schneider Antonín z Hradce Král., zvonař 19. 243.
Schönfeld (Schenfelt) Friedrich Michael z Prahy, zvonař 221.
Schreter Martin z Hostinného v Náchodě, zvonař 30.
Schuncka Jan Christian z Prahy, zvonař 165.
Šembera Josef z Vys. Mýta, kreslíř 100. 112. 131. 143. 237.
Skreta Karel, malíř 46. 53.
Šlechta z Chrudimě, malíř 55.
Slouha Tomáš z Vanic, tesař 105.
Špička Frant. z Vys. Mýta, řezbář 241.
St. C. z Brna, zvonař 219.
Štapfer Karel z Prahy, malíř 133.
Stodola Eliáš z Hradce Králové, zvonař 175. 215. 217. 229.
Stodola Šimon z Hradce Králové, zvonař 30.
Storch Jan z Litomyšle, sklenář 111.
Stůna z Klatov, sochař 160.
Svoboda Jan ze Zderazu, kovář 16.
Taraba Adam z Hradce Král., zvonař 5.
Tatínek Ondřej z Vys. Mýta, polír 16.
Teplý Jakub z Pardubic, řezbář 46.
Trebka, stavitel 142.
Tůma Josef, stavitel 7.
Tůma Jan z Vys. Mýta, tesař 104.
Václav Konvář z Hradce Králové, zvonař 85. 203. 217.
Wagenschön Frant. z Vídně, malíř 46. 47.
Vaněk Frant. ze Sloupnice, zvonař 11. 64. 209. 213.
Vaněk Josef ze Sloupnice, zvonař 16.
Varhaník Josef, malíř 113.
Veit Michel, kamenník 51.
Welz Ignác z Litomyšle, řezbář 174.
Wich (Wých) Ignác z Potštýna, kamenník 162. 190. 240.
Vilímek J., kreslíř 100.
Wojtěch František, malíř 24.
Zach Václav z Perálce, truhlář 167.
Zejda Jan z Vraclavě a Vys. Mýta, zvonař 2. 6. 137. 148. 223. 228. 236.
Živsa Václav z Chocně, zahradník 31.

Příspěvky

věnované na vydávání „Soupisu památek historických a uměleckých v království Českém".

Na vydání jednotlivých svazků Soupisu dostalo se Archaeologické kommissi a dostává příspěvků jednak věnováním subvence na vydání, kterážto podpora obrací se na pořízení illustrací, tak že tímto způsobem jednotlivé svazky podle hojnosti subvence mohou býti prodávány poměrně lacino a dojíti tak nejširšího rozšíření ve veřejnosti. Na druhé straně podporuje se dílo hromadným zakupováním jednotlivých svazků od autonomních a jiných korporací.

Posud Archaeologické kommissi poskytli příspěvky*) obojího druhu tito jednotlivci a korporace:

Důstojný provincial augustinianů P. A. Tonder na Soupis okresu Lounského . . . . . K 140·—
Konvent augustinianů v Ročově . . . . . » 60·—
Město Kolín na Soupis okresu Kolínského . . . . . » 400·—
Okresní výbor v Kolíně na Soupis okresu Kolínského . . . . » 400·—
Město Louny na Soupis okresu Lounského . . . . . » 400·—
Okresní výbor v Kouřimi na Soupis okresu Kolínského . . . . » 400·—
J. J. Jiří kn. z Lobkowicz na Soupis okresů Mělnického, Píseckého a Jičínského . . . . . » 1000·—
Pan ředitel Jan Vaněk zakoupil 80 výt. Soupisu okr. Kolínského
Okresní výbor v Kouřimi . . . 12 » » » »
J. M. opat Sigmund Starý na Soupis okresu Milevského . . » 100·—
Město Roudnice na Soupis okresu Roudnického . . . . . » 400·—
Okr. výbor v Bechyni na Soupis okresu Milevského . . . . . » 100·—
Okr. hospodářská záložna v Sedlčanech na Soupis okresu Sedlčanského . . . . . » 40·—
Hrabě Jan Josef z Herbersteina na Soupis okresu Roudnického » 50·—
Pan August Fodermayer na Soupis okresu Plzeňského . . . . » 100·—
Rolnická záložna Podřipská na Soupis okr. Roudnického . . . » 200·—

---

* Příspěvky uvádějí se, jak podle času byly poskytnuty.

Okresní školní rada v Sedlčanech zakoupila 45 výtisků Soupisu okresu Sedlčanského.

Hospodářská okresní záložna v Sedlčanech koupila 30 výtisků téhož Soupisu.

Okresní výbor v Sedlci koupil 15 výtisků téhož Soupisu.

Okresní výbor ve Voticích koupil 100 výtisků téhož Soupisu.

Městská rada v Roudnici zakoupila 25 výtisků Soupisu okresu Roudnického.

Okresní výbor v Bechyni zakoupil 10 výtisků Soupisu okresu Milevského.

J. J. Adolf Josef kníže ze Schwarzenberga věnoval na vydání Soupisů, které se týkají jeho panství . . . . . K 2000·—

Město Klatovy na Soupis okresu Klatovského . . . . . » 200·—

Město Praha na vydání Soupisu památek města Prahy*) (I. lhůta) » 5000·—

Okresní výbor v Pardubicích na Soupis okresu Pardubického . » 200·—

Město Mělník na Soupis okresu Mělnického . . . . . » 100·—

Okresní zastupitelstvo v Lomnici n. L. na Soupis okresu Třeboňského . . . . . » 50·—

Okresní výbor v Karlíně na Soupis okresu Karlínského . . . . » 1000·—

Záložna ve Vysočanech » » » » . . . . » 50·—

Okresní zastupitelstvo ve Veselí n. L. na Soupis okresu Třeboňského . . . . . » 50·—

Město Karlín na Soupis okresu Karlínského . . . . . » 400·—

Okresní výbor v Třeboni na Soupis okresu Třeboňského . . . » 100·—

Městská rada v Rokycanech na Soupis okresu Rokycanského . » 200·—

Město Praha na Soupis památek města Prahy (II. lhůta) . . . » 5000·—

J. J. Ferdinand kn. Kinský na Soupis okresu Chrudimského . » 600·—

Občanská záložna v Hlinsku zakoupila 10 výtisků díla »Lid na Hlinecku«.

J. J. Moric kníže z Lobkovic na Soupis památek zámku Roudnického . . . . . » 6000·—

Okresní výbor v Hlinsku zakoupil 25 výtisků díla »Lid na Hlinecku«.

Okresní výbor v Chrudimi na Soupis okresu Chrudimského . . » 400·—

Městská rada v Jindřichově Hradci na Soupis okresu Jindřichohradeckého . . . . . » 100·—

Občanská záložna v Karlíně na Soupis okresu Karlínského . . » 200·—

Spořitelna v Příbrami na Soupis okresu Příbramského . . . . » 50·—

Město Kostelec n. L. na Soupis okresu Karlínského . . . . . » 100·—

Město Praha na Soupis památek města Prahy (III. lhůta) . . . » 5000·—

*) Prozatím povolena subvence 20 000 K.

GETTY CENTER LINRARY